

Európai
Bizottság

Gazdálkodás a Natura 2000 szolgálatában

Útmutató a Natura 2000 gazdálkodási
rendszereknek a természetvédelmi célok eléréséhez
nyújtandó támogatásához, a tagállami bevált
gyakorlatok tapasztalatai alapján

Luxembourg: Az Európai Unió Kiadóhivatala, 2018

© Európai Unió, 2018

A további felhasználás a forrás feltüntetése esetén engedélyezett.

Az Európai Bizottság dokumentumainak további felhasználására vonatkozó politikát a 2011/833/EU határozat (HL L 330., 2011.12.14., 39. o.) szabályozza.

Az európai uniós szerzői jogi védelem alatt nem álló fényképeket és más anyagokat a szerzői jog tulajdonosának előzetes engedélyével lehet csak felhasználni vagy többszörözni. Engedélyért közvetlenül a jogtulajdonosokhoz kell fordulni.

PDF ISBN 978-92-79-95903-5 doi:10.2779/88628

KH-06-18-168-HU-N

Kapcsolatba szeretne lépni az EU-val?

Személyesen

Az Európai Unió területén több Europe Direct információs központ is működik. Keresse meg az Önhöz legközelebb eső központot: https://europa.eu/european-union/contact_hu

Telefonon vagy e-mailben

A Europe Direct központok feladata, hogy megválaszolják a polgárok Európai Unióval kapcsolatos kérdéseit. Vegye igénybe a szolgáltatást

- az ingyenesen hívható telefonszámon: 00 800 6 7 8 9 10 11 (bizonyos szolgáltatók számíthatnak fel díjat a hívásért),
- a rendes díjszabású telefonszámon: (+32 2) 29-99-696, vagy
- e-mailen: https://europa.eu/european-union/contact_hu

Információkat keres az EU-ról?

Online

Az EUROPA portál tájékoztatással szolgál az Európai Unióról az EU összes hivatalos nyelvén: https://europa.eu/european-union/index_hu

Uniós kiadványok

A következő címen uniós kiadványok tölthetők le/rendelhetők meg díjmentesen/fizetés ellenében: <https://publications.europa.eu/hu/publications>. Ha bizonyos ingyenes kiadványokból több példányra van szüksége, rendeljen a Europe Direct központtól vagy hazájának helyi információs központjától (lásd: https://europa.eu/european-union/contact_hu).

Uniós jogszabályok és kapcsolódó dokumentumok

Az EUR-Lex portálról bármelyik hivatalos nyelven letölthetők az EU jogi tartalmai és az 1952-től megjelenő jogszabályai: <http://eur-lex.europa.eu>

Az EU által gondozott nyílt hozzáférésű adatok

A nyílt hozzáférésű adatok európai uniós portálja (<http://data.europa.eu/euodp/hu>) uniós adatkészletekhez biztosít hozzáférést. Az adatok kereskedelmi és nem kereskedelmi célból egyaránt díjmentesen letölthetők és felhasználhatók.

A kiadvány az Európai Bizottság véleményét tükrözi, jogi szempontból nem kötelező erejű.

© Európai Bizottság, 2018

A sokszorosítás a forrás megnevezésével engedélyezett.

Ezt a dokumentumot az Európai Bizottság megbízásából készítette Concha Olmeda (Atecma/N2K GROUP), Clunie Keenleyside, Graham Tucker és Evelyn Underwood (IEEP), a 070307/2010/580710/SER/B3 sz. szerződés alapján.

Köszönetnyilvánítás:

Az N2K Group több tagja is hasznos észrevételekkel járult hozzá a szöveghez, különösen: Miroslava Plassmann, Oliviero Spinelli, Marc Thauront és Daniela Zaghi. Kerstin Sundseth lektorálta a végleges tervezetet, és hasznos észrevételeket és javaslatokat tett. Az IEEP következő szakértőinek is köszönettel tartozunk munkájukért: Christina Ieronymidou, Marianne Kettunen, Ceri Margerison, Andrew McConville és Caitlin McCormack. Guy Beaufoy (Természetvédelem és Legeltetéses Állattartás Európai Fóruma) tanácsadással és információkkal segítette munkánkat. Különböző tagállamokból származó résztvevőkből és releváns érdekelt felekből álló ad-hoc csoport adott szakértői tanácsot az útmutató, különösen a szakpolitikai intézkedésekről szóló rész elkészítéséhez.

A jelen útmutatóhoz Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Főigazgatóság is hozzájárult.

Előlső borító: Gazdálkodás a szlovákiai Kis-Fátra hegységben, © Gettyimages/phbcz

TARTALOMJEGYZÉK

ÖSSZEFOGLALÓ	I
AZ ÚTMUTATÓ CÉLJA	1
• Mire szolgál ez az útmutató?	1
• Kinek szól ez az útmutató?.....	1
• Mi található a dokumentumban?	2
1. BEVEZETÉS	4
1.1. Gazdálkodás az egyes korokban	4
1.2. A közös agrárpolitika reformja.....	5
1.3. Az EU és a tagállamok biodiverzitással kapcsolatos politikai kötelezettségvállalásai	6
1.4. A Natura 2000 hálózat	8
1.5. A mezőgazdasági termelők és a társadalom közötti partnerség	9
2. MEZŐGAZDASÁGI FÖLDTERÜLETEK A NATURA 2000 HÁLÓZATBAN	10
2.1. Milyen jellegű mezőgazdasági földterület tartozik a Natura 2000 hálózathoz?.....	10
2.2. Mely közösségi jelentőségű élőhelyek és fajok érintettek?	13
2.3. Mi a mezőgazdaságtól függő élőhelyek és fajok jelenlegi védettségi helyzete?	25
2.4. Melyek a mezőgazdasági változások fő kiváltó okai, amelyekkel foglalkozni kell?	27
2.5. Melyek a mezőgazdaságtól függő élőhelyeket és fajokat érintő főbb nehézségek és veszélyek?	28
3. A NATURA 2000-RE VONATKOZÓ GAZDÁLKODÁSI KÖVETELMÉNYEK ÁTTEKINTÉSE	37
<i>Mit tartalmaz ez a fejezet?</i>	37
3.1. Hogyan kell kezelni és védeni a Natura 2000 területeket?.....	37
3.2. A 6. cikk (1) bekezdésének végrehajtása a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági területeken	41
3.3. A Natura 2000 területek kezeléséhez szükséges erőforrások azonosítása	49
További információk	51
4. A NATURA 2000 ÉLŐHELYEKRE ÉS FAJOKRA VONATKOZÓ AGRÁRGAZDÁLKODÁSI AJÁNLÁSOK 52	
4.1. Élőhelykezelés.....	52
4.2. Fajkezelés.....	58
4.3. Kiemelt fontosságú szempontok a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterület kezelésének megtervezése során	62
5. A KAP ÉS EGYÉB FINANSZÍROZÁSI FORRÁSOK A NATURA 2000 GAZDÁLKODÁSI RENDSZEREK SZÁMÁRA	65
<i>Mit tartalmaz ez a fejezet?</i>	65
5.1. A Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági területek uniós finanszírozása	65
5.2. Bevezetés: a megreformált KAP mint a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületek kiemelt finanszírozási forrása 2014-től.....	68
5.3. A KAP-kifizetések környezetvédelmi referenciaszintjének meghatározása	71

5.4. Az állandó gyepterület és az állandó legelő új fogalom meghatározása.....	76
5.5. A Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületek KAP-támogatásokra való jogosultsága	77
5.6. A gazdálkodási rendszer és nem csupán a földgazdálkodás támogatásának fontossága	79
5.7. A külterjes Natura 2000 gazdálkodási rendszerek gazdasági életképességének biztosítását szolgáló KAP-támogatás.....	81
5.8. A Natura 2000 mezőgazdasági üzem kapacitásépítésére szolgáló KAP-támogatás	86
5.9. KAP- és egyéb támogatások a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági üzemek termékeinek értéknöveléséhez.....	92
5.10. KAP-támogatás a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági élőhelyek és fajok kezeléséhez.....	96
5.11. Együttműködési projekteket és helyi partnerségeket támogató KAP-kifizetések	106
5.12. A Natura 2000-re fordítható egyéb uniós alapok.....	109
5.13. Piaci alapú eszközök és innovatív eszközök.....	113
6. A NATURA 2000-HEZ TARTOZÓ MEZŐGAZDASÁGI FÖLDTERÜLETEK KEZELÉSÉT TÁMOGATÓ INTÉZKEDÉSEK KIALAKÍTÁSA ÉS VÉGREHAJTÁSA	117
6.1. A természetvédelmi célok és finanszírozás stratégiai tervezése és rangsorolása.....	117
<i>Az integrált stratégiai tervezés biztosítása a Natura 2000 számára</i>	<i>117</i>
<i>A Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületek egyértelmű természetvédelmi céljainak megállapítása</i>	<i>118</i>
6.2. A Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületek és gazdálkodási rendszerek azonosítása, valamint a mezőgazdasági termelők bevonása	121
6.3. A KAP-támogatásra való jogosultság biztosítása és a referenciaszint megállapítása	125
6.4. A Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági üzemek számára kidolgozott, célirányos és koherens KAP-támogatási csomagok.....	128
6.5. A végrehajtáshoz szükséges pénzügyi, műszaki, tanácsadói és igazgatási erőforrások biztosítása	137
6.6. Felügyelet, értékelés és felülvizsgálat.....	139
HIVATKOZÁSOK	142
RÖVIDÍTÉSEK LISTÁJA.....	153

MELLÉKLETEK

- A. MELLÉKLET - Az agrárgazdálkodástól függő, közösségi jelentőségű kiemelt élőhelytípusok
- B. MELLÉKLET - A legfontosabb, mezőgazdasági földterülethez köthető, közösségi jelentőségű fajok
- C. MELLÉKLET - A mezőgazdaságtól függő, legfontosabb közösségi jelentőségű élőhelyek az egyes tagállamokban
- D. MELLÉKLET - Gazdálkodási ajánlások minden egyes, I. melléklet szerinti, az agrárgazdálkodástól függő élőhelytípusra
- E. MELLÉKLET - Esettanulmányok: A Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületek kezelése

ÖSSZEFOGLALÓ

A gazdálkodás jelentősége a Natura 2000 szempontjából

A több évszázados múltra visszatekintő, változatos gazdálkodási hagyományoknak köszönhetően a mezőgazdasági tevékenység jelentős mértékben járult hozzá a biológiai sokféleséghez, és ennek eredményeként alakult ki a félig természetes élőhelyek összetett mozaikja. Ez állat- és növényfajok széles köre számára jelent vonzerőt.

Az EU tagállamai két kiemelten fontos uniós jogszabályt fogadtak el – az élőhelyvédelmi¹ és a madárvédelmi² irányelvet –, hogy megóvják Európa legértékesebb fajait és élőhelyeit azok teljes uniós természetes elterjedési területén. A két természetvédelmi irányelv központi eleme a Natura 2000 területek egész EU-ra kiterjedő hálózatának létrehozása, amelyeket úgy kell kezelni és védeni, hogy ezáltal biztosítsák a közösségi jelentőségű élőhelyek és fajok megővését. A Natura 2000 területek azonban nem szigorúan védett területeket jelentenek, ahol szisztematikusan tiltanak mindenfajta tevékenységet. Más a megközelítés: a Natura 2000 teljes mértékben elismeri, hogy az emberek a természet szerves részét képezik, és hogy a kettő egymással partnerségben működik a legjobban.

Az élőhelyvédelmi és a madárvédelmi irányelv értelmében védettnek minősülők közül számos élőhely és faj függ a mezőgazdasági gyakorlatoktól, vagy kötődik azokhoz³. Ezek az élőhelyek és fajok fennmaradásuk érdekében ma a helyi igényekhez szabott, külterjes gazdálkodási rendszerektől és gyakorlatoktól függenek. Ugyanakkor az elmúlt 50 évben – a mezőgazdasági tevékenység erősödéséből és a földterületek művelésből való kivonásából származó, összetett hatások következtében – a mezőgazdasági földterületek biológiai sokfélesége drámai módon visszaesett.

A mezőgazdasági termelőknek a Natura 2000 hálózat szempontjából betöltött fontosságát jól tükrözi az a tény, hogy a mezőgazdasági földterületek a Natura 2000-hez tartozó összterületnek mintegy 40%-át teszik ki. Mivel a fokozott mértékű biodiverzitás általában egybeesik az alacsony mezőgazdasági termelékenységgel, a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületek nagy része a mezőgazdasági peremvidékeken található. A jellemző példák közé tartoznak az alpesi rétek és legelők, a sztyeppék, a fenyérek és a nedves rétek.

A Natura 2000-hez tartozó alacsony intenzitású gazdálkodási rendszerek nagy része általában az idők folyamán alakult ki, és olyan gazdaságszerkezettel és gazdálkodási gyakorlatokkal működik, amelyek szorosan igazodnak a helyi körülményekhez (Oppermann et al, 2012). Jórészt a következők tartoznak ide:

- olyan állattartási rendszerek, amelyeknél a takarmánytermő területek elsősorban féltermészetes növényzetűek, például legelők, fenyérek és cserjések;

¹ A Tanács 92/43/EGK irányelve a természetes élőhelyek, valamint a vadon élő állatok és növények védelméről. Egységes szerkezetbe foglalt szöveg: 2007.1.1. http://ec.europa.eu/environment/nature/legislation/habitatsdirective/index_en.htm

² A Tanács 2009/147/EK irányelve a vadon élő madarak védelméről, a 79/409/EGK irányelv egységes szerkezetbe foglalt változata. Elérhető itt: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:020:0007:0025:HU:PDF>

³ 255 közösségi jelentőségű faj és 57 közösségi jelentőségű élőhely kapcsolódik szorosan a mezőgazdasághoz.

- alacsony intenzitású szántóterületek (például gyenge minőségű talajon, száraz, szikes vagy mocsaras területeken, illetve távoli térségekben), gyakran féltermészetes parlagnövényzettel való vetésforgásban;
- alacsony intenzitású állandó kultúrák, mint például a régi, hagyományos kezelésű gyümölcsösök és olajfaligetek; valamint
- vegyes gazdálkodási rendszerek, szántóföldi növényekkel és/vagy állandó kultúrákkal, valamint állatállománnyal. Az ilyen gazdálkodási rendszerek közé tartoznak még az alacsony intenzitású mezőgazdaság és az értékes tájképi elemek mozaikjával rendelkező mezőgazdasági földterületek, amelyek képesek a fajok jelentős biodiverzitásának támogatására.

A Natura 2000-hez tartozó fajok közül néhány az intenzív gazdálkodású mezőgazdasági földterületeken is fellelhető. Idetartoznak a ludak és hattyúk nemzetközi viszonylatban is fontos teletlő populációi, amelyek télen a belterjes gyepterületeket és a gabonanövényeket legelik.

A jelentős természeti értéket képviselő mezőgazdasági földterületek és a Natura 2000-hez tartozó földterületek között jelentős az átfedés, mivel a gazdálkodás alá vont területek közösségi jelentőségű élőhelyeket és fajokat foglalnak magukban, és jelentős természeti értéket képviselő mezőgazdasági földterületnek minősülnek.

E területek egy részén a meglévő gazdálkodási rendszerek és gyakorlatok már eleve összeegyeztethetők azon fajok és élőhelyek megőrzésével, amelyek érdekében a területet a Natura 2000 keretében kijelölték, és a hangsúlyt annak megtalálására kell helyezni, hogy hogyan lehet továbbra is támogatni ezeket a gazdálkodási gyakorlatokat, és kellő elismerésben részesíteni az érintett gazdálkodókat. Előfordulhatnak olyan területek, amelyek felhagytak a hagyományos gazdálkodási gyakorlatokkal vagy más, a természettel kevésbé összeegyeztethető gazdálkodási módra álltak át; ebben az esetben meg kell találni a módját az összeegyeztethető gazdálkodási rendszerek újbóli bevezetésének vagy a meglévő gyakorlatok oly módon történő kiigazításának, hogy hozzájáruljanak azon, közösségi jelentőségű élőhelyek és fajok megőrzéséhez, amelyek érdekében a területet kijelölték.

Ehhez az érintett mezőgazdasági termelők, az agrár- és természetvédelmi politikákért felelős hatóságok és a tágabb civil társadalom közötti szoros partnerségi megközelítésre van szükség. A jelen útmutató célja annak bemutatása, hogy ez a partnerség hogyan szolgálhatja minden érintett fél javát. Az útmutató áttekintést nyújt azokról a fontosabb kérdésekről, amelyekkel a gazdálkodás és a Natura 2000 közötti kapcsolat tekintetében foglalkozni kell, továbbá egy sor, az egész EU-ból származó bevált gyakorlatokon alapuló praktikus ötletet, példát és ajánlást tartalmaz a Natura 2000 területeken található mezőgazdasági földterületek kezelését illetően.

A Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületek főbb tényezői és a rájuk nehezedő nyomás

A külterjes állattartás számos mezőgazdasági régióban veszteségessé vált, aminek eredményeként a pénzügyi támogatás hiányában a tevékenység vagy megszűnt vagy belterjessé vált (Beaufoy és Marsden, 2010).

A külterjes hagyományos gazdálkodási gyakorlatok megszűnése a kiemelt, közösségi jelentőségű mezőgazdasági élőhelyekre és fajokra nehezedő legfontosabb nyomás. A

mezőgazdasági tevékenység megszűnését különféle okok bonyolult összessége váltja ki, amelyek az adott terület aktuális földhasználata és társadalmi-gazdasági kontextusa keretében aláássák a gazdálkodás életképességét (Keenleyside and Tucker, 2010). A gazdálkodást ezeken a területeken társadalmi, gazdasági, politikai és környezeti tényezők kombinációja nehezíti, mint például a csökkenő húsárak, a munkaerő- és időhiány, piaca jutási lehetőségek hiánya, előregedő vidéki népesség, talajerózió, valamint a termelékenység és a gépesítés olyan földrajzi tényezők okozta korlátai, mint például a meredek lejtők vagy a gyenge termőképességű talaj (IEEP és Veenecology, 2005; Keenleyside & Tucker, 2010). Az előrejelzések szerint a mezőgazdasági tevékenység megszűnésének kockázata jelenleg leginkább a hegyvidéki és a dombos területeket fenyegeti (Keenleyside & Tucker, 2010).

Ezzel szemben a kiemelt mezőgazdasági élőhelyekre és fajokra nehezedő második legfontosabb nyomás a gazdálkodás intenzívebbé válása. Az elmúlt száz évben és különösen az 1950-es évek óta a mezőgazdaság fejlődésének tényezői (mint például a bővülő áru piacok és emelkedő árak, a technológiai fejlesztések és piaci intézkedések, valamint a KAP alapján nyújtott támogatások) széles körben elterjedt mezőgazdasági fejlesztéseket és a gazdálkodás intenzívebbé válását eredményezték. Ez pedig a mezőgazdasági élőhelyek jelentős változásához vezetett olyannyira, hogy a fennmaradt természetes és félig természetes összetevők közül sok eltűnt, ennek eredményeként pedig jelentősen átalakult és leegyszerűsödött mezőgazdasági rendszerek jöttek létre. Sok élőhelyet érint egyes területeken a mezőgazdasági tevékenység megszűnése, míg más területeken annak intenzívebbé válása.

A gazdálkodási rendszer támogatása

Sok Natura 2000 gazdálkodási rendszert fenyeget veszély. Azok a mezőgazdasági termelők, akik lényegében a kiemelt élőhelyek és fajok kezelését végzik, gyakran nehéz körülmények között, munkaerő-igényes rendszerek használatával, marginális területen gazdálkodnak. Rendkívüli mértékben ki vannak téve a gazdasági nyomásnak, hogy hagyjanak fel hagyományos gazdálkodási rendszereikkel, és egyes esetekben a gazdálkodást teljesen fel kell adniuk.

Fontos ezért egy, a Natura 2000 hálózathoz tartozó mezőgazdasági termelők támogatására szolgáló integrált csomag kidolgozása, amely először is biztosítja a külterjes gazdálkodási rendszer gazdasági életképességét – amelytől a kedvező hatású gazdálkodás függ –, másodsor pedig a kiemelt élőhelyek és a fajok megőrzéséhez szükséges gazdálkodási gyakorlatokkal foglalkozik.

Az első prioritás a mezőgazdasági tevékenység megszüntetésével és intenzívebbé válásával járó kiemelt veszélyek kezelése, annak biztosítása révén, hogy a mezőgazdasági termelő folytathassa (vagy újakezdhesse) a föld megművelését, és hogy a külterjes gazdálkodási rendszer fennmaradjon. Az általános cél annak biztosítása, hogy a gazdálkodási rendszer gazdaságilag életképes legyen, és a mezőgazdasági üzemi infrastruktúra (és a mezőgazdasági termelő) kapacitásának kiépítésére és a piaci bevétel javítására irányuló támogatás segíthet e cél elérésében.

Amikor a gazdálkodási rendszerre vonatkozó mögöttes támogatás bevezetésre kerül, a kifejezetten a Natura 2000 élőhelyekkel és fajokkal kapcsolatos gazdálkodási gyakorlatok egészítik ki a csomagot. Az integrált támogatási csomagot a KAP mindkét pillérjéből

származó intézkedések széles körének használatával lehet összeállítani – lásd a lenti magyarázatot –, ezek teljesítését és végrehajtását olyan felvilágosító és tanácsadói szolgáltatásokkal lehet kiegészíteni, amelyek a KAP mindkét pillérje értelmében nyújthatók. Szintén felhasználhatók egyéb uniós eszközök, mint például a LIFE és az ERFA, valamint egyéb magán- és állami források.

A Natura 2000-re vonatkozó gazdálkodási követelmények

A madárvédelmi és az élőhelyvédelmi irányelv értelmében a tagállamok egyértelműen felelősek a közösségi jelentőségű élőhelyek és fajok kedvező védeltségi helyzetének fenntartásáért vagy helyreállításáért. A Natura 2000 területek kulcsszerepet játszanak ezen átfogó célkitűzés teljesítésében, mivel e területeken található az érintett fajok és élőhelyek számára legfontosabb területek. Ennélfogva minden területtel úgy kell gazdálkodni, hogy az a lehető leghatékonyabban járuljon hozzá ahhoz, hogy segítse a kedvező védeltségi helyzet EU-n belüli elérésében azokat fajokat és élőhelyeket, amelyekre az adott területet kijelölték.

Amint egy terület bekerül a Natura 2000 hálózatba, a tagállamoknak az élőhelyvédelmi irányelv (6. cikk (1) bekezdés) értelmében minden egyes területen végre kell hajtaniuk a védett élőhelytípusok és a jelenlévő, közösségi jelentőségű fajok ökológiai szükségleteinek megfelelő természetvédelmi intézkedéseket; az említett fajok és élőhelyek károsodását és megzavarását is meg kell akadályozniuk (6. cikk (2) bekezdés, és meg kell védeniük a területet az új, esetlegesen káros hatású tervekkel, továbbá olyan projektekkel szemben, amelyek valószínűsíthetően jelentős hatást gyakorolnak a Natura 2000 területre (6. cikk (3) és (4) bekezdés).

A tagállamok jelentős erőfeszítéseket tesznek, hogy biztosítsák valamennyi kijelölt terület megfelelő kezelését, bár a helyzet országtól függően jelentősen eltérhet, egyes országok ugyanis az összes Natura 2000 területre vonatkozóan intézkedési terveket hagytak jóvá vagy természetvédelmi intézkedéseket fogadtak el, míg más országok csak a területek néhány százalékával foglalkoztak.

Annak biztosítása érdekében, hogy valamennyi Natura 2000 terület teljes mértékben hozzájáruljon a kedvező védeltségi helyzetre vonatkozó átfogó célkitűzések megvalósításához, az egyes területekre egyértelmű **természetvédelmi célokat** kell megállapítani. Tartalmazniuk kell az adott területen belül azokra a fajokra és élőhelytípusokra vonatkozó kívánt állapotot, amelyekre a területet kijelölték.

Amint kitérték a természetvédelmi célokat, az e célok és célértékek eléréséhez szükséges **természetvédelmi intézkedéseket** is meg kell állapítani, és tárgyalni kell azokról minden érintettel, hogy a végrehajtás eredményes legyen. Ezeknek az intézkedéseknek igazodniuk kell azon élőhelyek és fajok ökológiai szükségleteihez, amelyekre a területet kijelölték.

Párbeszédet kell folytatni az összes releváns érdekelt féllel annak biztosítása érdekében, hogy a Natura 2000 területeken a mezőgazdasági földterületek kezelése hozzá tudjon járulni a mezőgazdasági élőhelyek és fajok védelméhez. Elképzelhető, hogy a mezőgazdasági termelők nagyon is jól ismerik azt a korábbi földgazdálkodási gyakorlatot, amely természetvédelmi sikert vagy kudarcot eredményezett.

A természetvédelmi intézkedések alatt az adott területre vonatkozó intézkedéseket (azaz gazdálkodási intézkedéseket és/vagy gazdálkodási korlátozásokat) és a valamely nagyobb területen elhelyezkedő Natura 2000 területekre vonatkozó horizontális intézkedéseket is

érthetjük (pl. a nitrátszennyezés csökkentését, illetve a vadászat vagy az erőforrás-felhasználás szabályozását célzó intézkedéseket). E természetvédelmi intézkedések végrehajtására szolgáló megfelelő eszközök közé tartozhatnak a kifejezetten a területekre kidolgozott vagy más fejlesztési tervek részét képező intézkedési tervek, és/vagy megfelelő törvényi, közigazgatási vagy szerződéses aktusok.

A mezőgazdasági termelőkkel kötött, vidékfejlesztési rendelet szerinti agrár-környezetvédelmi megállapodás egy példája annak az önkéntes szerződéses megállapodásnak, amelynek célja bizonyos élőhelytípusok (pl. rétek, legelők) és fajok kedvező védettségi helyzetének fenntartása. A szükséges természetvédelmi intézkedések bonyolultsága más típusú szerződéseket és megállapodásokat, illetve egyedi intézkedéseket tehet szükségessé, beleértve az önkéntes természetvédelmi intézkedéseket, amelyekkel semmilyen kifizetés vagy ösztönző nem jár.

A horizontális intézkedések egyes élőhelytípusok/fajok esetében egy egész régióban vagy országban, illetve olyan diffúz megterhelések kezelésére is alkalmasak lehetnek, mint például a mezőgazdasági szennyvízből eredő eutrofizáció. Bizonyos helyzetekben néhány egyszerű, a teljes megművelt tájon alkalmazott követelmény is eredményes lehet. Az is előfordulhat, hogy az intézkedések semmilyen beavatkozást nem igényelnek (passzív gazdálkodás). Ezeknek az intézkedéseknek ráadásul nem kell feltétlenül újak lenniük, hiszen a már meglévő intézkedések is hozzájárulhatnak a természetvédelmi célok eléréséhez.

Másfelől egyes területeken konkrétabb helyi megközelítésekre lehet szükség, beleértve az igen egyedi és célzott intézkedéseket, amelyek a leginkább igazodnak az adott faj vagy élőhely adott helyszínre jellemző sajátos kezelési igényeihez. Az adott fajokra vonatkozó kezelési intézkedések kidolgozásakor különösen fontos a fajok életciklusának és ökológiai szükségleteinek megértése. A helyi körülmények némiképp módosíthatják az élőhelyek és fajok sajátos szükségleteit.

Gazdálkodási gyakorlatok, amelyek hozzájárulhatnak a kiemelt mezőgazdasági élőhelyek és fajok védettségi helyzetének javításához

Az alacsony intenzitású agrárgazdálkodás a Natura 2000 területeken végzett mezőgazdasági gyakorlatokhoz kötődő kiemelt élőhelyek és fajok fennmaradásához és védelméhez szükséges. A megfelelő hosszú távú gazdálkodás újbóli bevezetése előtt helyreállítási intézkedésekre is szükség lehet.

Ezeket a gazdálkodási intézkedéseket főként a mezőgazdasági termelők fogják végrehajtani, és megfelelő támogatásban kell őket részesíteni. Egyes mezőgazdasági termelők már most jó gazdálkodási intézkedéseket valósítanak meg, és fontos elismerni és támogatni az ezen élőhelyek megőrzése és kezelése terén játszott szerepüket. Másoknak a termelés alól kivont földterületen a gazdálkodás visszaállításához vagy a mezőgazdasági földterület belterjesebbé válásának elkerüléséhez lesz szükségük támogatásra.

A jelen útmutatóban említett mezőgazdasági élőhelyek nagy részén **legeltetéses gazdálkodást** végeznek, amely megfelelő állománysűrűségi mutató meghatározását, szezonális jelleget és időzítést igényel, megfelelő állományfajok alkalmazását vagy adott esetben legelő fajok kombinációját, és egyes esetekben a rotációs legeltetés valamilyen formáját. Számos élőhely esetében, különösen a hegyvidéki térségekben a **pásztorokodás** fontos, régóta fennálló kulturális hagyománnyal rendelkező gazdálkodási intézkedés, amelyet meg kell őrizni és támogatni kell.

A **kaszálás** szintén fontos gazdálkodási tevékenység a féltermészetes gyepterületek (rétek) esetében, amelyhez figyelembe kell venni a megfelelő időzítést és gyakoriságot, megfelelő felszerelést és gépeket kell használni, és meg kell fontolni a lekaszált széna eltávolítását, az élőhelytípustól függően. Néhány élőhely esetében a legeltetést és a kaszálást együttesen alkalmazzák.

A **kiemelt mezőgazdasági fajok számára megfelelő területek kezelését** illetően fontos biztosítani, hogy az élőhelyekre vonatkozó, táplálkozással, párázással és menedékkal kapcsolatos valamennyi követelmény teljesüljön az összes időszak során és a fajok mozgáskörzetén belül, ami különböző élőhelyfoltokból álló mozaikot tehet szükségessé. Az élőhelyfoltoknak elég nagyoknak kell lenniük az életképes populációk fenntartásához, vagy a metapopulációk támogatása érdekében egymással kellőképpen összefüggőnek kell lenniük. A mezőgazdasági élőhelyek, például sövények, száraz kőfalak, tavak és teraszok a külterjes mezőgazdasággal összefüggő fajok kiemelt élőhelyei, amelyeket fenn kell tartani vagy helyre kell állítani.

Azokon a területeken, amelyekben a mezőgazdasági élőhelyeket kivonták a művelés alól, vagy azokat az intenzív mezőgazdaságból eredő nyomás sújtja, **helyreállítási intézkedésekre** lehet szükség a kiemelt Natura 2000 élőhelyek és fajok kedvező védettségi helyzetének eléréséhez. A helyreállítási intézkedések a következőket foglalhatják magukban: talajdúsítás visszafordítása és a vegetáció visszatelepítése, a növényfajok sokféleségének helyreállítását célzó újravetés, a tarló korlátozása, inváziós gyomnövények és idegenhonos özönfajok korlátozása, valamint a vízgazdálkodás helyreállítása (pl. vízelvezetés visszafordítása, felszín alatti vízszint és -rendszerek helyreállítása, valamint árvíz- és folyószabályozás).

A mezőgazdasági élőhelyek hatékony kezeléséhez néhány alapvető fontosságú szempontot is figyelembe kell venni. A természetvédelmi intézkedések végrehajtásának **léptéke** befolyásolja azok hatékonyságát. Megfelelő élőhelyet tartalmazó, ökológiailag életképes

területek fenntartása vagy helyreállítása, illetve az adott fajok legkisebb életképes populációjának fenntartása érdekében kellően nagy területre kell irányulniuk. Egyes kiemelt élőhelyek bonyolult struktúrája az ott élő fajok gazdagságát jelzi. Az **élőhelyek sokféleségének és heterogenitásának** fenntartásához a gazdálkodás típusát és intenzitását is variálni kell, és szegélyélőhelyeket kell fenntartani.

A mezőgazdasági földterület kezelését a **helyi igényekhez kell igazítani**. Egyedi és célzott mezőgazdasági intézkedésekre van szükség ahhoz, hogy ezek az intézkedések hatékonyak legyenek. Az optimális rendszer az élőhelyaltípusok között és területi alapon is jelentősen eltérhet, olyan tényezőktől függően, mint a talaj, növényzet, tengerszint feletti magasság, éghajlat és a gazdálkodási előzmények. Fontos továbbá figyelembe venni a területspecifikus gazdálkodási előzményeket, mivel az élőhelyek gyakran alkalmazkodnak a hagyományos rendszerekhez és függenek azok fennmaradásától. Az intézkedési tervek kidolgozásához egyrészt **természetvédelmi szaktudásra**, másrészt pedig **helyi gazdálkodási ismeretekre** van szükség.

Természetvédelmi kompromisszumokra is szükség lehet, mivel a különböző fajok eltérően reagálnak a gazdálkodási intézkedésekre. A megfelelő gazdálkodási stratégiáknak vagy az összes faj esetében maximalizálniuk kell az elérhető előnyöket, vagy az érzékeny vagy elsőbbségi fajokat kell előnyben részesíteniük, a természetvédelmi célok által meghatározottak szerint.

A Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági területek kezelésének uniós finanszírozása

A Natura 2000 szerinti finanszírozási lehetőségek a 2014–2020-as finanszírozási időszakban az összes releváns uniós alapba bekerültek. Különösen a közös agrárpolitika (KAP) jelentett és jelent a továbbiakban is fontos támogatási forrást.

A Natura 2000 területeknek az uniós pénzeszközökkel történő kezeléséhez rendelkezésre álló lehetőségek jobb kihasználásának biztosítása érdekében a Bizottság sürgette a tagállamokat, hogy dolgozzanak ki **priorizált intézkedési terveket** a Natura 2000 finanszírozásához, amelyek megállapítják a stratégiai prioritásokat és a 2014–2020 közötti időszakban végrehajtandó intézkedéseket, valamint az érintett intézkedések végrehajtásához felhasználható finanszírozási eszközöket.

A Bizottság továbbá kinyilvánította szándékát, hogy előmozdítsa az innovatív megközelítések és piaci alapú eszközök használatát, beleértve a Natura 2000 területek kezelését támogató magánfinanszírozást, bár elismeri, hogy ezek a források a közeljövőben a Natura 2000 hálózat teljes finanszírozásának valószínűleg csupán csekély részét teszik ki. Az EU-tól és a tagállamoktól származó, közpénzből történő alapfinanszírozásra továbbra is szükség lesz a hálózat által nyújtott természetvédelmi előnyök teljesítéséhez.

A megreformált KAP mint a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületek kiemelt finanszírozási forrása 2014-től

A KAP jelenti a Natura 2000 területeken található mezőgazdasági földterületek kezelésének egyik legfontosabb potenciális uniós finanszírozási forrását. A KAP két pillére finanszírozás, működés és felépítés tekintetében egyaránt különbözik egymástól, bár vannak közös céljaik. Az 1. pillér közvetlen kifizetéseket nyújt a mezőgazdasági termelőknek (továbbá egyéb intézkedéseket is finanszíroz, mint például a piaci intervenciók és export-visszatérítések). A 2. pillér intézkedések széles skáláját kínálja mezőgazdasági termelők és egyéb gazdálkodók,

valamint vidéki közösségek támogatásához, amelyeket a nemzeti vagy regionális közigazgatási hatóságok által elkészített többéves vidékfejlesztési programok révén hajtanak végre.

Az új jogszabályok jelentős változásokat tartalmaznak, amelyek a Natura 2000 területeken folytatott gazdálkodás a KAP mindkét pilléréből történő támogatása szempontjából fontosak. A KAP-ra vonatkozó négy fő uniós rendeletet 2013 decemberében tették közzé, de a 2014 során megjelenő részletes végrehajtási szabályokkal e szöveg nem foglalkozik.

Az **1. pillér** középpontjában továbbra is a mezőgazdasági termelőknek nyújtott, termeléstől elválasztott jövedelemtámogatás áll, azonban a kifizetések struktúrája és tartománya jelentősen módosult. 2015-től kezdődően néhány kötelező kifizetés is hatályba lép: az új alaptámogatási rendszer (vagy az egységes területalapú támogatási rendszer folytatása), a környezetbarátabbá válást ösztönző támogatás, valamint a fiatal mezőgazdasági termelőknek nyújtott kiegészítő támogatás. A tagállamok a közvetlen kifizetések esetében két kiegészítő komponens, azaz a hátrányos természeti adottságú területeken gazdálkodó mezőgazdasági termelők részére, valamint a nehézségekkel küzdő, de környezeti, gazdasági vagy szociális szempontból fontos gazdálkodási módozatoknak nyújtott, termelésalapú támogatás között választhatnak. Mindezen támogatások alternatívájaként egy jóval egyszerűbb közvetlen támogatási rendszer is létrehozható, kifejezetten a mezőgazdasági kistermelők számára.

A *környezetbarátabbá válást ösztönző*, azaz az éghajlat és a környezet szempontjából előnyös mezőgazdasági gyakorlathoz nyújtott támogatás három olyan intézkedést foglal magában, amelynek az 1. pillérből nyújtott közvetlen kifizetésekre jogosult mezőgazdasági termelők nagy részének meg kell felelnie: *állandó gyepterületek fenntartása*, valamint (a szántóterület vonatkozásában) a *növénytermesztés diverzifikálása és ökológiai jelentőségű terület fenntartása* (a közvetlen kifizetésekre jogosult szántóterület legalább 5 százalékat ökológiai célokra kell fordítani, pl. tájképi elemek, parlagon hagyott terület, teraszok és védelmi sávok). A Natura 2000 területeken gazdálkodó mezőgazdasági termelőknek csak azokat a környezetbarátabbá válást ösztönző gyakorlatokat kell megvalósítaniuk, amelyek a Natura 2000 célkitűzésekkel összeegyeztethetők. A tanúsított ökológiai mezőgazdasági termelők automatikusan, a környezetbarátabb gyakorlatoknak való megfelelésre irányuló külön kötelezettség nélkül megkapják a támogatást, a mezőgazdasági kistermelői támogatási rendszer kedvezményezettjei pedig mentesülnek e kötelezettségek alól.

Az *állandó gyepterületek* védelme érdekében: a Natura 2000 területeken belül a tagállamoknak ki kell jelölniük a környezeti szempontból érzékeny gyepterületeket – ideértve a tőzeges és vizes élőhelyeket is –, amelyek védelmet igényelnek. Az ezeken a területeken gazdálkodó mezőgazdasági termelők számára a környezetbarátabbá válásra vonatkozó követelmény azt jelenti, hogy tilos a gyepterület művelésbe való bevonása vagy felszántása. A tagállamok a Natura 2000 területeken kívül található, környezeti szempontból fontos egyéb gyepterületeknél is alkalmazhatnak hasonló megjelöléseket és védelmet. Általánosabb szinten az előírás az, hogy az állandó gyepterületnek a teljes mezőgazdasági területhez viszonyított aránya (egy meghatározott, korábbi referenciaévvvel összehasonlítva) legfeljebb 5%-kal csökkenjen. A tagállamok maguk dönthetik el, hogy ezt az előírást nemzeti vagy regionális szinten alkalmazzák-e. Ezt a kötelezettséget az egyes gazdaságok szintjén is megállapíthatják.

A **2. pillérből** a földgazdálkodáshoz, természetvédelem-tervezéshez, valamint tudásátadáshoz és tanácsadáshoz kapcsolódóan számos intézkedés használható fel a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületek támogatására. Az új EMVA egyik kiemelt területe „a biológiai sokféleségnek többek között a Natura 2000 területeken és a jelentős természeti értéket képviselő gazdálkodás tekintetében történő helyreállítása és megőrzése, valamint az európai tájak állapotának helyreállítása és megőrzése”. A korábbi EMVA-hoz képest a legfontosabb változtatások közé tartoznak a következők: az agrár-környezetvédelmi intézkedés alkalmazási körének kiterjesztése, és új, „az éghajlatváltozáshoz kapcsolódó agrár-környezetvédelmi intézkedés” elnevezése; az együttes fellépés környezeti és éghajlati, különösen, de nem kizárólag a táj szintjén megjelenő előnyeinek felismerése, az egynél több gazdálkodót érintő szerződések esetében magasabb tranzakciós költség megítélésének lehetősége révén; a szerződés időtartamára vonatkozó rugalmas szabályok a kötelezettségvállalások alkalmazásának kezdeti időszakát követően; valamint a Natura 2000-hez kapcsolódó kiegyenlítő intézkedés hatályának kiterjesztése az egyéb, környezetvédelmi korlátozások által érintett természetvédelmi területeken található mezőgazdasági földterületekre és/vagy erdővel borított területekre, amelyek az élőhelyek közötti összeköttetés javításához járulnak hozzá (az élőhelyvédelmi irányelv 10. cikke).

A tagállamok saját vidékfejlesztési programjaikon belül tematikus alprogramokat is létrehozhatnak, bemutatva, hogyan fogják a rendelkezésre álló intézkedéseket felhasználni arra, hogy hozzájáruljanak az új rendeletben megállapított prioritásokhoz, és saját nemzeti vagy regionális kontextusukban foglalkozzanak az egyedi szükségletekkel. A rendelet a tematikus alprogramok témáiként a fiatal mezőgazdasági termelők, mezőgazdasági kisüzemek, hegyvidéki területek, rövid ellátási láncok szükségleteit, az éghajlatváltozás mérséklését és az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodást határozza meg, továbbá lehetővé teszi a tagállamok számára, hogy ezen alprogramokban növeljék a maximális támogatási mértéket.

A KAP két pillérje eltérő eszközöket alkalmaz, de fontos, hogy a közöttük a mezőgazdasági üzemek szintjén fennálló **lehetséges szinergiákat** a Natura 2000 gazdálkodási rendszerek és irányítási gyakorlatok támogatására egyaránt felhasználják. Fontos figyelembe venni a helyi viszonyokat, és elemezni, mely intézkedések alkalmasak a leginkább az egyes területek természetvédelmi céljainak támogatására.

Nagyon fontos továbbá a **különböző intézkedések kombinációja, amivel biztosítható**, hogy a külterjes és a jelentős természeti értéket képviselő gazdálkodási rendszerek **hatékony támogatásban** részesüljenek. Gyakran van szükség a 2. pillérből nyújtott agrár-környezetgazdálkodási kifizetések mellett az 1. pillérből nyújtott támogatásokra, ha a gazdálkodást külterjes gazdálkodású féltermészetes élőhelyeken kell folytatni (Oñate et al., 2007; Poláková et al., 2011).

A Natura 2000-hez tartozó valamennyi mezőgazdasági földterületet a KAP-támogatásokra jogosultnak kell tekinteni, mind az 1. pillér, mind a 2. pillér esetében. Néhány tagállamban a 2007–2013 közötti KAP-időszakban a gazdálkodás alá vont Natura 2000 élőhelyek jelentős területeit minősítették az 1. pillérből nyújtott közvetlen kifizetésekre jogosulatlanoknak. Ez a tagállamok felelőssége, és a jogosultsági problémák gyakran a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületek jellegzetességeivel függenek össze, amelyek biodiverzitás-értékük lényeges részét képezik, ugyanakkor nem felelnek meg a tagállam végrehajtási határozatainak vagy az EU jogosultsági szabályai által biztosított rugalmasságnak. E problémák közé tartoznak a következők: fák, cserjések és tarló jelenléte a legelőn, a

gazdaság vagy telek mérete, birtokjogi viszonyok, elavult földnyilvántartási bejegyzések, valamint a jó mezőgazdasági és környezeti állapotra (GAEC) vonatkozó szabályokkal kapcsolatos nehézségek, amelyeket a tagállamok intenzívebb gazdálkodási rendszerekre terveztek.

A külterjes Natura 2000 gazdálkodási rendszerek gazdasági életképességének biztosítását szolgáló KAP-támogatás

Az első kritikus fontosságú lépés annak biztosítása terén, hogy a Natura 2000 területeken fennmaradjon a gazdálkodás, abban rejlik, hogy gondosan mérlegelni kell az 1. pillérbe tartozó kifizetésekre vonatkozó támogathatósági követelményekkel kapcsolatos lehetőségeket, figyelembe véve a Natura 2000 gazdálkodási rendszerek sajátosságait. Ha bebizonyosodik a földterület és a mezőgazdasági termelő támogathatósága, e mezőgazdasági üzemek gazdasági életképességének megerősítésére a KAP mindkét pilléréből több támogatás is felhasználható, gyakran egymással kombinálva, beleértve a következőket:

- alaptámogatási rendszer, egységes területalapú támogatási rendszer (1. pillér)
- a környezetbarátabbá válást ösztönző támogatás (1. pillér)
- hátrányos természeti adottságú területekre vonatkozó támogatás (1. és 2. pillér)
- termeléstől függő önkéntes támogatás (1. pillér)
- vagy az 1. pillérből nyújtott összes közvetlen kifizetés alternatívájaként a mezőgazdasági kistermelői támogatási rendszer (1. pillér)

A Natura 2000 gazdaság kapacitásépítésére szolgáló KAP-támogatás

A Natura 2000 gazdálkodási rendszerek hosszú távú gazdasági és környezeti életképessége a mezőgazdasági termelő adminisztratív és környezetvédelmi kapacitásának, valamint a mezőgazdasági üzem gazdasági kapacitásának megteremtésén múlik. A kapacitásépítéshez közpénzből nyújtott támogatás a KAP mindkét pilléréből származhat, de lényeges, hogy e támogatást a Natura 2000 mezőgazdasági termelőknek és gazdálkodási rendszereknek a környezetvédelmi célkitűzések teljesítésével kapcsolatos egyedi igényeihez kell igazítani. A kapacitásépítési támogatás a következőket foglalja magában:

- mezőgazdasági tanácsadási szolgáltatások (1. és 2. pillér)
- tudásátadás és tájékoztatás, valamint a környezettudatosság növelése a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági termelők körében (2. pillér)
- Beruházások tárgyi eszközökbe (2. pillér)
- a mezőgazdasági üzemek és a vállalkozások fejlesztése (2. pillér)
- fiatal mezőgazdasági termelők részére nyújtott jövedelemtámogatás és egyéb támogatások (1. pillér és 2. pillér)

A mezőgazdasági termelőknek nyújtott tanácsadás, támogatás és képzés elengedhetetlen a Natura 2000 gazdálkodási rendszerek fennmaradásához, valamint a kiemelt élőhelyek és fajok sikeres kezeléséhez. Az EU-ban még mindig jelentős a tanácsadás és a támogatás iránti kielégítetlen igény a mezőgazdasági termelők körében – 2008-ban a közvetlen kifizetésekből részesülő mezőgazdasági termelőknek mindössze 5%-a részesült személyes tanácsadásban (Európai Bizottság, 2010a). A mezőgazdasági tanácsadó rendszer (FAS) javasolt alkalmazási köre és a rá vonatkozó követelmények 2014-től kezdődően lehetőséget biztosítanak a tagállamok számára, hogy nagyon egyedi, a Natura 2000-hez tartozó

mezőgazdasági termelők környezeti és gazdasági igényeire szabott tanácsadási szolgáltatásokat nyújtsanak.

KAP- és egyéb támogatások a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági üzemek termékeinek értéknöveléséhez

A Natura 2000 területeken és jelentős természeti értéket képviselő gyepterületeken gazdálkodó mezőgazdasági termelők számára gyakran kihívást jelent termékeik értékesítése, mivel többnyire távoli térségekben élő kistermelőkről van szó, ahol kevés a prémium árakat megfizetni képes vásárló. Másrésztől egyes mezőgazdasági termelők abban a szerencsés helyzetben vannak, hogy az ökoturistáknak és idegenforgalmi szolgáltatásoknak, azaz szállodáknak és éttermeknek közvetlenül tudnak értékesíteni. Egyes régiókban a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági termelők sikeresen működő közvetlen értékesítési kapcsolatokat építettek ki a szupermarketekkel. A következő támogatások állnak a termékeikhez hozzáadott értéket biztosítani kívánó mezőgazdasági termelők rendelkezésére:

- Termelői csoportok létrehozása (2. pillér)
- A mezőgazdasági termékek minőségrendszerei (2. pillér)
- Címkézés és oltalom alatt álló eredetmegjelölés

KAP-támogatás a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági élőhelyek és fajok kezeléséhez

A Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületeknek a kiemelt élőhelyek és fajok sajátos igényei szempontjából történő kezelését a 2. pillérből nyújtott számos támogatás segítségével lehet elvégezni:

- A Natura 2000 intézkedési tervek elkészítése és frissítése
- Agrár-környezetvédelmi és az éghajlattal kapcsolatos kifizetések
- Az agrár-környezetgazdálkodáshoz és a Natura 2000-hez kapcsolódó, nem termelő beruházások
- Natura 2000 kompenzációs kifizetések
- Állatjóléti kifizetések
- Az erdőtűz által az erdőkben okozott károk megelőzése és a mezőgazdasági termelési potenciál helyreállítása

A Natura 2000 szempontjából különösen fontosak az agrár-környezetvédelmi intézkedések. 2007-2013 közötti vidékfejlesztési programjaik keretében több tagállam sikeresen alakított ki olyan agrár-környezetvédelmi programokat, amelyek kifejezetten a Natura 2000 területek vagy a Natura 2000-hez tartozó élőhelyekkel és fajokkal rendelkező, jelentős természeti értéket képviselő mezőgazdasági földterületek kezeléséhez igazodnak. Az új 2. pillér lehetővé teszi a tagállamok és régiók számára, hogy további hasonló agrár-környezetvédelmi és az éghajlattal kapcsolatos programokat dolgozzanak ki, amelyek a legalkalmasabbak a saját Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületeik számára.

Együttműködési projekteket és helyi partnerségeket támogató KAP-kifizetések

A helyi partnerségek döntő szerepet játszanak a Natura 2000 természetvédelmi kezelési gyakorlatok helyszíni megvalósításában. Az EMVA számos lehetőséget tartalmaz a mezőgazdasági termelők akciócsoportjainak vagy a mezőgazdasági termelői csoportok és egyéb helyi szervezetek, például helyi önkormányzatok vagy nem kormányzati szervezetek

közötti partnerségek finanszírozására, a Leader-megközelítést, a termelői csoportokat és az együttműködési projekteket is beleértve. A 2. pillérből e célra nyújtott támogatások a következőket foglalják magukban:

- A rövid ellátási láncokat és helyi piacokat népszerűsítő együttműködési projektek, valamint a környezetvédelmi projektekkal és környezetvédelmi gyakorlatokkal kapcsolatos kollektív megközelítések elősegítése, a helyi szintről a transznacionális szintig.
- Helyi partnerségek – a Leader-megközelítés.

A Natura 2000-re fordítható egyéb uniós alapok

A LIFE az EU-n belüli környezetfejlesztésre irányuló legfontosabb uniós finanszírozási eszköz. Bár költségvetése a többi uniós finanszírozási eszközzel összehasonlítva kicsi, a LIFE a Natura 2000 szempontjából stratégiai jelentőségű, mivel nagyon egyedi, célzott természetvédelmi intézkedéseket finanszíroz, amelyeket nehezebb az egyéb uniós forrásokból támogatni, mint például a monitoring és a felmérések, a gazdálkodási technikák meghatározása és létrehozása, valamint a Natura 2000 területekkel kapcsolatos kockázatok kezelése (Gantioler et al., 2010; Kettunen et al., 2011).

A LIFE által nyújtott finanszírozás különösen azon területek számára fontos, amelyeken megszűnt az agrárgazdálkodás, és a Natura 2000 intézkedési tervek kidolgozása nem jutott el addig, hogy lehetővé tegye a más forrásokból történő finanszírozás kérelmezését (Kettunen et al., 2011). Számos Natura 2000 helyreállítási projekt sikeresen elegyítette a LIFE-ből nyújtott finanszírozást az agrár-környezetvédelmi finanszírozás fejlesztésével, hogy ezáltal biztosítsa a hosszú távú pénzügyi támogatást (WWF and IEEP, 2009).

A LIFE pénzeszközök 2014–2020-as időszakban történő finanszírozására vonatkozó rendeletben⁴ szereplő integrált projektek a Natura 2000 szerinti élőhelyvédelem szempontjából szintén relevánsnak bizonyulhatnak, mivel fejlesztik a környezetvédelmi szempontoknak az egyéb uniós szakpolitikákban történő megjelenítését, továbbá a tervek és stratégiák nagyobb területi léptékű (pl. regionális, multiregionális, nemzeti szintű) végrehajtására összpontosítanak. Az integrált projektek az egyéb finanszírozási források mobilizálásához is hozzájárulhatnak, amivel teljesíthetik a természetvédelmi célkitűzéseket, és végrehajthatják a Natura 2000 területeken előírt intézkedéseket.

Az európai strukturális alapok jelentős finanszírozásban részesíthetik a Natura 2000 helyreállítási, természetvédelmi, gazdálkodási és monitoring-intézkedéseket (European Commission, 2011). A finanszírozást az ökoturizmussal kapcsolatos, tudatosságnövelő és kommunikációs, képzési és oktatási tevékenységekhez is fel lehet használni a Natura 2000 területeken. Az **Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA)** lehetővé teszi, hogy a forrásokat a következő területre fordítsák: a biológiai sokféleség és a talaj megóvása és helyreállítása és az ökoszisztéma-szolgáltatások elősegítése, többek között a Natura 2000 és a zöld infrastruktúrák révén⁵. Az **Európai Szociális Alap (ESZA)** a Natura 2000-hez és a

⁴ Az Európai Parlament és a Tanács 1293/2013/EU rendelete (2013. december 11.) a környezetvédelmi és éghajlat-politikai program (LIFE) létrehozásáról és a 614/2007/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről. HL L 347., 185–208. o.

⁵ Az Európai Regionális Fejlesztési Alapról és a „Beruházás a növekedésbe és munkahelyteremtésbe” célkitűzésről szóló egyedi rendelkezésekről, valamint az 1080/2006/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről

kisvállalkozásokhoz kapcsolódó új munkalehetőségek teremtését célzó kapacitásépítést is támogathatja.

Ezek az alapok azt is lehetővé teszik, hogy olyan transznacionális, határon átnyúló és régiók közötti együttműködések részesüljenek finanszírozásban, amelyek kedvezőek a Natura 2000 területek és fajok szempontjából, például az ökoturizmust fejlesztő és a vízgyűjtők, tengerparti övezetek, tengeri erőforrások és vizes élőhelyek védelmére, helyreállítására és kezelésére irányuló projektek.

Piaci alapú eszközök és innovatív eszközök

Számos egyéb potenciális eszköz is létezik, amelyen keresztül a közpénzből nyújtott finanszírozás és/vagy politikai intézkedések potenciálisan fellendíthetik a biodiverzitás magántőkéből való finanszírozását emelését, gyakran közfinanszírozással kombinálva, például nonprofit szervezetek részéről (pl. nem kormányzati szervezetek, alapítványok), vállalatok jótékonyági adományaiból vagy vidéki közösségektől.

A biodiverzitást támogató helyi vállalkozások és szövetkezetek esetében jelentős a mikrofinanszírozási potenciál, például a **közvetlen értékesítési kezdeményezések** révén. A Natura 2000 területekre érkező látogatók és turisták által kínált hozzáadott érték szintén eredményesebben is megjeleníthető az integrált helyi fejlesztési és természetvédelmi projektek révén.

Az **ökoszisztéma-szolgáltatások ellentételezése** (PES) szintén ösztönzést adhat a mezőgazdasági biodiverzitás és élőhelyek védelmére és helyreállítására, az általuk nyújtott ökoszisztéma-szolgáltatások biztosítása (vagy esetleges fokozása) érdekében. A PES-programok által támogatott tipikus ökoszisztéma-szolgáltatások közé tartozik a vízminőség, a folyók vízminősége (a tápanyag-beszívargás és a talajerózió korlátozása) és a szénmegkötés. A PES-programok gazdálkodók vagy mezőgazdasági termelők és közjogi szervezetek (például települési vízművek) vagy magánvállalkozások (például sörfőzdék) között, valamint helyi, regionális szinten, a folyó vízgyűjtő területének szintjén vagy nemzeti szinten is működhetnek. A Sustainable Catchment Management Programme (SCaMP)⁶ elnevezésű programot például egy brit vízszolgáltató dolgozta ki az RSPB-vel együttműködve, amelynek keretében az ökoszisztéma-szolgáltatásokért nyújtott ellentételezéssel ösztönzi a hegyvidéki fenyérekén folytatott legeltetést. A vízszolgáltató a tőzeges talajnak az égetésből és túllegeltetésből eredő eróziójának csökkenése révén a vízminőség javulását tapasztalhatja meg (további részletekért lásd az E. mellékletben foglalt esettanulmányt).

Ma már Európa-szerte működnek önkéntes és szabályozott **szén-dioxid-kereskedelmi rendszerek**, ami azt jelenti, hogy a tárolt – és ellenőrzött – szén-dioxid gazdasági és forgalmazható értékkel bír (Worrall et al., 2009). Ebből pedig az következik, hogy a földgazdálkodás számára új bevételi források válhatnak elérhetővé. Az uniós tagállamoknak most már a földhasználatból, a földhasználat-változtatásból és az erdőgazdálkodási tevékenységekből (LULUCF) eredő kibocsátással és elnyeléssel is el kell számolniuk nemzeti szén-dioxid-kibocsátási költségvetéseikben, ami ösztönzést jelenthet a szén-dioxidban

szóló, 2013. december 17-i 1301/2013/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet 5. cikke. Az Európai Unió Hivatalos Lapja L 347., 289–302. o.

⁶ <http://www.unitedutilities.com/scamp.aspx>

gazdag élőhelyek védelmének erősítéséhez. A kibocsátás-kompenzációból eredő finanszírozás pedig kedvezhet az ép tőzeges talajú lápoknak és fenyegetéseknek.

A Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületek kezelését támogató intézkedések kialakítása és végrehajtása

A dokumentum célja, hogy útmutatást nyújtson az olyan gazdálkodási rendszereknek és közösségeknek nyújtott támogatás tervezési, finanszírozási és kialakítási folyamatához, amelyekről a kiemelt Natura 2000 fajok és élőhelyek védelme függ. A középpontban a KAP 1. és 2. pillérjéből nyújtott kiemelt finanszírozási forrás áll, a folyamat minden egyes szakaszára vonatkozó ajánlásokkal. A Natura 2000 területeken található mezőgazdasági földterületek kezelésére vonatkozó főbb lépések és releváns ajánlások összefoglalása az alábbiakban olvasható.

► **A stratégiai tervezés** elengedhetetlenül fontos a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületekre vonatkozó természetvédelmi prioritásoknak és finanszírozási igényeknek a 2014–2020-as programozási időszak kezdete előtt történő megállapításához. Ehhez a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületektől függő, kiemelt élőhelyek és fajok védelmére vonatkozóan egyértelmű stratégiai célkitűzéseket és prioritásokat kell meghatározni. Az intézkedések fontossági sorrendben történő végrehajtására irányuló tervnek (PAF) kell alapot szolgáltatnia a Natura 2000 finanszírozási prioritásainak az EMVA-ba és egyéb támogatási programokba történő beillesztéséhez. Ezt követően időben cselekedni kell annak biztosítása érdekében, hogy a Natura 2000 célkitűzései és a 2014–2020-as időszakban az EMVA-ra és a strukturális alapokra vonatkozó finanszírozási igényei bekerüljenek az adott tagállam és az Európai Bizottság közötti, kötelező érvényű partnerségi megállapodásba. A Natura 2000-re vonatkozó stratégiai tervezés terén elengedhetetlenül fontos biztosítani a természetvédelmi és mezőgazdasági hatóságok, valamint az érdekelt felek közötti együttműködést.

► **A Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületek és gazdálkodási rendszerek azonosítása és a mezőgazdasági termelők bevonása** e folyamat fontos lépéseit jelenti. Ehhez a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterület aktuális helyzetének, a Natura 2000-hez tartozó gazdálkodási rendszerek gazdasági életképességének, valamint a földgazdálkodásban és földhasználatban bekövetkezett változások fő terheléseinek és mozgatórugóinak az értékelése szükséges. Ebbe az információgyűjtési folyamatba a mezőgazdasági termelőket és a helyi közösségeket is be kell vonni, és partnerségi megközelítést kell kidolgozni, amely teljes mértékben bevonja őket a gazdálkodási rendszerekre és a vidéki gazdaságra vonatkozó támogató intézkedések tervezési, végrehajtási és nyomonkövetési folyamatába.

► **A KAP-támogatásra való jogosultság biztosítása és a referenciaszint megállapítása**, a környezetvédelmi és mezőgazdasági hatóságok közötti közös munka és szoros együttműködés révén. Alapvető fontosságú, hogy az azonosított, a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterület a mezőgazdasági terület részeként kerüljön besorolásra, és ha megfelel a támogathatósági feltételeknek, a földügyi információs rendszerben, valamint az integrált igazgatási és ellenőrzési rendszerben is rögzítsék.

A KAP-rendeletekben a mezőgazdasági irányító hatóságok számára biztosított rugalmasság segítségével biztosítani kell, hogy a földterületet hasznosító Natura 2000 mezőgazdasági termelők támogathatók legyenek a KAP-nak mind az 1., mind a 2. pillérjéből. A jogi keret

által megállapított határokon belül meg lehet határozni a mezőgazdasági terület/tevékenység támogathatósági szabályait, hogy azok megfeleljenek a jelentős természeti értéket képviselő és/vagy a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterület jellemzőinek. Fontos azt is biztosítani, hogy egyértelműen, a mezőgazdasági termelők számára is könnyen érthető módon különböztessék meg egymástól a) a mezőgazdasági termelők számára a Natura 2000 végrehajtásával kapcsolatban vonatkozó nemzeti vagy regionális jogszabályokból eredő jogi kötelezettségeket, amelyek a madárvédelmi és az élőhelyvédelmi irányelvhez kapcsolódó kölcsönös megfeleltetés jogszabályban foglalt gazdálkodási követelményeit alkotják; és b) egyéb nemzeti vagy regionális jogszabályokat.

► **A Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági üzemek számára kidolgozott, célirányos és koherens KAP-támogatási csomagokhoz** inkluzív partnerségi megközelítés elfogadása szükséges, amely teljes mértékben bevonja a kedvezményezett mezőgazdasági termelőket, és hasznosítja a gazdálkodással és az élőhelykezeléssel kapcsolatos szaktudásukat. A KAP mindkét pillérjéből nyújtott koherens, integrált támogatási csomagokat lehet kidolgozni, amelyek a Natura 2000 gazdálkodási rendszerek és az agrárgazdálkodástól függő, kiemelt élőhelyek és fajok sajátos szükségleteihez igazodnak. Számos támogatási kifizetéstípus érhető el az 1. pillérből, az EMVA új felépítésének köszönhetően pedig sokkal könnyebbé válik a 2014–2020 közötti programozási időszakban a vidékfejlesztési támogatásokhoz koherens csomagok kialakítása.

A Natura 2000 élőhelyeket biztosító külterjes gazdálkodási rendszereknek gazdasági és szociális szempontból életképesnek kell lenniük, és ez attól függ, hogy a mezőgazdasági üzemek megfelelő és megbízható KAP jövedelemtámogatási alapkifizetéseket és kapacitásépítési támogatást kapnak-e, valamint olyan kifizetésektől, amelyek választ tudnak adni bizonyos élőhelyek és fajok sajátos gazdálkodási szükségleteire.

A tervezési folyamatnak holisztikusan kell tekintenie a mezőgazdasági üzemek szükségleteire egy olyan koherens támogatási csomag kialakításához, amelynek célja először a gazdálkodási rendszer és gazdasági életképességének biztosítása, majd az élőhelyek és fajok igen részletes kezeléséhez ösztönzők nyújtása. E szükségletek kielégítését szolgáló potenciális intézkedések körét az alábbi táblázat ismerteti, és a jelen útmutató ezen intézkedések mindegyikéhez nyújt részletes leírást, továbbá a különböző uniós tagállamokból releváns gyakorlati példákat is említ.

Az intézkedések választéka meglehetősen széles, és függ a stratégiai célkitűzésektől, a Natura 2000 gazdálkodási rendszerek tulajdonságaitól, az azokat fenyegető veszélyektől, valamint a vidéki gazdaságban elérhető lehetőségekről.

A rendelkezésre álló források költséghatékony felhasználásának a támogatás tervezése és célcsoportjának meghatározása során a mezőgazdasági üzem és élőhely igényeihez a megfelelő területi szinten, a lehető legközelebb kell lezajlania. Alapvető fontosságú annak biztosítása, hogy a mezőgazdasági kistermelők könnyen hozzáférjenek a KAP mindkét pillérjéből nyújtott megfelelő támogatáshoz. A csoportos és kooperatív megközelítések alkalmazásának lehetőségét is érdemes megfontolni, különösen akkor, amikor több mezőgazdasági kisüzemről van szó, és támogatni kell az alulról felfelé irányuló végrehajtást, mint például a Leader-megközelítés.

Azt is fontos biztosítani, hogy a hátrányos természeti adottságú területekre, Natura 2000 területekre és az éghajlatváltozáshoz kapcsolódó agrár-környezetvédelmi intézkedésekre vonatkozó kifizetési ráták tükrözzék a területek kezelésével járó teljes költséget – különösen

akkor, ha kevés vagy nincs elmaradó jövedelem –, és adott esetben használják ki azt a lehetőséget, hogy ezekhez a számításokhoz hozzáadják a tranzakciós költségeket.

A hegyvidéki mezőgazdasági üzemekre és mezőgazdasági kisüzemekre vonatkozó tematikus vidékfejlesztési alprogram-lehetőségeket a magasabb támogatási rátát biztosító, egyedi Natura 2000 opciók kidolgozására is fel lehet használni.

KAP támogatási intézkedések a Natura 2000 gazdálkodási rendszerek és gazdálkodás számára (a vastagon szedett intézkedéseket a tagállamoknak kötelező végrehajtaniuk)

Célkitűzés	1. pillér	2. pillér
<i>A gazdálkodás folytatásának biztosítása</i>	<ul style="list-style-type: none"> – Alaptámogatási rendszer, egységes területalapú támogatási rendszer – A környezetbarátabbá válást ösztönző támogatás – Hátrányos természeti adottságú területekre vonatkozó támogatás – Termeléstől függő önkéntes támogatás – vagy az 1. pillérből nyújtott összes közvetlen kifizetés alternatívájaként a mezőgazdasági kistermelői támogatási rendszer 	<ul style="list-style-type: none"> – Hátrányos természeti adottságú területeknek nyújtott kompenzációs kifizetés
<i>Külterjes gazdálkodási rendszerek támogatása</i>	<ul style="list-style-type: none"> – Hátrányos természeti adottságú területeknek nyújtott kifizetés – Termeléshez kötött kifizetés 	<ul style="list-style-type: none"> – Hátrányos természeti adottságú területeknek nyújtott kompenzációs kifizetés – Biogazdálkodás
<i>Kapacitásépítés és hozzáadott érték</i>	<ul style="list-style-type: none"> – Fiatalkorú mezőgazdasági termelők részére nyújtott támogatás 	<ul style="list-style-type: none"> – Tanácsadási szolgáltatások – Tudásátadás és tájékoztatás – Beruházások tárgyi eszközökbe – A mezőgazdasági üzemek és a vállalkozások fejlesztése – Termelői csoportok létrehozása – A mezőgazdasági termékek minőségrendszerei – Alapvető szolgáltatások (Natura 2000/jelentős természeti értéket képviselő területekre vonatkozó intézkedési tervek kidolgozása)
<i>A Natura 2000 élőhelyek és fajok egyedi természetvédelmi kezelése</i>		<ul style="list-style-type: none"> – Agrár-környezetvédelmi és éghajlattal kapcsolatos intézkedések – Nem termelő beruházások – Natura 2000 kifizetések – Állatjóléti kifizetések – Erdőtűz megelőzése és a mezőgazdasági potenciál helyreállítása

► **A végrehajtáshoz szükséges pénzügyi, műszaki, tanácsadói és igazgatási erőforrások biztosítása.** A hosszú távú támogatáshoz elegendő pénzügyi és egyéb forrásokat kell rendelkezésre bocsátani, beleértve a képzett, a Natura 2000 földgazdálkodáshoz szükséges műszaki szaktudással rendelkező tanácsadói és kifizető ügynökségi munkatársakat.

A vidékfejlesztési programok keretében hosszú távon kell nyújtani a finanszírozást, amennyiben ez egyáltalán lehetséges, mivel a finanszírozási hiányosságok kikezdi a mezőgazdasági termelők és földtulajdonosok közötti bizalmat, és eltántorítják őket a hosszú távú intézkedésekben (mint például az élőhelyek helyreállítása) való részvételtől. Alapvető fontosságú a finanszírozás biztosítása nem csupán a mezőgazdasági termelőknek nyújtott kifizetések esetében, hanem az összes, teljesítéshez kapcsolódó és támogatási kiadás fedezéséhez, mint például a tanácsadói szolgáltatások, képzés és tudásszerzés, a Natura 2000 és a jelentős természeti értéket képviselő területekre vonatkozó intézkedési tervek kidolgozása és csoporttámogatás.

A tanácsadási és tájékoztatási tevékenységet a mezőgazdasági termelő által megbízhatónak tekintett forrásoknak kell végezniük, és e tevékenység során a természetvédelemmel kapcsolatos tanácsadást mindig az arra vonatkozó tanácsadással kell ötvözni, hogy a természetvédelem hogyan építhető be a gazdálkodási rendszerbe. A gazdálkodási tevékenységek mezőgazdasági üzemek szintjén kiváltott hatásának nyomon követésére is kell támogatást biztosítani.

► **A nyomon követés, értékelés és felülvizsgálat** elengedhetetlenül fontos annak mérlegeléséhez, hogy az intézkedések mennyire voltak eredményesek és hatékonyak a célkitűzések elérésében, valamint annak lehetővé tételéhez, hogy a programokat és gazdálkodási gyakorlatokat idővel kiigazítsák és finomítsák. A KAP egészére és különösen a vidékfejlesztési politikára vonatkozó mutatók egész sorát dolgozták ki a közös monitoring és értékelési keretszabályozás (CMEF) segítségével. Ezek közé tartoznak a Natura 2000 területekre, a mezőgazdasági élőhelyek védettségi helyzetének és a jelentős természeti értéket képviselő területeken végzett gazdálkodásra vonatkozó, valamennyi tagállamban alkalmazandó közös kontextusmutatók. Az irányító hatóságok további, a saját nemzeti/regionális helyzetükre nézve releváns mutatókat is bevezethetnek.

A nyomon követésnek lehetővé kell tennie az intézkedések igénybevételeinek és lefedettségének, a végrehajtásuk során felmerülő esetleges nehézségeknek és korlátoknak, valamint az elérni kívánt természetvédelmi célokkal kapcsolatban kiváltott hatásuknak az értékelését. Fontos kidolgozni olyan nyomonkövetési programokat, amelyeket mezőgazdasági üzemek szintjén is alkalmazni lehet, és amelyek könnyen ellenőrizhető, megfelelő mutatókat használnak. Igen eredményesnek bizonyult a mezőgazdasági termelőknek a szükséges intézkedések általuk végzett végrehajtása során elért eredmények rendszeres nyomon követésébe történő bevonása, ami lehetőséget biztosít a programok végrehajtásában történő részvételük javítására. A szélesebb körű nyilvános kommunikáció szintén fontos szerepet játszik a célfajokról és -élőhelyekről szóló pozitív kép kialakításában, valamint annak elismerésében, hogy ki tesz erőfeszítéseket azok védelméért.

Amikor a Natura 2000 gazdálkodási programokat első alkalommal vezetik be, kis léptékű kísérleti teszteléssel és értékeléssel javítható a programok hatékonysága, elfogadottsága és teljesítése.

Záró megjegyzések

Azok a mezőgazdasági termelők, akik a mezőgazdasági gyakorlattól függő kiemelt élőhelyek és fajok megfelelő kezeléséhez járulnak hozzá, gyakran nehéz körülmények között gazdálkodnak, és rendkívüli mértékben ki vannak téve a gazdasági nyomásnak, ami hagyományos gazdálkodási rendszereik felszámolásához is vezethet.

Több finanszírozási lehetőség is létezik a teljes mezőgazdasági üzem gazdasági életképességének támogatására, valamint a közösségi jelentőségű mezőgazdasági élőhelyek és fajok védelméhez és a Natura 2000 területek kezeléséhez szükséges intézkedések végrehajtásának elősegítésére.

A tagállamok ezeket a lehetőségeket ki tudják használni ahhoz, hogy a Natura 2000 hálózathoz tartozó mezőgazdasági termelők támogatására szolgáló integrált csomagot dolgozzanak ki, amely biztosítja a külterjes gazdálkodási rendszer gazdasági életképességét – amelytől a kedvező hatású gazdálkodás függ –, továbbá a kiemelt élőhelyek és a fajok megőrzéséhez szükséges gazdálkodási gyakorlatokkal foglalkozik.

A 2014–2020 közötti időszakra vonatkozó felülvizsgált KAP új lehetőséget nyújt a tagállamoknak arra, hogy kifejezetten a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági termelők részére dolgozzanak ki koherens támogatási csomagokat. E csomagoknak a KAP mindkét pillérjéből származó intézkedéseket magukban kell foglalniuk, és céljuk, hogy támogassák a külterjes gazdálkodási rendszerek fennmaradását, segítsék a mezőgazdasági termelőket abban, hogy termékeikhez hozzáadott értéket nyújtsanak, és jutalmazták őket a Natura 2000 területek, élőhelyek és fajok kezeléséért.

AZ ÚTMUTATÓ CÉLJA

- **Mire szolgál ez az útmutató?**

Az útmutató célja, hogy segítse a mezőgazdaságért és természetvédelemért felelős tagállami közigazgatási hatóságokat és az érintettek legfontosabb csoportjait a Natura 2000 területeken az olyan gazdálkodási rendszerek fejlesztésében és előmozdításában, amelyek segítik a ritka és veszélyeztetett élőhelyek és uniós jelentőségű fajok védettségi helyzetének fenntartását és javítását.

Az útmutató a releváns érdekelt felekkel (mezőgazdasági és környezetvédelmi hatóságokkal, mezőgazdasági termelői szervezetekkel, környezetvédelmi nem kormányzati szervezetekkel) folytatott aktív párbeszéd alapján készült el, amelynek célja az volt, hogy megtalálják a Natura 2000 területeken a mezőgazdasági földterület kezelésével kapcsolatos integráltabb megközelítés ösztönzésének és különösen a partnerségi megközelítés erősítésének módjait.

Az útmutató áttekintést nyújt azokról a fontosabb kérdésekről, amelyekkel a gazdálkodás és a Natura 2000 közötti kapcsolat tekintetében kell foglalkozni, továbbá egy sor, az egész EU-ból származó bevált gyakorlatokon alapuló praktikus ötletet, példát és ajánlást tartalmaz a Natura 2000 területeken található mezőgazdasági földterületek kezelését illetően.

Az útmutató a gazdálkodási rendszerek és mezőgazdasági gyakorlatok egyes típusain keresztül különböző megközelítéseket mutat be az uniós jelentőségű élőhelyek és fajok fenntartására szolgáló megfelelő intézkedések kialakítását, koordinációját és végrehajtását illetően. Különleges figyelmet érdemel e tekintetben a Natura 2000 gazdálkodási intézkedéseknek a vidékfejlesztési programokba történő beillesztése.

A dokumentum célja, hogy a tagállamok és az érdekelt felek számára hasznos tanácsokat és ötleteket nyújtson. Ily módon ez a dokumentum csupán az Európai Bizottság véleményét tükrözi és jogilag nem kötelező erejű. Az élőhelyvédelmi irányelv és a madárvédelmi irányelv szigorúan a szubszidiaritás elvén alapul, ezért az egyes tagállamoknak kell meghatározniuk az intézkedéseket annak érdekében, hogy a Natura 2000 hálózaton belüli területeikkel az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikke (1) és (2) bekezdésének megfelelően gazdálkodjanak.

A jelen útmutató ezért a szerzők szándéka szerint nem előíró jellegű, hanem az a rendeltetése, hogy az élőhelyvédelmi és a madárvédelmi irányelv szerinti kötelezettségeik végrehajtása során hasznos információkkal és tanácsokkal segítse a tagállamokat.

- **Kinek szól ez az útmutató?**

Az útmutató címzettjei elsősorban a közös agrárpolitikával (KAP) foglalkozó (különösen a vidékfejlesztési programokat kidolgozó és azok végrehajtását támogató) hatóságok, valamint az élőhelyvédelmi és a madárvédelmi irányelv végrehajtásával foglalkozó hatóságok.

A természetvédelmi hatóságok és a Natura 2000 terület gazdálkodói releváns információkat és útmutatást találhatnak a kiemelt mezőgazdasági élőhelyek és fajok kezeléséhez, valamint a védelmük támogatására szolgáló, többek között a vidékfejlesztési programok keretében elérhető főbb eszközök használatához.

A mezőgazdasági hatóságok és a vidékfejlesztési programok vezetői egyértelmű áttekintést kapnak az uniós élőhelyvédelmi és madárvédelmi irányelvből származó kötelezettségeikről, azok relevanciájáról és a mezőgazdasági ágazatban betöltött szerepéről. Rengeteg gyakorlati tanácsot és ötletet is találhatnak arra vonatkozóan, hogy hogyan dolgozzanak ki és segítsenek elő olyan megfelelő gazdálkodási intézkedéseket és programokat, amelyek különféle társadalmi, gazdasági és fizikai vagy földrajzi körülmények között hozzájárulnak a Natura 2000 területek védelméhez.

Ezen túlmenően az útmutató az olyan gazdaszervezetek és gazdálkodók számára is hasznos lehet, amelyek a Natura 2000 területeken található mezőgazdasági földterület gyakorlati kezelésével foglalkoznak.

- **Mi található a dokumentumban?**

Az *1. fejezet* meghatározza az átfogó szakpolitikai kontextust, és röviden bemutatja a Natura 2000 hálózatot, valamint az EU-nak a biológiai sokféleség csökkenésének megfékezésére irányuló politikai kötelezettségvállalásait.

A *2. fejezet* kifejti a gazdálkodásnak az uniós jelentőségű élőhelyek és fajok szempontjából betöltött szerepét, megállapítja, hogy mely Natura 2000 élőhelyek és fajok kapcsolódnak adott gazdálkodási rendszerekhez és gyakorlatokhoz, és hogy az agrárgazdálkodás hogyan befolyásolja azok védelmét. Áttekintést nyújt továbbá az ezen élőhelyekre és fajokra nehezedő főbb nyomásokról és veszélyekről.

A *3. fejezet* a Natura 2000 területekre a mezőgazdasági földterületek összefüggésében vonatkozó gazdálkodási követelményekről nyújt áttekintést. Olyan fontos kifejezések magyarázatát tartalmazza, mint például a természetvédelmi célok meghatározása, a természetvédelmi intézkedések kialakítása és a kedvező védettségi helyzet elérése. A mezőgazdasági földterületen található Natura 2000 területek számára elérhető különböző finanszírozási lehetőségeket is felvázolja.

A *4. fejezet* azokat a fontosabb gazdálkodási rendszereket és gyakorlatokat írja le, amelyek a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági élőhelyek és fajok kedvező védettségi helyzetének helyreállításához és fenntartásához szükségesek.

Az *5. fejezet* azokat a szakpolitikai eszközöket és forrásokat ismerteti, amelyeket a Natura 2000 hálózatban belül a megfelelő gazdálkodási rendszerek és gyakorlatok fenntartásához és újbóli bevezetéséhez lehet felhasználni. Ez a fejezet a Natura 2000 területek kezelésének támogatásával kapcsolatos piaci alapú megközelítések potenciálját is vizsgálja.

A *6. fejezet* lépésről lépésre mutatja be, hogyan lehet a KAP-intézkedésekből a Natura 2000 területek mezőgazdasági földterületen történő kezelését támogató különböző csomagokat

összeállítani. Az uniós országokból vett valódi példák is szerepelnek itt annak bemutatására, hogy az ajánlások hogyan valósulhatnak és hogyan valósultak meg a gyakorlatban.

Mellékletek:

Az *A. melléklet* ismerteti az agrárgazdálkodástól függő, közösségi jelentőségű kiemelt élőhelytípusokat, valamint a függés mértékét, illetve ezen élőhelytípusok eloszlását, teljes terjedelmét, a Natura 2000 területen található élőhelyek arányát, valamint jelenlegi védettségi helyzetüket.

A *B. melléklet* a legfontosabb, mezőgazdasági élőhelyekhez köthető közösségi jelentőségű fajokat sorolja fel. A melléklet a mezőgazdasági kontextusban azonosítja élőhelyhasználatukat, kiemelt jelentőségű státuszukat és jelenlegi védettségi helyzetüket.

A *C. melléklet* a közösségi jelentőségű mezőgazdasági élőhelyek területét mutatja azokban a tagállamokban, amelyekben egy adott élőhely összterületének legalább 10%-a egy adott biogeográfiai régióban található. A cél azon élőhelyek kiemelése a tagállamok számára, amelyekkel kapcsolatban külön felelősség terheli őket.

A *D. melléklet* az I. melléklet szerinti főbb mezőgazdasági élőhelytípusok kezelésére vonatkozó ajánlások példáit sorolja fel. Az ajánlások *nem* előíró jellegűek, a kezelésnek pedig a nemzeti és helyi körülményekhez és célokhoz kell alkalmazkodnia, kihasználva a rendelkezésre álló legjobb minőségű helyi tudást.

Az *E. melléklet* 27 esettanulmányt mutat be olyan eltérő megközelítésekről, amelyeket a mezőgazdasági földterület kezelésére használtak fel oly módon, hogy az a különböző tagállamokban elősegítette a közösségi jelentőségű élőhelyek és fajok védelmét.

1. BEVEZETÉS

1.1. Gazdálkodás az egyes korokban

Európa sokféle gazdálkodási gyakorlatai nagy hatással voltak a vidékre, és létrehozták a félig természetes élőhelyek bonyolult, a jelenlegi tájra oly jellemző mozaikját. Részét képezik annak, ami az európai vidéket mind kulturális, mind pedig a biodiverzitás szempontjából különlegessé teszi. Jelenleg Európa területének mintegy fele mezőgazdasági földterület, és a vidéki térségek nagy részén továbbra is a gazdálkodás jelenti a fő gazdasági tevékenységet. Életben tartja a vidéket, és létfontosságú szerepet játszik a helyi gazdaság támogatásában.

A mezőgazdaság az évek során természetesen jelentős változásokon esett át. Az 1950-es évektől kezdődően a mezőgazdasági termelőket arra ösztönözték, hogy gazdálkodási gyakorlataikat – a hozam növelése és a hatékonyság javítása érdekében – tegyék intenzívebbé és korszerűbbé. Monokultúrákat vezettek be, kibővítették a mezőket, az állattartó mezőgazdasági üzemek terjeszkedtek, továbbá peszticideket és műtrágyát használtak. Ennek eredményeként az elmúlt 60 évben a mezőgazdasági földterület jelentős része megszűnt vagy átalakult.

Azonban nem minden mezőgazdasági földterületen tudott lezajlani az intenzívebbé válás és gépesítés folyamata. Az EU sok részén a helyi terep nem teszi lehetővé az ilyen intenzív gyakorlatok megvalósítását. Előfordulhat, hogy a lejtő túl meredek, a talaj túl gyenge minőségű, a terület túl távol van stb. A helyi mezőgazdasági üzemi struktúra és a földelosztási minták is megnehezíthetik a jelentős mezőgazdasági változások végrehajtását.

Ennek eredményeként ma az EU jelentős részén külterjesebb gazdálkodást folytatnak, amely jól alkalmazkodott a helyi viszonyokhoz. Ezzel általában a helyi mezőgazdasági kistermelők foglalkoznak, nem pedig a nagy agrárvállalatok. De távolról sem ők jelentik a kisebbséget. A mezőgazdasági kistermelők és a külterjes gazdálkodású vállalkozások jelentős hányadát teszik ki az EU-ban gazdálkodó 14 millió mezőgazdasági termelőnek.

Ugyan e gazdálkodási rendszerek nem annyira hatékonyak, mint a modern mezőgazdasági nagyüzemek, szerves részét képezik az Európa vidéki területei alkotta társadalmi-gazdasági szövetnek, és így az EU-n belül társadalmi, gazdasági és környezetvédelmi szempontból egyaránt jelentős szerepet töltenek be. Jelentős helyi foglalkoztatási és jövedelemforrást biztosítanak, amely megakadályozza a vidék elnéptelenedését, és segít a vidéki közösségek fennmaradásában. Sok távoli vidéki terület számára létfontosságú élelmiszer- és terményforrást jelentenek. És fontos szerepet játszanak Európa gazdag és sokszínű biológiai sokféleségének megőrzésében.

Társadalmi-gazdasági jelentőségük ellenére a külterjes gazdálkodású mezőgazdasági vállalkozások életképessége az évek során egyre bizonytalanabbá vált. Az EU számos részén a mezőgazdasági termelők a termőföld elhagyására kényszerültek, és máshol voltak kénytelenek alternatív jövedelemforrást keresni, ami pusztító társadalmi és gazdasági következményekkel jár az érintett vidéki térségekre nézve. Az elmúlt évtizedekben az EU

jelentős területeit sújtotta a mezőgazdasági tevékenység megszűnése. Észszerű módon az is várható az elkövetkező évtizedekben, hogy a mezőgazdasági földterületek művelés alóli kivonása folytatódni fog, különösen a külterjes legeltetésű területeken.

A közös agrárpolitika bizonyos mértékben enyhíti a földterület művelésből való kivonásának hatásait, mivel támogatja a környezetbarát gazdálkodási gyakorlatokat és a vidéki közösségeket a marginális/kevésbé termékeny mezőgazdasági földterületeken, továbbá előírja a földtulajdonosok számára, hogy a KAP-ból nyújtott támogatások érdekében a mezőgazdasági földterületet jó mezőgazdasági és környezeti állapotban kell tartaniuk.

1.2. A közös agrárpolitika reformja

Elengedhetetlenül fontos, hogy a társadalom kellő elismerésben részesítse azokat a mezőgazdasági termelőket, akik a termőföldön a természetes környezettel összeegyeztethető és azt támogató módon gazdálkodnak. A fentiek értelmében nem csupán Európa vidéki térségei társadalmi-gazdasági szerkezetének és környezetminőségének fenntartásában játszanak létfontosságú szerepet, hanem a társadalom számára környezeti közjavak és szolgáltatások egész sorát kínálják.

Ezt a fontos szerepet a megfelelő politikai kötelezettségvállalásoknak kell megfelelően tükrözniük és támogatniuk valamennyi közigazgatási szinten. A közös agrárpolitika (KAP) e tekintetben központi szerepet játszhat. Az évek során az egymást követő reformok egyre inkább elismerték a gazdálkodói közösség e jelentős ágazatának nyújtandó támogatás és ösztönzők fontosságát – különösen a vidékfejlesztési intézkedéseknek a 2. pillér keretében történő megerősítése révén. Ennek célja többek között az, hogy segítsék a nehéz mezőgazdasági körülmények között élő mezőgazdasági termelőket abban, hogy gazdasági szempontból életképesek maradjanak, és továbbra is olyan, környezeti szempontból fenntartható termékeket termesszenek, amelyek összhangban vannak a természetes környezettel.

Sőt, a KAP keretében a mezőgazdasági támogatásoknak a termeléstől való függetlenítése, valamint a kölcsönös megfeleltetési szabályok bevezetése lehetőséget nyújtott a mezőgazdasági termelők számára, hogy könnyebben reagáljanak a piaci feltételekre, miközben betartják az alapvető környezetvédelmi előírásokat.

Ez nem azt jelenti, hogy az intenzívebbé válás, valamint a fokozott szakosodás és gépesítés irányába mutató általános tendencia le fog állni (különösen az újabb tagállamokban, amelyekben az agrárstruktúrák és -rendszerek még mindig a piaci erőkhöz alkalmazkodva változnak), hanem azt, hogy a mai társadalomban erős a politikai igény, különösen ha közpénzekről van szó, hogy nagyobb hangsúlyt kapjon az a tény, hogy a mezőgazdasági termelők nem csupán élelmiszert termelnek, hanem a vidék őrizői is egyben, akik ökoszisztéma-termékek és -szolgáltatások széles körét nyújtják a társadalom egészének javára, és óvják természetes környezetünket.

E tekintetben azon mezőgazdasági termelők központi szerepe, akik a földjüket környezetbarát és a helyi viszonyokhoz igazodó módon kezelik, a mezőgazdasági üzemek

mind növekvő hatékonyságára és termelékenységre irányuló törekvések közepette nem hagyható figyelmen kívül.

1.3. Az EU és a tagállamok biodiverzitással kapcsolatos politikai kötelezettségvállalásai

A több évszázados múltra visszatekintő, változatos gazdálkodási hagyományoknak köszönhetően a mezőgazdasági tevékenység jelentős mértékben járult hozzá a biológiai sokféleséghez, és ennek eredményeként alakult ki a félig természetes élőhelyek összetett mozaikja. Ez állat- és növényfajok széles köre számára jelent vonzerőt. Vannak közöttük jól ismert fajok, mint a haris (*Crex crex*) és a fehér gólya (*Ciconia ciconia*), de számtalan más, kevésbé ismert faj is, mint például a sötét hangyaboglárka (*Maculinea nausithous*), továbbá sok orchidea-faj lelt otthonra e féltérzetes élőhelyeken.

Ezek a fajok fennmaradásuk érdekében ma teljes mértékben a helyi igényekhez szabott, külterjes gazdálkodási rendszerektől és gyakorlatoktól függenek. Ugyanakkor az elmúlt 50 évben – a mezőgazdasági tevékenység erősödéséből és a földterületek művelésből való kivonásából származó, összetett hatások következtében – a mezőgazdasági földterületek biológiai sokfélesége drámai módon visszaesett. Mára Európában az egykor külterjes, jelentős természeti értéket képviselő mezőgazdasági földterületeknek mindössze 15–25%-a maradt meg. A mezőgazdasági területeken fészkelő madarak állománya 1980 óta mintegy 50%-kal csökkent, bár az állományszám azóta némileg nőtt, míg a mezőgazdasági területeken élő pillangópoptulációk száma 1990 óta 70%-kal esett vissza, és a helyzet ma sem látszik javulni (Van Swaay et al., 2010).

Felismerve Európai biodiverzitásának ijesztő mértékű csökkenését, az EU tagállamai két kiemelten fontos uniós jogszabályt fogadtak el – az élőhelyvédelmi⁷ és a madárvédelmi⁸ irányelvet –, hogy megóvják Európa legértékesebb fajait és élőhelyeit azok teljes uniós természetes elterjedési területén. A madárvédelmi irányelv általános célja az Európai Unióban természetesen előforduló összes vadon élő madárfaj populációinak fenntartása és helyreállítása hosszú távú fennmaradásuk biztosítása érdekében. Az élőhelyvédelmi irányelv céljai hasonlóak a madárvédelmi irányelvéhez, azzal az eltéréssel, hogy az a madarakon kívül számos fajra és bizonyos élőhelytípusokra vonatkozik.

A két irányelv nem fedi le az összes európai növény- és állatfajt (vagyis az Európai Unió teljes biológiai sokféleségét). Ehelyett egy mintegy 2000 fajból álló alhalmazra összpontosít (az Európában megtalálható legalább 100 000 faj közül) – amelyek annyira ritkák vagy veszélyeztetettek, hogy a kihalásuk megelőzése érdekében sürgős védelemre szorulnak. Ezeket gyakran közösségi jelentőségű fajként vagy uniós jelentőségű fajként említik.

A két irányelv előírja a tagállamok számára, hogy ne csupán e közösségi jelentőségű fajok és élőhelytípusok további károsodásának megakadályozására törekedjenek, hanem olyan intézkedéseket is vezessenek be, amelyek biztosítják, hogy az EU-n belüli természetes elterjedési területükön kedvező védettségi helyzetet érjenek el. Az, hogy egy élőhely vagy

⁷ A Tanács 92/43/EGK irányelve a természetes élőhelyek, valamint a vadon élő állatok és növények védelméről. Egységes szerkezetbe foglalt szöveg: 2007.1.1. http://ec.europa.eu/environment/nature/legislation/habitatsdirective/index_en.htm

⁸ A Tanács 2009/147/EK irányelve a vadon élő madarak védelméről, a 79/409/EGK irányelv egységes szerkezetbe foglalt változata. Elérhető itt: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:020:0007:0025:HU:PDF>

faj nem veszélyeztetett (azaz nem fenyegeti közvetlenül a kihalás veszélye), nem feltétlenül jelenti azt, hogy kedvező védettségi helyzetben van.

E két uniós természetvédelmi irányelv az Európai Unió biológiai sokféleséggel kapcsolatos politikájának sarokkövei. 2012-ben maga az EU állapította meg a következő célt: *„a biológiai sokféleség csökkenésének és az ökoszisztéma-szolgáltatások romlásának megállítása az Európai Unióban 2020-ig, valamint állapotuknak a lehetőségekhez mért szintű helyreállítása, ezzel együtt a biológiai sokféleség globális csökkenésének megelőzésére tett erőfeszítésekhez való uniós hozzájárulás fokozása”*.

Ez jól tükrözi azt az erős politikai kötelezettségvállalást, amelyet az európai állam- és kormányfők tettek, és amely a biodiverzitást az EU politikai programjának előterébe helyezi. Az EU 2012-ben elfogadott, újonnan megerősített biodiverzitási stratégiája⁹ hat olyan fontos célterületet állapít meg, amelyeken az EU-ban a természetre és az ökoszisztéma-szolgáltatásokra nyomást gyakorló kulcsfontosságú tényezők visszaszorítása érdekében fellépés szükséges. A hat cél egyike a biológiai sokféleség fokozásában a mezőgazdaság és az erdészet által játszott szerep növelése.

Az EU biodiverzitási stratégiája 2020-ig

Az EU 2020-ig teljesítendő biodiverzitási stratégiájának célja, hogy megállítsa az uniós természetvédelmi jogszabályok hatálya alá tartozó valamennyi faj és élőhely helyzetének romlását, valamint elérje helyzetük számottevő és mérhető javulását. A stratégia célja, hogy javítsa a biológiai sokféleség beépítését a kulcsfontosságú ágazatokba, kifejezetten a mezőgazdasági, az erdészeti és a halászati ágazatnak a biológiai sokféleség megőrzéséhez és fenntartható hasznosításához való hozzájárulásának fokozását elősegítő célok és fellépés révén. Ami a mezőgazdaságot illeti, a KAP keretében jelenleg is rendelkezésre álló eszközök hozzájárulnak ehhez a célhoz. A stratégia célja továbbá, hogy jobb a zöld infrastruktúra fejlesztése révén jobb funkcionális kapcsolatot biztosítson a Natura 2000 területek között és a tágabb környezetben.

1. cél

Az uniós természetvédelmi jogszabályok hatálya alá tartozó valamennyi faj és élőhely helyzete romlásának megállítása, valamint helyzetük számottevő és mérhető javítása annak érdekében, hogy 2020-ra az aktuális értékelésekhez viszonyítva: i. az élőhelyvédelmi irányelv értelmében végzett értékelések közül 100%-kal több élőhely-értékelés és 50%-kal több fajértékelés tükrözzön jobb védettségi helyzetet; és ii. a madárvédelmi irányelv értelmében végzett értékelések közül 50%-kal több fajértékelés tükrözzön stabil és jobb helyzetet.

2. cél

A „zöld” infrastruktúra létrehozása és a romlásnak indult ökoszisztémák legalább 15%-ának helyreállítása révén 2020-ra maradjanak fenn és javuljanak az ökoszisztémák és a szolgáltatásaik.

3. cél

A) Mezőgazdaság: A biológiai sokféleség megőrzése érdekében, továbbá azért, hogy a 2010. évi uniós állapotfelméréshez képest mérhető javulás következzen be a mezőgazdaságtól függő, illetve általa érintett fajok és élőhelyek védettségi helyzetében és az ökoszisztéma-szolgáltatásokban, 2020-

⁹ Az EU biodiverzitási stratégiájának teljes szövege itt olvasható:

[http://ec.europa.eu/environment/nature/biodiversity/comm2006/pdf/2020/1_EN_ACT_part1_v7\[1\].pdf](http://ec.europa.eu/environment/nature/biodiversity/comm2006/pdf/2020/1_EN_ACT_part1_v7[1].pdf)

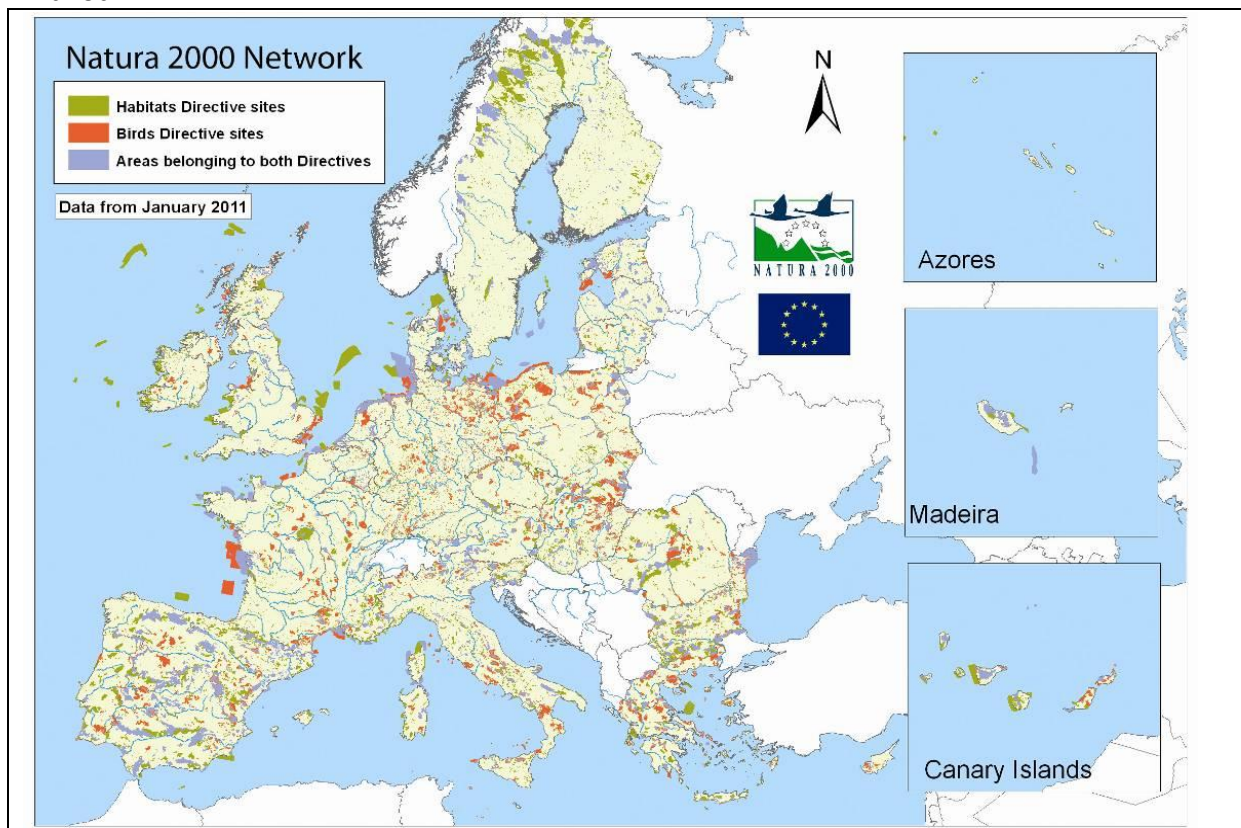
ra maximalizálni kell azoknak a mezőgazdasági célra hasznosított földterületeknek (legelőknak, szántóföldeknek és állandó kultúráknak) az arányát, amelyek a közös agrárpolitika biológiai sokféleséggel kapcsolatos intézkedéseinek hatálya alá tartoznak, és ezáltal elő kell segíteni a fenntartható gazdálkodást.

Az Európai Bizottság szintén hangsúlyozta, hogy a Natura 2000 védett területek hatékony kezelése és helyreállítása az EU 2020-ig elérendő biodiverzitási célja szempontjából kiemelt fontossággal bír.

1.4. A Natura 2000 hálózat

A természetvédelmi irányelvek központi eleme az egész EU-ra kiterjedő Natura 2000 hálózat létrehozása. A hálózat az élőhelyvédelmi irányelv értelmében kijelölt közösségi jelentőségű természeti területekből és különleges természetmegőrzési területekből (SAC), valamint a madárvédelmi irányelv értelmében kijelölt különleges természetvédelmi területekből (SPA) áll (ezek együttesen minősülnek Natura 2000 területeknek). E területek kezelésének és védelmének módját a 3. fejezet fejt ki részletesebben.

Eddig több mint 26 000 terület került be a Natura 2000 hálózatba. Ezek együttesen az EU szárazföldi területének mintegy 18%-át fedik le, továbbá jelentős tengeri területekre is kiterjednek. Bár a Natura 2000 nem szigorú értelemben vett természetvédelmi területekből álló rendszer, más megközelítést alkalmaz: olyat, amely teljes mértékben elismeri, hogy az ember a természet szerves része, és a kettő egymással partnerségben tud a legjobban működni.

1.5. A mezőgazdasági termelők és a társadalom közötti partnerség

A mezőgazdasági termelőknek a Natura 2000 hálózat szempontjából betöltött fontosságát jól tükrözi az a tény, hogy a mezőgazdasági földterületek a Natura 2000-hez tartozó összterületnek mintegy 40%-át teszik ki. Mivel a fokozott mértékű biodiverzitás általában egybeesik az alacsony mezőgazdasági termelékenységgel, a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületek nagy része a mezőgazdasági peremvidékeken található. A jellemző példák közé tartoznak az alpesi rétek és legelők, a sztyeppék, a fenyérek és a nedves rétek.

E területek egy részén a meglévő gazdálkodási rendszerek és gyakorlatok valószínűleg már eleve összeegyeztethetők azon fajok és élőhelyek megőrzésével, amelyek érdekében a területet a Natura 2000 keretében kijelölték, és a hangsúlyt annak megtalálására kell helyezni, hogy hogyan lehet továbbra is támogatni ezeket a gazdálkodási gyakorlatokat, és kellő elismerésben részesíteni az érintett gazdálkodókat. Előfordulhatnak olyan területek, amelyekeken már felhagytak a hagyományos gazdálkodási gyakorlatokkal vagy más, a természettel kevésbé összeegyeztethető gazdálkodási módra álltak át; ebben az esetben meg kell találni a módját az összeegyeztethető gazdálkodási rendszerek újbóli bevezetésének vagy a meglévő gyakorlatok oly módon történő kiigazításának, hogy hozzájáruljanak azon, közösségi jelentőségű élőhelyek és fajok megőrzéséhez, amelyek érdekében a területet kijelölték.

Ehhez az érintett mezőgazdasági termelők, az agrár- és természetvédelmi politikákért felelős hatóságok és a tágabb civil társadalom közötti szoros partnerségi megközelítésre van szükség. A jelen útmutató célja annak bemutatása, hogy ez a partnerség hogyan szolgálhatja minden érintett fél javát. Az útmutató áttekintést nyújt azokról a fontosabb kérdésekről, amelyekkel a gazdálkodás és a Natura 2000 közötti kapcsolat tekintetében foglalkozni kell, továbbá egy sor, az egész EU-ból származó bevált gyakorlatokon alapuló praktikus ötletet, példát és ajánlást tartalmaz a Natura 2000 területeken található mezőgazdasági földterületek kezelését illetően.

2. MEZŐGAZDASÁGI FÖLDTERÜLETEK A NATURA 2000 HÁLÓZATBAN

Mit tartalmaz ez a fejezet?

Ez a fejezet áttekintést ad arról, hogy a különféle gazdálkodási rendszerek és gyakorlatok milyen szerepet játszanak a Natura 2000 élőhelyek és fajok megőrzésének támogatásában. A fejezet körvonalazza a mezőgazdasági földterületek Natura 2000 hálózathoz tartozó típusát, és azonosítja azokat a két uniós természetvédelmi irányelv által védett élőhelyeket és fajokat, amelyek kifejezetten a mezőgazdasági gyakorlatokhoz kötődnek. A fejezet megvizsgálja, hogy a gazdálkodás kontextusában milyen fontosabb nyomások és fenyegetések nehezednek rájuk, és hogy az agrárgazdálkodás különböző vonatkozásai hogyan befolyásolhatják védelmüket.

2.1. Milyen jellegű mezőgazdasági földterület tartozik a Natura 2000 hálózathoz?

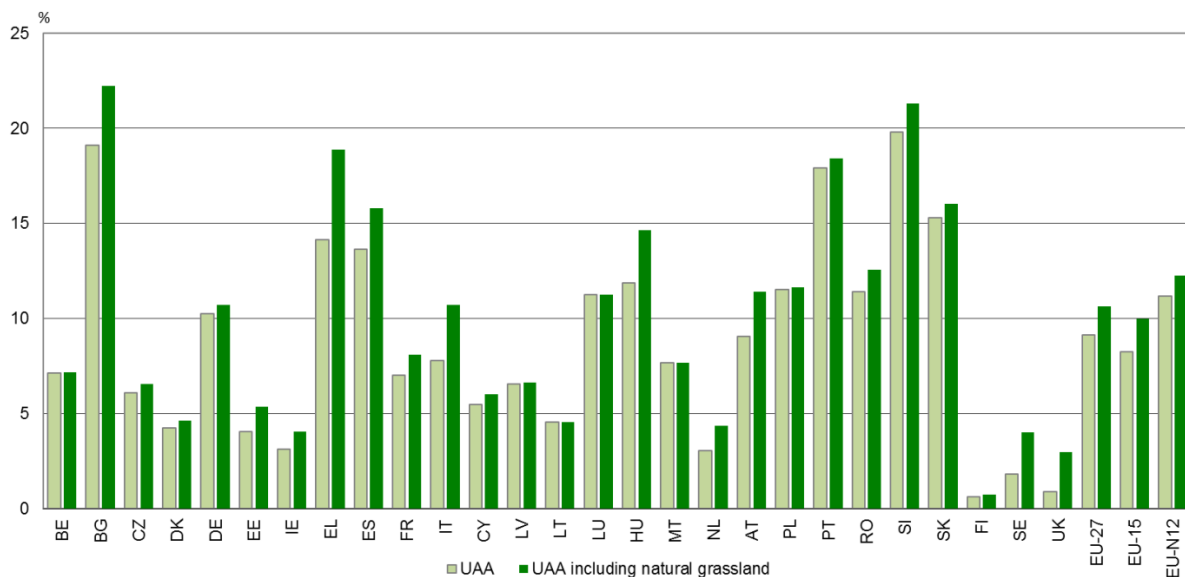
Az agrárökoszisztémák¹⁰ az EU-ban átlagosan a Natura 2000 hálózat teljes területének 38%-át teszik ki (EEA, 2010), a Natura 2000 területek pedig az EU-27 teljes mezőgazdasági területének 10,6%-át (azaz 22,2 millió hektárt) foglalják magukban (lásd a 2.1. ábrát).

2.1. ábra – A mezőgazdasági földterületek aránya a Natura 2000 hálózaton belül

Megjegyzés: a Natura 2000 hálózaton belüli százalékos arányok becsült értékek, amelyek a CORINE felszínborítási adatbázis osztályain alapulnak. Forrás: Európai Bizottság, 2013a.

¹⁰ E részben az „agrárökoszisztémák” a következő CLC (CORINE Land Cover) osztályokat foglalják magukban:

- Rendszeresen művelt terület, amely magában foglalja a következőket: nem öntözött szántóterület (211. felszínborítási osztály), állandóan öntözött terület (212), rizsföldek (213), szőlők (221), gyümölcsösök és bogyós ültetvények (222), olajfa-ültetvények (223), legelők (231), valamint egynyári kultúrák állandó kultúrákkal vegyesen (241).
- Vegyes megművelt terület: komplex művelési szerkezet (242), elsődlegesen mezőgazdasági terület, jelentős természetes formációkkal (243) és mezőgazdasági-erdészeti területek (244).
- Természetközeli területek esetleges külterjes mezőgazdasági gyakorlatokkal: természetes gyepek (321), törpecserjés, cserjés területek, fenyérek (322), keménylevelű (Sclerophyl) növényzet (323).

Megjegyzendő, hogy a „mezőgazdasági földterület” kifejezés ebben a kontextusban jóval tágabb, mint egyéb kontextusokban, például a közösségi gazdaságszerkezeti felmérésekben és a növénytermesztési statisztikák¹¹ összefüggésében a mezőgazdasági hasznosítású terület fogalma.

A Natura 2000 hálózathoz tartozó mezőgazdasági földterület nagy részén külterjes gazdálkodás folyik, ezért e területek fennmaradása erősen függ az ilyen gazdálkodási rendszerek fennmaradásától (lásd a 2.1. háttérmagyarázatot). A hangsúlyt a gazdálkodási rendszereken belül az olyan pozitív környezetvédelmi intézkedésekre kell helyezni, amelyek ökológiai és gazdasági szempontból egyaránt fenntarthatók. A Natura 2000-hez tartozó alacsony intenzitású gazdálkodási rendszerek általában az idők folyamán alakultak ki, és olyan gazdaságszerkezettel és gazdálkodási gyakorlatokkal működnek, amelyek szorosan igazodnak a helyi körülményekhez. Jórészt a következők tartoznak ide:

- olyan állattartási rendszerek, amelyeknél a takarmánytermő területek elsősorban féltermészetes növényzetűek, például legelők, fenyérek és cserjések;
- alacsony intenzitású szántóterületek (például gyenge minőségű talajon, száraz, szikes vagy mocsaras területeken, illetve távoli térségekben), gyakran féltermészetes parlagnövényzettel való vetésforgásban;

¹¹ A közösségi gazdaságszerkezeti felmérés szerint a mezőgazdasági hasznosítású terület az üzem által használt szántó, állandó rét és legelő, ültetvények és konyhakertek összes területe, függetlenül a birtokviszonytól, illetve attól, hogy azt köztulajdonban levő föld részeként használják-e. A nem hasznosított mezőgazdasági földterület, erdő, valamint az olyan földterület, amelyen épületek, gazdasági udvarok, utak, tavak stb. található, nem tartozik a mezőgazdasági hasznosítású terület körébe. A mezőgazdasági hasznosítású terület fogalmát a növénytermesztésre vonatkozó statisztikák összefüggésében a következőképpen határozták meg (a Tanács 1990. március 26-i 837/90/EGK rendelete és a Tanács 1993. április 5-i 959/93/EGK rendelete): 1. gabona-vetésterület a gabonafélék minden egyes csoportjára, továbbá (a mellékletekben szereplő) gabonafélék közül azokra, amelyek éves termelése meghaladja az 50 000 tonnát, illetve 2. szántóterületek, állandó gyepterület, állandó kultúrákon és szántóterületeken kívüli más mezőgazdasági hasznosítású területek (a gabonaféléken kívüli növények vetésterülete). Az állandó gyepterületbe beletartoznak a mezőgazdasági üzemeken kívüli mezőgazdasági hasznosítású területek is. Jelenleg a felmérésekben megadott eltérő fogalom meghatározások következtében jelentős különbségek vannak a mezőgazdasági hasznosítású területnek a közösségi gazdaságszerkezeti felmérések és a növénytermesztési statisztikák alapján meghatározott fogalma között.

- alacsony intenzitású állandó kultúrák, mint például a régi, hagyományos kezelésű gyümölcsösök és olajfaligetek; valamint
- vegyes gazdálkodási rendszerek, szántóföldi növényekkel és/vagy állandó kultúrákkal, valamint állatállománnyal. Az ilyen gazdálkodási rendszerek közé tartoznak még az alacsony intenzitású mezőgazdaság és az értékes tájképi elemek mozaikjával rendelkező mezőgazdasági földterületek, amelyek képesek a fajok jelentős biodiverzitásának támogatására.

Gyakran fordulnak elő alacsony intenzitású **állattenyésztési rendszerek** a Natura 2000 területeken, mivel ezek a nagy területű féltermészetes legelők, fenyérek és cserjések fenntartását látják el, amelyek számos, közösségi jelentőségű növény- és állatfajnak adnak otthont, és középhegységeink, hegyvidékeink és egyéb területeink tájképét alakítják. A külterjes legeltetésű hegyi legelőkön és réteken megtalálhatók olyan fajok, mint a tátrai havasi mormota (*Marmota marmot latirostris*) és ritka lepkefajok (pl. a *Colias myrmidone* és az *Erebia calcaria*).

Az alacsony intenzitású **szántóterületeket**, például a gabonatermő száraz sztyeppéket gyakran nyilvánítják Natura 2000 területnek, mert ritka és rendkívül veszélyeztetett szántóföldi gyomnövényeket, emlősöket – mint például a dobrudzsai aranyhőrcsög (*Mesocricetus newtoni*) és a közönséges ürge (*Spermophilus citellus*), valamint egyes világszerte veszélyeztetett madarak nagy méretű populációit – mint például a túzok (*Otis tarda*) és a fehérkarmú vércse (*Falco naumanni*) – támogatják. E szántóföldi területek parlagon hagyott vagy pihentetett komponense, valamint a növényekből és pihentetett területből álló szórványos és heterogén vegetációs szerkezet természeti értékük lényeges része.

Az alacsony intenzitású **erdőgazdálkodási-legeltetéses rendszerek**, amelyek a szántóföldi növénytermesztést és állattenyésztést a fákkal kombinálják, mint például a dehesa és a montado, egyedülálló tulajdonságokkal rendelkező gazdálkodási rendszerek, amelyek számos közösségi jelentőségű fajt támogatnak, mint például a spanyol zöldgyík (*Lacerta schreiberi*) és az ibériai sas (*Aquila adalberti*).

Az alacsony intenzitású **állandó kultúrák**, többek között a gyümölcsösök és a héjasgyümölcs-ültetvények, olajfaligetek és szőlőültetvények gyakran fordulnak elő a Natura 2000 területeken, mivel azok strukturális gazdagsága – beleértve a teraszokat, sövényeket, gyepterületeket és egyéb féltermészetes növényzeti jellemzőket – megfelelő élőhelyet biztosít számos olyan faj számára, amelyek eredetileg nyílt erdős és/vagy sziklás élőhelyekhez tartoztak. A hagyományos gyümölcsösök egy sor, összetett élőhelyet igénylő faj számára alkalmasak, mint például a közönséges tarajosgőte (*Triturus cristatus*), valamint a korhadt fában élő szaproxilofág rovarok, mint például a szarvasbogár (*Lucanus cervus*). Az állandó kultúrákban számos madárfaj él, beleértve az olívgezét (*Hippolais olivetorum*). A denevérek, mint például a nagy patkósdenevér (*Rhinolophus hipposideros*), a hagyományos gyümölcsösökben táplálkoznak. Az alacsony intenzitású állandó kultúrák tájképi tulajdonságaik, valamint kulturális és történelmi jelentőségük miatt is értékesek.

A Natura 2000-hez tartozó fajok közül néhány az **intenzív gazdálkodású mezőgazdasági földterületeken** is fellelhető. Idetartoznak a ludak és hattyúk nemzetközi viszonylatban is fontos telelő populációi, mint például az apácalúd (*Branta leucopsis*) és az énekes hattyú (*Cygnus cygnus*), amelyek télen a belterjes gyepterületeket és gabonanövényeket legelik. A mezei hörcsög (*Cricetus cricetus*) – amely szerepel az élőhelyvédelmi irányelv IV. mellékletében, és így a 12. cikk értelmében szigorú védelmet igényel – előfordulási helye a szántóterület, ahol elegendő élelmet és menedéket talál a takarmánynövényzetben, és vágatlan növényzetű sávok is a rendelkezésére állnak.

2.1. háttérmagyarázat: A jelentős természeti értéket képviselő mezőgazdasági földterületek és a Natura 2000 közötti kapcsolat

A jelentős természeti értéket képviselő mezőgazdasági földterület koncepciója az agrárpolitikában Európa-szerte széles körben elfogadott. A jelentős természeti értéket képviselő mezőgazdasági földterület olyan európai területeket foglal magába, amelyeken a mezőgazdaság a földhasználat jelentős (többnyire domináns) részét teszi ki, és ahol a mezőgazdaság vagy támogatja a fajok és élőhelyek fokozott sokféleségét, vagy összefügg azzal, illetve ugyanez igaz az európai és/vagy nemzeti és/vagy regionális vagy mindkét szinten megővni kívánt fajok jelenlétére (Beaufoy és Cooper, 2008; Cooper et al, 2007; Oppermann et al, 2012). E meghatározás keretében a jelentős természeti értéket képviselő mezőgazdasági földterületek három típusa azonosítható be:

- 1. típus: Jelentős féltermészetes növényzettel rendelkező mezőgazdasági földterület
- 2. típus: Alacsony intenzitású mezőgazdaság, valamint olyan természetes és strukturális elemek mozaikjával rendelkező mezőgazdasági földterület, mint például táblaszegélyek, sövények, kőfalak, erdős vagy cserjés foltok, kisebb folyók stb.
- 3. típus: Ritka fajokat vagy európai vagy világszintű populációkat nagy arányban támogató mezőgazdasági földterület.

A gyakorlatban nagy az átfedés a jelentős természeti értéket képviselő mezőgazdasági földterületek és a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületek között, mivel a 3. típusú, jelentős természeti értéket képviselő földterületeket a Natura 2000 hálózathoz származó információk, valamint a fontos madár-élőhelyektől, elsődleges pillangó-élőhelyektől és egyéb megfelelő nemzeti biodiverzitási adatkészletekből származó információk felhasználásával azonosították be (további részletekért lásd: Paracchini et al., 2008).

A két fogalom azonban egyértelműen elkülönül egymástól. A jelentős természeti értéket képviselő mezőgazdasági földterület tág fogalom, amely a biodiverzitás egészére kiterjed, és nincs jogi hatálya. A Natura 2000-re viszont az uniós jogszabályok vonatkoznak. A mezőgazdasági földterület csak akkor kerül be a Natura 2000 hálózatba, ha az élőhelyvédelmi vagy a madárvédelmi irányelv értelmében védett uniós fajok és élőhelyek közül egy vagy több számára kiemelt jelentőséggel bír (azaz nem minden olyan terület tartozik feltétlenül a Natura 2000 hálózathoz, amelyen az említett fajok és élőhelyek megtalálhatók – lásd a 3. fejezetet). Amint a terület bekerült a Natura 2000 hálózatba, a tagállamok jogilag kötelesek e területeket oly módon kezelni, hogy biztosítsák azon fajok és élőhelytípusok védelmét, amelyekre a területet kijelölték.

A gazdálkodási rendszerekről, valamint az élőhelyek és fajok kezeléséről további részletekért lásd a 4. fejezetet.

2.2. Mely közösségi jelentőségű élőhelyek és fajok érintettek?

Az élőhelyvédelmi és a madárvédelmi irányelv értelmében védett, a Natura 2000-hez tartozó közösségi jelentőségű élőhelyek és fajok közül számos élőhely és faj függ a

mezőgazdasági gyakorlatoktól, vagy kötődik azokhoz (lásd a 2.1. táblázatot). Ezért ezen élőhelyek és fajok az útmutatóban különös hangsúlyt élveznek, és a hivatkozás megkönnyítése érdekében egyszerűen csak „kiemelt mezőgazdasági élőhelyek” és „kiemelt mezőgazdasági fajok” néven szerepelnek.

Megjegyzendő, hogy az élőhelyvédelmi irányelv értelmében csak az ezen élőhelytípusok és fajok számára legfontosabb területek tartoznak a Natura 2000-hez, és nem pedig az összes olyan terület, amelyen megtalálhatók. Ahogyan a 2.1. táblázat is mutatja, egyes élőhelytípusok teljes területének csupán 20-30%-át védi a Natura 2000 hálózat.

2.2.1. Közösségi jelentőségű kiemelt mezőgazdasági élőhelyek

Az élőhelyvédelmi irányelv I. melléklete 58 olyan élőhelytípust sorol fel (amelyek közül 23 kiemelt jelentőségű élőhelytípus¹²), amelyek azért minősülnek kiemelt mezőgazdasági élőhelynek, mert külterjes mezőgazdasági gyakorlatoktól függnnek vagy kötődnek azokhoz. Nyolc tágabb élőhelycsoportba sorolhatók (Európai Bizottság, 2013b.). Ezeket az alábbiakban röviden ismertetjük. Az egyes élőhelytípusokra vonatkozó részletesebb információ az A. mellékletben olvasható.

E (24) élőhelynek több mint egyharmada teljes egészében a megfelelő mezőgazdasági gyakorlatoktól függ (Halada et al., 2011). Olyan élőhelyek ezek, amelyeken a fajok összetétele sok évtizeden vagy évszázadon át tartó szelekción ment keresztül, és megfelel mind a terület körülményeinek, mind pedig az emberi gazdálkodás típusának és intenzitásának. E gazdálkodás beszüntetése és a gazdálkodási intenzitásban bekövetkező jelentős változások egyaránt (általában visszafordíthatatlan) változásokat eredményeznek az élőhely felépítésében és a fajok összetételében.

A többi 34 élőhely csak részben tekinthető a mezőgazdaságtól függő élőhelynek, mivel a gazdálkodás vagy a szukcesszió megakadályozása révén hosszabbítja meg az élőhely fennmaradását, vagy az élőhely megoszlásának területét kibővíti/e kibővített területet tartja fenn. Egyes élőhelyek részleges függése csak egyes altípusaikra vagy megoszlásuk egy részében jellemző. A szélsőségesebb éghajlati viszonyok között létező néhány ritka elsődleges élőhelytípust minden fajta mezőgazdasági hasznosítástól óvni kell.

¹² Az élőhelyvédelmi irányelv az I. mellékletben 72 olyan élőhelyet sorol fel, amelyek elsődleges fontosságú természetes élőhelytípusnak minősülnek, mivel azokat az eltűnés veszélye fenyegeti, és mivel azok védelméért a Közösség különös felelősséggel tartozik természetes kiterjedésének az EU területére eső része tekintetében. A II. mellékletben felsorolt fajok egy részhalmaza pedig veszélyeztetett fajnak minősül, mivel azok védelméért a Közösség különös felelősséggel tartozik.

○ **Tengerparti és sótűrő növényzettel borított élőhelyek**

Az atlanti, északi-tengeri és a boreális partvidék környezetében található tengerparti sós rétek és mocsarak gyakran hagyományosan legeltetett területek, amelyek állapota a növényzet elburjánzásával leromlana, ha megszűnne ott a legeltetés. A kontinentális sós réteken és mocsarakon szezonális jelleggel szintén folyik legeltetés.

Atlanti-partvidéki sós rét *Limonium spp.*-vel
(Fotó: Dr J.P. Doody)

○ **Tengerparti homokdűnék és szárazföldi dűnék**

A füves és cserjés álló dűnék gyakran függnek a külterjes legeltetéstől, amely megakadályozza a szukcessziót, és megőrzi az élőhely nyitott jellegét. A machair egy különleges part menti homokos tájképi elem, amelyet az évszázadokon át folytatott, alacsony intenzitású legeltetés és vetésforgóban történő művelés alakított ki. A szárazföldi dűnék, valamint füves és cserjés homokos fenyérek nagymértékű külterjes legeltetést vagy kaszálást igényelnek, továbbá megfelelő szinten kell tartani a zavaró tényezőket, a cserjéseket pedig vissza kell szorítani.

Meszes álló dűnék a Sefton-partvidéken
(Fotó: John Houston)

○ **Mérsékeltövi és boreális fenyérek és cserjések**

A száraz fenyérek erdőből hosszú időn át tartó legeltetés és égetés következtében kialakult féltermészetes élőhelyek. Hagyományosan a vegyes gazdálkodási rendszerekben állandó legelőként hasznosították. Tüzelőanyagot, almot, téli takarmányt, tetőfedéshez, sőt még útépitéshez is biztosított alapanyagot. A nedves fenyérek néha szintén folytatnak külterjes legeltetést, de nagyon érzékenyek a túllegeltetés okozta károsodásra. A havasi fenyérek hagyományosan szezonális legeltetés folyt, vándorlegeltetés formájában, valamint vadon legelő fajok részvételével. A boreális fenyérek rénszarvas legel.

Észak-atlanti nedves fenyérek az angliai New Forestben (Fotó: Steve Humble)

○ **Szklerofil cserjések (matorral)**

Szklerofil cserjés élőhelyek a Földközi-tenger környezetében találhatók. Szélsőséges éghajlati körülmények által jellemezhető területeket néhány, természetes növényzet alkotta folt borít, amelyeket nem szabad megzavarni. A legtöbbjük azonban tölgyesek kipusztításával, valamint az ezt követő, több

Boróka matorral Közép-Olaszországban.
(Fotó: Foreste Casentinesi Nemzeti Park)

évszázados, juhok és kecskék általi legeltetéssel, valamint rendszeres égetéssel keletkezett másodlagos élőhely. Például a fenyérekén vagy mészkedvelő gyepeken megtelepedett borókacserjés formációk Európa szinte valamennyi régiójában elterjedtek, és a cserjésekből és gyepterületekből álló mozaikos szerkezetük fenntartásához külterjes legeltetést igényelnek.

○ **Természetes és féltermészetes gyepek**

Az európai gyepes formációk számos típussal és altípussal rendelkeznek, a rendkívül száraz, gyér növényzetű természetes gyepterületektől egészen a mocsárrétekig és nedves, kékperjés láprétekig, a havasi rétektől egészen az örökzöld tölgyes (*Quercus*) legelőerdőkig és sztyeppékig. Ennek megfelelően igen változatosak a gazdálkodási rendszerek és hagyományok. A kaszálórétek a legelterjedtebbek.

○ **Lápok és rétlápok**

Fajokban gazdag gyepterületek Csehországban (Fotó: Krkonoše Nemzeti Park)

Mészkedvelő üde láp- és sásrétek gyapjúsással

A legtöbb láp gyenge minőségű és gyér takarmánynövényzettel rendelkezik, és érzékenyen reagál a legeltetésre. Ezért a legtöbb lápon nem is folyik legeltetés, vagy ha mégis, nagyon gondosan ellenőrzött módon kell történnie. A rétlápokat mezőgazdasági szempontból általában nem hasznosítják, de egyes, nem túl nedves rétlápi élőhelytípusokon folyhat korlátozott mértékű legeltetés vagy az is előfordulhat, hogy onnan takarítják be az állatok alomanyagát.

- **Sziklás élőhelyek**

A mészkő hasadékoknak legeltetésre és/vagy nyesésre van szükségük, hogy nyitva maradjanak, és azokon a félttermészetes gyepterülettel és cserjéssel rendelkező élőhelymozaikok részeként folyik a legeltetés. A sziklás élőhelyek nagyobb legeltetett félttermészetes élőhelymozaikok részét is képezheti, például a havasi legelőkön vagy északi „alvar” gyepterületeken.

*Mészkő hasadékok a Burrenben (Írország)
(Fotó: Sharon L. Parr)*

- **Fás legelők és rétek**

A fennoskandiai fás legelők és rétek képezik egy, korábban széles körben elterjedt gazdálkodási rendszer, az elszórtan fás-cserjés területen folytatott legeltetés utolsó maradványait, amelyekről hagyományosan állati takarmányt takarítottak be.

*Fás legelő Svédországban
(Fotó: Jens Johannesson)*

2.1. táblázat – Közösségi jelentőségű kiemelt mezőgazdasági élőhelyek

Jelmagyarázat/forrás: **Mg. függő** = a mezőgazdaságtól való függés (ld. Halada *et al* (2011): 3 = Teljes mértékben függ az agrárgazdálkodástól, 2 = Részben függ tőle, 1 = Részben függ az agrárgazdálkodástól, de csak egyes altípusok esetében vagy kiterjedésének egy részén. **Kiemelt** = Az élőhelyvédelmi irányelv I. melléklete szerinti kiemelt jelentőségű élőhelytípus. **% N2K** = a Natura 2000 területeken belül védett élőhelyek aránya, lásd „Az élőhelyek és fajok Natura 2000 területek általi lefedettsége” című, 17. cikk szerinti jelentés függelékében található felsorolást (ETC/BD, 2008). **% UFC**: A kedvezőtlen védeltségi helyzetű élőhelyek területének* arányát úgy kell kiszámítani, hogy összeadjuk az egy tagállamra és biogeográfiai régióra jutó, általában kedvezőtlen védeltségi helyzetűnek minősített élőhelyterületek összegét, majd ezt elosztjuk a teljes bejelentett élőhelyterülettel (ETC/BD 2008, 17. cikk szerinti adatbázis). **% XX**: Az ismeretlen védeltségi helyzetű élőhelyterületek* arányát ugyanígy kell kiszámítani. (Megjegyzés: ez azt feltételezi, hogy a kedvezőtlen minősítésű élőhelyen belüli teljes terület kedvezőtlen védeltségi helyzetű, míg a 17. cikk szerinti jelentésre vonatkozó iránymutatásban az élőhely bizonyos része akkor is lehet kedvező helyzetű, ha az általános védeltségi helyzet kedvezőtlen). * Kivéve Románia (RO) és Bulgária (BG). A romániai és bulgáriai élőhelyek megléte az ETC/BD élőhelyekre vonatkozó ellenőrző listáját követi¹³.

MEGJEGYZÉS: Horvátország csatlakozása következtében a lista egy újabb, kaszálástól függő füves élőhellyel egészült ki: 6540 *Molinio-Hordeion secalini* típusú szubmediterrán gyepek

Forrás: A Tanács 2013/17/EU irányelve (2013. május 13.) a környezetvédelem területén elfogadott egyes irányelveknek a Horvát Köztársaság csatlakozására tekintettel történő kiigazításáról.

Kód	Élőhelytípus	Mg. függő	Kiemelt élőhely	% N2K	% UFC	% XX
1330	Atlanti-partvidéki sós rétek	1		65%	100%	0%
1340	Kontinentális sós rétek	2	*	51%	100%	0%
1530	Pannon szikes sztyeppék és sós mocsarak	1	*	55%	100%	0%
1630	Boreális balti tengerparti rétek	2	*	71%	100%	0%
2130	Álló tengerparti dűnék lágyszárúakból álló vegetációval (szürke dűnék)	1	*	57%	95%	1%
2140	Kilúgozódott álló dűnék fekete varjúbogóval (<i>Empetrum nigrum</i>)	1	*	58%	93%	0%
2150	Atlanti kilúgozódott álló dűnék (<i>Calluno-Ulicetea</i>)	1	*	41%	28%	72%
2190	Nedves dűneközök	2		51%	93%	6%
2140	Machairek	3	*	27%	100%	0%
2250	Partvidéki dűnék <i>Juniperus</i> -fajokkal	2	*	67%	76%	24%
2310	Száraz, homoki fenyérek <i>Calluna</i> - és <i>Genista</i> -fajokkal	1		68%	100%	0%
2320	Száraz, homoki fenyérek <i>Calluna</i> -fajokkal és fekete varjúbogóval	1		43%	99%	1%
2330	Szárazföldi dűnék nyílt <i>Corynephorus</i> - és <i>Agrostis</i> -gyepekkel	1		43%	98%	2%
2340	Pannon kilúgozódott dűnék	3	*	29%	100%	0%
4010	Észak-atlanti nedves fenyérek keresztes hangával (<i>Erica tetralix</i>)	3		36%	100%	0%
4020	Közép-atlanti nedves fenyérek pillás és keresztes hangával (<i>Erica ciliaris</i> és <i>Erica tetralix</i>)	3	*	41%	16%	84%
4030	Európai száraz fenyérek	3		37%	52%	47%
4040	Száraz atlanti-partvidéki fenyérek nyugati hangával (<i>Erica vagans</i>)	3	*	33%	63%	0%
4060	Havasi és boreális fenyérek	1		73%	22%	4%

¹³ ETC/BD (2012) Élőhelyekre vonatkozó ellenőrző lista. http://bd.eionet.europa.eu/article17/reference_portal

4090	Endemikus mediterrán hegyvidéki fenyérek sünzanóttal	2		62%	2%	91%
5120	Hegyvidéki hashajtózanót (<i>Cytisus purgans</i>) formációk	1		73%	0%	92%
5130	Borókaformációk (<i>Juniperus communis</i>) fenyérek vagy mészkedvelő gyepekben	2		30%	47%	7%
5210	Fás matorral borókafajokkal (<i>Juniperus</i> spp.)	1		65%	0%	86%
5330	Meleg mediterrán és félsivatagi bozót	1		69%	15%	77%
5420	Tövisesvérfű-phryganák (<i>Sarcopoterium spinosum</i>)	2		85%	0%	6%
5430	Az <i>Euphorbieto-Verbascion</i> endemikus phryganái	2		79%	0%	7%
6110	Mészkedvelő vagy bazofil varjúhájás gyepek (<i>Alyso-Sedion albi</i>)	1	*	57%	12%	78%
6120	Szárazsággkedvelő, homokos, mészkedvelő gyepek	2	*	18%	99%	1%
6140	Pireneusi <i>Festuca eskia</i> szilikátgyepek	2		90%	64%	11
6150	Havasi és boreális szilikátgyepek	2		58%	10%	0%
6160	Ibériai hegyvidéki <i>Festuca indigesta</i> szilikátgyepek	2		68%	0%	100%
6170	Havasi és alhavasi mészkedvelő gyepek	2		64%	26%	31%
6180	Makaronéziai mezofil gyepek	2		86%	100%	0%
6190	Pannon sziklagyepek (<i>Stipo-Festucetalia pallentis</i>)	3		47%	63%	0%
6210	Meszes alapkőzetű féltermészetes száraz gyepek és cserjésedett változataik (<i>Festuco-Brometalia</i>)	3		49%	49%	23%
6220	Pseudo-sztyeppe a <i>Thero-Brachipodieteához</i> tartozó fűfélékkel és egyéves fajokkal	3	*	60%	3%	82%
6230	Fajgazdag <i>Nardus</i> -gyepek szilikátos alapkőzetű hegyvidéki területeken (és kontinentális európai területek domb- és hegyvidékein)	3	*	37%	80%	2%
6240	Szub-Pannon füves sztyeppe	2	*	67%	100%	0%
6250	Síksági pannon löszgyepek	3	*	39%	99%	1%
6260	Pannon homoki gyepek	3	*	33%	100%	0%
6270	Fennoskandiai alföldek fajgazdag- száraz és üde-füves gyepei	3	*	22%	100%	0%
6280	Északi „alvar” és prekambriumi mészköves sziklaplatók	3	*	54%	53%	0%
%	Keleti szubmediterrán száraz gyepek (<i>Scorzoneratalia villosae</i>)	3		95%	91%	0%
6310	Legelőerdők örökzöld tölgyfajokkal (<i>Quercus</i> spp.)	3		65%	0%	98%
6410	Kékperjés láprétek meszes, tőzeges vagy agyagbemosódásos talajokon (<i>Molinion caeruleae</i>)	3		35%	94%	4%
6420	<i>Molinio-Holoschoenion</i> típusú mediterrán magasfűvű rétek	2		65%	3%	95%
6430	Síkságok és a hegyvidéktől a magashegységig tartó szintek hidrofil magaskórós szegélytársulásai	1		44%	77%	23%
6440	Folyóvölgyek <i>Cnidion dubii</i> hoz tartozó mocsárrétei	3		52%	100%	0%
6450	Északi boreális mocsárrétek	3		18%	100%	0%
6510	Sík- és dombvidéki kaszálórétek (<i>Alopecurus pratensis</i> , <i>Sanguisorba officinalis</i>)	3		46%	89%	6%
6520	Hegyi kaszálórétek	3		51%	99%	1%
6530	Fennoskandiai fás rétek	3	*	54%	100%	0%
6540	<i>Molinio-Hordeion secalini</i> típusú szubmediterrán gyepek	3		n.a.	n.a.	n.a.
7210	Meszes lápok télisással (<i>Cladium mariscus</i>) és a <i>Caricion davallianae</i> fajaival	1	*	26%	71%	2%
7230	Mészkedvelő üde láp- és sásrétek	2		43%	97%	0%

8230	Szilikátszklák a <i>Sedo-Scleranthion</i> vagy a <i>Sedo albi-Veronicion dillenii</i> pionír növényzetével	1		34%	9%	82%
8240	Mészkeő hasadékok	2	*	47%	27%	37%
9070	Fennoskandiai fás legelők	3		19%	100%	0%

2.2.2. Közösségi jelentőségű kiemelt mezőgazdasági fajok

Az élőhelyvédelmi irányelv II. melléklete 197 olyan fajt vagy alfajt sorol fel, amely agrárökoszisztémákkal vagy gyeperes ökoszisztémákkal függ össze. E kiemelt mezőgazdasági fajok¹⁴ 115 növényfajt, 48 gerinctelen, 4 kétéltű, 89 hüllő- és 21 emlősfajt foglalnak magukban. A madárvédelmi irányelv I. mellékletében felsorolt 195 madárfajból 62 minősül kiemelt mezőgazdasági fajnak¹⁵. A jelen iránymutatás B. mellékletében mind a 259 faj megtalálható, élőhely-preferenciáikkal együtt.

A kiemelt mezőgazdasági fajok nagy része az EU-ban való fennmaradásához a külterjes hagyományos gazdálkodási gyakorlatok folytatásától függ. A fajok többsége (215 spp.) elsősorban a gyepterületekkel, 11 faj a külterjes mezőgazdasági termőterülettel hozható összefüggésbe, 30 fajnak pedig mindkét mezőgazdasági rendszerre szüksége van.

○ Növények

A felsorolt növényfajok közül néhány olyan kis területeken honos, amelyeken természetvédelmi területek szolgálják leginkább a védelmüket, bár a közelmúltig más fajok elterjedtebbek voltak, és élőhelyük eltűnése, valamint az e fajok fennmaradását biztosító hagyományos külterjes gazdálkodási gyakorlatok megszűnése miatt állományuk csökkenni kezdett. A listán szerepelnek a szántóföldi gyomnövények, amelyek valaha egész Európában elterjedtek voltak, de most már csak kisebb, fragmentált populációkban vannak jelen olyan területeken, amelyeken még mindig előfordul a külterjes szántóföldi gabonatermesztés.

○ Gerinctelenek

A gyepterületekkel összefüggő gerinctelen fajok jegyzéke 17 pillangó- és 8 molyfajt tartalmaz. Olyan pillangók tartoznak ide, amelyek egészen a

Iris humilis homokos gyepterületeken Magyarországon (Fotó: Wikimedia Commons)

Lycaena dispar (Fotó: P. Dzierza)

¹⁴ Az EU Biodiversity Baseline report (Állapotfelmérés a biodiverzitásról, EEA, 2010) meghatározása szerint a kiemelt mezőgazdasági fajok olyan fajok, amelyek élőhelyként az agrárökoszisztémákat és/vagy gyepterületeket részesítik előnyben. Az EEA magyarázó megjegyzései kimondják, hogy a fajok és élőhelyeik közötti kapcsolat jellegét három kategóriába lehet sorolni:

- előnyben részesített élőhely: az adott faj elsődleges élőhelye; a faj ezt az élőhelyet általában egész életében használja vagy az állomány nagy része ehhez élőhelytípushoz kötődik;
- megfelelő élőhely: olyan élőhely, amelyen az adott faj rendszeresen előfordul, de nem ez az előnyben részesített élőhelye, vagy az előnyben részesített élőhelye nem meghatározható (rendszeresen több élőhelyen élő fajok esetében);
- alkalmankénti élőhely: az adott faj időnként ezen az élőhelytípuson él, de csupán kis mértékben, vagy a faj populációjának kis része használja ezt az élőhelyet.

¹⁵ A kiemelt mezőgazdasági madárfajok a madárvédelmi irányelv I. mellékletében felsorolt olyan madárfajok, amelyek európai populációjának több mint 10%-a időszakainak legalább egyike során egy vagy több mezőgazdasági élőhelytípuson tartózkodik (Tucker és Evans, 1997). Az egyes élőhelyeket használó fajok, veszélyeztetett fajok, elterjedt fajok, valamint a kedvezőtlen állapotú fajok számának felsorolása a B. mellékletben található.

közelmúltig széles körben elterjedtek voltak a kaszálóréteken, nedves réteken (*Molinia* és lápréteken) vagy meszes legelőkön, de e külterjes gazdálkodású gyepterületek eltűnése miatt állományuk drasztikusan lecsökkent. Ugyancsak idetartoznak a féltermészetes gyepterületeken élő szöcskék és tücskök, bogarak és csigák.

○ **Kétéltűek és hüllők**

A kiemelt mezőgazdasági kétéltű és hüllőfajok gyakran szorosan kapcsolódnak a vegyes mozaikos mezőgazdasági területekhez, amelyek olyan strukturális elemekben és mezőgazdasági tájképi elemekben gazdagok, mint például a tavak, száraz kőfalak és teraszok, valamint gyümölcsösök, szőlőültetvények vagy kertek. Más kétéltű fajok akár a módosult élőhelyeken is megélnek, mint például a barna ásóbéka alfajai (*Pelobates fuscus insubricus*), amelyek a Pó folyó észak-olaszországi árterében található egyes rizsföldeken fordulnak elő.

A parlagi vipera (*Vipera urisinii*) elsősorban nyílt rétekekkel hozható összefüggésbe

○ **Emlősök**

A kiemelt mezőgazdasági emlősfajok néhány nagy testű legelő fajokat is magukban foglalnak, amelyek az időszakos vagy nagymértékű külterjes legeltetési rendszerek által létrehozott külterjes legelőket használják, mint például az alpesi legelőkön fellelhető két zergefaj (*Rupicapra* spp.) vagy a gyepek-erdős mozaikokon megtalálható európai bölény (*Bison bonasus*). Idetartoznak még azok az emlősök, amelyek különféle vegyes, szerkezeti elemekben gazdag mozaikos szerkezetű mezőgazdasági tájakon élnek, mint például a közönséges görény (*Mustela putorius*), a spanyol pocok (*Microtus cabreræ*), a nagy patkódenevér (*Rhinolophus ferrumequinum*), a csíkos szöcskeegér (*Sicista subtilis*) és a két ürgefaj (*Spermophilus citellus* és *Spermophilus suslicus*).

Közönséges ürge (*Spermophilus citellus*)
(Fotó: MME Archívum)

○ **Madarak**

A kiemelt mezőgazdasági madárfajok olyan madárfajok, amelyek európai populációjának több mint 10%-a az évnek legalább egy részében egy vagy több mezőgazdasági élőhelytípuson tartózkodik. A sztyeppék különösen fontosak, mivel az EU-ban viszonylag ritkák, mégis 32 kiemelt mezőgazdasági madárfaj jelentős populációinak ad otthont. A félttermészetes mediterrán cserjések és nedves gyepek szintén különösen fontosak a madarak szempontjából.

Az alacsony intenzitású gabonatermő rendszerek (azaz pszeudo-sztyeppék) számos, az I. mellékletben felsorolt madárfaj szempontjából bírnak nagy jelentőséggel. A tipikus mezőgazdasági élőhelyek az I. mellékletben

Nyílfarkú pusztaityúk (*Pterocles alchata*)
(Fotó: J.M. Cereza)

felsorolt, széles körben elterjedt általános madárfajok esetében is jelentősek, amelyek közül sok viszonylag elszórtan található meg. Ezek a tágabb gazdálkodási környezetben igényelnek természetvédelmi intézkedéseket.

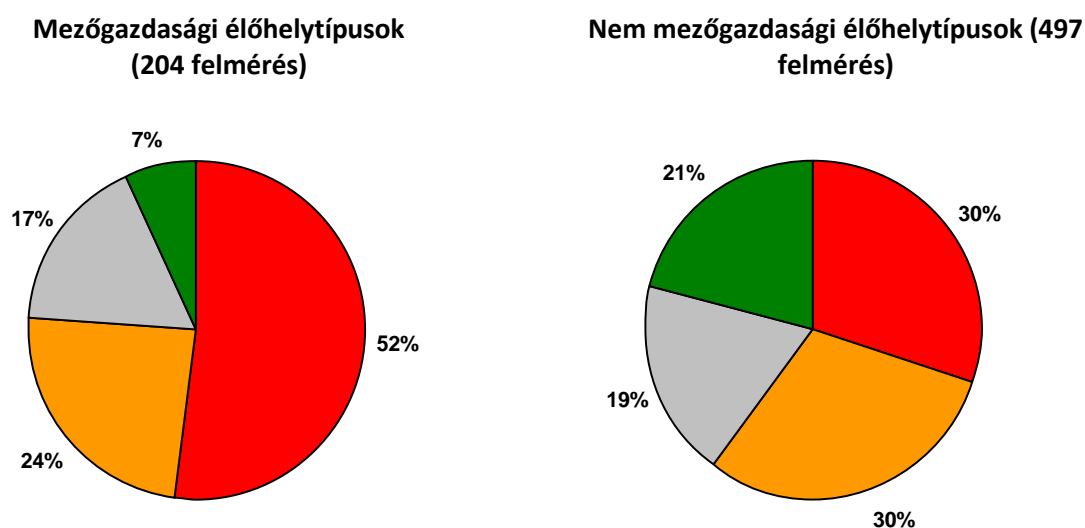
2.3. Mi a mezőgazdaságtól függő élőhelyek és fajok jelenlegi védeltségi helyzete?

A tagállamoknak hatévente be kell számolniuk a területükön található közösségi jelentőségű élőhelyek és fajok védeltségi helyzetéről (lásd a 2.2. háttérmagyarazatot). A 2001–2006-os jelentés megállapította, hogy a mezőgazdaságtól függő, kiemelt Natura 2000 élőhelyeket és fajokat továbbra is veszély fenyegeti – a tagállamok a mezőgazdasági élőhelyek 76%-át kedvezőtlen védeltségi helyzetűnek minősítették (ETC/BD, 2008; Európai Bizottság, 2009).

A **mezőgazdasági élőhelytípusok** értékelésének az egyéb földhasználati módok értékelésével való összehasonlítása során kiderül, hogy a mezőgazdasággal összefüggő élőhelytípusok általában rosszabb védeltségi helyzetben vannak, azaz a minősítéseknek mindössze 7%-a kedvező, szemben a „nem mezőgazdasági” élőhelyek 21%-ával (lásd a 2.2. ábrát). A tagállamok által benyújtott jelentések azt mutatják, hogy a gyepterületekre nehezedik a legnagyobb nyomás.

A helyzet különösen súlyos az atlanti-óceáni régióban, ahol a mezőgazdasági élőhelytípusok egyike sem kapott kedvező minősítést. A mezőgazdasági földterületekre az atlanti régióban nehezedik a legnagyobb nyomás, és itt található néhány az EU-ban a legintenzívebben művelt területek közül. A pannon és a földközi-tengeri régióban ezen élőhelytípusok kedvező minősítésének százalékos aránya 5% illetve 3% volt. A földközi-tengeri régióban azonban a helyzetet bonyolítja, hogy 2006-ban sok „ismeretlen” minősítés érkezett be.

2.2. ábra – Mezőgazdasági élőhelytípusnak minősülő élőhelytípusok védeltségi helyzete, a nem mezőgazdasági élőhelytípusok helyzetével összevetve (2001–2006)

Forrás: Európai Bizottság, 2009.

Az agrár-ökoszisztémákban élő európai jelentőségű fajok 70%-ának kedvezőtlen a védeltségi helyzete, míg csupán 3% kedvező helyzetű, illetve 27% esetében a védeltségi helyzet ismeretlen; ami a gyepterületeken élő európai jelentőségű fajokat illeti, 56%-uk védeltségi

helyzete kedvezőtlen, míg 15%-uk kedvező helyzetű és 29% esetében a védettségi helyzet ismeretlen.

2.2. háttérmagyarázat: A közösségi jelentőségű élőhelyek és fajok védettségi helyzetének értékelése

A tagállamoknak figyelemmel kell kísérniük a területükön megtalálható közösségi jelentőségű természetes élőhelyek, valamint vadon élő állat- és növényfajok, azaz a Natura-irányelvek mellékleteiben felsorolt valamennyi élőhely és faj védettségi helyzetét. Ez a rendelkezés nem korlátozódik a Natura 2000 területekre, továbbá a Natura 2000 hálózaton belül és kívül egyaránt kell adatokat gyűjteni a védettségi helyzet teljes körű felmérése érdekében. E nyomon követés főbb eredményeit az élőhelyvédelmi irányelv 17. cikke értelmében hatévente kell bejelenteni a Bizottságnak.

Az élőhelyvédelmi irányelv alapján védett élőhelytípusok és fajok védettségi helyzetének első rendszeres felmérését 2007-ben (a 2001–2006 közötti időszakra vonatkozóan) 25 tagállamban és 11 (hét szárazföldi és négy tengeri) biogeográfiai régióban végezték el. A tagállamok 2007-ben beszámoltak a területükön megtalálható Natura 2000 élőhelytípusok és fajok elterjedtségéről és helyzetéről, továbbá azonosították az egyes élőhelyekre és fajokra vonatkozóan a kedvezőtlen védettségi helyzet lehetséges okait, egy veszélykódokat tartalmazó szabványos lista alapján, amely lehetővé teszi a közösségi jelentőségű mezőgazdasági élőhelyeket és fajokat sújtó, mezőgazdasággal kapcsolatos veszélyek fontosságának viszonylag átfogó felmérését. Ez a beszámolási gyakorlat egy első áttekintést és a jövőbeli tendenciák értékeléséhez hivatkozási pontot is biztosított. A 2007–2012-es időszakra vonatkozó következő jelentés 2014-ben jelenik meg.

Forrás: ETC/BD (2008) Az élőhelyvédelmi irányelv 17. cikke szerinti technikai jelentés (2001-2006). Biológiai Sokféleség Európai Témaközpontja. (<http://bd.eionet.europa.eu/article17>)

A tagállamok a madárvédelmi irányelv értelmében 2014-ben számolnak be először a madárfajok védelméről.

A madarak nyomon követését az EU-ban széles körben végzik, és egyértelmű, hogy a mezőgazdasági földterületeken élő madarak nagy részének állománya csökken, és sokan veszélyeztetettek. A BirdLife International szerint 62 mezőgazdasági faj közül 55 esetében ítélték meg úgy, hogy 2004-ben az EU-ban kedvezőtlen volt a védettségi helyzete (BirdLife International, 2004). A kedvezőtlen védettségi helyzetű fajok ilyen nagy aránya egyértelműen jelzi a mezőgazdasági madárfajokra vonatkozó természetvédelmi intézkedések végrehajtásának fontosságát. Sőt, a 62 kiemelt madárfaj közül 20 veszélyeztetett fajnak minősül, ezért olyan további különleges védelmi intézkedéseket igényel, mint például a fajokra vonatkozó cselekvési tervek¹⁶.

Ezek a megállapítások megerősítik azt a következtetést, hogy az élőhelyvédelmi irányelv céljai teljesítésének biztosításához a mezőgazdasági földterületekre vonatkozó természetvédelmi intézkedésekre van szükség. Ezek az intézkedések különösen a füves élőhelyek esetében fontosak, amelyekkel a kiemelt mezőgazdasági fajok többsége

¹⁶ Bár a madárvédelmi irányelv nem azonosít veszélyeztetett madárfajokat, az Ornis Bizottság (amely az irányelv végrehajtásával kapcsolatban ad tanácsot a Bizottságnak) egy 51 fajból és alfajból álló listában állapotodott meg, amelyek a LIFE Natura finanszírozás és a cselekvési tervek kidolgozása céljából veszélyeztetettnek minősülnek. E veszélyeztetett fajok valamennyi, az EU-ban rendszeresen előforduló, világszerte veszélyeztetett fajt magukban foglalnak, valamint néhány egyéb fajt is, amelyek ritkaságuk és/vagy gyorsan csökkenő populációik eredményeként rendkívül veszélyeztetettek.

összefüggésben van. Ez egyértelműen mutatja az említett élőhelyek fontosságát, valamint ezen élőhelyek hosszú távú védelméhez nélkülözhetetlen mezőgazdasági termelőket, valamint bizonyos gazdálkodási rendszereket és gyakorlatokat támogató intézkedések kidolgozásának és végrehajtásának szükségességét.

2.4. Melyek a mezőgazdasági változások fő kiváltó okai, amelyekkel foglalkozni kell?

A Natura 2000 területeken és egyéb jelentős természeti értéket képviselő mezőgazdasági földterületeken működő külterjes gazdálkodási rendszerek rendkívüli mértékben ki vannak téve a **mezőgazdasági tevékenység megszűnésének** (IEEP & Veeneology, 2005; Keenleyside & Tucker, 2010; Poláková et al., 2011; Zimmermann et al., 2010).

A mezőgazdasági tevékenység megszűnését különféle okok bonyolult összessége váltja ki, amelyek az adott terület aktuális földhasználata és társadalmi-gazdasági kontextusa keretében aláássák a gazdálkodás életképességét (Keenleyside & Tucker, 2010). A gazdálkodást ezeken a területeken társadalmi, gazdasági, politikai és környezeti tényezők kombinációja nehezíti, mint például a csökkenő húsárak, a munkaerő- és időhiány, piacra jutási lehetőségek hiánya, elöregedő vidéki népesség, talajerózió, valamint a termelékenység és a gépesítés olyan földrajzi tényezők okozta korlátai, mint például a meredek lejtők vagy a gyenge termőképességű talaj (IEEP & Veeneology, 2005; Keenleyside & Tucker, 2010).

A külterjes állattartás számos mezőgazdasági régióban veszteségesé vált, aminek eredményeként a pénzügyi támogatás hiányában a tevékenység vagy megszűnt vagy belterjessé vált (Beaufoy & Marsden, 2010). Kelet-Európában az állami gazdaságok bezárásának eredményeként drasztikusan visszaesett az állatállomány létszáma, és nagy kiterjedésű legeltetési területeken szűnt meg a tevékenység.

Az előrejelzések szerint a mezőgazdasági tevékenység megszűnésének kockázata jelenleg leginkább a hegyvidéki és a dombos területeket fenyegeti (Keenleyside & Tucker, 2010). Ezeken a területeken az élőhelyek nagy része csekély takarmányértékkel és alacsony termelékenységi rátákkal rendelkezik, ami azt jelenti, hogy ezek a rendszerek a mai piacokon mezőgazdasági termékeiket illetően csak kis mértékben nyereségesek (Ecologic, 2006b). Egy brit felmérés például azt állapította meg, hogy az elmúlt négy évben a hegyvidéki mezőgazdasági termelők egyharmada csökkentette vagy megszüntette a lápréteken való legeltetést (Clothier és Finch, 2012).

Ezzel szemben a kiemelt mezőgazdasági élőhelyekre és fajokra nehezedő második legfontosabb nyomás a **gazdálkodás intenzívebbé válása**. Az elmúlt száz évben és különösen az 1950-es évek óta a mezőgazdaság fejlődésének tényezői (mint például az emelkedő árak és bővülő árupiacok, a technológiai fejlesztések és piaci intézkedések, valamint a KAP alapján nyújtott támogatások) széles körben elterjedt mezőgazdasági fejlesztéseket és a gazdálkodás intenzívebbé válását eredményezték.

Ez pedig a mezőgazdasági élőhelyek jelentős változásához vezetett olyannyira, hogy a fennmaradt természetes és félig természetes összetevők közül sok eltűnt, ennek

eredményeként pedig jelentősen átalakult és leegyszerűsödött mezőgazdasági rendszerek jöttek létre. Sok élőhelyet érint egyes területeken a mezőgazdasági tevékenység megszűnése, míg más területeken annak intenzívebbé válása.

2.5. Melyek a mezőgazdaságtól függő élőhelyeket és fajokat érintő főbb nehézségek és veszélyek?

Ez a rész foglalja össze a kiemelt mezőgazdasági élőhelyeket és fajokat érintő, a mezőgazdasági gyakorlatokban bekövetkezett változásokkal kapcsolatos főbb nehézségeket¹⁷. Az eredményeket a 2.3. és a 2.4. ábra ismerteti.

Az értékelés azt mutatja, hogy a külterjes hagyományos állattartási gyakorlatok megszűnése jelenti a legnagyobb nehézséget a fentiekben ismertetett kiemelt mezőgazdasági élőhelyek számára. Ugyanakkor a gazdálkodási gyakorlatok intenzívebbé válásával kapcsolatos egyéb nehézségek szintén kedvezőtlenül hatnak a kiemelt mezőgazdasági élőhelyekre és a közösségi jelentőségű kiemelt mezőgazdasági fajokra.

Ahogy az várható, a kiemelt mezőgazdasági fajokat érintő legfontosabb nehézségek nagyrészt megfelelnek az azokat az élőhelyeket érintő nehézségeknek, amelyeken fellelhetők. A legeltetéses vagy kaszálós gazdálkodással kapcsolatos nehézségek jelentik a nehézségek legfontosabb csoportját, ezeket követi a műtrágya-használat, művelés, erdőtelepítés és a hidrológiai változások. A fajoknak több mint felét érinti az alullegetetés és/vagy túllegeletetés, míg a legeltetéses gyakorlatok egyéb változásai, mint például az állomány típusának változása vagy a pásztorkodás hiánya a vizsgált fajoknak legalább 32%-át érinti.

○ *Legeltetés és/vagy kaszálás hiánya*

A vizsgált élőhelyek kétharmadát érinti az alullegetetés, és ezek közül kilenc esetben fennáll e gazdálkodási mód teljes beszüntetésének veszélye. Az alullegetetés – a tevékenység beszüntetését is beleértve – az összes taxonban megtalálható fajok nagy részét érintő jelentős tényező. A kaszálási gyakorlatok csökkenése vagy megszüntetése az I. mellékletbe tartozó valamennyi réti élőhelytípust érinti, és arra is van bizonyíték, hogy az a réti élőhelytípusok közel felére jelent kritikus veszélyt.

Ha néhány évre felhagynak a kaszálással, az csökkenti a kaszálórét fajgazdagságát (Baur et al., 2006; Dover et al., 2011). Az elhagyott legelőkön kezdetben megnő a természetvédelmi jelentőségű növényfajok sokfélesége, de veszítenek az általános fajgazdagságukból, különösen a törözsa-képző és a tavasszal virágzó fajok esetében (Vassilev et al., 2011). Ha a legelőket hosszabb ideig magukra hagyják, az élőhelyeken gyakran tapasztalható a fás cserjeközösségek és erdő szukcessziója. A cserjés és fenyéres élőhelyek szintén függnek az alacsony intenzitású legeltetéstől, amellyel megelőzhető a szukcesszió (Calaciura és Spinelli, 2008) és fenntartható a fajok sokfélesége (Papanikolaou et al., 2011).

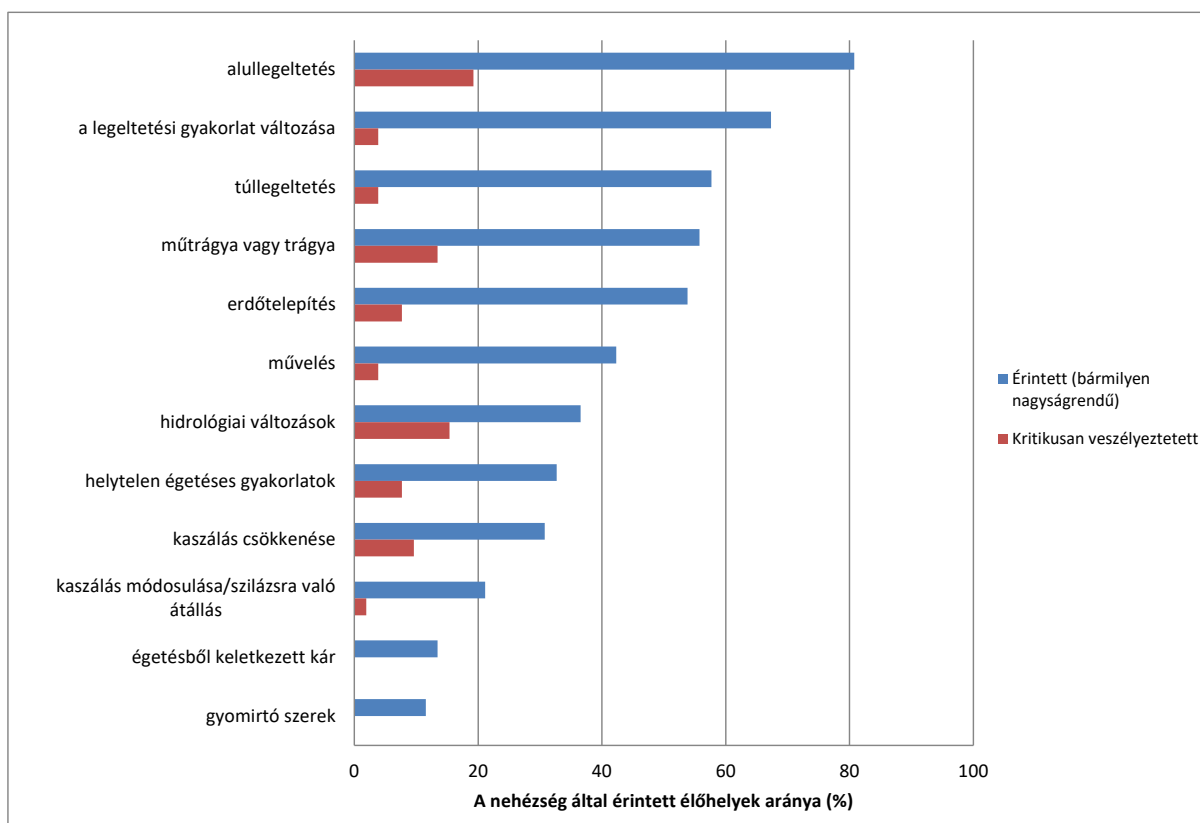
¹⁷ A szakirodalom és szakértői vélemény alapján elkészült a kiemelt mezőgazdasági élőhelyeket érintő mezőgazdasági gyakorlatok részletes értékelése. A nehézségek részletes értékelését a kiemelt mezőgazdasági fajok vonatkozásában is elvégezték. Ez az értékelés a tagállamok által az élőhelyvédelmi irányelvben szereplő élőhelyek és fajok védettségi helyzetéről szóló 2007-es jelentése, valamint tudományos szakirodalom és szakértői vélemény (a referenciákat lásd a B. és D. mellékletben) alapján készült.

○ **A pásztorkodás hiánya**

A pásztorkodásos legeltetés elmúlt évtizedekben bekövetkezett csökkenése nagy területű féltermészetes legeltetett élőhelyek számára járt negatív következményekkel, ami a cserjések elszaporodásához, egyes területeken viszont túllegeltetéshez vezetett (García-González, 2008; Rochon et al., 2009). Következésképpen a kiemelt mezőgazdasági fajokra nehezedő leggyakoribb nyomás a külterjes legeltetési rendszerek megszűnése és a cserjések gyepterületen történő elszaporodása. Dél- és Kelet-Európa számos régiójában a közösségi legeltetési területeken problémát jelent, hogy nincs elég szakképzett pásztor, és szolgáltatásaik igen magas költséget jelentenek a mezőgazdasági termelők számára (García-González, 2008; Pardini és Nori, 2011).

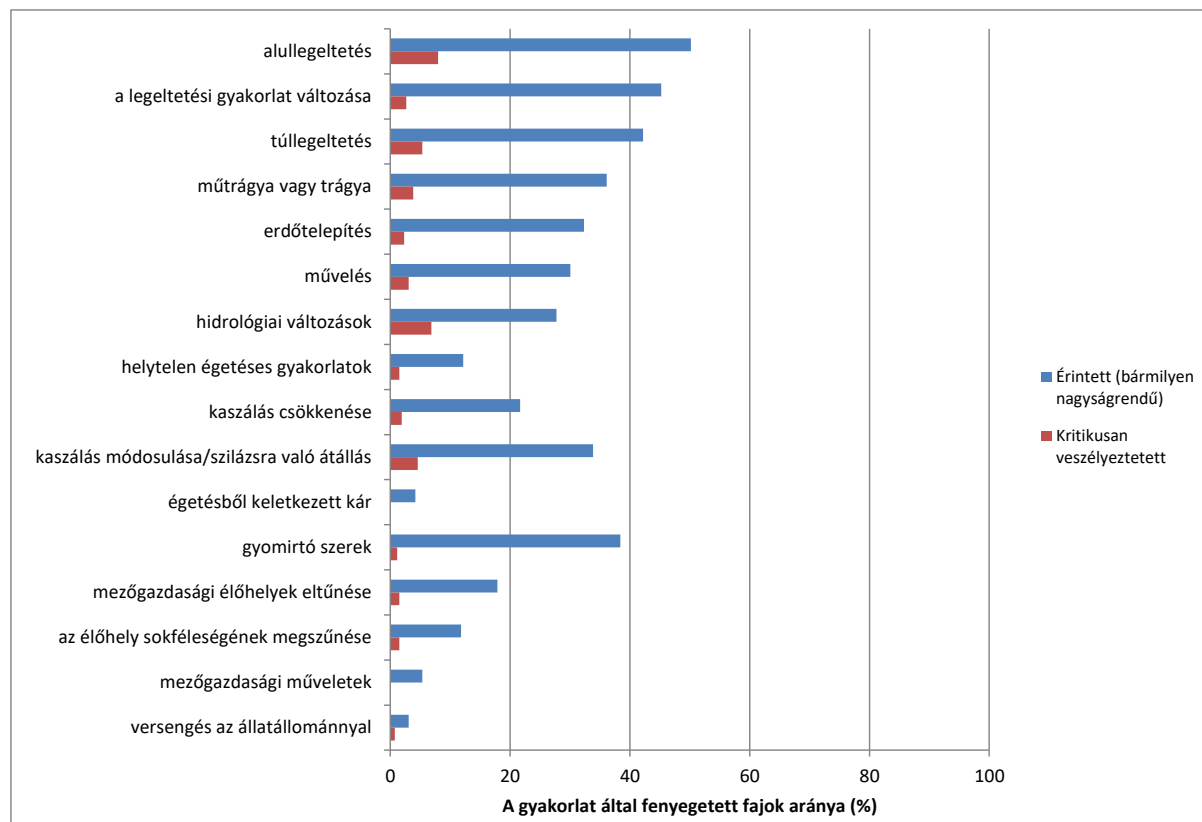
2.3. ábra – Az egyes nehézségek által érintett kiemelt mezőgazdasági élőhelyek aránya, valamint a kritikus veszélyek aránya

Jelmagyarázat: **alullegetetés** = az élőhely állapotának fenntartásához túl kevés legeltetés, a legeltetés megszüntetését is beleértve; **a legeltetési gyakorlat változása** = az időzítés és az állomány típusának megváltoztatása, kiegészítő takarmány használata és a pásztorkodás hiánya; **túllegeltetés** = magas állománysűrűségi mutató vagy túl hosszú legeltetési időszakok, amelyek károsítják az élőhelyet (beleértve a vegetáció változását, a talajtömörödést és -eróziót, eutrofizációt, fészkek letaposását); **műtrágya vagy trágya** = istállótrágya és/vagy műtrágya használata; **erdőtelepítés** = erdei fajok szándékos telepítése, a természetes regeneráció hiánya; **művelés** = intenzív gyepterületté történő átalakítás szántás, trágyázás és újravetés révén, vagy szántóföldi növényekre való átállás; **hidrológiai változások** = beleértve a vizes élőhelyeken a vízvezetést, a természetes folyó- vagy part menti dinamika módosítása révén a természetes árvizek megakadályozását, az öntözéshez való kiszivattyúzás következtében a felszín alatti vizek dinamikájának változását; **helytelen égetéses gyakorlatok** = az égetés mérséklése vagy megszüntetése, ami rontja a védettségi helyzetet, az ellenőrzött égetés hiánya vagy a természetes tüzek megakadályozása révén; **kaszálás csökkenése** = a terület elhagyása miatt a kaszálás csökkenése vagy megszűnése; **kaszálás módosulása/szilázsra való átállás** = a kaszálás időzítésének módosulása, gépesítés vagy a gyakorlatban bekövetkezett egyéb, meghatározatlan változtatások, beleértve a szénáról vagy legelőkről a szilázs céljából történő vágásra való átállást; **égetésből keletkezett kár** = az élőhely állapotát károsító égetés (mezőgazdasági vagy egyéb célokból); **gyomirtó szerek** = az élőhely vagy faj védettségi helyzetét károsító gyomirtóhasználat, vagy a fajokat károsító peszticidhasználat.

2.4. ábra – Az egyes nehézségek által érintett kiemelt mezőgazdasági fajok aránya, valamint a kritikus veszélyek aránya

Jelmagyarázat: lásd fent; **mezőgazdasági élőhelyek eltűnése** = mezőgazdasági élőhelyek tájképi elemeinek (pl. sövények, kőfalak, teraszok, táblaszegélyek, fatelepek, fák, tavak, régi épületek) eltűnése; **az élőhely sokféleségének megszűnése** = adott növényre való szakosodás / vetésforgó csökkenése/ a mezőgazdaság intenzívebbé válásával az élőhelymozaik eltűnése; **mezőgazdasági műveletek** = a gépek útjából kitérni nem tudó állatok elhullása; **versengés az állatállománnyal** = az élőhelyért vagy élelemért való versengés vadakkal vagy más állatfajokkal, vagy az e fajok által terjesztett betegségek.

○ **A gazdálkodási gyakorlatok intenzívebbé válása, túllegeltetés és nagy állománysűrűség, kiegészítő takarmányozás**

A Natura 2000 területeken, ahol fennáll a mezőgazdasági termelékenység növelésének vagy az állattartás módosulásának lehetősége, az élőhelyeket gyakran érinti a mezőgazdasági gyakorlatok intenzívebbé válása. A vizsgált élőhelyek és fajok több mint felét érinti az elterjedésük egyes részein jellemző, túlságosan intenzív legeltetés. A marginális gyepterületen való túllegeltetés hatása csökkent, mióta a KAP közvetlen kifizetéseit függetlenítették az állatállomány létszámától (Van der Wal et al., 2011). A túllegeltetés azonban egyes területeken még mindig előfordul, ennek oka a pásztorkodás hiánya, az állatállomány típusának változásai, valamint az állatállomány kezelését biztosító egyéb rendszerek, mint például a legelőpihentetés hiánya.

Az állatállomány kiegészítő takarmányozása szintén növeli az állománysűrűséget, és módosítja a legeltetés szezonálisát, ami pedig fokozza a legeltetési nyomást. Ráadásul ha az etetőket nem helyezik át rendszeres időközönként, az etető körüli állatállomány-sűrűség

helyi talajeróziót és eutrofizációt okozhat, és az azoktól távol eső vegetáció esetében alullegettetést.

○ **A kaszálási gyakorlatok módosulása és a gépesítés**

A fűnyírás gépesítése és intenzívebbé válása nagyszabású kedvezőtlen hatással van a gyepterületek növényeire, állataira és közösségeire. A széna hagyományos betakarításához korábban eltérő módon kaszált foltokból álló mozaikokat használtak a kis telekméret, kézi betakarítás, valamint a helyi kereslet és kínálat miatt. A fű modern, gépesített betakarítása (például szilázs előállításához vagy istállóban tartott állatok takarmányához) általában nagy földterületeken egyszerre vágja le a fűvet, ami a gerinctelenek és madarak élőhelyének azonnali és teljes pusztulását eredményezi, továbbá a teljes területen szinkronba hozza a gyeper kinövését, ami csökkenti az élőhely heterogenitását, és azokat a fajokat érinti, amelyeknek csupasz földből álló vagy rövid füves foltokra van szükségük (Cizek et al., 2012). A modern mezőgazdasági gépek közvetlenül is elpusztítják azokat a kis állatokat, amelyek nem tudnak időben elmenekülni, mint például a szöcskék, méhek, kételtűek és néhány későn költő madár (Humbert et al., 2009).

○ **Műtrágya és mész**

A féltermészetes gyepterületek nagy része tápanyagban szegény és rendkívül érzékeny a műtrágyára. A műtrágya használata mélyreható hatást gyakorol a növényközösségekre, és jellemzően csökkenti a fajok sokféleségét, továbbá növeli a vegetáció magasságát és sűrűségét (Cop et al., 2009; Gibson, 2009). A Natura 2000 élőhelytípusok nagy része a meszezésre is rendkívül érzékeny. A meszezés megváltoztatja a talaj pH-ját, és így módosítja annak tápanyagegyensúlyát. Az I. mellékletben felsorolt száraz füves élőhelytípusok nagy része egyáltalán nem tolerálja a műtrágyázást; a nitrogén és a foszfor egyaránt jelentős hatással van rájuk (Ceulemans et al., 2013).

Az egyre nagyobb mértékű műtrágyázással számos, a legeltetett élőhelyektől függő kiemelt növény állománya csökken az olyan dominánsabb fajok elterjedésének következtében, amelyek jobban képesek kihasználni a fokozott mennyiségben rendelkezésre álló tápanyagokat (Firbank et al., 2008). Az alacsony tápértékű élőhelyekkel összefüggő számos gerinctelen fajra káros hatással van a növényközösségekben bekövetkezett változás, amely a kifejlett egyedek és a lárvák táplálkozását szolgáló növények eltűnését eredményezi (Orbicon, Écosphère, ATECMA, Ecosystems LTD, 2009).

Egyes kaszálóréteken kis mennyiségű istállótrágyát is használnak a széna eltávolításából adódó tápanyagvesztés ellensúlyozására, valamint a termőképesség fenntartására, és ez időnként a kaszálórét növényközösségének fenntartásához szükséges. Azonban a hígtrágya vagy a műtrágya alkalmazása a szilázs előállításához szükséges gyakori vágással együttesen a fűfajták dominanciához vezet, és jelentős változásokat okoz a fajok összetételében, károsítva az élőhely értékét (Stoate et al., 2009; Zechmeister et al., 2003). A levegőből származó eutrofizáció által érintett kaszálórétek esetében a trágyázás mindig a fajok sokféleségének csökkenését eredményezi.

○ **Gyomirtó szerek és peszticidek**

A gyomirtó szerek és/vagy peszticidek használata sok fajt érint valamilyen mértékben, bár ez a gyepterületeken általában nem jelent túl nagy problémát. A növények esetében ez a mezőgazdasági vegyi anyagok közvetlen hatásából, ugyanakkor a beporzó és/vagy kártevők

elleni védekezést szolgáló fajok csökkenéséből is ered (Geiger et al., 2010; Haughton et al., 2001). Számos hulló-, kétéltű, madár- és emlős faj esetében a hatás többnyire közvetett, és az élelemforrásként használt növény- vagy gerinctelen fajok csökkenéséből fakad (Campbell et al., 1997; IUCN, 2012; Morris et al., 2005).

A mezőgazdasági vegyi anyagok azonban a hullók és kétéltűek egészségét közvetlenül, a vízfolyások szennyezésével és e fajok élősködőknek és betegségeknek való kitettségének növelésével is befolyásolhatják (pl. Christin et al., 2009). Az avermektinek vagy az állatokat támadó paraziták ellen használt egyéb féregűző szerek károsan hatnak a trágyában élő gerinctelenekre, és az azokból táplálkozó madarakra és denevérekre (Beynon, 2012; Vickery et al., 2001). A pocokpopulációk csökkentésére használt antikoaguláns rágcsálóirtó szerek mérgezők mind a magevőkre, mint pedig a pockokat fogyasztó ragadozó madarakra, továbbá számos esetben felelnek a Natura 2000 fajok pusztulásáért (Lemus et al., 2011; Sánchez-Barbudo et al., 2012).

○ **A gyepterület intenzívebb használata, vagy művelés és szántóterületre való áttérés**

A Natura 2000 élőhelyekre igen kedvezőtlenül hat a gyepterület trágyázással, újravetéssel és vízelvezetéssel történő, a szilázs előállítását lehetővé tevő intenzívebb használata (Buckingham et al., 2010). A természetes vagy külterjes gazdálkodású gyepterületekkel összefüggő növény- és gerinctelen fajok, mint például a nagyfoltú hangyaboglárka (*Maculinea arion*) nagymértékben érintettek (Orbicon, Écosphère, ATECMA, Ecosystems LTD, 2009).

○ **Változások a külterjes szántóterületeken folytatott gyakorlatokban**

Az elsősorban a külterjes gabonatermő rendszerekkel összefüggő fajokat a gazdálkodás megszűnése vagy intenzívebbé válása egyaránt nagymértékben érinti. Spanyolországban például a fehérkarmú vércse (*Falco naumanni*), a túzok (*Otis tarda*) és a reznek (*Tetrax tetrax*) az alacsony intenzitású, vetésforgóban és parlagon hagyott területekkel és birkalegeltetéssel kevert gabonatermesztéstől függ (Catry et al., 2012; SEO & Birdlife International, 2011). Az ibériai gabonatermő sztyeppéken folytatott gazdálkodás intenzívebbé válása által érintett egyéb fajok közé tartozik a parlagi pityer (*Anthus campestris*), a kalandrapacsirta (*Melanocorypha calandra*), az aranylile (*Pluvialis apricaria*) és a fehér gólya (*Ciconia ciconia*) (Delgado és Moreira, 2000). A növényekre különösen nagy hatással vannak a hagyományos szántóföldi gazdálkodási gyakorlatok változásai. Például a *Bromus grossus*, a *Centaurea lactiflora*, *Ononis hackelii*, a *Linaria ricardoi*, a *Santolina semidentata* és a *Notothylas orbicularis* a hagyományos szántóföldi növények esetében gyomnövényként fordul elő, de a jobb vetőmag-ellenőrzés és a mezőgazdasági gyakorlatok módosítása (intenzívebb talajművelés, téli tarlóvágás hiánya, gyomirtó szerek és trágyázás) következtében populációik drasztikus mértékben csökkentek (BfN, 2011; ICNB, 2006).

○ **Irányított égetéses kezelés hiánya – elégtelen égetés, túlzott égetés és bozóttűz okozta kár**

Egyes gyepterületeket, valamint számos cserjés és fenyéres élőhelytípust hagyományosan irányított égetéssel kezelnek, ami elősegíti az új, tápanyagdús növényzet fejlődését az állatok számára, valamint az erdővé történő szukcesszió megakadályozását. Ha megszűnik az aktív égetéses kezelés, majd a legeltetéssel is felhagynak, a fenyéres élőhelyeken néhány faj veheti át az uralmat, és csökkenhet a biodiverzitás. Ráadásul a cserjefajok egyre növekvő

dominanciája és az alomnövényzet felhalmozódása az éghető fás biomassa előfordulása miatt irányíthatatlan és intenzív bozóttüzek kialakulásához vezethet. Az ilyen intenzív tűz nagyon nagy területekre is kiterjedhet, ami súlyosan károsítja a talajt (különösen a tőzegerületeken), megnövekedett elfolyást és eróziót eredményezhet, és hosszú távon is hathat az ökoszisztémára.

○ **Az élőhelyek tájképi elemeinek csökkenése a mezőgazdasági tájakon**

Számos faj különös mértékben függ a mezőgazdasági üzemek határán található élőhelyektől (sövények, kőfalak, árkok stb.) vagy a mezőgazdasági földterülettel kapcsolatos egyéb elemektől (tavak, épületek stb.). A veszélyeztetett hullók, mint például a leopárdsikló (*Elaphe situla*) hagyományosan művelt földeken, száraz kőfalakon, valamint teraszokon és sövényekben él, és hatnak rá a mezőgazdasági gyakorlatok intenzívebbé válása és a hagyományos mezőgazdasági földterületek csökkenése következtében megszűnő élőhelyek (IUCN, 2012; Temple és Cox, 2009).

○ **Az élőhely sokféleségének csökkenése**

Egyes fajok populációik elterjedési területén belül különösen nagymértékben függnek a változatos élőhelyek mozaikjától (Batáry et al., 2007a; Batáry et al., 2007b). Például a narancsszínű kéneslepke (*Colias myrmidone*) valamennyi ismert populációja igen sokféle tájon él vagy élt, ideértve a legelőket, kaszálóréteket, szántóterületeket, ugart, cserjéseket, nyílt erdőterületeket és erdőket (Marhoul és Olek, 2010). E fajnak évente két generációja kel ki, amelyeknek szükségletei némiképp ellentétesek egymással, és e szükségleteket egyetlen földhasználati móddal vagy egyetlen földterületen nem lehet kielégíteni. A tágabb tájon belüli sokféle és dinamikus földhasználat elengedhetetlen az egyes generációk számára szükséges összes erőforrás egymást követő éveken át történő biztosításához. Ezek az aprólékos tájak a hagyományos földhasználat következtében, évszázadok során alakultak ki, fizikai sokféleségük – a topográfiát, a talajt és az éghajlatot illetően – és hagyományos kulturális tényezők – mint például tulajdonosi viszonyok és gazdálkodási módszerek – eredményeként.

○ **Egyéb mezőgazdasági műveletek vagy infrastruktúra**

Nyílt élőhelyeken kerítések emelése nagy veszélyt jelenthet egyes nagy testű madarak számára, amelyek repülés közben nehezen tudnak irányt váltani. Az ilyen fajoknak nagy kiterjedésű nyílt élőhelyekre van szükségük, és ezért az ilyen élőhelyeken, például sztyeppéken a kerítések használata jelentős hatással lehet az olyan fajokra, mint például a túzok (*Otis tarda*) (Bota et al., 2005), míg a nyírfajd (*Tetrao tetrix*) gyakran ütközik a szarvasok miatt az Egyesült Királyság mocsárvidékein emelt kerítésekbe (Baines és Andrew, 2003).

○ **Hidrológiai változások**

A fajok egynegyedét, az élőhelyeknek pedig egyharmadát érintik a hidrológiai változások, nyolc élőhelyet pedig e változások súlyosan fenyegetnek. Számos esetben a kárt a föld mezőgazdasági tevékenység, kereskedelmi célú erdőgazdálkodás vagy infrastruktúrafejlesztés következtében történő lecsapolása okozza (Middleton et al., 2006). A mesterséges vízelvezetés csatornák vagy árkok kiásásával, valamint a vízfolyás elterelését célzó gátak és zsilipkapuk építésével történik (Holden et al., 2004). Ennek következtében a

talajvízszint lecsökken, az élőhelyek kiszáradnak, aminek eredményeként megváltoznak a fizikai és kémiai tulajdonságok, és eltűnnek a jellemző ökológiai közösségek (Šeffero­vá et al., 2008a; Šeffero­vá et al., 2008b).

A nedves gyepterületek és rétek igen érzékenyen reagálnak a felszín alatti vízszintnek a túlzott vízkivétel, a vízelvezető csatornák mélyítése vagy a folyóparti töltések miatti változásaira (Houston, 2008). A rétek és hegyi legelők vízellátása céljából épült ősi víziút-rendszerek növények és állatok számára nyújtanak fontos élőhelyet, de egyre ritkábban fordulnak elő (Küster és Keenleyside, 2009).

○ Erdőtelepítés

Úgy tűnik, hogy az erdőtelepítés az elhagyott legelőkre és rétekre igen nagy nyomást gyakorol, az álló dűnéket, szárazföldi dűnéket és a túlevelűkkel betelepített, szárazságkedvelő, homokos, mészkedvelő gyepeket is beleértve.

Összefoglalva: a természetvédelem és a Natura 2000 területek szempontjából kiemelten fontos a gazdálkodási gyakorlatok, különösen egyes hagyományos, külterjes gazdálkodási rendszerek fenntartása. E hagyományos gazdálkodási rendszereket a mezőgazdasági gyakorlatok megszűnése fenyegeti Európa számos területén, és cselekedni kell e rendszerek megmaradásáért; ehhez elegendő és megfelelő támogatásban kell részesíteni azokat a mezőgazdasági termelőket, akik a fent említett társadalmi-gazdasági kihívásokkal küzdenek, az általuk nyújtott környezeti szolgáltatásokat is figyelembe véve.

További információk

- *Az A., B. és C. melléklet további információkat nyújt azokról az élőhelytípusokról és fajokról, amelyek az agrárgazdálkodástól függenek vagy azzal összefüggésbe hozhatók, ezek elterjedéséről és jelenlegi védettségi helyzetéről.*
- *A Natura 2000 biogeográfiai szemináriumok részletes információkat szolgáltatnak az élőhely helyzetéről, az arra nehezedő nyomásokról és fenyegetésekről.*
Lásd: http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/platform/index_en.htm
- *A közösségi jelentőségű élőhelyek és fajok védettségi helyzetének értékelése a 17. cikk szerinti beszámolók keretében itt érhető el:*
http://bd.eionet.europa.eu/activities/Reporting/Article_17/reference_portal
- *Európai Bizottság (2011) Vidékfejlesztés az Európai Unióban – Statisztikai és gazdasági információk. 2011. évi jelentés. 10. kontextusmutató: Natura 2000 terület. :*
http://ec.europa.eu/agriculture/statistics/rural-development/index_hu.htm
- *EU Biodiversity Baseline report (Állapotfelmérés a biodiverzitásról, 2010):*
<http://www.eea.europa.eu/publications/eu-2010-biodiversity-baseline>
- *A jelentős természeti értéket képviselő európai gazdálkodási rendszerek leírása itt található: Opperman et al (2012): Jelentős természeti értéket képviselő gazdálkodás Európában. 35 európai ország – tapasztalatok és kilátások (High Nature Value Farming in Europe. 35 European countries - experiences and perspectives). Ubstadt-Weiher, verlag regionalkultur. Lásd: <http://efnecp.org/publications/books/>*
- *Az Európai Bizottság iránymutatást tett közzé a fragmentáltság csökkentését célzó intézkedésekről (Kettunen et al., 2007). Lásd:*

http://ec.europa.eu/environment/nature/ecosystems/docs/adaptation_fragmentation_guidelines.pdf

- Az Európai Bizottság a környezetbarát infrastrukturális intézkedések végrehajtásáról több tanulmányt is készített. Lásd: <http://ec.europa.eu/environment/nature/ecosystems/studies.htm>

3. A NATURA 2000-RE VONATKOZÓ GAZDÁLKODÁSI KÖVETELMÉNYEK ÁTTEKINTÉSE

Mit tartalmaz ez a fejezet?

Ez a fejezet azokat a jogi rendelkezéseket magyarázza el, amelyeket valamennyi Natura 2000 területen végre kell hajtani annak biztosítása érdekében, hogy a természetvédelmi kezelésük az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkével összhangban történjen. Tartalmazza az olyan főbb fogalmak magyarázatát és szemléltetését, mint például a kedvező védettségi helyzet elérése, a területi szintű természetvédelmi célok meghatározása és a szükséges természetvédelmi intézkedések végrehajtása.

Ez a fejezet azt is bemutatja, hogy a 6. cikk (1) bekezdése hogyan hajtható végre olyan Natura 2000 területeken, amelyek jelentős mezőgazdasági földterületet foglalnak magukra, szem előtt tartva, hogy az intézkedési terv elkészítésének folyamata szükségszerűen változik területről területre, a jelenlévő uniós jelentőségű fajok és élőhelyek ökológiai szükségleteinek, valamint az egyes területek társadalmi-gazdasági körülményei és fizikai jellemzői függvényében.

3.1. Hogyan kell kezelni és védeni a Natura 2000 területeket?

Amint az előző fejezetekben már említettük, az élőhelyvédelmi és a madárvédelmi irányelv egyebek mellett a Natura 2000 hálózathoz tartozó területek kijelölésére kötelezik a tagállamokat, hogy ezáltal biztosítsák néhány, a két irányelv hatálya alá tartozó ritka és veszélyeztetett faj és uniós jelentőségű élőhelytípus védelmét.

Fontos felidézni, hogy csak e fajok és élőhelyek szempontjából legfontosabb területek kerülnek be a Natura 2000 hálózatba, tehát nem szükséges *minden* olyan területet kijelölni, amelyen e fajok vagy élőhelyek előfordulnak. A két természetvédelmi irányelv egyéb intézkedéseket is előír a Natura 2000 hálózaton kívüli, uniós jelentőségű fajok és élőhelyek védelmére, de mivel a jelen útmutató középpontjában a Natura 2000 területek kezelése áll, az említett rendelkezések kifejtésére nem nyílik mód¹⁸.

Amint egy terület bekerült a Natura 2000 hálózatba, a tagállamok kötelesek azt az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkében meghatározott feltételeknek megfelelően kezelni és védeni. A 6. cikk három kiemelt rendelkezést tartalmaz, amellyel a következőket írja elő a tagállamok számára:

- a tagállamok minden egyes területen végrehajtják a **szükséges természetvédelmi intézkedéseket**, amelyek az adott természeti területen megtalálható védett élőhelytípusok, illetve közösségi jelentőségű fajok ökológiai szükségleteinek megfelelnek (6. cikk (1) bekezdés);

¹⁸ Ezzel kapcsolatban további információ érhető el itt: http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/index_en.htm

- **megakadályozzák** az e fajokat esetlegesen jelentős mértékben zavaró, illetve az e fajok élőhelyeit vagy az ott megtalálható védett élőhelytípusokat **károsító tevékenységeket** (6. cikk (2) bekezdés),
- a Natura 2000 területre valószínűleg jelentős hatást gyakorló tervekre és projektekre irányuló eljárásjogi és anyagi jogi biztosítékok megállapításával **megóvják a területet az új, esetlegesen káros hatású projektektől és tervektől** (6. cikk (3) és (4) bekezdés).

E struktúrán belül látható, hogy a Natura 2000 területek nem szigorúan védett területeket jelentenek, ahol szigorúan tiltanak mindenfajta tevékenységet. Más a megközelítés, amely teljes mértékben elismeri, hogy az emberek a természet szerves részét képezik, és hogy a kettő egymással partnerségben működik a legjobban. Ily módon a Natura 2000 támogatja a fenntartható fejlődés és használat elvét. Célja nem a gazdasági tevékenységek kizárása, hanem azoknak a paramétereknek a meghatározása, amelyek esetében a tevékenységek folytatása mellett Európa legértékesebb fajai és élőhelyei is megvédhetőek.

- **A kedvező védettségi helyzet elérése**

A két uniós természetvédelmi irányelv általános célja annak biztosítása, hogy az általuk védeni szándékozott fajok és élőhelytípusok az EU-n belül a teljes természetes elterjedési területükön elérjék a kedvező védettségi helyzetet. Ezt a célt pozitív módon határozták meg. Tehát nem elég egyszerűen megelőzni az uniós természetvédelmi irányelvekben felsorolt fajok és élőhelyek további károsodását vagy eltűnését. A tagállamoknak is pozitív intézkedéseket kell hozniuk ahhoz, hogy fenntartsák és helyreállítsák e fajok és élőhelyek kedvező védettségi helyzetét.

A Natura 2000 területek kulcsszerepet játszanak ezen átfogó célkitűzés teljesítésében, mivel e területeken található az érintett fajok és élőhelyek számára legfontosabb területek. Ennélfogva minden területtel úgy kell gazdálkodni, hogy az a lehető leghatékonyabban járuljon hozzá ahhoz, hogy segítse a kedvező védettségi helyzet EU-n belüli elérésében azokat a fajokat és élőhelyeket, amelyekre az adott területet kijelölték.

Az a tény, hogy sok uniós jelentőségű élőhely és faj jelenleg kedvezőtlen védettségi helyzetű (lásd a 2. fejezetet), kiemeli a 6. cikk (1) bekezdésében foglalt rendelkezések végrehajtásának fontosságát, mivel egyértelművé vált, hogy a kedvező védettségi helyzet eléréséhez számos fajnak és élőhelynek aktív természetvédelmi-helyreállítási intézkedésekre lesz szüksége a Natura 2000 keretében.

- **A természetvédelmi célok meghatározása**

Annak biztosítása érdekében, hogy valamennyi Natura 2000 terület teljes mértékben hozzájáruljon a kedvező védettségi helyzetre vonatkozó átfogó célkitűzések megvalósításához, az egyes élőhelytípusokra és fajokra egyértelmű **természetvédelmi célokat** kell megállapítani. Ehhez regionális megközelítés szükséges a legkritikább élőhelyek és fajok kivételével mindegyik esetében, amelyet végül minden régióban az egyes területek szintjéhez lehet igazítani (Louette et al., 2011). Az egyes területek szintjén a célkitűzéseknek

tartalmazniuk kell az adott területen belül azokra a fajokra és élőhelytípusokra vonatkozó kívánt állapotot, amelyekre a területet kijelölték.

Ezt a legegyszerűbben számszerűsítve lehet megtenni – amennyiben lehetséges vagy helyénvaló –, például a jelen lévő, uniós jelentőségű élőhelytípusokra és fajokra vonatkozó, időhöz kötött egyedi célok meghatározásával (pl. 8 éven belül 20 párra növelni a harispopulációt, 100 hektárral növelni a jó védettségi állapotban lévő nedves rétek területét). További információért lásd a 3.2. részt.

3.1. háttérmagyarázat: Mit jelent a kedvező védettségi helyzet?

A **védettségi helyzet** fogalmának meghatározását az élőhelyvédelmi irányelv tartalmazza (1. cikk).

- Egy természetes élőhely esetében a védettségi helyzet jelentése *„a természetes élőhelyet és jellegzetes fajait érintő azon hatások összessége, amelyek a 2. cikkben meghatározott területen belül hosszú távon befolyásolhatják az élőhely természetes kiterjedését, szerkezetét és funkcióit csakúgy, mint jellegzetes fajainak hosszú távú fennmaradását”* (1. cikk e) pont).
- Egy faj esetében a védettségi helyzet jelentése: *„a fajt érintő azon hatások összessége, amelyek a 2. cikkben meghatározott területen belül hosszú távon befolyásolhatják a faj populációinak eloszlását és sűrűségét”* (1. cikk i) pont).

Egy **természetes élőhely** védettségi helyzete abban az esetben minősül „kedvezőnek”, ha:

- természetes kiterjedése és az azon belül található területek nagysága állandó vagy növekvő, továbbá
- hosszú távú fennmaradásához szükséges sajátos szerkezete és funkciói biztosítottak és valószínűleg a belátható jövőben is biztosítottak lesznek, továbbá
- jellegzetes fajainak védettségi helyzete az alábbiakban meghatározottak szerint kedvezőnek minősül.

Egy adott **faj** védettségi helyzete abban az esetben minősül „kedvezőnek”, ha:

- az érintett faj populációinak dinamikájára vonatkozó adatok azt mutatják, hogy a faj képes hosszú távon fenntartani magát természetes élőhelyének életképes alkotórészeként, továbbá
- a faj természetes elterjedési területe nem csökken, és valószínűleg a belátható jövőben sem fog csökkenni, továbbá
- kellő nagyságú élőhely áll rendelkezésre jelenleg és valószínűleg a jövőben is a faj populációinak hosszú távú fennmaradásához.

- **A szükséges természetvédelmi intézkedések meghatározása**

Amint kitűzték a természetvédelmi célokat, az e célok és célértékek eléréséhez szükséges **természetvédelmi intézkedéseket** is meg kell állapítani, és tárgyalni kell azokról minden érintettel, hogy a végrehajtás eredményes legyen. Ezeknek az intézkedéseknek igazodniuk kell azon élőhelyek és fajok ökológiai szükségleteihez, amelyekre a területet kijelölték.

A 6. cikk (1) bekezdésében: „A tagállamok **megállapítják** a különleges természetvédelmi területek **védelméhez szükséges intézkedéseket**, megfelelő esetben beleértve a kifejezetten az egyes természeti területekre kidolgozott vagy más fejlesztési tervek részét képező intézkedési terveket, továbbá olyan törvényi, közigazgatási, vagy szerződéses aktusokat is, amelyek az adott természeti területen megtalálható, I. mellékletben szereplő természetes élőhelytípusok, illetve II. mellékletben szereplő fajok ökológiai szükségleteinek megfelelnek.”

Ebben a tekintetben fontos felidézni, hogy a 6. cikk (1) bekezdéséből eredő kötelezettségek teljesítése nem szabadon választható, hanem kötelező (lásd a 3.2. háttérmagyarázatot). Más szóval a tagállamoknak minden esetben be kell vezetniük a szükséges természetvédelmi intézkedéseket, és nem csupán „megfelelő esetben”. Maguk az intézkedések az aktív kezelési és helyreállítási feladatokat – mint például a rendszeres kaszálás vagy az invazív cserjék eltávolítása –, valamint a passzív, be nem avatkozásos intézkedéseket – mint például egyes területek parlagon hagyása – egyaránt magukban foglalhatják.

3.2. háttérmagyarázat: A 6. cikk (1) bekezdésének jogi értelmezése

Egy bíróság (C-508/04. számú ügy) megállapította, hogy a tagállamok nem mentesülhetnek a Natura 2000 területekre vonatkozó valamennyi szükséges természetvédelmi intézkedés végrehajtása alól. „Az irányelv 6. cikkének (1) bekezdéséből az következik, hogy a „különleges természetvédelmi területek védelméhez szükséges intézkedéseket” minden esetben meg kell hozni, és nem csupán „megfelelő esetben”¹⁹. Az utóbbi rendelkezésben a »megfelelő esetben« kifejezés ugyanis csak az intézkedési tervekre vonatkozik, és nem tekinthető a szükséges törvényi, közigazgatási, vagy szerződéses aktusok elfogadására vonatkozó kötelezettség általános korlátozásának. [...]

Az irányelv tehát előírja a szükséges védelmi intézkedések megállapítását, amely e tekintetben a tagállamok mindenfajta mérlegelési mozgásterét kizárja. Ezenkívül az egyszerű közigazgatási gyakorlatot – amely jellegénél fogva az adminisztráció igénye szerint módosítható, és nem rendelkezik megfelelő nyilvánossággal – nem lehet a tagállamokat az irányelv átültetése keretében terhelő kötelezettségek végrehajtásának tekinteni”.

Területenként, az egyedi körülményektől – pl. hogy a terület magán- vagy köztulajdonban lévő földterület – függően változik annak módja, hogy ezeket a természetvédelmi intézkedéseket hogyan kell végrehajtani. Ebben a tekintetben a 6. cikk (1) bekezdése nagy fokú rugalmasságot tesz lehetővé, és az egyes tagállamokra bízta annak eldöntését, hogy mi a szükséges természetvédelmi intézkedések végrehajtásának legjobb eszköze. Ez szükség esetén kiterjedhet a kifejezetten az adott területekre kidolgozott vagy más fejlesztési tervek részét képező **intézkedési terveket**, valamint megfelelő **törvényi, közigazgatási vagy szerződéses aktusokat**.

¹⁹ Az osztrák kormány azt állította, hogy az irányelv 6. cikkének (1) bekezdésében előírt kötelezettség nem azt jelenti, hogy minden esetben védelmi intézkedéseket kell elfogadni, hanem csak a „szükséges” intézkedésekre vonatkozik. Mindenesetre amennyiben az osztrák jog alapján elfogadandó kötelezettségeken és tilalmakon felül más védelmi intézkedések válnak szükségessé, a kedvező védeltségi helyzet elérése érdekében a tartomány illetékes hatóságai ténylegesen meghozzák azokat.

Számos tagállam az intézkedési terveket arra használja, hogy útmutatást nyújtson a gazdaságok irányítói és egyéb érdekelt felek számára a Natura 2000 területek kezelését illetően. Általánosságban a terület szintjén az intézkedési tervek arra szolgálnak, hogy megfogalmazzák a terület természetvédelmi céljait az e célok eléréséhez szükséges intézkedésekkel együtt (bár egyéb eszközök is felhasználhatók, feltéve, hogy azok célja szintén a természetvédelmi célok megvalósítása).

Az intézkedési tervek továbbá eszközként szolgálhatnak azoknak a felelősségi köröknek a kijelölésére, amelyeket a különféle társadalmi-gazdasági szereplők, a hatóságok és a nem kormányzati szervek a szükségesként azonosított természetvédelmi intézkedések végrehajtásában betöltenek.

Az intézkedési tervek lehetnek önálló dokumentumok vagy „más fejlesztési tervek részét is képezhetik”, a környezetvédelem egyéb közösségi szakpolitikákba történő integrálása elvének megfelelően. Integrált terv esetében fontos, hogy egyértelmű célkitűzések és természetvédelmi intézkedések kerüljenek meghatározásra az adott területen belül érintett élőhelyekre és fajokra vonatkozóan.

Az intézkedési tervek másik előnye, hogy hasznos eszközként szolgálnak annak biztosítására, hogy a 6. cikk (1) bekezdésében foglalt rendelkezések végrehajtása egyértelműen és átláthatóan történjék, lehetővé téve, hogy valamennyi érdekelt tájékozott legyen a Natura 2000 hálózat céljairól és biztosítva aktív részvételüket ezek megvitatása során. Az intézkedési tervek az intézkedésekhez tartozó finanszírozás megszerzését és e tervek egyéb tervekbe történő jobb integrációját is segíthetik.

Azonban meg kell jegyezni, hogy az egyéb kategóriákba tartozó védett területekre (például nemzeti vagy természeti parkok) vonatkozó meglévő intézkedési tervek nem mindig elégségesek a Natura 2000 területek kezelése szempontjából, ezért hozzá kell igazítani őket az ezekre a területekre vonatkozó konkrét természetvédelmi célokhoz az ott előforduló, **európai jelentőségű** fajok és élőhelyek függvényében.

Az élőhelyvédelmi irányelv csak javasolja, hogy intézkedési terveket dolgozzanak ki a Natura 2000 területekkel kapcsolatban, de a legtöbb tagállam előnyben részesíti őket, illetve sok tagállamban kötelezőnek tekintik ezeket a terveket.

3.2. A 6. cikk (1) bekezdésének végrehajtása a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági területeken

Ez a rész azokat a lépéseket vázolja fel, amelyekre a 6. cikk (1) bekezdésének a jelentős mezőgazdasági földterületeket magukban foglaló Natura 2000 területeken történő végrehajtásához szükségesek. E lépések meghozatalának mértéke természetesen területről területre változik, a jelenlévő uniós jelentőségű fajok és élőhelyek ökológiai szükségleteinek, valamint az egyes területek társadalmi-gazdasági körülményeinek és fizikai jellemzőinek függvényében. Az alábbiakban felsorolt lépések ezért pusztán tájékoztató jellegűek, és céljuk annak szemléltetése, hogy a tagállamok hogyan járhatnak el a 6. cikk (1) bekezdésének végrehajtása során.

- ***A Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületek és gazdálkodási rendszerek azonosítása***

A Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületek azonosításához először is fel kell térképezni a kiemelt mezőgazdasági élőhelyeket és a kiemelt fajok által használt, gazdálkodás alá vont területeket, vagy helyüket más módon kell meghatározni. E tekintetben fontos a részben vagy a közelmúltban gazdálkodás alól kivont, esetlegesen helyreállítható kiemelt mezőgazdasági élőhelyeket is feltüntetni, még akkor is, ha a jelenlegi gazdálkodási tevékenységre kevésbé vagy egyáltalán nem bizonyítható. Megjegyzendő, hogy előfordulhat, hogy a tagállamok által vezetett, a mezőgazdasági hasznosítású területeket tartalmazó nyilvántartások nem tartalmazzák az összes, Natura 2000-hez tartozó (vagy jelentős természeti értéket képviselő) mezőgazdasági földterületet, és egyes esetekben a mezőgazdasági termelők által kezelt kiemelt élőhelyek jelentős területeit nem mezőgazdasági hasznosítású területként tartják számon.

A második szakasz az adott mezőgazdasági földterületen megtalálható gazdálkodási rendszerek azonosítása (vagy, termelés alóli kivont földterületek esetében azon gazdálkodási rendszerek, amelyek a közelmúltig megtalálhatók voltak). Számos gazdálkodási rendszer összetett; eltérő, egymástól időnként távol eső földterületeket használ olyan különböző célokra, amelyek mind a mezőgazdasági üzem működéskéhez járulnak hozzá. Az adott gazdálkodási rendszeren belül található Natura élőhelyek (például időszakosan legeltetett féltermészetes élőhelyek, kaszálórtek vagy ugar) kezelésére irányuló intézkedések valószínűleg kudarcot vallanak, ha a célok megállapítása és a gazdálkodási intézkedések tervezése során nem veszik figyelembe a mezőgazdasági üzem többi részével való kapcsolatukat.

Ennek kockázata különösen akkor áll fenn, ha a gazdálkodási rendszer egésze nem kifizetődő, ahol az üzem csupán egyik részének kezeléséhez nyújtott támogatás nem feltétlenül akadályozza meg a teljes rendszer termelésből való kivonását vagy intenzívebbé válását. Egyes állattartási rendszerek jól alkalmazkodtak az adott élőhelyekhez, mint például a vándorlegeltetéssel kombinált legeltetéses rendszerek, a közösségi földterületek vagy a föld nélküli legeltető gazdák általi rövid távú legeltetés.

Amennyiben mindkét szakasz lezárult, lehetségessé válik azon mezőgazdasági földterületek, üzemek és termelők teljes körének azonosítása, amelyet figyelembe kell venni annak eldöntésekor, hogy mely természetvédelmi intézkedésekre van szükség a terület természetvédelmi céljainak teljesítéséhez. Ezért fontos ebben a szakaszban az, hogy a lehető legtöbb információt szerezzék meg azokról releváns érdekelt felekről, akiket az intézkedési terv kidolgozási folyamatába be kell vonni, vagy akikkel konzultálni kell.

- ***A kiemelt mezőgazdasági élőhelyekre és fajokra vonatkozó célok megállapítása***

A madárvédelmi és az élőhelyvédelmi irányelv értelmében a tagállamok egyértelműen felelősek a közösségi jelentőségű élőhelyek és fajok kedvező védettségi helyzetének fenntartásáért vagy helyreállításáért (lásd a fenti 3.1. részt). A gyakorlatban azonban azt is figyelembe kell venni, hogy ennek eléréséhez mely élőhelyek és fajok igénylik a legsürgetőbb és széles körű természetvédelmi intézkedéseket.

Ezért a mezőgazdasági élőhelyekről és fajokról szóló jelen iránymutatás összefüggésében fontos, hogy a tagállamok nemzeti, regionális és adott esetben biogeográfiai alapon megvizsgálják a kiemelt mezőgazdasági élőhelyeik helyzetét. E felmérésnek az elsődleges középpontjába a (2. fejezetben meghatározott) kiemelt mezőgazdasági élőhelyeket és fajokat kell állítani, bár egyes országokban más, közösségi jelentőségű élőhelyek és fajok is kötődhetnek a mezőgazdasághoz, így szintén érdemes lehet azokat figyelembe venni.

A javaslat szerint az egyes kiemelt mezőgazdasági élőhelyekre és fajokra vonatkozó prioritások és célok meghatározása során a következő, különös természetvédelmi jelentőségű tulajdonságokat kell figyelembe venni:

- Az élőhely területe vagy a faj populációja mely arányban minősül kedvezőtlen védettségi helyzetűnek uniós, biogeográfiai és nemzeti szinten²⁰.
- A teljes uniós és/vagy biogeográfiai élőhely területének vagy a fajok populációjának az adott tagállamon belül előforduló aránya (lásd a C. mellékletet az egyes tagállamokban található kiemelt mezőgazdasági élőhelyek tájékoztató jellegű aktuális becsléseiről)
- Az adott tagállamban a Natura 2000 területeken belül található élőhelyek területének vagy fajok populációjának aránya

Amint felmérték a kiemelt élőhelyek és fajok helyzetét, érdemes minden egyes Natura 2000 területre vonatkozóan meghatározni a védelmükre irányuló célokat. Például célokat lehet megállapítani az olyan élőhelyek vagy fajok populációinak növeléséhez (azaz helyreállításához vagy újratelepítéséhez), amelyek túl kicsik (és/vagy fragmentáltak) ahhoz, hogy hosszú távon életképesek legyenek (Kettunen et al., 2007). Az egyéb, kevésbé veszélyeztetett élőhelyek esetében helyénvaló lehet olyan célt megállapítani, amely azok bizonyos százalékos arányának fenntartására irányulnak (pl. hogy 95%-ukat kedvező védettségi helyzetben tartsák).

Fontos megjegyezni, hogy a célok megállapításakor gyakorlati szempontokat is figyelembe kell venni, mint például az élőhelyek helyreállításának ökológiai megvalósíthatósága, valamint az elérhető ökoszisztéma-szolgáltatásokból származó kiegészítő előnyök (pl. a széndioxid tárolás növelése, vízkészlet-gazdálkodás és árvízvédelem, valamint szabadidős és tájvédelmi előnyök). E kiegészítő előnyök fokozhatják a természetvédelmi fellépések helyi közösségek általi támogatottságát, és lehetőséget biztosíthatnak az alternatív finanszírozási források számára.

• **A nehézségek és a védettségi helyzetre gyakorolt lehetséges hatás felmérése**

Miután megtörtént a mezőgazdasági földterületek azonosítása és a Natura 2000 területeken belül található kiemelt mezőgazdasági élőhelyekre és fajokra vonatkozó célok megállapítása, a következő lépés azon tényezők és nehézségek azonosítása, amelyekkel azok a különböző gazdálkodási rendszerek szembesülnek, amelyekből a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterület kezelése függ. Ez az elemzés segít a gazdálkodási rendszerek, valamint a mezőgazdasági tevékenység megszűnése vagy intenzívebbé válása által

²⁰ Ennek a leginkább naprakész 17. cikk szerinti értékeléseken kell alapulnia, és külön figyelmet kell fordítania a „kedvezőtlen – rossz védettségi helyzetű” élőhelyek/fajok arányára.

fenyegetett földterületek azonosításában, ami lehetővé teszi az időben történő beavatkozást.

A kiemelt mezőgazdasági élőhelyekre és fajokra vonatkozó célokkal és prioritásokkal kapcsolatos információkkal kombinálva ez lehetővé teszi az irányító hatóságok számára, hogy gyakorlati intézkedésekre irányuló stratégiai prioritásokat állapítsanak meg, amelyek célja a nehézségek leküzdése és a természetvédelmi célok teljesítése, például kombinált intézkedés-csomagok kidolgozása révén, amelyek az élőhelyekre és fajokra vonatkozó több célra irányulnak.

Fontos továbbá a mezőgazdasági élőhelyek és fajok helyzetére vonatkozóan a rendelkezésre álló legjobb információkat összegyűjteni. Ehhez megbízható, naprakész és átfogó ökológiai adatok (pl. nyilvántartások, élőhelytérképek és az egyes fajok atlaszai) szükségesek, ezért előfordulhat, hogy felméréseket kell végezni, valamint nyilvántartásokat kell összeállítani és feltérképezni. Az ilyen fellépések költségesek lehetnek, a tapasztalat és a bizonyítékok azonban azt mutatják, hogy a megfelelő kutatáson alapuló, jól megtervezett és célirányos intézkedések összességében költséghatékonyabbak. A helyi, nemzeti és nemzetközi szakértelem kiaknázása és a rendelkezésre álló szolgáltatások²¹ igénybevétele is hasznos lehet e tekintetben.

- ***A Natura 2000 természetvédelmi célok adott terület szintjén történő megállapítása***

A fentiek értelmében a tagállamoknak minden egyes Natura 2000 területre természetvédelmi célokat kell megállapítaniuk. A területi szintű természetvédelmi céloknak kell meghatározniuk az adott területen megtalálható uniós jelentőségű fajok és élőhelytípusok elérni kívánt állapotát, hogy ezáltal maximalizálni tudják a területnek az általános kedvező védettségi helyzet eléréséhez történő hozzájárulását.

Ez területi szinten magában foglalja annak értékelését, hogy mennyire kell az érintett Natura élőhely vagy faj adott védettségi helyzetét megtartani vagy – és ez a gyakoribb – jobb védettségi helyzetét helyreállítani (3.3. és 3.4. háttérmagyarázat). Fontos egyértelmű és elfogadott természetvédelmi célokat meghatározni, mivel ezek szolgálnak a természetvédelmi intézkedések kidolgozásának alapjául. A természetvédelmi célok meghatározhatók a terület kijelölésére vonatkozó határozatokban vagy tovább részletezhetők a területkezelési tervekben vagy egyéb jogi aktusokban.

A területi szintű természetvédelmi céloknak a Natura 2000-hez tartozó élőhelytípusok és fajok ökológiai szükségletein kell alapulniuk. Az ökológiai szükségletek az élőhelytípusok és fajok kedvező védettségi helyzetének biztosításához szükséges valamennyi, abiotikus és biotikus tényezőkre kiterjedő ökológiai szükségletet foglalnak magukban, ideértve a fizikai környezettel (levegő, víz, talaj, vegetáció stb.) való kapcsolatukat is.

Ezek a szükségletek tudományos ismereteken alapulnak, és csak eseti alapon határozhatók meg, mivel fajonként, illetve ugyanazon faj esetében területenként is változhatnak. E céloknak azt is tükrözniük kell, hogy az egyes területek mennyire fontos szerepet töltenek be az adott területen megtalálható élőhelytípusok és fajok kedvező védettségi helyzetének

²¹ Mint például a www.conservationevidence.com

biztosításával történő fenntartása illetve helyreállítása, valamint a Natura 2000 hálózat egységessége szempontjából.

A természetvédelmi céloknak továbbá arra is ki kell térniük, hogy milyen mértékben fenyegeti a károsodás vagy a pusztulás veszélye az adott természeti területet. Az adott területre vonatkozó természetvédelmi célok meghatározásához megfelelő kiindulási információkra van szükség.

3.3. háttérmagyarázat: Hogyan lehet megállapítani a Natura 2000 hálózathoz tartozó mezőgazdasági földterületekre vonatkozó természetvédelmi célokat?

Az adott területre vonatkozó természetvédelmi célok meghatározásakor érdemes lehet figyelembe venni azokat a paramétereket, amelyek az uniós jelentőségű élőhelyek és fajok védettség helyzetének felmérésére szolgálnak (az élőhelyvédelmi irányelv 17. cikke szerinti jelentéstételi eljárás részeként). Ami az élőhelyeket illeti, ezek a paraméterek a következőket foglalják magukban: kiterjedés, az élőhelytípus által a kiterjedésén belül lefedett terület, valamint az élőhely egyedi szerkezete és funkciói (a jellegzetes fajokat is beleértve). A fajok esetében az elterjedést, a populációt és az élőhely területét kell figyelembe venni. Az alábbiakban olvasható néhány példa olyan jellemzőkre, amelyeket a természetvédelmi célok meghatározása során érdemes figyelembe venni:

- Élőhely területe: A célzott élőhelyek által elfoglalt terület állandó vagy bővül (átfogó célterületeket is meg lehet határozni).
- Az élőhely szerkezete és funkciója: A célzott élőhelyek közösségeinek eloszlásukat és összetételüket illetően stabilnak kell lenniük. Megmaradnak az élőhely funkciói és azok az ökológiai paraméterek, amelyektől az élőhely fennmaradása függ.
- A fajok sűrűsége és eloszlása, a populációk szerkezete stb.: Az adott faj populációja stabil vagy bővül (célszámokat is meg lehet állapítani). A populációk alakulása javul. A fajok eloszlása – a létfontosságú területeket és az összeköttetéseket is beleértve – megmarad vagy javul (pl. élőhelyfejlesztés és a továbbfejlesztett területek újratelepítése révén). A populáció szerkezete megmarad.

• A Natura 2000 céljainak kommunikálása

A mezőgazdasági termelőket és a szélesebb nyilvánosságot csak akkor lehet meggyőzni a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületek kezelésének fontosságáról, ha megértik a természetvédelmi célok szükségességét, valamint azt, hogy a Natura területükön belül található mezőgazdasági földterületekre vonatkozó természetvédelmi célok megállapítása fontos szerepet játszhat a nemzeti és regionális célok elérésében.

A tagállamoknak ezért párbeszédet kell folytatniuk az érdekelt felekkel, különösen a helyi gazdálkodókkal, és könnyen hozzáférhető információkat kell nyújtaniuk a mezőgazdasági élőhelyekkel és fajokkal kapcsolatos stratégiai célokról és természetvédelmi célokról. Biztosítaniuk kell továbbá, hogy a természetvédelmi célok ismertetésének módja a mezőgazdasági termelők és gazdálkodók számára releváns és könnyen érthető legyen. Ez azért fontos, mert lehetővé teszi a hatóságokkal folytatott kétirányú megbeszéléseket arról, hogy a mezőgazdasági földterületek kezelése hogyan járulhat hozzá a Natura 2000 terület megóvásához. Elképzelhető, hogy a mezőgazdasági termelők nagyon is jól ismerik azt a korábbi földgazdálkodási gyakorlatot, amely természetvédelmi sikert vagy kudarcot eredményezett.

3.4. háttérmagyarázat: Példák az adott területre jellemző természetvédelmi célokra

Spanyolországban a száraz mezőgazdasági földterületeknek és pusztai madárközösségeknek otthont adó Natura 2000 területekre vonatkozó egyes konkrét természetvédelmi célok közé tartoznak az alábbiak:

- Minőségében és kiterjedésében a közösségi jelentőségű pusztamadár-fajok számára megfelelő élőhely fenntartása és visszanyerése, figyelembe véve azok sajátos ökológiai szükségleteit.
- A mezőgazdasági és a területen végzett egyéb emberi tevékenységhez kötődő, közösségi jelentőségű madárfajokat érintő fenyegető tényezők és nehézségek csökkentése.
- Egyes gépesített – főként a gabonafélékhez kapcsolódó – feladatok madarakra gyakorolt hatásának minimálisra csökkentése.
- Az ugar mennyiségének és minőségének növelése, továbbá megfelelő kezelésének biztosítása.
- A sövények és a mezőgazdasági parcellákhoz kapcsolódó, természetes növényzettel borított területek mennyiségének és minőségének megőrzése és helyreállítása.
- A kis szezonális vízfolyásokkal összefüggő növényzet védelme.
- A mezőgazdasági tájmozaik fenntartásának elősegítése, amit megkönnyít a hagyományos külterjes mezőgazdaságban alkalmazott vetésforgó.
- Az integrált termelés hatékonyabb, stabilabb hozamokkal és alacsonyabb költségekkel működő rendszerének kifejlesztése.
- Bizonyos területeken a természetes gyepterületek fenntartását szolgáló külterjes állattartás elősegítése.
- A legelők minőségjavításának elősegítése, a megfelelő fajokból álló, különböző helyi fajták célra alkalmas keverékének elvetésével.

Ez azon célkitűzések típusainak nem teljes felsorolása, amelyeket a Natura 2000-hez tartozó sztyeppék és száraz mezőgazdasági földterületek esetében lehet megállapítani. Az itt bemutatott megfogalmazás eléggé általános jellegű, de az adott területre vonatkozó természetvédelmi célok esetében részletesebben meg kell adni az élőhelyeket, fajokat, területet, populáció létszámát és egyéb releváns paramétereket.

Forrás: Spanyolországban a száraz mezőgazdasági földterületeknek és pusztai madárközösségeknek otthont adó Natura 2000 területekre vonatkozó gazdálkodási tervek.

• A szükséges természetvédelmi intézkedések megállapítása

A természetvédelmi intézkedések azok a gyakorlati cselekvések, amelyeket a terület természetvédelmi céljainak eléréséhez kell bevezetni. Az intézkedéseknek meg kell felelniük azon élőhelyek és fajok ökológiai szükségleteinek, amelyekre a területet kijelölték, és figyelembe kell venniük a gazdasági, társadalmi és kulturális igényeket, valamint a regionális és a helyi sajátosságokat is (2. cikk (3) bekezdés).

A természetvédelmi intézkedések alatt az adott területre vonatkozó intézkedéseket (azaz gazdálkodási intézkedéseket és/vagy gazdálkodási korlátozásokat) és a valamely nagyobb területen elhelyezkedő Natura 2000 területekre vonatkozó horizontális intézkedéseket is

érthetjük (pl. a nitrátszennyezés csökkentését, illetve a vadászat vagy az erőforrás-felhasználás szabályozását célzó intézkedéseket). E természetvédelmi intézkedések végrehajtására szolgáló megfelelő eszközök közé tartozhatnak a kifejezetten a területekre kidolgozott vagy más fejlesztési tervek részét képező intézkedési tervek, és/vagy megfelelő törvényi, közigazgatási vagy szerződéses aktusok.

A Natura 2000 területekre vonatkozó **kezelési terveket** az uniós országokban széles körben alkalmazzák, de más sikeres intézkedések is léteznek, számos országban pedig különböző lehetőségek kombinációját használják a Natura 2000 területek kezelésére. Számos tagállam az adott területre vonatkozó intézkedési terveket arra használja, hogy különböző intézkedések révén útmutatást nyújtson a gazdaságok irányítói és egyéb érdekelt felek számára a Natura 2000 területek kezelését illetően.

Területi szinten általában arra használják az intézkedési terveket, hogy megfogalmazzák az adott terület célkitűzéseit és az ezek eléréséhez szükséges intézkedéseket. Az intézkedési tervek a következők megállapítására is szolgálhatnak: a társadalmi-gazdasági érdekelt felek, hatóságok és nem kormányzati szervezetek feladatainak megállapítása az intézkedés megvalósítása terén, az engedélyezett tevékenységek meghatározása és a területek felmerülő érdekeivel kapcsolatos tevékenységekről származó lehetséges veszélyek azonosítása.

Ezen túlmenően az egyes fajokra vagy élőhelyekre vonatkozó nemzeti, regionális vagy európai természetvédelmi cselekvési tervek (más néven fajvédelmi cselekvési tervek) szintén felhasználhatók az egyes területeken végrehajtandó szükséges természetvédelmi intézkedések útmutatójaként. E cselekvési tervek a különböző területeken és helyszíneken természetvédelmi intézkedéseket javasolhatnak és határozhatnak meg, továbbá különösen a Natura 2000 területeken ezen intézkedések végrehajtási eszközeül szolgálhatnak. Az ágazati (pl. erdőgazdálkodási, mezőgazdasági, vízügyi) intézkedési tervek szintén határozhatnak meg a Natura 2000 területekre vonatkozó természetvédelmi célokat és egyedi intézkedéseket.

A **törvényi intézkedések** általában egy, az eljárásjogban meghatározott rendszert követnek, és a Natura 2000 területeken engedélyezhető, korlátozható és tiltható tevékenységekre vonatkozó konkrét követelményeket írhatnak elő. A **közigazgatási intézkedések** a természetvédelmi intézkedések végrehajtásával vagy a Natura 2000 területeken folytatott egyéb tevékenységek engedélyezésével kapcsolatos rendelkezéseket állapíthatnak meg.

A **szerződéses intézkedések** közé tartozik az általában az irányító hatóságok és a földterületek tulajdonosai vagy használói közötti szerződések vagy megállapodások megkötése. A mezőgazdasági termelőkkel kötött, vidékfejlesztési rendelet szerinti agrár-környezetvédelmi megállapodás egy példája annak az önkéntes szerződéses megállapodásnak, amelynek célja bizonyos élőhelytípusok (pl. rétek, legelők) és fajok kedvező védettségi helyzetének fenntartása. A szükséges természetvédelmi intézkedések bonyolultsága más típusú szerződéseket és megállapodásokat, illetve egyedi intézkedéseket tehet szükségessé, beleértve az önkéntes természetvédelmi intézkedéseket, amelyekkel semmilyen kifizetés vagy ösztönző nem jár.

Mindenesetre a szükséges természetvédelmi intézkedéseket a hatékony végrehajtást biztosító, kellő részletességgel kell kidolgozni. Meg kell határozni a pontos helyszínt, és ismertetni kell a végrehajtáshoz szükséges eszközöket és módszereket. Biztosítani kell egy megfelelő munkatervet, amely tartalmazza a végrehajtás idejét, és megállapítja az intézkedések végrehajtásában részt vevők szerepkörét és felelősségi köreit. A munkatervnek elég rugalmasnak kell lennie ahhoz, hogy szükség esetén felül lehessen vizsgálni és adaptálható legyen, például a már végrehajtott intézkedések aktuális eredményei alapján.

Emellett fontos meghatározni a végrehajtott természetvédelmi intézkedések abból a szempontból történő felülvizsgálatának időbeli menetét, hogy mennyire alkalmasak a természetvédelmi célok teljesítésére, és milyen eredményeket értek el, hogy ezáltal ellenőrzésre kerüljön a megfelelőségük, mérhetőségük és végrehajtásuk.

A Natura 2000 területeken a mezőgazdasági földterület kezelésével kapcsolatos tervek kidolgozása során biztosítani kell az intézkedési tervek vagy meghatározott természetvédelmi intézkedések e területeken történő teljesítését.

Különböző mezőgazdasági feltételek mellett eltérő gazdálkodási megközelítésekre van szükség, pl. a meglévő gazdálkodási gyakorlatok fenntartása elegendő lehet a külterjes rendszereknél, ugyanakkor a belterjesebb gazdálkodási rendszerek esetében mélyrehatóbb változásokra lehet szükség.

A horizontális intézkedések egyes élőhelytípusok/fajok esetében egy egész régióban vagy országban, illetve olyan diffúz megterhelések kezelésére is alkalmasak lehetnek, mint például a mezőgazdasági szennyvízből eredő eutrofizáció. Bizonyos helyzetekben néhány egyszerű, a teljes megművelt tájon alkalmazott követelmény is eredményes lehet. Ezeknek az intézkedéseknek ráadásul nem kell feltétlenül újnak lenniük, hiszen a már meglévő intézkedések is hozzájárulhatnak a természetvédelmi célok eléréséhez.

Másfelől egyes területeken konkrét helyi megközelítésekre lehet szükség, beleértve az igen egyedi és célzott intézkedéseket, amelyek a leginkább igazodnak az adott faj vagy élőhely adott helyszínre jellemző sajátos kezelési igényeihez. Az adott fajokra vonatkozó kezelési intézkedések kidolgozásakor különösen fontos a fajok életciklusának és ökológiai szükségleteinek megértése. A helyi körülmények némiképp módosíthatják az élőhelyek és fajok sajátos szükségleteit.

Fontos világosan meghatározni, hogy a jogszabály adott esetben milyen szükséges természetvédelmi intézkedéseket ír elő, és pontosítani, hogy mire és milyen földterületre vonatkoznak az ilyen kötelezettségek. A mezőgazdasági termelőkre vonatkozó kötelező földgazdálkodási előírások valószínűleg hatást gyakorolnak az anyagi ösztönzők felajánlásának lehetőségeire, mivel a kötelezettségek egyes támogatásoknál a referenciaszint²² részét képezik (a részletekért lásd az 5.3. részt).

²² A referenciaszint határozza meg a választóvonalat azon környezetvédelmi szolgáltatás szintje, amelyet a mezőgazdasági termelőknek saját költségükön kell teljesíteniük, és a környezetgazdálkodás emelt szintje között, amelynek teljesítéséért a mezőgazdasági termelőket fizetség illeti, például agrár-környezetvédelmi programok révén (Kristensen és Primdahl, 2006).

3.3. A Natura 2000 területek kezeléséhez szükséges erőforrások azonosítása

A közösségi jelentőségű élőhelyek és fajok védelméhez való hozzájárulásuk optimalizálásához alapvető fontosságú azonosítani a Natura 2000 területek megfelelő kezeléséhez szükséges pénzügyi forrásokat. Első lépés a szükséges természetvédelmi intézkedések (intézkedési tervekben és egyéb dokumentumokban történő) megállapítása.

Az uniós források keretében a Natura 2000 területek kezeléséhez rendelkezésre álló lehetőségek jobb felhasználásának biztosítása érdekében külön figyelmet kell fordítani a Natura 2000 területek finanszírozásával kapcsolatos, stratégiaibb jellegű többéves tervezési megközelítésre. A Bizottság arra ösztönözte a tagállamokat, hogy a Natura 2000 finanszírozásához dolgozzák ki **az intézkedések fontossági sorrendben történő végrehajtásának terveit (prioritized action framework, PAF)**, amelyek megállapítják a stratégiai prioritásokat és a 2014–2020 közötti időszakban végrehajtandó intézkedéseket, valamint az érintett intézkedések végrehajtásához felhasználható finanszírozási eszközöket²³ (3.5. háttérmagyarázat).

Európai társfinanszírozás

A Natura 2000 szerinti finanszírozási lehetőségek a 2014–2020-as finanszírozási időszakban az összes releváns uniós alapba bekerültek²⁴. Különösen a közös agrárpolitika (KAP) jelentett és jelent a továbbiakban is fontos támogatási forrást (lásd az 5. fejezetet). Bár a Natura 2000 hálózat finanszírozása főként a tagállamok felelőssége, az élőhelyvédelmi irányelv 8. cikke egyértelműen összekapcsolja a Natura 2000 kapcsán szükséges természetvédelmi intézkedések végrehajtását az uniós társfinanszírozás biztosításával.

A Bizottság az új többéves pénzügyi keret kapcsán kifejtette véleményét a biodiverzitás és a természetvédelem uniós finanszírozásának fontosságáról, és kijelentette, hogy mindez olyan megerősített integrált megközelítést igényel, amely biztosítja a Natura 2000 intézkedési kereteknek az uniós ágazati alapok nemzeti és regionális programjaiba történő integrálását (Európai Bizottság, 2011)²⁵.

Az integrált megközelítés annak biztosítását szolgálja, hogy a területek kezelése a tágabb föld- és vízgazdálkodási politikák részét képezze, továbbá hogy lehetővé tegye a tagállamok számára olyan prioritások megállapítását, valamint olyan politikák és intézkedések kidolgozását, amelyek tükrözik nemzeti és regionális sajátosságaikat, elkerülje a különböző uniós finanszírozási eszközök közötti átfedéseket, valamint azokat az adminisztratív nehézségeket és tranzakciós költségeket, amelyek az ilyen átfedésekkel járnának.

²³ SEC(2011) 1573 végleges.

²⁴ Kohéziós finanszírozás: COM (2011) 612 végleges, COM (2011) 614 végleges; Közös agrárpolitika: COM (2011) 625 végleges, COM (2011) 627 végleges; Európai tengerügyi és halászati politika: COM (2011) 804 végleges; LIFE környezetvédelmi és éghajlat-politikai program pénzügyi eszköze: COM (2011) 874 végleges.

²⁵ Az Európai Bizottság „Az Európa 2020 stratégia költségvetése” című közleménye (COM(2011) 500 végleges, I. rész; valamint a környezetvédelemről és az éghajlatpolitikáról szóló szakaszok, COM(2011) 500 végleges, II. rész).

A Bizottság továbbá kinyilvánította szándékát, hogy előmozdítsa az innovatív megközelítések és piaci alapú eszközök használatát, beleértve a Natura 2000 területek kezelését támogató magánfinanszírozást, bár elismeri, hogy ezek a források a közeljövőben a Natura 2000 hálózat teljes finanszírozásának valószínűleg csupán csekély részét teszik ki, továbbá hogy az EU-tól és a tagállamoktól származó, közpénzből történő alapfinanszírozásra továbbra is szükség lesz a hálózat által nyújtott természetvédelmi előnyök teljesítéséhez.

Az intézkedések fontossági sorrendben történő végrehajtásának tervei stratégiai tervezési eszközt nyújtanak a Natura 2000 finanszírozásának az új programozási időszakban a releváns uniós pénzügyi eszközökbe történő integrációjának megerősítéséhez, különös tekintettel a különböző finanszírozási eszközök releváns operatív programjaira.

A végrehajtáshoz elegendő finanszírozás biztosítása

Bár számos uniós politikai eszközből nyújtható finanszírozás a Natura 2000 területek kezeléséhez, a gyakorlatban a tagállamok nem osztanak ki elegendő forrást vagy nem férnek hozzá azokhoz: a becslések szerint jelenleg a szükséges finanszírozásnak csupán egyötöde vagy még kevesebb áll ténylegesen rendelkezésre (Európai Bizottság, 2011; Gantioler et al., 2010; Kettunen et al., 2011). Egy sor korlátozás – mint például a Natura 2000-nek a nemzeti finanszírozási prioritásokba való korlátozott integrációja, valamint az ágazati elismerés vagy az érdekelt felek kapacitásának hiánya – akadályozza az uniós társfinanszírozási keret által nyújtott lehetőségek igénybevételét (Kettunen et al., 2011).

3.5. háttérmagyarázat: Az intézkedések fontossági sorrendben történő végrehajtására irányuló terv – a Natura 2000 finanszírozásának stratégiai tervezési eszköze

Az élőhelyvédelmi irányelv 8. cikke úgy rendelkezik, hogy figyelembe véve a releváns közösségi eszközök keretében rendelkezésre álló forrásokat, valamint a releváns intézkedések, azok költségei és a végrehajtásukhoz szükséges finanszírozás – a társfinanszírozást is beleértve – azonosítása alapján a Bizottságnak el kell fogadnia a Natura 2000 területeken meghozandó, társfinanszírozást igénylő intézkedések fontossági sorrendben történő végrehajtásának tervét. Erre a következő finanszírozási időszakban (2014–2020) csak a tagállamok által meghatározott, a Natura 2000 intézkedések fontossági sorrendben történő végrehajtásának nemzeti és/vagy regionális tervei (PAF) alapján lesz lehetőség. Ez a megközelítés egyértelműbb keretet biztosít a célok és prioritások megállapításához, ismerteti a finanszírozni kívánt Natura 2000 intézkedéseket, azonosítja az egyes uniós alapoknak a nemzeti/regionális Natura 2000 hálózathoz való hozzájárulását a következő pénzügyi tervben, és meghatározza a meghozandó kiemelt intézkedéseket, valamint a támogatott intézkedések nyomon követését és értékelését. Az Élőhelyvédelmi Bizottság a tagállamok közösen egységes formátumot dolgozott ki az intézkedések fontossági sorrendben történő végrehajtásának tervéhez.

A PAF-ok célja, hogy tervezési eszközül szolgáljanak, amelyek azonosítják a főbb prioritásokat, és integrált áttekintést nyújtanak azok teljesítésének módjáról, tekintettel a különböző finanszírozási eszközökre. A tagállamok az intézkedések fontossági sorrendben történő végrehajtásának tervében megállapítják a Natura 2000-re a 2014–2020 között vonatkozó stratégiai természetvédelmi prioritásaikat. A releváns tervek vagy programok keretében a tagállamoknak is meg kell adniuk a Natura 2000-rel kapcsolatos finanszírozási igényeiket. Az integrációs megközelítés értelmében a befolyás és az elköltés lehetőségének maximalizálása érdekében ilyen végrehajtási terveket kell még a mezőgazdasági, halászati és vidékfejlesztési kiemelt programokra és a 2014–2020 közötti finanszírozási időszakra vonatkozó megállapodások véglegesítése előtt meghatározni. A cél a

legfontosabb prioritásokra helyezett stratégiai hangsúly, valamint az intézkedések fontossági sorrendben történő végrehajtásának terveiben és a releváns programokban foglalt információk közötti kiegészítő jelleg és konzisztencia biztosítása.

További információk: <http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/financing/>

A tagállamoknak olyan prioritásokat kell meghatározniuk és olyan szakpolitikákat és intézkedéseket kell kidolgozniuk, amelyek megfelelnek a nemzeti és regionális sajátosságoknak. A Natura 2000 védett területek hatékony kezeléséhez és helyreállításához stratégiai tervezés szükséges, amely kihasználja az uniós ágazati politikák és a releváns források által kínált finanszírozási lehetőségeket.

Az 5. fejezet az európai társfinanszírozási lehetőségeket ismerteti. A Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületek kezelésének finanszírozásával kapcsolatos tervezésre vonatkozó ajánlások a 6. fejezetben találhatóak.

További információk

- Az Európai Bizottság útmutatója a Natura 2000 területek kezeléséről: a 92/43/EGK élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkének rendelkezései. Európai Bizottság, 2000. http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/guidance_en.htm
- Az Európai Bizottság magyarázó feljegyzése a Natura 2000 területekre vonatkozó természetvédelmi célok meghatározásáról, valamint a természetvédelmi intézkedéseknek a 6. cikk (1) bekezdésével összhangban történő meghatározásával kapcsolatos új iránymutatás.

http://ec.europa.eu/environment/nature/legislation/habitatsdirective/docs/commission_note2.pdf

- Az Európai Bizottság iránymutatása a Natura 2000 finanszírozásáról: <http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/financing/>

4. A NATURA 2000 ÉLŐHELYEKRE ÉS FAJOKRA VONATKOZÓ AGRÁRGAZDÁLKODÁSI AJÁNLÁSOK

Mit tartalmaz ez a fejezet?

Ez a fejezet a Natura 2000 területeken található kiemelt mezőgazdasági élőhelyek és fajok kedvező védettségi helyzetének fenntartásához szükséges legfontosabb gazdálkodási intézkedéseket foglalja össze.

A fejezet ajánlásokat tartalmaz azzal kapcsolatban, hogy milyen szempontokat kell figyelembe venni az olyan megfelelő mezőgazdasági gyakorlatok végrehajtása során, amelyek hozzájárulhatnak a Natura 2000 élőhelyek és fajok megőrzéséhez.

4.1. Élőhelykezelés

Az alacsony intenzitású agrárgazdálkodás a jelen útmutatóban azonosított féltermészetes élőhelytípusok és fajok fennmaradásához, továbbá a Natura 2000 területeken végzett mezőgazdasági gyakorlatokhoz kötődő kiemelt élőhelyek és fajok kedvező védettségi helyzetének eléréséhez szükséges. A megfelelő hosszú távú gazdálkodás újbóli bevezetése előtt helyreállítási intézkedésekre is gyakran szükség van.

Ezeket a gazdálkodási intézkedéseket főként a mezőgazdasági termelők fogják végrehajtani, és megfelelő támogatásban kell őket részesíteni. Egyes mezőgazdasági termelők már most jó gazdálkodási intézkedéseket valósítanak meg, és fontos elismerni és támogatni az ezen élőhelyek megőrzése és kezelése terén játszott szerepüket. Másoknak a termelés alól kivont földterületen a gazdálkodás visszaállításához vagy a mezőgazdasági földterület belterjesebbé válásának elkerüléséhez lesz szükségük támogatásra.

Ez a rész azokat a legfontosabb mezőgazdasági gyakorlatokat ismerteti, amelyek hozzájárulhatnak a Natura 2000 élőhelyek és fajok megfelelő kezeléséhez.

Legeltetés

A jelen útmutatóban tárgyalt élőhelyek nagy részén legeltetési gazdálkodás folyik, amely megakadályozza a fás cserjék és fák szukcesszióját, és korlátozza az idegenhonos inváziós fajokat. Az élőhelyeket azonban károsíthatja a túllegeltetés vagy az alullegetetés, illetve a nem megfelelő állományfajták és legeltetési rendszerek. A legeltetési gazdálkodás fő szempontjai a következők:

- **Állománysűrűség/intenzitás.** A gazdálkodási ajánlások szinte minden kiemelt féltermészetes élőhely esetében külterjes legeltetési rendszereket írnak elő, alacsony-közepes állománysűrűséggel. Néhány élőhely azonban a természetvédelmi

értékének megőrzéséhez nagyobb mértékű legeltetést igényel. Az adott élőhelytípusra vonatkozó egyedi állománysűrűségi mutató meghatározása során figyelembe kell venni a sajátos helyi körülményeket, a következőket is beleértve: a vegetáció jellege és kora; az élőhely termelékenység; talajtípus; hidrológiai viszonyok; növényevő vadállatok általi legelés mértéke; a terület gazdálkodási előzményei és természetvédelmi céljai. A megfelelő legeltetési nyomás biztosításához az állománysűrűségi mutató és a legeltetési időszak hossza közötti gondos egyensúly szükséges. Fontos továbbá az állomány kihasználtsági arányát is figyelembe venni.

- *Állománytípusok, fajták és a legeltetett állatok kombinálása.* Az állományban található különböző fajok eltérő módokon legelnek, ami befolyásolja az egyes élőhelyekhez kapcsolódó alkalmasságukat. A szarvasmarha nem szelektív legelést folytat, és képes elnyomni a sűrűn termő fűfajokat. A juhok a tápanyag-érzékeny élőhelyekre, erózióra hajlamos területekre alkalmasabbak, ahol a szárazabb a környezet, és alacsonyabb a gyepterület termelékenysége. Erre a célra a lovakat és a pónilovakat kevésbé gyakran használják, és akkor is inkább a juhokkal és szarvasmarhákkal kombinálva. A kecskékből és juhokból álló vegyes állományok egyes élőhelytípusok számára előnyösek lehetnek, különösen ha már elszaporodtak a cserjések. A kecskéket azonban csak pásztorral lehet használni azokon a területeken, amelyekben érzékeny élőhelyekből álló foltok találhatóak. A különféle legeltetett állatok kombinációja változatos gyepterületet hoz létre, amely fajok széles körének kedvez.
- *Szezonális és időzítés, legelőpihentetés.* Egyes havasi és alhavasi gyepeken a szezonális a hagyományos „vándorlegeltetési” rendszereket támasztja alá, amelyek során az állatokat nyáron a hegyekben, télen pedig a völgyben található legelőkön legeltetik. A legeltetés szezonális jellege regionális szinten változik, továbbá a termelékenység és a talajviszonyok támogathatják az egész éven át tartó legeltetést, amennyiben az élőhelyek adott magassági és szélességi körön találhatóak meg. Bár a legeltetés kialakult szezonális jellegét a hosszú távú éghajlati viszonyok határozzák meg, fontos évente kiigazítani a gazdálkodás mértékét, mivel az éghajlat változékonyságának következtében számos féltermészetes élőhely a termelékenységben jelentős évközi ingadozást mutat. A folyamatos legeltetés helyett a rotációs legeltetés általában előnyösebb, mivel ez kínálja a heterogén élőhely kialakításának legjobb eszközét, ugyanakkor segít elkerülni az egyes foltokon a taposás és szerves trágyázás következtében kialakult rendkívüli károsodást. Költséges és munkaigényes jellege (pásztoroktatást vagy kerítés felhúzását igényli) azonban korlátozhatja gyakorlati megvalósítását. Mint korábban említettük, egyensúlyra kell törekedni a hosszú ideig tartó, viszonylag alacsony intenzitású legeltetés és a rövidebb ideig tartó, de nagyobb intenzitású rendszer között.

Pásztorkodás

Számos élőhely, különösen a hegyvidéki térségek esetében a pásztorkodás kulturális hagyomány. A képzett pásztorok nyitott élőhelyeken folytatnak külterjes legeltetést, amely térben és időben egyaránt változatos, és a vegetáció sokféleségének fenntartásához optimális intenzitású, ami egyaránt megfelel az állatállománynak és a biodiverzitásnak. A pásztorok a nagy területű legelőket szektorokra osztják, amelyeken belül az állatokat arra ösztönzik, hogy a többé vagy kevésbé ízletes fajok optimális egyensúlyát fogyasszák, így biztosítva a minimális energiafelhasználás mellett a megfelelő étrendet, ugyanakkor gondoskodnak a legelő állapotáról, és megakadályozzák a cserjések elszaporodását. A pásztorkodás különösen a következők révén kedvez a biodiverzitásnak:

- Cserjések és fenyérek elterjedésének megakadályozása
- Élőhelyek és élőhelyszélek mozaikjának fenntartása
- Bozóttüzek megakadályozása
- Az erózió és az elsivatagosodás kockázatának csökkentése
- Állati hasított testek biztosítása
- Vetőmag-szétszórás
- Tápanyagok újraelosztása és koncentrációja

A nyílt legelőkön időszakos legeltetést megvalósító legeltetési és vándorlegeltetési rendszerek egyre szélesebb körben szűnnek meg. Az ezeket a rendszereket támogató jelenlegi kezdeményezések közé tartoznak a franciaországi és spanyolországi pásztorképzések.

Juh és szarvasmarha karámba hajtása, a vízforrás és a menedék elhelyezkedése

Európai egyes részein, ahol működik a pásztorkodás, a ragadozók elleni védelem érdekében hagyományosan éjszakára elkerített területre hajtják a juhokat és a szarvasmarhákat. E gyakorlat neve „karámba hajtás”, amely kis területre igen nagy legeltetési nyomást gyakorol, és ennek eredménye az intenzív legelés és taposás, eutrofizáció, valamint a talaj tulajdonságainak megváltozása, ami a jellemző fajok csökkenéséhez és gyakran az idegenhonos inváziós fajok megjelenéséhez vezet. Hasonlóképpen a vízellátás és a menedék helye is befolyásolja az állatállomány viselkedését, és esetleg hasonló problémákat okozhat. A karámba hajtás természetes gyepeken vagy féltermészetes száraz gyepeken nem ajánlott. Egyes helyeken azonban megengedhető, amennyiben a karámot naponta eltávolítják, illetve az állatállomány sűrűségét és a legeltetés időtartamát korlátozzák.

Ellenőrzött égetés

Előfordulhat, hogy egyes legeltetett természetes és féltermészetes gyepek, cserjések és fenyérek gondos égetési kezelést igényelnek a fás fajok megtelepedésének megakadályozása (különösen a megfelelő legeltetés hiányában), a hulladék csökkentése és a tápanyagok felszabadítása érdekében. Az égetés segíthet az alacsony tápanyagtartalmú állapotok fenntartásában, különösen, ha a légszennyezés miatt az esőzések következtében a természetesnél nagyobb mennyiségű tápanyag kerül a talajba. A hegyvidéki fenyérek –

mint például az Egyesült Királyságban található mocsarak – a kis foltok ellenőrzött égetését széles körben végzik, hogy növeljék a vegetáció strukturális sokféleségét, biztosítva ezáltal a domináns fenyőfajok jelenlétét valamennyi növekedési fázisban, ami elősegíti a gerinctelenek és a madárfajok gazdagságát. A nem megfelelő égetéses kezelés (pl. nagy területen zajló, túl gyakori égetés, nem megfelelő típusú vagy életkorú vegetációval, vagy tőzeget talajon) azonban jelentős negatív hatásokkal járhat.

Ezért szükség esetén az égetéses kezelést gondosan meg kell tervezni és ellenőrizni kell (különösen, ha fennáll a tűz elterjedésének veszélye), és szigorúan a nemzeti szabályok és iránymutatások szerint kell elvégezni, mint például amelyek felsorolása e fejezet végén található.

Kaszálás

Számos féltermészetes gyepterületet (rétet) azért kaszálnak le, hogy olyan takarmányt állítsanak elő, amellyel télen etetik a szarvasmarhát. Egyes alacsony termelékenységű gyepterület-típusokon, mint például a Molina-rétek, később kaszálnak le, állati alom előállításához. A vágás nem szelektív, és ezért segíti a fűfélék és alacsony növekedésű fűszernövények növekedését, miközben csökkenti a magas fűféléket, és felszámolja a fás növényeket. A levágott fűnek a mezőről történő eltávolítása az alacsony tápanyag-szintek hosszú távú fenntartását eredményezi, így olyan féltermészetes rétek jönnek létre, amelyekben igen jelentős a növények sokfélesége, és komoly természetvédelmi értéket is képviselnek mind a növény-, mind pedig a kapcsolódó gerinctelen közösségek számára.

- *Ütemezés és gyakoriság.* Általánosságban a kaszálon található élőhelyeken az után szabad kaszálást végezni, hogy a fészkelő madarak kikeltek, és a növények magot vetettek, amikor a fű elérte a mintegy 50–120 cm-es magasságot. A kaszálási műveleteket időben és térben is váltogatni kell, hogy élőhelymozaik jöjjön létre, akár úgy, hogy bizonyos területeket (az élőhely 10-20%-át) egy évig kaszátlanul hagynak, és évente váltogatják a kaszátlan parcellákat, vagy pedig úgy, hogy az év során minden parcellát lekaszálnak, de az eltérő területeket különböző időpontokban. A rotációs legelőgazdálkodási program eltérő szukcessziós szakaszokat tart fenn, amellyel növeli a fajok sokféleségét. Az optimális kaszálási gyakoriság az adott élőhelytípus és altípus alapján, valamint pl. a természetvédelmi céloktól függően területi alapon is változhat.
- *Helyben történő szárítás és a levágott biomassza eltávolítása.* A kaszálóréteken a levágott szénát a betakarítás és a felhalmozás előtt a mezőn kell hagyni kiszáradni, ami lehetővé teszi, hogy a magok a földre hulljanak, és biztosítsák a virágos növények reprodukcióját. Az egyéb kaszált élőhelyek nagy része esetében a levágott növényt mielőbb el kell távolítani, hogy elkerüljék a tápanyag feldúsítását és az aljnövényzet „megfojtását”.
- *Fűnyíró berendezések/gépek.* A szénakaszálas hagyományos, alacsony intenzitású módszerei, pl. a kézi kaszálás, gazdaságtalanná váltak, a nehézgépek viszont károsíthatják az élőhelyeket, különösen az erózióra és tömörödéssé hajlamos mocsaras vagy laza talajon. A nedves talajon ezért a fűvet kézzel, vagy kifejezetten erre a célra szolgáló gépekkel kell lekaszálni. A réti állatfajok gépek okozta közvetlen

pusztulásának mérséklése érdekében a kaszálást a mező közepétől a szélek felé haladva kell végezni; a fűvet legalább 10 cm-es hosszúságban kell meghagyni; a kaszálást reggel 10 óra után kell elvégezni; és alacsonyabban vágó gerendelyes kaszálógépet kell használni. Egyes régiókban azonban a hagyományos szénakaszálási gyakorlatok megkövetelik, hogy a szénát éppen hogy a mohaszint feletti hosszra vágják le, és a kaszálás időzítése is változhat.

- *A kaszálás és a legeltetés ötvözése.* Számos élőhelyen a legeltetést a kaszálással ötvözve használják, különösen kaszálás után és általában ősszel, vagy száraz és enyhe területeken télen is. A legeltetés nyomán nagyobb élőhely-heterogenitás és változatosabb gyepek alakulhatnak ki, mint kizárólag a kaszálás alkalmazásával, mivel az állatok előszeretettel legelnek a tápanyagokban leggazdagabb gyepeken, a taposás pedig foltokban csupasz talajt eredményezhet. Egyes esetekben a kaszálás az alullegetetésből fakadó problémák megoldására is szolgálhat, különösen a cserjével sűrűn borított élőhelyek kezdeti gyérítésére.
- *A legeltetés kaszálással történő felváltása.* Nem ajánlott, mivel valószínűleg az ökológiai közösség összetételének változását eredményezi (Dover et al, 2011). Egyes élőhelyeken azonban és sok, gyepterületen élő lepkefaj esetében például a nagyon alacsony intenzitású legeltetés lehet a kaszálás megfelelő helyettesítője.

Műtrágya használatának korlátozása vagy hiánya – szerves trágya és ásványi műtrágya

A száraz gyepterületek szinte egyik fajtája sem tűri a műtrágyázást, sem magán a területen, sem pedig a szomszédos területeken, és sok gyepterületet már elért az eutrofizáció káros hatása. Az ezen élőhelyek kezelése során előnyben kell részesíteni a műtrágyából, mezőgazdasági szennyvízből vagy tápanyagban gazdag felszíni vízzel történő elárasztásból, valamint a legelő állatok kiegészítő takarmányozásából eredő tápanyagbevitel megakadályozását.

Általában a rétek trágyázása sem ajánlott, különösen olyan területeken nem, amelyeken korábban nem használtak műtrágyát. Egyes réteket hagyományosan kis mennyiségű szerves trágyával kezelnek, hogy ellensúlyozzák a széna eltávolításából adódó tápanyag-vesztést, illetve a tápanyagokban gazdag üledékkel járó időszakos áradások során műtrágyáznak. Manapság sok rétet érint az eutrofizáció, ezért a trágyázást szigorúan ellenőrzött körülmények között szabad csak végezni, vagy tiltani kell, az élőhelyen belül és a környező területeken egyaránt. Egyes hegyvidéki és alföldi kaszálórét-fajták számára azonban bizonyos körülmények között hasznos lehet, ha a termelékenység és a fajok sokféleségének fenntartásához némi trágyázást használnak. Bármilyen mértékű trágyázás alkalmazása előtt figyelembe kell venni a fajok sokféleségére gyakorolt hatást, különös tekintettel az eutrofizáció hatásaira. Az ezeken a réteken a fajok gazdagságára és sokféleségére gyakorolt minimális káros hatás meghatározása céljából ajánlott a gazdálkodással kapcsolatban több taxonra kiterjedő megközelítést alkalmazni.

Intenzívebb helyreállítási intézkedések, az élőhelyek helyreállítását is beleértve

Azokon a területeken, amelyeken a mezőgazdasági élőhelyeket az intenzív mezőgazdaságból eredő nyomás károsítja, jelentős mértékű helyreállítási intézkedésekre lehet szükség a

kiemelt Natura 2000 élőhelyek és fajok kedvező védettségi helyzetének eléréséhez. A helyreállítási intézkedések a következőket foglalhatják magukban:

- *Talajdúsítás visszafordítása és a vegetáció visszatelepítése.* Ahol az élőhelyeket a mezőgazdaság intenzívebbé válása károsította –a vízelvezetést és a trágyázást is beleértve –, az élőhelyeket a talaj termőképességének csökkentésével, azaz a trágyázás beszüntetése és egyes esetekben a tápanyagok kivonása révén kell helyreállítani. Idetartozhat például a tápanyagokban gazdag felső talajréteg eltávolítása, vagy a tápanyagigényes növények több éven át tartó termesztése és eltávolítása.
- *A növényfajok sokféleségének helyreállítását célzó újravetés.* Ezt a megfelelő gyepterületekről származó (zöld vagy száraz) széna szétterítésével vagy meghatározott növényfajták vetőmagjának beszerzésével lehet elérni, amellyel a nyár során a csupasz földet felülvetik, és azt hengerezéssel bedolgozzák, vagy boronás vetőgéppel a gyepen elvetik. Előfordulhat, hogy a magágyat a tőzeg beszántásával vagy tárcsázásával elő kell készíteni.
- *A cserjések korlátozása.* Az elhagyott vagy alullegettetett féltermészetes élőhelyeket a kaszálásos és/vagy legeltetési gazdálkodás újbóli bevezetése előtt a cserjék eltávolításával lehet helyreállítani.
- *Az inváziós gyomnövények és idegenhonos fajok korlátozása.* Az inváziós idegenhonos cserje- és fafajokat ki kell vágni, a tuskókat pedig el kell távolítani, vagy a regeneráció megakadályozása érdekében kezelni kell. A gyomnövények irtása történhet láncboronálással, vágással vagy virágzás előtti fejeléssel, de a madarak fészkelési időszaka alatt nem. A tél végétől kora tavaszig tartó legeltetés segíthet egyes évelő gyomnövények korlátozásában, ugyanakkor az állatállomány általi intenzív taposás a páfrány (*Pteridium aquilinum*) mennyiségének csökkentésében segíthet.
- *Fák gondozása a fás legelőkön: visszametszés, nyesés, fiatalítás.* Az alullegettetett és túlburjánzott fás legelőkön a növényzet elszaporodása káros hatással lehet a veterán (azaz nagy méretű, öreg és odvas) fákra, ezért körülöttük ritkítani kell a fás növényeket. Egy fáknál megengedhető, hogy elérje a kifejlett kort és meghasadjon, mivel ez növeli az élőhely szerkezeti sokféleségét. A spanyolországi és portugáliai *dehesa* és *montado* területeken a tölgy újulatait újraterelítés, a fiatal fák legeltetéstől való védelme és a rotációs legeltetés révén kell védeni és ösztönözni.

Vízgazdálkodás helyreállítása

Egyes kiemelt féltermészetes élőhelyek mocsaras régiókban találhatóak, ahol magas a talajvízszint vagy jellemzőek az időszakos áradások, és a korábbi hidrológiai rendszerek folytonosságától függenek. E rendszereket gyakran árvízvédelem céljából, vagy alternatív földhasználat illetve ingatlanfejlesztés céljából módosítják. Amennyiben lehetséges, a gazdálkodásnak e módosítások visszafordítását is magában kell foglalnia. A hidrológiai rendszerek helyreállítására irányuló stratégiáknak a természetes hidrológiai funkciók utánpótlását kell törekedniük, ugyanazon vízforrás használatát is beleértve.

- *Hidrológiai egységek kezelése.* A terület kezelését az egyes hidrológiai egységek szintjén kell végezni, amennyiben elszigetelhetők egymástól, valamint a teljes hidrológiai rendszer szintjén. Következésképpen a vízgazdálkodáshoz a rendszer megfelelő ismerete szükséges, és csak akkor szabad belekezdeni, ha a szomszédos élőhelyekre vagy közeli infrastruktúrára gyakorolt káros hatások elkerülhetők.
- *Vízvezetés visszafordítása.* A meglévő vízvezető csatornákat el lehet zárni fa-, fém- vagy műanyag lapból álló gátakkal, vagy a víz visszatartását célzó, talajból és növényzetből álló „dugóval” is fel lehet tölteni. A további vízvezetés nem megengedett.
- *Felszín alatti vízszint és vízrendszerek helyreállítása.* Számos féltermészetes élőhely (különösen a nedves gyepterületek) rendkívül érzékeny a felszín alatti vízszint változásaira. A talajvízszintet meg kell emelni a vízkinyerés megszüntetésével, vagy ha ez nem megvalósítható, akkor korlátozni kell a kinyerhető víz mennyiségét és a vízkinyerés időpontját. Egyes területeken a felszín alatti vizeket fel lehet tölteni a folyás irányában épített gátak vagy zsilipek segítségével, amelyek a vizet visszatartják, bár ekkor fennáll a víz nem kívánatos pangásának vagy annak kockázata, hogy a csatornák megtelnek, és korlátozott lesz az átszűrődés a kevésbé áteresztő talajjal rendelkező élőhelytípusokhoz.
- *Árvíz- és folyószabályozás.* Egyes fontos élőhelyek (pl. a mocsárrétek) a rendszeres árvizektől függenek, amelyekből tápanyagot és hordozóréteget nyernek. Számos ártéri gyepterületen a téli árvizek is rendkívül fontosak a teelő vízimadarak (pl. kacsák, libák és hattyúk) számára, valamint a fészkelő gázlómadarak megfelelő élőhelyének kialakításához. Az olyan területeken, ahol van lehetőség duzzasztásra, télen zsilipekkel lehet e területeket elárasztva tartani. Ha ez nem megoldható, más módon kell visszaállítani a folyó természetesebb rendjét (Eriksson, 2008).
- *Part menti hidrológia.* A part menti élőhelyek– a réteket és dűnerendszereket is beleértve – az árapály, a hullámok és a szél hatása révén kialakuló rendszeres beavatkozásoktól függenek. Az irányított kiigazítás, azaz a part menti védműveknek a természetes parti dinamika helyreállítását célzó eltávolítása újraterezhetheti a nyitott élőhelyeket, és helyreállíthatja az élőhely dinamikáját, feltéve, hogy ennek minden lehetséges következményével számoltak (pl. üledékrendszerek, erózió mértéke a part mentén). Számos esetben a part menti védművek teljes eltávolítása nem lehetséges, de a védművek a vízbetörés természetesebb rendjének helyreállítása érdekében módosíthatók. Például a hullámtörő falakat folyószabályozó csatornákkal és zsilipkapukkal lehet kiegészíteni, ami lehetővé teszi a part menti rétek és legelők számára fontos árapály szabályozását.

4.2. Fajkezelés

A kedvező védettségi helyzet megőrzéséhez és helyreállításához szükséges intézkedések a legtöbb kiemelt mezőgazdasági faj esetében megegyeznek a kiemelt mezőgazdasági élőhelyekkel kapcsolatban az előző részben leírtakkal, vagy hasonlítanak azokhoz. Ennek főbb elemei közé tartozik a megfelelő legeltetési arány és időszak biztosítása, a kaszálás helyes időzítése, a vízszint fenntartása és az áradási folyamatok figyelemmel kísérése a

nedves réteken, valamint a trágya és a peszticid használatának elkerülése vagy szigorú ellenőrzése. Amennyiben az élőhely kezeléséhez égetés szükséges, gondos tervezés és ellenőrzés szükséges ahhoz, hogy elkerüljék a talajon fészkelő madarak költési időszakát vagy az olyan időszakokat, amikor a növények különösen fogékonyak a tűzre.

A jelen iránymutatás hatókörén kívül esik azon kiegészítő intézkedések azonosítása, amelyekre az összes kiemelt mezőgazdasági faj esetében szükség lehet. A fajok védelmére irányuló, különösen gyakori vagy fontos általános intézkedések közé tartoznak a következők:

- biztosítani, hogy az élőhelyekre vonatkozó, táplálkozással, párással és menedékkal kapcsolatos valamennyi követelmény teljesüljön az összes időszak során és a fajok mozgáskörzetén belül, ami különböző élőhelyfoltokból álló mozaikot tehet szükségessé;
- az élőhely adott tájképi elemeinek – mint például a sövények, fák, árkok stb. – megőrzése, a leírást lásd lent;
- mással nem könnyen helyettesíthető igényekkel rendelkező fajok (pl. hasított testek a keselyűk esetében) kiegészítő takarmányozása;
- gazdálkodási gyakorlatok módosítása, mint például a kaszálás és a legeltetés sűrűsége és időzítése, amelynek célja a veszélyeztetett fajok (pl. földön fészkelő madarak) elhullásának és megzavarásának elkerülése vagy csökkentése;
- olyan idegenhonos fajok korlátozása vagy kiirtása, amelyek a természetvédelmi jelentőségű őshonos fajokkal versengenek vagy kiszorítják azokat.

A természetvédelmi intézkedésekhez a fajok ökológiájának, életciklusának, valamint az adott területre jellemző állapotának és szükségleteinek alapos ismerete szükséges. Az agrár-környezetvédelmi intézkedéseknek olyan egyedi intézkedéseket kell tartalmazniuk, amelyeket a hatásosság és hatékonyság érdekében térben célzottan kell bevezetni (lásd a 6. fejezetet). Fontos továbbá megjegyezni, hogy számos közösségi jelentőségű faj a Natura 2000 program által kijelölt helyeken kívül eső élőhelyektől is függ.

Szántóföldi fajok védelmére irányuló kiemelt intézkedések

Az élőhelyvédelmi irányelvben és a madárvédelmi irányelvben felsorolt, leginkább veszélyeztetett fajok a szántóterületen folytatott külterjes gazdálkodástól függenek. A legfontosabb gazdálkodási intézkedések közé tartoznak az alábbiak:

- kevés alapanyaggal működő növénytermesztés: alacsony műtrágyahasználat, nincs vagy kevés öntözés, valamint az alacsony termelékenységű környezeteknek megfelelő növényfajták használata;
- nem használ peszticideket;
- nincs mélyszántás olyan, homokos talajú szántóterületen, amelyen megtalálható a barna ásóbéka (*Pelobates fuscus*) vagy agyagos talajokon, ahol megtalálhatók egyes hörcsögfajok (*Cricetus cricetus* vagy *Mesocricetus newtoni*);

- nyári gabonatermesztés kései tarlóhántással és parlagon hagyott területekkel;
- kevert és váltakozó szántóföldi és gyepterületek;
- takarmányozásra és/vagy menedékül szolgáló növénykultúrákból álló, pl. zöldtakarmánnyal vagy madarak részére maggal bevetett foltok vagy sávok;
- a növénykultúra betakarításának módszereit hozzá kell igazítani a fajok szükségleteihez, pl. le nem kaszált sávokat vagy foltokat hagyni menedékként, vadriasztó láncot szerelni a fűkaszára, mellőzni a széna kondicionálását (a frissen levágott fűvet összezúzni, hogy hamarabb száradjon);
- kerítések megjelölése (pl. fényvisszaverő formákkal), hogy a nagy madarak, pl. a túzok (*Otis tarda*) ne ütközzenek a kerítésbe;
- fészekrakó helyek vagy menedéket nyújtó sávok létesítése.

Az intenzív gazdálkodású mezőgazdasági földterületeken megtalálható fajok védelmére irányuló kiemelt intézkedések

Egyes kiemelt fajok – különösen a ludak és egyéb vízi madarak, valamint a mezei hörcsög – intenzív gazdálkodású mezőgazdasági földterületeken lelhetők fel. Az ezekre a fajokra vonatkozó intézkedések általában változatosak és az adott területre jellemzőek, de a példák közé sorolhatók az alábbiak:

- a ludak és más vízi madarak által (főleg télen) okozott legeléses kár kezelése, a háborítatlan területeken a célra feláldozható növények vagy növénymaradványok biztosításával (a mezőgazdasági termelőknek nyújtott kompenzáció mellett);
- a fészkek megjelölésével a költő madaraknak a mezőgazdasági műveletektől való védelme;
- a gerinctelen populációk fenntartása érdekében a peszticidhasználat korlátozása, különösen a mezőszéleken;
- a felszín alatti vízszint, a téli áradások és/vagy talajszerkezet fenntartása, a talaj élelemszerző madarak számára megfelelő áteresztőképességének biztosítása céljából
- a mezei hörcsögre (*Cricetus cricetus*) vonatkozó intézkedések– zöldtakarmánnyal borított területek fenntartása, kifejezetten az állomány számára telepített gabonanövény-sávok, a járatok károsodásának megelőzése érdekében a mélyszántás tilalma (lásd a Hollandiára vonatkozó esettanulmányt az E. mellékletben).

A mezőgazdasági élőhelyek védelme, fenntartása és helyreállítása a fajok számára

A mezőgazdasági élőhelyek, például sövények, száraz kőfalak, tavak és teraszok a külterjes mezőgazdasággal összefüggő fajok kiemelt élőhelyei. A hagyományosan kezelt állandó kultúrák – beleértve a szőlőültetvényeket, gyümölcsösöket, olajfaligeteket és héjasgyümölcs-ültetvényeket – fontos élőhelyeket biztosítanak számos, közösségi jelentőségű madár, emlős, hüllő, kételtű és gerinctelen faj számára. Maguk a növények

(különösen az öreg fák), valamint a külterjes gazdálkodású gyepterületek és egyéb kapcsolódó élőhelyek is nyújtanak fészkelő és táplálékszerző területet (lásd Olaszország esettanulmányát az E. mellékletben).

A megőrzést és fenntartást igénylő kiemelt mezőgazdasági élőhelyek és tájképi elemek közé tartoznak a következők:

- sövények, csalitosok vagy kisebb erdők, mezőkön álló önálló fák és bokrok – védelmet igényelhetnek a legeltetés és gallyazás, nyesés és metszés ellen, valamint a folytonosságának fenntartása érdekében helyettesítő növényzet telepítésére is szükség lehet;
- a hagyományosan visszametszéshez és nyeséshez használt fák és bokrok fenntartását hagyományos módokon kell végezni, és szükség esetén az élőhely folytonosságának biztosítása érdekében újraterülni; a mezőgazdasági területeken található nagy veterán fákat gondos gazdálkodás és az ellenséges vegetáció eltávolítása útján kell megővni, valamint a folytonosság fenntartása érdekében szükség esetén újraültetni;
- a mezőgazdasági földterületen található tavakat és árkokat rendszeresen kell kotorni, a vegetációt korlátozni, megővni a szennyezéstől és a kiszáradástól, illetve gyakran kell új tavakat létesíteni;
- a száraz kőfalakat és -teraszokat meg kell ővni és karban kell tartani;
- a védelmi sávokat és táblaszegélyeket kaszálással kell karbantartani, továbbá mellőzni kell a peszticidek és gyomirtó szerek használatát;
- az öreg, kifejlett fákat tartalmazó szőlőültetvényeket, gyümölcsösöket, olajfaligeteket és héjasgyümölcs-ültetvényeket támogatni kell, rendszeresen kell metszeni, újraültetni, továbbá mellőzni kell a peszticidek használatát;
- a gazdasági épületeket, pincéket és barlangokat a denevérek, madarak, hüllők stb. téli hibernációra, hálóhelyként és költőhelyként használják, ezért azok nyugalmát meg kell ővni.

Életképes populációk és metapopulációk fenntartása

Az élőhelyfoltoknak elég nagyoknak kell lenniük az életképes populációk fenntartásához, vagy a metapopulációk támogatása érdekében egymással kellőképpen összefüggőnek kell lenniük²⁶. Olyan, nagy méretű fajok (például számos ragadozó madár és nagy testű ragadozó) számára fontos ez, amelyeknek kiterjedt élőhelyekre van szükségük, különösen fragmentált tájak esetében. Azoknak a fajoknak, amelyek a megfelelő élőhely hiányában ritkának számítanak, kedvez az alkalmas élőhelyek helyreállítása és azok megfelelő kezelése, és olyan területeken is újból előfordulhatnak, amelyekről korábban eltűntek. Másfelől azokat a fajokat, amelyek elsősorban természetes okokból számítanak ritkának, az

²⁶ A metapopuláció egy adott faj populációinak csoportja, amely fragmentált tájon, szétszórta élő egyedek által összekötött élőhelyfoltok között szóródik. A szóródás az egyes élőhelyfoltok közötti távolságtól és a köztes tájképi elemek (akadályok, folyosók stb.) minőségétől függ, valamint befolyásolja a helyi kipusztulási és újraterülnési arányokat, amelyek cserébe meghatározzák a metapopuláció életképességét.

előfordulási területük védelme révén kell megóvni, például botanikai „mikro-rezervátumokban”.

Ahol a populációk hosszú távon nem életképesek, a természetvédelmi intézkedéseket célzott helyszínekre kell összpontosítani. Az egyes élőhelyek közötti kapcsolatok erősítése előtt növelni kell a megfelelő élőhely területét és/vagy minőségét. A meglévő populációk hosszú távú fennmaradásához élőhely-helyreállítási intézkedésekre van szükség. Ahol az élőhelyek összekapcsolhatóságára van szükség, „tranzithelyeket” kell kialakítani, és áthidalni az olyan jelentő akadályokat, mint a közutak és a vasút. Az erdők és a szántóterületek is tényleges akadályul szolgálhatnak a gyepterületi fajok számára, a nyílt füves savenyegélyek, út menti és vasút menti mezsgyék a metapopulációk összekapcsolásához létfontosságú folyosókat biztosíthatnak, amennyiben megfelelően kezelik azokat.

4.3. Kiemelt fontosságú szempontok a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterület kezelésének megtervezése során

A mezőgazdasági élőhelyek hatékony kezeléséhez a következő kulcsfontosságú tényezőket kell figyelembe venni:

- **Világos, a helyi igényekhez szabott természetvédelmi célok** – Ahhoz, hogy az intézkedések hatékonyak legyenek, az egyes területekre vonatkozó természetvédelmi céloknak világosnak és érthetőnek kell lenniük, hogy a gazdálkodási intézkedések egyértelműen kapcsolódjanak a célokhoz. Világosan megfogalmazott célok esetén általában megfelelő gazdálkodási intézkedéseket lehet hozzárendelni e célokhoz, ami lényegesen megkönnyíti azoknak a helyszínen történő eredményes végrehajtását (Poláková et al., 2011).
- **A helyi viszonyokhoz igazított gazdálkodás** – Az eredményességhez egyedi és célzott mezőgazdasági intézkedésekre van szükség. Az optimális rendszer az élőhelyaltípusok között és területi alapon is jelentősen eltérhet, olyan tényezőktől függően, mint a talaj, növényzet, magasság, éghajlat és a gazdálkodási előzmények. Fontos figyelembe venni a területspecifikus gazdálkodási előzményeket, mivel az élőhelyek gyakran alkalmazkodnak a hagyományos rendszerekhez és függnek azok fennmaradásától.
- **A rendelkezésre álló legjobb ismeretek felhasználása** – Az intézkedési tervek kidolgozásához egyrészt természetvédelmi szaktudásra, másrészt pedig helyi gazdálkodási ismeretekre van szükség. Az országban és nemzetközi szinten egyaránt érdemes konzultálni a természetvédelmi szakemberekkel és menedzserekkel, és ennek alapján kell levonni a **tanulást a bevált gazdálkodási gyakorlatokból** és a rendelkezésre álló legjobb tudományos bizonyítékokból. Fontos **figyelembe venni a hagyományos ismereteket és gyakorlatot** ott, ahol az az élőhely minőségének megőrzésében hatékonyak bizonyult.
- A megfelelő hosszú távú gazdálkodás újbóli bevezetése előtt gyakran **helyreállítási intézkedésekre** van szükség.

- **Természetvédelmi kompromisszumok** – Szükséges a természetvédelmi intézkedések és a világos természetvédelmi célok közötti egyensúly, mivel az adott élőhelyen belüli eltérő fajok máshogyan reagálnak a gazdálkodási intézkedésekre. A megfelelő gazdálkodási stratégiáknak vagy az összes faj esetében maximalizálniuk kell az elérhető előnyöket, vagy az érzékeny vagy elsőbbségi fajokat kell előnyben részesíteniük, a természetvédelmi célok által meghatározottak szerint.
- **Adaptív kezelés és innováció** – Gyakran van szükség némi kísérletezésre az adott területre vonatkozó optimális gazdálkodási stratégia meghatározásához, különösen az élőhely-helyreállítás során. Ehhez a megfelelő intézkedések gondos tervezésére és hatásaik nyomon követésére van szükség, hogy további módosításokra csak szükség esetén kerüljön sor.
- **Az élőhely sokfélesége és heterogenitása** – Egyes kiemelt élőhelyek bonyolult struktúrája az ott élő fajok gazdagságát jelzi. A heterogenitás fenntartásához a gazdálkodás típusát és intenzitását is változtatni kell, és szegélyélőhelyeket kell fenntartani.
- **Tájszintű beavatkozások** – A természetvédelmi intézkedések végrehajtásának léptéke befolyásolja azok hatékonyságát. Megfelelő élőhelyet tartalmazó, ökológiailag életképes területek fenntartása vagy helyreállítása, illetve az adott fajok legkisebb életképes populációjának fenntartása érdekében kellően nagy területre kell irányulniuk.

További információk

A D. melléklet részletesebben ismerteti az I. melléklet szerinti, az agrárgazdálkodástól függő minden egyes élőhelytípus helyreállításához és fenntartásához szükséges gazdálkodási ajánlásokat. Az élőhelykezelési ajánlásokkal és iránymutatásokkal kapcsolatos szakirodalom is megtalálható.

Az agrárgazdálkodástól függő élőhelytípusokkal kapcsolatos gazdálkodási ajánlások a Bizottságnak a Natura 2000 területek kezelésével kapcsolatos honlapján található. http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/habitats/models_en.htm

Egyes Natura 2000 területeken élő fajokra vonatkozó gazdálkodási ajánlásokat tartalmaznak a Vadvilág és Fenntartható Gazdálkodás Kezdeményezése (Wildlife and Sustainable Farming Initiative, 2007–2009) alapján készült jelentések, amelyek azt írják le, hogy a vidékfejlesztési programok révén (2007-2013) hogyan támogatható az élőhelyvédelmi irányelv és a madárvédelmi irányelv értelmében védett egyes vadon élő fajok védelme.

http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/best_practice_en.htm
 valamint
http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/docs/species_report.pdf

A Natura 2000 Tudásbázis az élőhelyekkel és fajokkal kapcsolatos gazdálkodási ismeretekhez, releváns kontaktszemélyekhez nyújt hozzáférést, továbbá vitafórumot biztosít, illetve a releváns eseményekről, dokumentumokról és hírekről számol be, itt:
http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/platform/index_en.htm

Az Európai Bizottság féltermészetes gyepterületekre vonatkozó könyvtára egyre bővülő információforrás
http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/calendar/index_pubs.htm

5. A KAP ÉS EGYÉB FINANSZÍROZÁSI FORRÁSOK A NATURA 2000 GAZDÁLKODÁSI RENDSZEREK SZÁMÁRA

Mit tartalmaz ez a fejezet?

Ez a fejezet a közös agrárpolitika (KAP) keretében a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületek kezelésével kapcsolatos, leginkább releváns intézkedéseket ismerteti. Az áttekintés azon az információn alapul, hogy a tagállamok hogyan használták fel a 2007–2013 közötti időszakban a KAP-intézkedéseket, és azonosítja a 2014-től rendelkezésre álló finanszírozási lehetőségeket, figyelembe véve a legújabb KAP-reformban bevezetett legfőbb jogalkotási módosításokat.

Az itt leírt szakpolitikai eszközök közé tartoznak a KAP mindkét pillérje alá tartozó eszközök, valamint egyéb fontos uniós alapok, mint például a strukturális alapok és a LIFE eszköz. Ez a fejezet a Natura 2000 területek kezelésének támogatásával kapcsolatos, piaci alapú megközelítések lehetőségét is vizsgálja, mint például a környezetvédelmi szolgáltatások ellenében járó kifizetések, valamint az akkreditációs és címkézési rendszerek.

5.1. A Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági területek uniós finanszírozása

Ez a rész a legfontosabb szakpolitikai és finanszírozási eszközöket foglalja össze, amelyeket a tagállamok a gazdálkodási rendszerek és a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági területek és fajok védelméhez szükséges agrárgazdálkodás fenntartásához vagy helyreállításához használhatnak fel. Messze a legfontosabb a közös agrárpolitika két finanszírozási alapja, az Európai Mezőgazdasági Garanciaalap (EMGA), amely a KAP 1. pillérét támogatja, valamint az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap (EMVA), amely a 2. pillér szerinti vidékfejlesztést támogatja. A KAP és a strukturális alapok reformjának célja az uniós kiadások kiegészítő jellegének, koordinációjának és hozzáadott értékének javítása, és 2014-től a tagállamoknak igazolniuk kell, hogy ezt hogyan kívánják elérni, még mielőtt a 2014–2020-ra vonatkozó költségvetési programot jóváhagynák.

A közös rendelkezésekről szóló rendelet²⁷ első alkalommal vezet be az öt, korábban külön kezelt uniós alapra vonatkozó közös célkitűzéseket és szabályokat, az EMVA-t és a strukturális alapokat is beleértve²⁸. Az egyes alapok saját egyedi célkitűzéseik mellett innentől kezdve tizenegy tematikus célkitűzés támogatását is szolgálják, „a környezet megóvása és védelme és a források hatékony felhasználásának elősegítése”²⁹ célkitűzést is beleértve. Minden egyes tagállamnak partnerségi megállapodást kell kötnie a regionális és

²⁷ A 2013. december 17-i 1303/2013/EU rendelet.

²⁸ Az öt alap, amely együttesen európai strukturális és beruházási alapok (esb-alapok) néven ismert: az Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA), az Európai Szociális Alap (ESZA), a Kohéziós Alap (KA), az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap (EMVA) és az Európai Tengerügyi és Halászati Alap (ETHA).

²⁹ A 2013. december 17-i 1303/2013/EU rendelet 9. cikke.

helyi hatóságokkal, gazdasági, szociális és környezetvédelmi szervekkel és nem kormányzati szervezetekkel, bizonyos részletességgel meg kell határozni, hogy 2014–2020 között hogyan kívánja felhasználni az öt alapot, és a partnerségi megállapodást jóváhagyás céljából be kell nyújtania a Bizottsághoz. Ez a valóságban azt jelenti, hogy ha a partnerségi megállapodásban nem pontosítják az említett öt alpból nyújtott Natura 2000 támogatást, sokkal kevesebb az esélye annak, hogy a Bizottság azt a 2014–2020 közötti, az egyes alapokhoz kötődő érintett programoknál jóváhagyja. Az 5.1. táblázat tartalmazza a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületek elsődleges uniós finanszírozási forrásait, és azokat a fontosabb uniós jogszabályokat, amelyek ezen alapok tagállamok általi felhasználását ellenőrzik.

5.1. táblázat – A Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületek kezelését támogató uniós alapok

Uniós alap	A Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületek kezelésével kapcsolatos relevancia
KAP 2. pillér Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap (EMVA)	Kiemelt finanszírozási forrás, amelyet a tagállamok arra használhatnak fel, hogy támogassák a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületek természetvédelmi kezelését, valamint a Natura 2000 gazdálkodási rendszerek és a kapcsolódó helyi közösségek fenntartható társadalmi-gazdasági fejlődését.
KAP 1. pillér Európai Mezőgazdasági Garanciaalap (EMGA)	Különbféle közvetlen kifizetések jelentős forrása, amely a mezőgazdasági tevékenység erősítésével vagy megszüntetésével kapcsolatos gazdasági nyomással szemben segíthet az alacsony intenzitású Natura 2000 gazdaságok és gazdálkodási rendszerek gazdasági életképességének támogatásában.
Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA) Európai Szociális Alap (ESZA) Kohéziós Alap (KA)	A finanszírozásnak kapcsolódnia kell a régió fenntartható társadalmi-gazdasági fejlődésének tágabb kontextusához. A releváns célkitűzések közé tartozik a környezet megóvása és védelme, valamint az erőforrás-hatékonyság elősegítése, a kisvállalkozások versenyképességének és innovációjának erősítése, munkahelyteremtés és a környezetvédelmi szempontból megalapozott növekedés elősegítése, a társadalmi befogadás, az oktatás és képzés előmozdítása.
LIFE	Fontos forrás az innovatív és demonstrációs földgazdálkodási projektek számára, de nem nyújt folyamatos gazdálkodási finanszírozást. A LIFE rendkívül szelektív, és csak olyan tevékenységeket támogat, amelyek más közösségi finanszírozásra nem jogosultak.
A szóban forgó alapok használatára vonatkozó főbb uniós rendeletek:	
<p>Közvetlen kifizetések: Az Európai Parlament és a Tanács 1307/2013/EU rendelete (2013. december 17.) a közös agrárpolitika keretébe tartozó támogatási rendszerek alapján a mezőgazdasági termelők részére nyújtott közvetlen kifizetésekre vonatkozó szabályok megállapításáról, valamint a 637/2008/EK és a 73/2009/EK tanácsi rendelet hatályon kívül helyezéséről (2013) (HL L 347., 2013.12.20., 608. o.).</p> <p>A Bizottság 639/2014/EU felhatalmazáson alapuló rendelete (2014. március 11.) a közös agrárpolitika keretébe tartozó támogatási rendszerek alapján a mezőgazdasági termelők részére nyújtott közvetlen kifizetésekre vonatkozó szabályok megállapításáról szóló 1307/2013/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet</p>	

kiegészítéséről és X. mellékletének módosításáról (2014) (HL L 181., 2014.6.20., 1. o.).

A Bizottság 641/2014/EU végrehajtási rendelete (2014. június 16.) a közös agrárpolitika keretébe tartozó támogatási rendszerek alapján a mezőgazdasági termelők részére nyújtott közvetlen kifizetésekre vonatkozó szabályok megállapításáról szóló 1307/2013/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet alkalmazási szabályainak megállapításáról (2014) (HL L 181., 2014.6.20., 74. o.)

Horizontális: Az Európai Parlament és a Tanács 1306/2013/EU rendelete (2013. december 17.) a közös agrárpolitika finanszírozásáról, irányításáról és monitoringjáról és a 352/78/EGK, a 165/94/EK, a 2799/98/EK, a 814/2000/EK, az 1290/2005/EK és a 485/2008/EK tanácsi rendelet hatályon kívül helyezéséről (2013) (HL L 347., 2013.12.20., 549. o.).

A Bizottság 640/2014/EU felhatalmazáson alapuló rendelete (2014. március 11.) az 1306/2013/EU európai parlamenti és tanácsi rendeletnek az integrált igazgatási és ellenőrzési rendszer, a kifizetések elutasítására és visszavonására vonatkozó feltételek, valamint a közvetlen kifizetésekre, a vidékfejlesztési támogatásokra és a kölcsönös megfeleltetésre alkalmazandó közigazgatási szankciók tekintetében történő kiegészítéséről (2014) (HL L 181., 2014.6.20., 48. o.)

Közös rendelkezések: Az Európai Parlament és a Tanács 1303/2013/EU rendelete (2013. december 17.) az Európai Regionális Fejlesztési Alapra, az Európai Szociális Alapra, a Kohéziós Alapra, az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapra és az Európai Tengerügyi és Halászati Alapra vonatkozó közös rendelkezések megállapításáról, az Európai Regionális Fejlesztési Alapra, az Európai Szociális Alapra és a Kohéziós Alapra és az Európai Tengerügyi és Halászati Alapra vonatkozó általános rendelkezések megállapításáról és az 1083/2006/EK tanácsi rendelet hatályon kívül helyezéséről (2013) (HL L 347., 2013.12.20., 320. o.).

EMVA: Az Európai Parlament és a Tanács 1305/2013/EU rendelete (2013. december 17.) az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból (EMVA) nyújtandó vidékfejlesztési támogatásról és az 1698/2005/EK tanácsi rendelet hatályon kívül helyezéséről (2013) (HL L 347., 2013.12.20., 487. o.).

Átmeneti rendelkezések: Az Európai Parlament és a Tanács 1310/2013/EU rendelete (2013. december 17.) az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból (EMVA) nyújtandó vidékfejlesztési támogatásra vonatkozó egyes átmeneti rendelkezések megállapításáról, az 1305/2013/EU európai parlamenti és tanácsi rendeletnek a források és a források 2014. évben történő elosztása tekintetében történő módosításáról, valamint a 73/2009/EK tanácsi rendeletnek és az 1307/2013/EU, az 1306/2013/EU és az 1308/2013/EU európai parlamenti és tanácsi rendeletnek a 2014. évben való alkalmazásuk tekintetében történő módosításáról.

ERFA: Az Európai Parlament és a Tanács 1299/2013/EU rendelete (2013. december 17.) az Európai Regionális Fejlesztési Alap által az európai területi együttműködési célkitűzésnek nyújtott támogatásra vonatkozó egyedi rendelkezésekről. (2013) (HL L 347., 2013.12.20., 259. o.).

LIFE: Az Európai Parlament és a Tanács 1293/2013/EU rendelete (2013. december 11.) a környezetvédelmi és éghajlat-politikai program (LIFE) létrehozásáról és a 614/2007/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (2013) (HL L 347., 2013.12.20., 185. o.).

Fontos megjegyzés: az e rendeletek szerinti részletes szabályokat 2014-ben megjelenő felhatalmazáson alapuló jogi aktusok és végrehajtási jogi aktusok útján állapítják meg

Az, hogy lehet-e növelni a Natura 2000-nek nyújtott támogatás hiányosságainak áthidalására rendelkezésre álló alapok (lásd a 3.3. részt) elosztásának és felhasználásának jelenlegi szintjét, szinte teljes egészében a tagállamok által 2014-ben a KAP mindkét pillérjéből a tagállamok rendelkezésére álló pénzügyi források fontossági sorrendjével és elosztásával kapcsolatban meghozott döntésektől függ.

Az új programozási eszközök a tagállamoknak lehetőséget nyújtanak arra, hogy a legfontosabb finanszírozási programok keretében jobb támogatást biztosítsanak a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületek kezeléséhez, különös tekintettel a

KAP-ra, de ezt természetesen számos egyéb, uniós finanszírozáshoz kapcsolódó, egymással versengő prioritás összefüggésében kell megtenni. Az első feladat a Natura 2000 finanszírozási szükségleteinek stratégiai tervezése, valamint az intézkedéseknek különböző finanszírozási forrásokon belül és azok között történő koordinációja. Az intézkedések fontossági sorrendben történő végrehajtásának tervében a tagállamok megállapították a 2014–2020-as időszakban a Natura 2000-re vonatkozó stratégiai természetvédelmi prioritásokat. E tervek szolgáltatnak alapot a prioritások teljesítéséhez szükséges finanszírozás típusának, mértékének és forrásainak kiszámításához (lásd a 3.3. részt). A Natura 2000 hatóságok szintén biztosítani kívánják, hogy érdekeiket a bizottsági jóváhagyás céljából benyújtott partnerségi megállapodásokban és a partnerség ezt követő munkája során egyaránt képviseljék.

5.2. Bevezetés: a megreformált KAP mint a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületek kiemelt finanszírozási forrása 2014-től

A KAP két pillére finanszírozás, működés és felépítés tekintetében egyaránt különbözik egymástól. Az 1. pillér teljes finanszírozását az EMGA-ból kapja, és közvetlen kifizetéseket nyújt a mezőgazdasági termelőknek (továbbá egyéb intézkedéseket is finanszíroz, mint például a piaci intervenciók és export-visszatérítések). A 2. pillér társfinanszírozását az EMVA és a tagállamok közösen biztosítják, és intézkedések széles skáláját kínálja mezőgazdasági termelők és egyéb gazdálkodók, valamint vidéki közösségek támogatásához, amelyeket a nemzeti vagy regionális közigazgatási hatóságok által elkészített többéves vidékfejlesztési programok révén hajtanak végre. Az új rendeletek jelentős változásokat tartalmaznak, amelyek a Natura 2000 területeken folytatott gazdálkodás mindkét pillérből történő támogatása szempontjából fontosak.

Az 1. pillérből a mezőgazdasági termelőknek nyújtott jövedelemtámogatás változásai

Az 1. pillér középpontjában továbbra is a mezőgazdasági termelőknek nyújtott, termeléstől elválasztott jövedelemtámogatás áll, azonban a Natura 2000 szempontjából releváns kifizetések struktúrája és tartománya jelentősen módosult.

Az új jogszabály³⁰ értelmében a tagállamok kötelesek bevezetni a területalapú kifizetéseket:

- 2015-től kezdődően az **alaptámogatási rendszer** váltja fel az egységes támogatási rendszert (bár az egységes területalapú támogatási rendszert alkalmazó tagállamok ezt 2020-ig még megtehetik);
- az éghajlat és a környezet szempontjából előnyös mezőgazdasági gyakorlatot folytató mezőgazdasági termelők részére nyújtott támogatás (**a környezetbarátabbá válást ösztönző támogatás**);
- a **fiatal mezőgazdasági termelők** részére nyújtott kiegészítő támogatás.

A tagállamoknak arra is lehetőségük van, hogy három egyéb támogatást kínáljanak a mezőgazdasági termelőknek:

³⁰ A 2013. december 17-i 1307/2013/EU rendelet.

- a **hátrányos természeti adottságú területeken** gazdálkodó mezőgazdasági termelők részére nyújtott kiegészítő támogatás; valamint
- termeléstől függő kiegészítő támogatás olyan területeken és régiókban, **„ahol egyes gazdaságtípusok vagy agrárágazatok, amelyek gazdasági, társadalmi vagy környezeti okokból különösen fontosak, nehézségekkel küzdenek”**; vagy
- **mezőgazdasági kistermelők** részére nyújtott egyszerűsített támogatás, az 1. pillérből nyújtott egyéb támogatások helyett.

E támogatások mindegyike területalapú, kivéve a termeléstől függő támogatásokat, amelyek meghatározott területeken, hozamokon vagy az állatok számán alapulnak. A jelenleg az egységes támogatási rendszert használó tagállamoknak 2019-ig át kell állniuk a hagyományos, mezőgazdasági üzemekre irányuló kifizetésekről – amelyek korábban egy adott referenciaévben kapott támogatásokon alapultak – a hektáronkénti átalányösszegű vagy ahhoz közelítő BPS-kifizetésekre. Ez érinteni fogja a jelenleg az egységes támogatási rendszert alkalmazó 15 tagállam nagy részét, és elkerülhetetlenül a kifizetéseknek a mezőgazdasági termelők közötti bizonyos mértékű újraelosztásához vezet. A támogatás szintjét nemzeti vagy regionális szinten is meg lehet állapítani, a régiókat pedig kellő rugalmassággal, számos kritérium alapján is meg lehet határozni, idetartoznak *„agronómiai és társadalmi-gazdasági jellemzőik, regionális mezőgazdasági potenciáljuk vagy intézményi, illetve igazgatási struktúrájuk”*³¹. Kizárólag a *„mezőgazdasági tevékenységet”* folytató *„aktív mezőgazdasági termelők”* részesülnek az 1. pillérből származó támogatásokban, és ha *„természetes módon legeltetésre vagy növénytermesztésre alkalmas állapotban tartott területen”* gazdálkodnak – ahogyan a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági termelők is teszik –, támogathatóságuk pontosan attól függ, hogy a tagállamok a Bizottság által megállapított kereten belül hogyan határozzák meg a *„minimumtevékenység”* és az *„állandó gyepterület”* fogalmát³².

A 2. pillér módosítása – a 2014–2020 közötti vidékfejlesztési programok új tematikus felépítése

A 2. pillér jogszabályi módosításai főként a rendelet felépítéséhez és ebből következően a 2014–2020 közötti vidékfejlesztési programok struktúrájához kapcsolódnak. A korábbi vidékfejlesztési politikát jellemző három tengely megszűnt, és a tagállamok az intézkedéseket kombinálva teljesíthetik az EMVA hat prioritását, amely az öt esb-alap, többek között az EMVA esetében megállapított közös tematikus célkitűzéseket tükrözi. E prioritások a következők:

1. *„a tudásátadás és az innováció előmozdítása a mezőgazdaságban, az erdőgazdálkodásban és a vidéki térségekben;*
2. *a mezőgazdasági üzemek életképességének javítása és a versenyképesség fokozása valamennyi régióban és a mezőgazdasági termelés valamennyi típusa esetében, valamint az innovatív gazdálkodási technológiák és a fenntartható erdőgazdálkodás előmozdítása;*

³¹ A 2013. december 17-i 1307/2013/EU rendelet 23. cikke.

³² A 2013. december 17-i 1307/2013/EU rendelet 4. és 9. cikke.

3. az élelmiszerlánc szervezésének, így többek között a mezőgazdasági termékek feldolgozásának és forgalmazásának, az állatjólétnek és a mezőgazdaság terén alkalmazott kockázatkezelésnek az előmozdítása;
4. a mezőgazdasággal és az erdőgazdálkodással érintett ökoszisztémák állapotának helyreállítása, megőrzése és javítása;
5. az erőforrás-hatékonyság előmozdítása, valamint a karbonszegény és az éghajlatváltozás hatásaival szemben ellenállóképes gazdaság irányába történő elmozdulás támogatása a mezőgazdasági, az élelmiszer-ipari és az erdészeti ágazatban; valamint
6. a társadalmi befogadás előmozdítása, a szegénység csökkentése és a gazdasági fejlődés támogatása a vidéki térségekben.”

Az egyes prioritásokat a különböző kiemelt területek esetében részletesebben is meghatározzák, a rendelet továbbá tartalmazza a vidékfejlesztési programoknak a hat prioritásra vonatkozó releváns intézkedéseit tartalmazó, tájékoztató jellegű listát. A mezőgazdasági és erdei ökoszisztémákhoz kapcsolódó prioritáshoz három kiemelt terület tartozik, ezek egyike „a biológiai sokféleség helyreállítása, megőrzése és javítása, beleértve a Natura 2000 területeken és a hátrányos természeti adottságokkal vagy egyéb sajátos hátrányokkal rendelkező területeken, jelentős természeti értéket képviselő gazdálkodás, valamint az európai tájak állapotának helyreállítása, megőrzése és javítása”³³. Ráadásul minden egyes programnak hozzá kell járulnia az innovációval, a környezettel, valamint az éghajlatváltozás mérséklésével és az ahhoz való alkalmazkodással kapcsolatos három átfogó célkitűzés teljesítéséhez.

A tagállamok tematikus alprogramokat hozhatnak létre, amelyek a nemzeti vagy regionális kontextusban felmerülő konkrét igényeket elégítenek ki, és a főprogramon belül ténylegesen vidékfejlesztési „miniprogramként” jelennek meg. A tematikus alprogramokat a helyi önkormányzatok, régiófejlesztési szervezetek vagy nem kormányzati szervezetek hajthatják végre, amelyek magasabb kifizetéseket kínálhatnak a kedvezményezetteknek. A tematikus alprogramok lehetséges témái között szerepelnek többek között a fiatal mezőgazdasági termelők, mezőgazdasági kisüzemek, hegyvidéki területek, rövid ellátási láncok, az éghajlatváltozás mérséklése és az ahhoz való alkalmazkodás, valamint a biológiai sokféleség³⁴.

A Natura 2000 hálózathoz tartozó mezőgazdasági termelők szempontjából releváns változások közé tartozik az együttes fellépés környezeti és éghajlati, különösen a táj szintjén megjelenő előnyeinek, valamint az ellátási lánc mentén történő együttműködés előnyeinek a felismerése. Erős hangsúlyt kap az innováció, a környezetvédelem, „a Natura 2000 területek sajátos szükségleteit is beleértve”³⁵, valamint az éghajlatváltozás mérséklése és az ahhoz való alkalmazkodás. A Natura 2000-hez kapcsolódó kiegyenlítő intézkedés hatálya az egyéb, környezetvédelmi korlátozások által érintett természetvédelmi területeken található mezőgazdasági földterületekre és erdővel borított területekre is kiterjed, amelyek az élőhelyek közötti összeköttetés javításához járulnak hozzá (az élőhelyvédelmi irányelv 10. cikke).

³³ A 2013. december 17-i 1305/2013/EU rendelet 5. cikke és VI. melléklete.

³⁴ A 2013. december 17-i 1305/2013/EU rendelet 7., 8. és 66. cikke és IV. melléklete.

³⁵ A 2013. december 17-i 1305/2013/EU rendelet 8. cikke (1) bekezdése c) pontjának iv. alpontja.

Az 1. pillérből és a 2. pillérből a Natura 2000 szerinti mezőgazdasági termelőknek nyújtott támogatások közötti lehetséges szinergiák

A KAP két pillérje eltérő eszközökkel rendelkezik, és a közöttük a mezőgazdasági üzemek szintjén fennálló lehetséges szinergiákat a Natura 2000 gazdálkodási rendszerek és természetvédelmi kezelési gyakorlatok támogatására egyaránt fel lehet használni; az új jogszabályok hangsúlyozzák az ilyen szinergiák kiaknázásának szükségességét³⁶. Gyakran van szükség a 2. pillérből nyújtott agrár-környezetgazdálkodási kifizetések mellett az 1. pillérből nyújtott támogatásokra, ha a gazdálkodást külterjes gazdálkodású féltermészetes élőhelyeken kell folytatni (Oñate et al., 2007; Poláková et al., 2011).

A mezőgazdasági földterületek *egyedi* természetvédelmi kezeléséhez nyújtott uniós források legfontosabb forrása természetesen a 2. pillér, de a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületeknek nyújtott támogatás mértéke és célirányos jellege az egyes tagállamok között nagymértékben eltér. A 2014–2020 közötti időszakban e támogatásnak tagállami vagy regionális szinten egyre inkább versengenie kell számos egyéb vidékfejlesztési prioritással, és az eddigieknél is fontosabbá vált a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületeknek nyújtott koherens támogatási csomagok kidolgozása a KAP *mindkét* pillérének felhasználásával, amellyel biztosítható, hogy az alacsony intenzitású, a Natura 2000-hez tartozó és a jelentős természeti értéket képviselő gazdálkodási rendszerek elegendő támogatásban részesüljenek.

5.3. A KAP-kifizetések környezetvédelmi referenciaszintjének meghatározása

Kölcsönös megfeleltetés és egyéb követelmények

A KAP mindkét pillérjéből nyújtott mezőgazdasági támogatásokra vonatkozó „referenciaszint” fogalma egy olyan költségfelosztási mechanizmus, amely meghatározza a választóvonalat azon környezetvédelmi szolgáltatás szintje, amelyet a mezőgazdasági termelőknek saját költségükön kell teljesíteniük, és a környezetgazdálkodás emelt szintje között, amelynek teljesítéséért a mezőgazdasági termelőket fizetség illeti, például agrár-környezetvédelmi programok révén.

A területalapú KAP-kifizetések környezetvédelmi referenciaszintje a következőket foglalja magában:

- a vonatkozó, jogszabályban foglalt gazdálkodási követelmények, például az élőhelyvédelmi vagy a madárvédelmi irányelveknek a Natura 2000 élőhelyek és fajok mezőgazdasági üzemek szintjén történő védelmével kapcsolatos elemei;
- a tagállamok által a közös uniós kereten belül meghatározott, a jó mezőgazdasági és környezeti állapotra (GAEC) vonatkozó előírások;
- egyéb, a mezőgazdasági üzem szintjén alkalmazandó nemzeti vagy regionális szabályozások, függetlenül attól, hogy a mezőgazdasági termelő részesül-e KAP-kifizetésekben.

Ezen kívül az agrár-környezetvédelmi és az éghajlattal kapcsolatos, valamint az egyéb területalapú EMVA-támogatások esetében a referenciaszint a következőket is jelenti:

³⁶ Közös stratégiai keret – A 2013. december 17-i 1303/2013/EU rendelet I. melléklete 4.2. pontjának 1. bekezdése.

- a „mezőgazdasági tevékenység” alatt megállapított releváns kritériumok (az 1307/2013/EU rendelet 4. cikke (1) bekezdésének c) pontja és 4. cikkének (2) bekezdése).
- (kizárólag az agrár-környezetvédelmi és az éghajlattal kapcsolatos kifizetések, valamint az ökológiai gazdálkodáshoz kapcsolódó kifizetések kedvezményezettjei esetében) a műtrágyákra és a növényvédő szerekre vonatkozó előírások, amelyeket a tagállamoknak a vidékfejlesztési programban kell meghatározniuk.

Az 1. pillérbe tartozó közvetlen kifizetésekre vonatkozó, környezetbarátabbá válásra irányuló követelmények az agrár-környezetvédelmi és az éghajlattal kapcsolatos támogatások kiszámításához fontosak, mivel el kell kerülni az agrár-környezetvédelmi és az éghajlatváltozáshoz kapcsolódó kötelezettségvállalások kettős finanszírozását, amelyeket az agrár-környezetvédelmi kifizetések keretében támogatnak, és amelyek jellegükben az 1307/2013/EU rendelet 43. cikkében említett gyakorlatoknak (az éghajlat és a környezet szempontjából előnyös mezőgazdasági gyakorlatok) felelnek meg, amelyekre az 1. pillérből nyújtott, a környezetbarátabbá válást ösztönző támogatások vonatkoznak.

Egy új közös kereten belül a tagállamoknak kell meghatározniuk a mezőgazdasági földterületekre vonatkozó, saját ellenőrizhető GAEC-szabályaikat, aminek során figyelembe kell venniük *„az érintett területek olyan egyedi sajátosságait, mint a talaj- és az éghajlati viszonyok, a meglévő gazdálkodási rendszerek, a földhasználat, a vetésforgó, a gazdálkodási gyakorlat és a gazdaságok szerkezete”*³⁷.

A KAP-reformot tartalmazó jogszabályok felülvizsgálták a kölcsönös megfeleltetés keretrendszerét (lásd az 5.2. táblázatot). A GAEC-szabályok és a jogszabályban foglalt gazdálkodási követelmények jelenleg három csoportba rendeződnek, amelyek a következőket foglalják magukba: környezet, éghajlatváltozás és a földterület jó mezőgazdasági állapota; köz-, állat- és növényegészségügy; valamint állatjólét. Az élőhelyvédelmi és a madárvédelmi irányelven alapuló, jogszabályban foglalt gazdálkodási követelmények nagyjából változatlanok, de a GAEC-keretrendszer jelentősen átalakult. Megszűntek az opcionális GAEC-szabályok, beleértve a *„minimális állománysűrűségi mutató és/vagy megfelelő rendszerek”*, valamint a problematikus *„a nem kívánt növényzet elszaporodásának megakadályozása”* szabályt is, amelyet egyes tagállamok a Natura 2000 élőhelyeket károsító módon hajtottak végre. Ez utóbbit a tagállamok által meghatározott, a mezőgazdasági terület megfelelő állapotban tartására és a minimumtevékenységekre vonatkozó kritériumok váltják fel (az 1307/2013/EU rendelet 4. cikke (1) bekezdése c) pontjának ii. és iii. alpontja szerint). Ezenkívül a tagállamok szükség esetén élhetnek a GAEC 7 alatt megfogalmazott, *„az idegenhonos özönnövények megjelenésének megakadályozására irányuló intézkedések”* bevezetésének lehetőségével. Az 1. pillérbe tartozó *„a környezetbarátabbá válást ösztönző”* támogatás végrehajtására történő átállás támogatása érdekében 2015 és 2016 során az állandó legelők fenntartására vonatkozó meglévő szabályok³⁸ továbbra is a kölcsönös megfeleltetés részét képezik.

³⁷ A 2013. december 17-i 1306/2013/EU rendelet 94. cikke.

³⁸ Az 1120/2009/EK rendelet értelmében.

5.2. táblázat – A környezettel, az éghajlatváltozással, a földterület jó mezőgazdasági állapotával kapcsolatos kölcsönös megfeleltetési követelmények 2015-ből

Forrás: A 2013. december 17-i 1306/2013/EU rendelet II. melléklete (HL L 347., 2013.12.20.).

Terület	Fő téma	Követelmények és előírások		
Környezet, éghajlatváltozás és a földterület jó mezőgazdasági állapota	Víz	SMR 1	A Tanács irányelve (1991. december 12.) 91/676/EGK a vizek mezőgazdasági eredetű nitrátszennyezéssel szembeni védelméről (HL L 375., 1991.12.31., 1. o.).	4. cikk és 5. cikk
		GAEC 1	A vízfolyások mentén védelmi sávok kialakítása ⁽¹⁾	
		GAEC 2	Amennyiben a víz öntözési célú felhasználása engedélyköteles, a vonatkozó engedélyezési eljárások betartása	
		GAEC 3	A felszín alatti vizek szennyezés elleni védelme: a felszín alatti vizekbe való közvetlen kibocsátás tilalma és a felszín alatti vizeknek a 80/68/EGK irányelv mellékletének az érvényessége utolsó napján hatályos változatában felsorolt veszélyes anyagok talajra történő kibocsátása és a talajon keresztül való átszivárgása révén okozott közvetett szennyezésének megelőzésére vonatkozó intézkedések, amennyiben ezek mezőgazdasági tevékenységhez kapcsolódnak	
	Talaj és szénkészlet	GAEC 4	Minimális talajborítás	
		GAEC 5	Termőhely-specifikus minimális földgazdálkodás az erózió korlátozására	
		GAEC 6	A talaj szervesanyag-tartalmának fenntartása megfelelő gyakorlatok révén, beleértve a tarlóégetés tilalmát, kivéve, ha erre növényegészségügyi okokból kerül sor ⁽²⁾	
	Biológiai sokféleség	SMR 2	Az Európai Parlament és a Tanács 2009/147/EK irányelve (2009. november 30.) a vadon élő madarak védelméről (HL L 20., 2010.1.26., 7. o.).	3. cikk (1) bekezdés, 3. cikk (2) bekezdés b) pont, 4. cikk (1), (2) és (4) bekezdés
		SMR 3	A Tanács 92/43/EGK irányelve (1992. május 21.) a természetes élőhelyek, valamint a vadon élő állatok és növények védelméről (HL L 206., 1992.7.22., 7. o.)	6. cikk (1) és (2) bekezdés
	A táj jellegzetessége, a megőrzés minimális	GAEC 7	A táj jellegzetességeinek megőrzése, beleértve adott esetben a sövényeket, a tavakat, az árkokat, a fasorokat, a facsoportokat, a szórványfákat, a táblaszegélyeket és a teraszokat, továbbá ideértve a sövényeknek és a fákknak a madarak költési és fiókanevelési időszakában történő kivágásának tilalmát, és alternatív lehetőségként az	

szintje	idegenhonos özőnnövények megjelenésének megakadályozására irányuló lehetséges intézkedéseket
(1)	A jó mezőgazdasági és környezeti állapot szerinti védelmi sávoknak mind a 91/676/EGK irányelv 3. cikkének (2) bekezdése alapján kijelölt érzékeny területeken, mind azokon kívül tiszteletben kell tartaniuk legalább a 91/676/EGK irányelv II. melléklete A. 4. pontjában említett, a vízfolyások közelében lévő mezőgazdasági területekre történő trágyakijuttatás feltételeire vonatkozó követelményeket, amelyeket a 91/676/EGK irányelv 5. cikkének (4) bekezdése alapján meghatározott tagállami cselekvési programokkal összhangban kell alkalmazni.
(2)	A követelményt a tarlóégetés általános tilalmára lehet korlátozni, de a tagállamok dönthetnek úgy is, hogy további követelményeket írnak elő.

Az 1. pillér szerinti „környezetbarát” kifizetés hatása

A tagállamoknak (vagy régióknak) az 1. pillér szerinti közvetlen támogatásokra szánt költségvetésük 30%-át az éghajlat és a környezet szempontjából előnyös mezőgazdasági gyakorlatokért járó, a környezetbarátabbá válást ösztönző új támogatásokra kell fordítaniuk³⁹. Szinte az összes, az alaptámogatási rendszer vagy az egységes területalapú támogatási rendszer szerinti támogatásra jogosult mezőgazdasági termelőnek teljesítenie kell a környezetbarátabbá válást szolgáló három intézkedést (vagy azokkal egyenértékű, meghatározott gyakorlatokat). Kivételt képeznek a következők: tanúsított ökológiai gazdálkodók, akik automatikusan megkapják a támogatást; olyan mezőgazdasági termelők, akiknek a mezőgazdasági üzeme teljes egészében vagy részben Natura 2000 területen található, és akiknek csak olyan mértékben kell teljesíteniük az intézkedést, amennyiben a környezetbarátabbá válást ösztönző gyakorlatok összeegyeztethetők a Natura 2000 irányelvek célkitűzéseivel; valamint a mezőgazdasági kistermelői támogatás kedvezményezettjei, akik mentesülnek a környezetbarátabbá válásra irányuló követelmények alól.

A földgazdálkodásra gyakorolt hatás valószínűleg leginkább azokat a mezőgazdasági üzemeket érinti, amelyek jelentős, szántóföldi növényvel bevetett és ugaroltatott területtel rendelkeznek, viszont viszonylag kis területen található fű vagy egynyári takarmánynövény. A környezetbarátabbá válásra irányuló követelmények a tagállamoknak arra is lehetőséget adnak, hogy megerősítsék az értékes legeltetéses élőhelyek felszántástól vagy átalakítástól való megővését.

A környezetbarátabbá válásra irányuló három követelmény a következő:

- **A növénytermesztés diverzifikálása**⁴⁰: a több mint 10 ha szántóterülettel (a parlagon hagyott területet is beleértve) rendelkező gazdaságokban legalább két különböző növénykultúrát kell termeszteni. A fő növénykultúra a szántóterület legfeljebb 75%-át foglalhatja el; több mint 30 ha szántóterület esetében három különböző növénykultúrát kell termeszteni. Ezek a követelmények kizárólag a gyepterületre vagy azokra a vegyes gazdálkodást folytató mezőgazdasági üzemekre vonatkoznak, amelyeken több mint 30 ha-on természetesen szántóföldi növényeket (a parlagon

³⁹ A 2013. december 17-i 1307/2013/EU rendelet 43–47. cikke.

⁴⁰ A 2013. december 17-i 1307/2013/EU rendelet 44. cikke.

hagyott területeket is beleértve, de a gyepek és az egygyári takarmánynövények kivételével), és egyéb kivételek is léteznek.

- **Állandó gyepterület⁴¹:**

- A tagállamok biztosítják, hogy az állandó gyepterületnek a teljes mezőgazdasági területhez viszonyított aránya (egy meghatározott, korábbi referenciaévvvel összehasonlítva) legfeljebb 5%-kal csökkenjen, és maguk dönthetik el, hogy ezt a követelményt nemzeti vagy regionális szinten alkalmazzák. Ezt a kötelezettséget az egyes gazdaságok szintjén is megállapíthatják. Ebben a számításban az erdősített állandó gyepterület nem számít veszteségnek.
- A Natura 2000 területeken belül a tagállamok kijelölik azokat az állandó gyepterületeket, amelyek „környezeti szempontból érzékenyek” (az „állandó gyepterület” új fogalom meghatározását lásd lent), „ideértve a tőzeges és vizes élőhelyeket is”, amelyek szigorú védelmet igényelnek annak érdekében, hogy a Natura célkitűzései teljesíthetők legyenek. Az ezeken a területeken gazdálkodó mezőgazdasági termelők számára a környezetbarátabbá válásra vonatkozó követelmény e területek felszántásának vagy művelésbe való bevonásának tilalmát jelenti.
- A Natura 2000 területeken kívül a tagállamok a „környezeti szempontból értékes” állandó gyepterületek védelmének biztosítása érdekében úgy dönthetnek, hogy „további érzékeny területeket” jelölnek ki, ideértve a magas kötöttszén-tartalmú talajon fekvő állandó gyepterületeket is, amelyekre a környezetbarátabbá válás követelményei értelmében ugyanaz a védelem vonatkozik.

- **Ökológiai jelentőségű területek⁴²:** a több mint 15 hektáros szántóterülettel rendelkező mezőgazdasági termelőknek (néhány egyéb kivétellel) gondoskodniuk kell arról, hogy a szántóterület legalább 5%-ának megfelelő terület „ökológiai jelentőségű terület” legyen. E területek lehetnek parlagon hagyott területek, teraszok, tájképi elemek, védelmi sávok, agrár-erdészeti területek, erdőszél, rövid vágásfordulójú fás szárú energetikai ültetvények és vidékfejlesztési programból vagy azzal egyenértékű támogatásból erdősített területek; valamint köztes kultúrákkal vagy takarónövényzettel borított területek és nitrogénmegkötő növényekkel beültetett területek. Amennyiben a mezőgazdasági termelőknek ökológiai jelentőségű területeket kell létesíteniük, ez azt is jelentheti, hogy a Natura 2000 területeken kívül található szántóterületen több élőhely áll a Natura 2000 fajok rendelkezésére, és az így javul az intenzív szántóterületek élőhelyértéke és permeabilitása (Dänhardt et al., 2010; Gilbert-Norton et al., 2010; Smith et al., 2010). Azonban az, hogy milyen mértékben áll rendelkezésre további jó minőségű élőhely, attól függ, hogy az ökológiai jelentőségű terület mekkora hányada rövid távon parlagon hagyott terület, mely egyéb területtípusok és jellemzők állnak védelem alatt, kezelik-e azokat a biodiverzitás szempontjából, és hogyan oszlanak meg helyi és tájszinten (Allen et al., 2012a).

A Natura 2000 és a jelentős természeti értéket képviselő mezőgazdasági földterületek esetében az 1. pillérbe tartozó, környezetbarátabbá válást ösztönző támogatás

⁴¹ A 2013. december 17-i 1307/2013/EU rendelet 45. cikke.

⁴² A 2013. december 17-i 1307/2013/EU rendelet 46. cikke.

legjelentősebb hatása az agrár-környezetvédelmi és az éghajlathoz kapcsolódó kifizetések kiszámításánál az alapszint megemelése, amelynek célja annak biztosítása, hogy ne kerüljenek átfedésbe az 1. pillér szerinti, környezetbarátabb válásra irányuló követelményekkel, valamint a Natura 2000 területeken kívül eső legeltetési élőhelyek alapvédelmének kiegészítő szintje, amennyiben a tagállamok az új kijelölési hatásköreik gyakorlása mellett döntenek.

5.4. Az állandó gyepterület és az állandó legelő új fogalommeghatározása

A hatályos jogszabályok szerint az állandó legelő *„gyep vagy egyéb egynyári takarmánynövény természetes (vetés nélküli) vagy művelés útján (vetéssel) történő termesztésére használt, a mezőgazdasági üzem vetésforgójában öt vagy ötnél több évig nem szereplő földterület”*. Ez pedig némi félreértést okozott azzal kapcsolatban, hogy a természetvédelmi célból kezelt földterület jogosult-e az 1. pillérből nyújtott kifizetésekre, amit 2010-ben az Európai Bíróság is vizsgált⁴³. Az új jogszabály lehetővé teszi az állandó gyepterület fogalmának jelentős mértékű kibővítését, amely a KAP-támogatásra való jogosultság meghatározására szolgál, de az arra vonatkozó legfontosabb döntések, hogy mely legeltetési élőhelyek és földterület tartozik bele, teljes mértékben a tagállamok felelőssége, amelyek dönthetnek úgy is, hogy nem használják ezt a kibővített fogalommeghatározást.

2015-től az állandó gyepterület alapdefiníciója (az állandó legelőt is beleértve) továbbra is *„gyep vagy egyéb egynyári takarmánynövény természetes (vetés nélküli) vagy művelés útján (vetéssel) történő termesztésére használt, a mezőgazdasági üzem vetésforgójában öt vagy ötnél több évig nem szereplő földterület”*, de amely most már *„tartalmazhat egyéb olyan, legeltetés céljára alkalmas fajokat, mint cserjék és/vagy fák, feltéve hogy a gyepek és az egyéb egynyári takarmánynövények túlsúlyban maradnak”*. A tagállamok ráadásul egy kibővített fogalommeghatározás mellett is dönthetnek, amely szerint idetartozik az a *„földterület, amely legeltetés céljára alkalmas, és a honos helyi gyakorlatok részét képezi, és amelyen a gyepek és az egyéb egynyári takarmánynövények a legeltetési területeken hagyományosan nincsenek túlsúlyban”*. A Bizottság megállapítja a gyepek és az egyéb egynyári takarmánynövények túlsúlyának, valamint a *„helyi honos gyakorlatoknak”* a meghatározásával kapcsolatos kritériumokat.

Számos legelő akkor a legértékesebb a biodiverzitás szempontjából, ha nyílt legeltetésű gyepterületek és elszórt bokrok és/vagy fák, illetve egyéb tájképi elemek, például kaszálatlan fűcsomók, falak, sziklák, nádas vagy nedves területek mozaikjából áll, vagy mivel erdei legelőrendszerhez tartozik (Bergmeier et al., 2012). A tagállamok az állandó gyepterület új fogalommeghatározását, valamint az 1. pillérből nyújtott támogatási jogosultságok elosztásával kapcsolatos döntéseket felhasználhatják annak biztosítására, hogy ezek az élőhelyek jogosultak legyenek a KAP-támogatásra. A kibővített fogalommeghatározás a környezetbarátabbá válást ösztönző támogatások keretében is lehetőséget nyújt a fontos élőhelyek védelmére.

⁴³ A Bíróság C-61/09. sz. ügyben hozott határozata.

<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62009J0061:EN:HTML>

Ezek potenciálisan igen jelentős és üdvözlendő fejlesztések, de hogy a valóságban milyen változásokat hoznak, az valójában attól függ, hogy a tagállamok hajlandóak-e elfogadni ezt a kibővített fogalom meghatározást, amely bizonyos esetekben jelentősen megnövelheti a közvetlen kifizetésekből őket megillető költségvetésből támogatásra jogosult teljes földterületet.

5.5. A Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületek KAP-támogatásokra való jogosultsága

A Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületek jogosultak lehetnek mind az 1. pillérből, mind a 2. pillérből származó KAP-támogatásokra, de néhány tagállamban a 2007-2013 közötti időszakban a gazdálkodás alá vont Natura 2000 élőhelyek jelentős területeit minősítették az 1. pillérből nyújtott közvetlen kifizetésekre jogosulatlanoknak. A jogosultsági problémák közé tartoznak a következők: fák, cserjések és tarló jelenléte a legelőn, a mezőgazdasági üzem vagy telek mérete, földtulajdon, elavult földnyilvántartási bejegyzések, valamint a GAEC-szabályokkal kapcsolatos nehézségek, amelyeket a tagállamok intenzívebb gazdálkodási rendszerekre terveztek. E problémák gyakran a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületek jellegzetességeivel függnek össze, amelyek biodiverzitás-értékük lényeges részét képezik, ugyanakkor nem felelnek meg az EU jogosultsági szabályainak vagy e szabályok adott tagállam általi végrehajtásának.

A Bizottság iránymutatása főszabályként azt javasolja, hogy a hektáronként több mint 50 fát⁴⁴ tartalmazó földterületet nem támogathatónak kell tekinteni. Bár a tagállamok alternatív megoldásként arányos rendszert is alkalmazhatnak, ez a szabály néhány területen problémát okozott. Az új szabályok és iránymutatások a KAP-reformot tartalmazó jogszabálycsomag részeként fognak megjelenni⁴⁵.

Számos tagállamban a külterjes legeltetés alá vont kiterjedt földterületek erdőterületnek, nem pedig mezőgazdasági földterületnek minősülnek. Spanyolországban például az állandó legelők főként „monte” vagy erdőterület minősítésűek; több mint 19 millió hektárt használatok legeltetésére használnak, elsősorban közbirtokként (Beaufoy et al., 2011a).

Az 5.1. háttérmagyarázatban található példák azt mutatják, hogy korábban egyes tagállamok hogyan zárták ki a Natura 2000-hez tartozó kiemelt mezőgazdasági területeket a KAP-támogatásból, és hogy más tagállamok pedig hogyan használták fel az uniós szabályok hatályát a Natura 2000-hez tartozó élőhelyek és mezőgazdasági termelők támogathatóságának biztosítására.

Mindazonáltal számos olyan tájképi elem és terület, amelyet egyes tagállamok kizártak az 1. pillérből közvetlen támogatásra jogosult területek köréből, a 2. pillérből nyújtott agrár-környezetvédelmi támogatásokra jogosultnak minősül. Bizonyos agrár-környezetvédelmi programokat nagyrészt azért vezettek be, hogy megoldást nyújtsanak ezen élőhelyeknek az 1. pillérből nyújtott közvetlen támogatásból történt kizárására, mint például Észtországban

⁴⁴ A Bizottság ajánlása, amely szerint a hektáronként több mint 50 fával rendelkező földterületet „főszabályként” támogatásra nem jogosultnak kell tekinteni

http://marswiki.jrc.ec.europa.eu/wikicap/index.php/ETS_specific_inspection_examples_2011

⁴⁵ A 2013. december 17-i 1306/2013/EU rendelet 76. cikke (2) bekezdésének c) pontja.

és Svédországban az erdős féltermészetes élőhelyek számára kidolgozott programok, amelyek a Natura 2000 területekre irányuló fontos elemet is tartalmaznak (King, 2010). Kívánatos lenne megoldást találni ezekre a támogathatósági problémákra. Egyes esetekben ez az „állandó gyepterület” kibővített meghatározásának és a tájképi elemek támogathatóságával kapcsolatos új szabályoknak⁴⁶ köszönhetően a jövőben lehetséges lesz.

Bizonyos esetekben a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági üzemeket egyszerűen azért zárják ki a támogatásból, mert a nemzeti hatóságok által meghatározott minimális méretnél kisebbek. A jogszabály az 1. pillérből nyújtott közvetlen kifizetésekhez irányadó minimális küszöbértékeket állapít meg (évenként kevesebb mint 100 EUR, vagy kevesebb mint egy hektárnyi földterület), de a tagállamok „mezőgazdaságuk szerkezetének figyelembevételében” kiigazíthatják ezt a küszöbértéket. Például a minimális támogatható terület mezőgazdasági üzemként akár olyan alacsony is lehet, mint Máltán 0,1 ha, Cipruson, Magyarországon, Portugáliában, Romániában és Szlovéniában 0,3 ha; Görögországban 0,4 ha, továbbá Bulgáriában, Olaszországban és Lengyelországban 0,5 ha⁴⁷.

A tagállamok kihasználhatják az alacsonyabb küszöbértékek meghatározásának lehetőségét annak biztosítására, hogy a Natura 2000 hálózathoz tartozó mezőgazdasági kisüzemek jogosultak legyenek az 1. pillérből nyújtott támogatásra.

5.1. háttérmagyarázat: A KAP 1. pillérével kapcsolatos támogathatósági szabályok tagállami végrehajtása a 2007–2013 közötti időszakban

A 2007–2013 közötti programozási időszakban két nagy különbség volt a tagállamok között abban, hogy hogyan értelmezték a Bizottságnak a földterületek KAP-támogatásra való jogosultságára vonatkozó iránymutatását és a GAEC-szabályok fogalm meghatározását, különösen a cserjéket és fákat is tartalmazó legelők esetében. Egyes tagállamok a jelentős természeti értéket képviselő és a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületeknek kedvező, tágabb megközelítést alkalmaztak, amellyel beemelték az aktív gazdálkodás alá vont, cserjéket és fákat is tartalmazó legelők borította nagy méretű területeket az 1. pillérből nyújtott kifizetésekre jogosult területek közé. Az Egyesült Királyság a fenyérral borított területek nagy részét feltüntette a MePAR-ban, és azt az 1. pillérből nyújtott támogatásokra jogosultnak nyilvánította, amennyiben a vegetáció nem túl sűrű ahhoz, hogy a legeltetett állatok átjussanak rajta (DVL and NABU, 2009). Franciaország kifejezetten engedélyezte az alacsony termelékenyséű területek támogatható takarmánytermő területként történő besorolását, amennyiben igazolni tudják, hogy az állomány számára is fogyasztható, hozzáférhető füves, cserjés vagy gyümölcsstermő (gesztenye, makk) területtel rendelkeznek, amelyen az állomány ténylegesen legel, beleértve a külterjes és sovány legelőket, lápréteket és erdőterületeket (a hektáronként több mint 50 fával rendelkezőket is beleértve) (Beaufoy et al, 2011b). Spanyolország külön MePAR-kategóriákat hozott létre a cserjés és fás legelők számára; például Castilla y León régióban az 1. pillérből nyújtott támogatásra jogosult mezőgazdasági földterület mintegy 40%-a e két kategória valamelyikébe tartozik (Beaufoy et al, 2011a). Ezzel éles ellentétben más tagállamok nem használták ki a jogszabály nyújtotta összes lehetőséget arra, hogy a MePAR-ba a külterjes legelők nagy területeit is beemeljék, és az 1. pillérből támogatásokat nyújtsanak számukra, tehát nem veszik igénybe annak lehetőségeit, hogy kedvezően befolyásolják a biodiverzitást és e fontos gazdálkodási rendszerek életképességét.

A „nem kívánt növényzet elszaporodásának” megakadályozására irányuló GAEC-szabályt bizonyos helyeken úgy fogalmazták meg, hogy az ösztönzött nyújtson a legelőknek a cserjés foltoktól vagy

⁴⁶ A 2013. december 17-i 1306/2013/EU rendelet 76. cikke (2) bekezdésének c) pontja.

⁴⁷ A 2013. december 17-i 1307/2013/EU rendelet 10. cikke és IV. melléklete.

cserjéktől történő megtisztítására (Birdlife International, 2009; Cumulus Consultants, 2011; Hart és Baldock, 2011; King, 2010). 2009-ben az irányító hatóság Bulgáriában arra jött rá, hogy 400 836 ha, korábban jelentős természeti értéket képviselő területként azonosított állandó gyepterület nem felel meg az 1. pillérből nyújtott kifizetések követelményeinek, főként azért, mert az állandó gyepterületek védelmére vonatkozó GAEC-szabály általuk megfogalmazott meghatározása előírta „az állandó legelők vagy rétek nemkívánatos bokroktól való megtisztítását”. A mezőgazdasági termelők megkezdtek a cserjék és bokrok irtását, ami néhány értékes és védett élőhely pusztulását okozta.

Ez a GAEC-szabály a termelés alóli kivont földterületek (főként állandó legelők, de szántóterületek is) problémájával együtt ahhoz vezetett, hogy nagy területeket zártak ki az egységes területalapú támogatási rendszerből és a 2. tengely keretében nyújtott területalapú támogatásokból egyaránt (Keenleyside et al., 2012).

Németországban több, természetvédelmi kezelés alá tartozó gyepterületek és fenérek minősülnek az 1. pillérből nem támogatható területnek, mivel nem minősülnek (termelő) agrárgazdálkodás alá tartozó területnek (DVL & NABU, 2009), bár ez az Európai Bíróság ítéletének eredményeként megváltozhat. Romániában a becslések szerint 1,9 millió mezőgazdasági kistermelő (az összes mezőgazdasági üzem 45%-a) nem vehet részt az egységes területalapú támogatási rendszerben, mivel 1 hektárnál kisebb területen gazdálkodnak (Redman, 2010). Nagy méretű, körülkerítetlen legeltetési területeknél (többnyire közbirtokoknál) fordult elő, hogy azokat nem regisztrálták közvetlen kifizetésekre (Nori és Gemini, 2011).

Az egyes tagállamok eltérően alkalmazták azt a szabályt, hogy a tájképi elemeket – mint például cserjék, fák vagy sövények – is a közvetlen kifizetésekre jogosult területek részének kell tekinteni (DVL & NABU, 2009; Oppermann, 2009). Például azokat a tájképi elemeket, amelyek 4 méternél (vagy ha a telken belül találhatók, akkor 2 méternél) szélesebbek, általában kizárták a támogatható területből⁴⁸, bár a tagállamoknak megvolt a lehetőségük annak engedélyezésére, hogy a tájképi elemek – például bármilyen szélességű sövények – beszámítsanak a mezőgazdasági üzem támogatható területébe, amennyiben arról tájékoztatták a Bizottságot, hogy ezeket az elemeket egyértelműen olyan „tájképi elemként” kezelik, amelyet a mezőgazdasági termelőnek jó mezőgazdasági és környezeti állapotban kell tartania. Írország így járt el, de sok más tagállam nem (Beaufoy et al., 2011b), például az Egyesült Királyság kizárta a támogatásra jogosult területek köréből az olyan környezeti elemeket, mint a sövények. Amennyiben a több mint 0,1 ha területű tájképi elemek a támogatásra jogosult terület részét képezték, a Mezőgazdasági Parcella Azonosító Rendszerben (MePAR) kellett azokat ellenőrzési célokra feltérképezni és digitalizálni⁴⁹. Ez dinamikus elemek, például a külterjes legeltetésű legelőkön található cserjék esetében igen nehezen elvégezhető (DVL & NABU, 2009). Még ha a mezőgazdasági termelők és a pásztorok rendkívüli erőfeszítések árán meg is próbálják feltérképezni azokat, előfordulhat, hogy egy esetleges ellenőrzés idejére a helyük és/vagy területük már meg is változott.

5.6. A gazdálkodási rendszer és nem csupán a földgazdálkodás támogatásának fontossága

Sok Natura 2000 gazdálkodási rendszert fenyeget veszély. Ezek a mezőgazdasági termelők, akik lényegében a kiemelt élőhelyek és fajok kezelését végzik, gyakran nehéz körülmények között, munkaerő-igényes rendszerek használatával, marginális területen gazdálkodnak. Rendkívüli mértékben ki vannak téve a gazdasági nyomásnak, hogy hagyjanak fel

⁴⁸ A 2009. január 19-i 73/2009/EK tanácsi rendelet 34. cikke <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:316:0065:01:EN:HTML>

⁴⁹ http://marswiki.jrc.ec.europa.eu/wikicap/index.php/Area_measurement

hagyományos gazdálkodási rendszereikkel, és egyes esetekben a gazdálkodást teljesen fel kell adniuk.

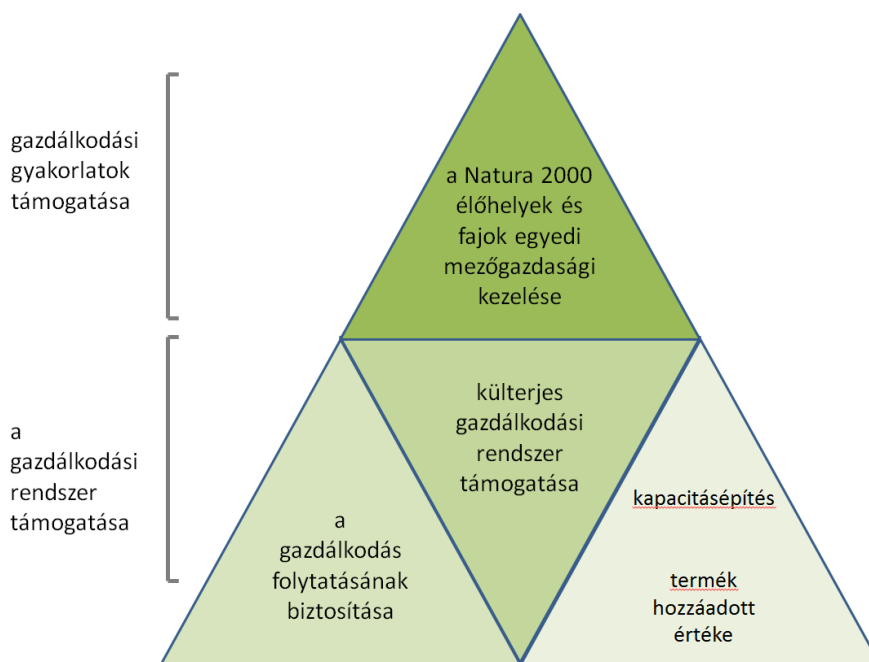
A külterjes állattenyésztési rendszerekre különösen nagy nyomás nehezedik, és egyes gyepterületeket legeltetés helyett ma már inkább kaszálnak, ami káros hatással lehet a hagyományosan legeltetés alá vont élőhelytípusok biológiai sokféleségére. Észországban, Franciaországban, Németországban és Csehországban például a mezőgazdasági termelők a fűvet összevágják vagy felaprítják, és a levágott fűvet otthagyják mulcsnak, ami az újbóli kinövés elfojtásával csökkenti a növényfajok sokféleségét (King, 2010). Az is előfordul, hogy a mezőgazdasági termelők a virágzás idején vágják le a fűvet. Az intenzívebb termelési rendszerekre történő átállás ugyanennyire káros is lehet, ha az istállóban tartott állatok többé már nem használják a nyári legelőket, a kaszálórétek pedig szilázs előállítására szolgálnak.

Ha a Natura 2000 gazdálkodási rendszer egészében nem kifizetődő, az adott élőhelyek és elemek kezeléséhez nyújtott támogatás önmagában nem lesz elég e gyakorlatok fennmaradásának biztosításához. Azokban az esetekben, amikor a Natura 2000-hez tartozó földterület a mezőgazdasági üzemnek csak egy részét teszi ki (mint például a nyári havasi legelőkkel rendelkező tejgazdaságok), a mezőgazdasági üzem egészét kell figyelembe venni, a Natura 2000 területen kívül eső földterületet is beleértve.

Fontos ezért egy, a Natura 2000 hálózathoz tartozó mezőgazdasági termelők támogatására szolgáló integrált csomag kidolgozása, amely először is biztosítja a külterjes gazdálkodási rendszer gazdasági életképességét – amelytől a kedvező hatású gazdálkodás függ –, másodsor pedig a kiemelt élőhelyek és a fajok megőrzéséhez szükséges gazdálkodási gyakorlatokkal foglalkozik.

Az első priorítás a mezőgazdasági tevékenység megszüntetésével és intenzívebbé válásával járó kiemelt veszélyek kezelése, annak biztosítása révén, hogy a mezőgazdasági termelő folytathassa (vagy újrakezdhesse) a föld megművelését, és hogy a külterjes gazdálkodási rendszer fennmaradhasson. Ezt követően lehet javítani a gazdasági és társadalmi életképességet a kapacitásépítésre és a mezőgazdasági termékek értéknövelésére irányuló célzott támogatással. Amikor a gazdálkodási rendszerre vonatkozó mögöttes támogatás bevezetésre kerül, a kifejezetten a Natura 2000 élőhelyekkel és fajokkal kapcsolatos gazdálkodási gyakorlatok egészítik ki a csomagot (lásd az 5.1. ábrát). Ezt az integrált támogatási csomagot a KAP mindkét pilléréből származó intézkedések széles köréből lehet összeállítani, ahogyan azt az 5.7–5.12. részben is elmagyarázzuk.

5.1. ábra – A Natura 2000 gazdálkodási rendszerek támogatását szolgáló integrált csomag összeállítása

5.7. A külterjes Natura 2000 gazdálkodási rendszerek gazdasági életképességének biztosítását szolgáló KAP-támogatás

Az EU-ban található alacsony és közepes intenzitású legeltetési rendszerek gazdasági életképességük biztosításához nagymértékben függnek az 1. pillérből származó közvetlen jövedelem-támogatástól (Osterburg et al., 2010). Számos tagállamban ezek a kifizetések fontos szerepet játszanak a mezőgazdaság fenntartásában olyan földterületeken, amelyeket egyébként kivontak volna a termelés alól. A mezőgazdasági tevékenység megszűnésének elkerülése e területeken rendkívül fontos, mivel a szóban forgó mezőgazdasági termelők még mindig rendelkeznek a hagyományos, nemzedékeken át továbbadott gazdálkodási ismeretekkel és készségekkel, amelyek a helyi ökoszisztémákhoz igazodnak. E helyzetekben a mezőgazdasági tevékenység megszüntetése e pótolhatatlan gazdálkodási ismeretek elvesztését eredményezné.

A Natura 2000 területeken a gazdálkodás fennmaradásának biztosításához vezető első kritikus fontosságú lépés az 1. pillérből nyújtott támogatásokra való jogosultság. Figyelembe kell venni a Natura 2000 gazdálkodási rendszerek sajátosságait, például a kritériumok meghatározásakor az „állandó gyepterület” tágabb fogalm meghatározásának alkalmazásával, valamint a 1307/2013/EU rendelet 4. cikke (1) bekezdése c) pontjának ii. és iii. alpontjában előírt minimumtevékenységek meghatározásakor, továbbá a tájképi elemekre és a mezőgazdasági üzemek minimális méretére vonatkozó szabályok megállapításakor. Legalább ennyire fontos annak biztosítása, hogy a Natura 2000 területek mezőgazdasági termelői rendelkezzenek „támogatási jogosultsággal”, különösen akkor, ha korábban soha nem tudtak közvetlen kifizetéseket igényelni. A tagállamok (2014. augusztus 1. előtt) dönthetnek úgy, hogy a korábban az 1. pillérből nyújtott kifizetéseket igényelni nem tudó aktív mezőgazdasági termelőknek új támogatási jogosultságot biztosítsanak (például az egységes területalapú támogatási rendszert alkalmazó tagállamokban, mivel a termelők földje nem felelt meg a „jó mezőgazdasági állapotra” vonatkozó követelménynek akkor, amikor a jelenlegi programokra vonatkozó támogatási

jogosultságokat 2003-ban kiosztották). Azok a tagállamok, amelyek jelenleg az egységes támogatási rendszert alkalmazzák, szintén támogatási jogosultságban részesíthetik azokat a mezőgazdasági termelőket, akik korábban sosem voltak támogatásra jogosultak, és akik bizonyítani tudják, hogy valódi mezőgazdasági termelők⁵⁰. Fontos lehetőség ez arra, hogy a jelenleg támogatásban nem részesülő Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületeket újból a KAP közvetlen kifizetései hatálya alá vonják.

Ha bebizonyosodik a földterület és a mezőgazdasági termelő támogathatósága, a mezőgazdasági üzemek gazdasági életképességének megerősítésére a KAP mindkét pilléréből több támogatás is felhasználható, gyakran egymással kombinálva, beleértve a következőket:

- Alaptámogatási rendszer és egységes területalapú támogatási rendszer, valamint az ezekhez kapcsolódó, a környezetbarátabbá válásra irányuló követelmények (1. pillér) VAGY
- A mezőgazdasági kistermelői támogatási rendszer (1. pillér)
- Hátrányos természeti adottságú területekre vonatkozó támogatások (1. és 2. pillér)
- Termeléstől függő önkéntes támogatás (1. pillér)
- Ökológiai gazdálkodás támogatása (2. pillér)

Alaptámogatási rendszer és egységes területalapú támogatási rendszer (1. pillér)

Az alaptámogatási rendszer (BPS) az a mezőgazdasági termeléstől függetlenített mezőgazdasági jövedelemtámogatás, amely 2015-ben a jelenlegi egységes támogatási rendszer helyébe lép, bár az egységes területalapú támogatási rendszert alkalmazó tagállamok ezt 2020-ig még megtehetik. Az alaptámogatást hektáronkénti átalányértéken kell kifizetni legkésőbb 2019-ben, de a tagállamok rendelkeznek annyi mozgástérrel, hogy korábbi tényezőket is figyelembe vehessenek, feltéve, hogy a hektáronkénti érték sehol sem megy az átlagérték 60%-a alá. A tagállamok a különböző régiókra eltérő támogatási arányokat állapíthatnak meg, amennyiben a régiók meghatározása objektív módon, például „*agronómiai és társadalmi-gazdasági jellemzőik, regionális mezőgazdasági potenciáljuk vagy intézményi, illetve igazgatási struktúrájuk – alapján*”⁵¹ történik.

A mezőgazdasági kistermelői támogatási rendszer (1. pillér)

Alternatív megoldásként a tagállamok mezőgazdasági kistermelői támogatási rendszer létrehozása mellett is dönthetnek, amely évente és mezőgazdasági üzemenként 500 EUR⁵² és 1 250 EUR közötti egyszerűsített közvetlen kifizetést biztosít, amelyet a mezőgazdasági kistermelők az 1. pillérből nyújtott összes többi kifizetés helyett választhatnak⁵³. Célja az igen nagy számú mezőgazdasági kisüzem részére fizetendő jövedelemtámogatással járó adminisztratív terhek egyszerűsítése, és használata esetén segíthet a félig önálló Natura 2000 mezőgazdasági kisüzemeknek abban, hogy először jussanak támogatáshoz. Fontos megjegyezni, hogy a mezőgazdasági termelőknek egyetlen lehetőségük lesz arra, hogy ezt a támogatási formát válasszák, mégpedig röviddel a jogszabály hatálybalépése

⁵⁰ A 2013. december 17-i 1307/2013/EU rendelet 24. cikkének (1) bekezdése.

⁵¹ A 2013. december 17-i 1307/2013/EU rendelet 22. cikkének (5) bekezdése.

⁵² Ciprus, Horvátország és Szlovénia esetében az alsó határ 200 EUR, Málta esetében pedig 50 EUR lehet.

⁵³ A 2013. december 17-i 1307/2013/EU rendelet 61–65. cikke.

után, azonban a tagállamok automatikusan átemelhetik e rendszerbe a már eleve alacsony közvetlen kifizetésekben részesülő mezőgazdasági termelőket.

A környezetbarátabbá válást ösztönző támogatás (1. pillér)

A Natura 2000 területeken a mezőgazdasági termelőknek csak a környezetbarátabbá válásra irányuló követelményeknek kell megfelelniük, amelyek összeegyeztethetők a Natura 2000 célkitűzéseivel, a mezőgazdasági kistermelői támogatási rendszer kedvezményezettjei pedig mentesülnek e kötelezettségek alól. A valóságban a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági üzemek valószínűleg már eleve megfelelnek e követelményeknek (a részletekért lásd a fenti 5.3. pontot), de alapvető fontosságú, hogy a tagállamok még a támogatások folyósítása előtt pontosan meghatározzák, hogy adott esetben mit kell tenniük a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületeken gazdálkodó mezőgazdasági termelőknek. Ugyanilyen fontos azt biztosítani, hogy a mezőgazdasági termelők is értsék ezt, és el kell kerülni annak mindenfajta lehetőségét, hogy károsítsák a Natura 2000 élőhelyeket (például azzal, hogy külterjes gazdálkodású szántóterületeket ökológiai jelentőségű területté alakítanak át, mert azt hiszik, ez a támogatás egyik feltétele).

A tagállamokra vonatkozó új követelmények, amelyek szerint a Natura 2000 területeken belül legeltetett élőhelyekből álló értékes területeket kell kijelölniük, extra védelmet jelentenek az ilyen földterületek számára, amelyeket a mezőgazdasági termelők nem szánhatnak fel és nem alakíthatnak át (hacsak nem hajlandóak a közvetlen támogatásaik egy részét vagy egészét elveszíteni). Ha a tagállamok úgy kívánják, a Natura 2000 területeken kívül is jelölhetnek ki hasonló területeket.

Hátrányos természeti adottságú területekre vonatkozó támogatások (1. és 2. pillér)

Az úgynevezett KAT (vagy természeti hátrány miatt nyújtott) kifizetések régóta létfontosságú támogatást nyújtottak a külterjes legeltetési rendszerek fenntartásához, amelyek számos kiemelt mezőgazdasági élőhely és faj szempontjából alapvető fontosságúak. Olaszországban például az alacsony termelékenyséű alpesi legelők nagy része köztulajdonban van, a helyi önkormányzatok pedig arra használják fel a KAT-kifizetéseket, hogy a külterjes legeltetés hagyományos vándorlegeltetési rendszereit támogassák. Az intézkedés a hátrányos helyzetű vidéki térségek részére fontos társadalmi-gazdasági támogatást nyújt, ezért számos tagállam fordítja a vidékfejlesztési költségvetésének jelentős hányadát erre az intézkedésre (beleértve Ausztriát, Finnországot, Franciaországot, Írországot, Olaszországot, Luxemburgot, Szlovákiát és Szlovéniát) (Cooper et al., 2006). A lengyel mezőgazdasági földterület több mint fele részesül KAT-kifizetésben, és összességében a tagállamok az uniós mezőgazdasági földterület több mint felét minősítették kedvezőtlen adottságú területnek. Ezen intézkedés alkalmazása úgy is tekinthető, mint amely fontos üzenetet közvetít a gazdálkodásnak a szóban forgó területeken betöltött társadalmi értékéről, és rávilágít a gazdasági életképességük iránti társadalmi elkötelezettség fontosságára (Poláková et al., 2011). E kifizetésekre többnyire nem vonatkozik egyéni gazdálkodási követelmény, és a mezőgazdasági termelők a kedvezőtlen adottságú területekért a 2. pillérből nyújtott kifizetéseket egyfajta KAP-jövedelemtámogatásnak kezdték tekinteni, bár a 2007-2013 közötti időszakban egyes tagállamok a KAT-intézkedést célzottabb agrár-környezetvédelmi programokkal váltották fel (például Angliában és Walesben).

Az új rendelet értelmében a hátrányos természeti adottságú területeket új biofizikai kritériumok alkalmazásával határozzák meg⁵⁴, ami a kedvezőtlen adottságú területekre (KAT) vonatkozó jelenlegi határok bizonyos mértékű módosulását eredményezi (a 2. pillérből időszakos kifizetések állnak az olyan KAT-termőföldek rendelkezésére, amelyek nem minősülnek ANC-nek). A tagállamoknak arra is lehetőségük van, hogy a hátrányos természeti adottságú területekhez két külön támogatást is kínáljanak a mezőgazdasági termelőknek: az 1. pillérből az alptámogatási rendszerből nyújtott és a környezetbarátabbá válást ösztönző támogatásokon felül nyújtott kiegészítő támogatás, valamint a 2. pillér keretében az ismerősebb kompenzációs kifizetés naprakész változata (amely eredetileg az állatállomány létszámától vagy a növénytermesztés területétől függött, de ma már hektáronként alapon fizetik).

A tagállamok a hátrányos természeti adottságú területek⁵⁵ három típusát jelölheti ki:

- a) *hegyvidéki térségek*, amelyeken a magasságból eredő nagyon kedvezőtlen éghajlati viszonyok miatt a növénytermesztésre alkalmas időszak jelentős mértékben lerövidül, vagy az érintett terület nagyobb része túl meredek fekvésű a gépek használatához, vagy a 62. szélességi foktól északra található;
- b) *A jelentős természeti hátrányokkal küzdő egyéb területeket* úgy lehet meghatározni, ha a mezőgazdasági hasznosítású terület legalább 66%-a megfelel a termelést nehezítő éghajlati, talaj- és domborzati kritériumok listáján található egy vagy több küszöbértéknek, de a tagállamoknak ki kell zárniuk az ezeken a területeken belül található olyan földterületeket, amelyeken a mezőgazdasági beruházás vagy gazdasági tevékenység leküzdötte ezeket a hátrányokat;
- c) *egyéb, egyedi hátrányok által érintett térségek* és amennyiben az a földgazdálkodás folytatásához szükséges a környezet védelme vagy javítása, a természeti környezet megőrzése és a térség idegenforgalmi potenciáljának fenntartása vagy a partvidék védelme céljából. E területek nem haladhatják meg a tagállam területének 10 százalékát.

Ügyelni kell annak biztosítására, hogy a mezőgazdasági szempontból továbbfejlesztett földterületnek a b) típusból történő kizárására vonatkozó jelentős új követelményt ne oly módon használják fel, amely egyes Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületek (például kaszálórétek) kizárását eredményezi.

A tagállamok nem kötelesek egyik pillérben sem a hátrányos természeti adottságú területeknek járó támogatásokat létrehozni, de ha megteszik, a hátrányos természeti adottságú területeken földterülettel rendelkező Natura 2000 mezőgazdasági termelők a 2. pillérből a hátrányos természeti adottságú területekért járó kompenzációs kifizetéseket és az 1. pillérből a hátrányos természeti adottságú területért járó közvetlen támogatást egyaránt igényelhetik (kivéve, ha a mezőgazdasági kistermelői támogatási rendszert választották). Az 1. pillérrre megállapított éves nemzeti felső összeghatár legfeljebb 5%-át a hátrányos természeti adottságú területekre vonatkozó, 1. pillérből nyújtott támogatásra

⁵⁴ A 2013. december 17-i 1305/2013/EU rendelet III. melléklete.

⁵⁵ A 2013. december 17-i 1305/2013/EU rendelet 32. cikke és III. melléklete.

lehet fordítani, és nem kell az adott tagállam összes hátrányos természeti adottságú területén rendelkezésre bocsátani⁵⁶.

A 2. pillérből a hátrányos természeti adottságú területeknek nyújtott kifizetések évente és hektáronként 25 EUR és 250 EUR között mozognak (hegyvidéki területek esetében 450 EUR), a hátrányos természeti adottság eredményeként keletkezett többletköltség és elmaradt bevétel, valamint a hátrányos természeti adottságokkal nem rendelkező területekkel való összevetés alapján. Ez az összevetési követelmény a támogatás kiszámításában keletkezett jelentős változás, amelynek következtében egyes Natura 2000-hez tartozó, valamint egyéb, jelentős természeti értéket képviselő területeken a jelenlegihez képest megnövekedett kifizetési arányt eredményezhet, de ez elsősorban az összevetés módjától és a figyelembe vett költségektől függ. Amennyiben fennáll a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterület termelés alóli kivonásának kockázata, a földterületen folytatott gazdálkodás teljes költségét figyelembe kell venni (Barnes et al., 2011). Bizonyos méretet meghaladó mezőgazdasági üzemek esetében a hátrányos természeti adottságú területeknek nyújtott támogatás összege fokozatosan csökken⁵⁷.

Termeléstől függő önkéntes támogatás (1. pillér)

Az 1. pillérből nyújtott új közvetlen kifizetések egy olyan eszközt is tartalmaznak (hasonlóan a 73/2009/EK rendelet 68. cikke (1) bekezdése b) pontjában meghatározott különleges támogatáshoz), amely lehetővé teszi a tagállamok számára, hogy a közvetlen kifizetésekre rendelkezésre álló éves nemzeti felső összeghatár legfeljebb 8%-át (vagy egyes esetekben többet) termeléstől függő támogatásokra fordítsák bizonyos ágazatok és termelési tevékenységek korlátozott köre esetében, „*a meghatározott, sajátos helyzetű ágazataikban vagy régióikban, ahol meghatározott gazdálkodási típusok vagy mezőgazdasági ágazatok gazdasági, környezetvédelmi és/vagy társadalmi szempontból kiemelt fontosságúak*”⁵⁸. A tagállamok által végrehajtani kívánt támogatási intézkedéseket be kell jelenteni a Bizottságnak.

Az ilyen jellegű kifizetések hasznos célzott támogatásul szolgálhatnak az állattartás gazdaságilag érzékeny típusaira, különösen a középhegységekben és hegyvidéki területeken, bár a tagállamok korábban általában semmilyen környezeti kritériumot nem állapítottak meg a 68. cikk szerinti támogatásban részesülő mezőgazdasági termelők számára, és a környezeti előnyök elérését sem mérlegelték (IEEP & Alterra, 2010). A tagállamok eddig elsősorban a szarvasmarha-ágazatnak nyújtott támogatás lehetőségét vették igénybe, továbbá a juh-, kecske- és tejágazat számára is nyújtottak némi támogatást, különösen a gazdasági vagy környezeti szempontból érzékeny területeken (Pitts et al., 2010). *A 68. cikk szerinti természetvédelmi támogatások felhasználására példa az írországi Burren Natura 2000 területen a külterjes állattartásra vonatkozó program (az esettanulmányt lásd az E. mellékletben); Portugáliában a helyi fajták és a külterjes állattenyésztés támogatása, különösen a jelentős természeti értéket képviselő rétek és dehesa esetében; Dániában pedig a külterjes állattartás és az állandó legelők támogatása* (Hart et al., 2010).

⁵⁶ A 2013. december 17-i 1307/2013/EU rendelet 48. és 49. cikke.

⁵⁷ A 2013. december 17-i 1305/2013/EU rendelet 31. cikke.

⁵⁸ A 2013. december 17-i 1307/2013/EU rendelet 52–55. cikke. Méltányossággal a 8% 13%-ra emelhető, plusz 2% os támogatást kaphatnak a fehérjenövények, és bizonyos feltételek mellett, a Bizottság jóváhagyásával a 13% is túlléphető.

Ökológiai gazdálkodás támogatása (1. pillér – a környezetbarátabbá válást ösztönző támogatás és 2. pillér)

Sok külterjes Natura 2000 gazdálkodási rendszernél viszonylag kevés változtatásra lenne szükség ahhoz, hogy az ökológiai termelés feltételeinek megfeleljenek. A tanúsított ökológiai gazdaságok automatikusan jogosultak az 1. pillérből nyújtott, környezetbarátabbá válást ösztönző támogatásokra. Olyan tagállamokban, amelyekben az állandó legelők nagy részén kvázi-ökológiai rendszerű gazdálkodás folyik, az ökológiai gazdálkodási gyakorlatokra való áttérésért vagy e gyakorlatok folytatásáért a 2. pillérből nyújtott támogatás fontos kiegészítő jövedelemforrás lehet a Natura 2000 mezőgazdasági termelőknek⁵⁹, továbbá potenciálisan a külterjes juh- és kecskelegeltető rendszerek számára az olyan földközi-tengeri országokban, mint Görögország, Olaszország és Portugália, valamint a marginális területen található külterjes szántóföldi rendszerek számára (lásd a spanyolországi gabonatermesztésről szóló esettanulmányt).

Az új jogszabályok szerint az ökológiai gazdálkodási rendszerekre történő átálláshoz és az ökológiai gazdálkodás folytatásához nyújtott támogatás eltér az agrár-környezetvédelmi és éghajlattal kapcsolatos intézkedésektől, de a szerkezete hasonló: 5–7 éven át tartó éves kifizetésekkel⁶⁰. A mezőgazdasági termelők tranzakciós költségeit az eredetileg kiszámított támogatás 20%-os (mezőgazdasági termelők csoportjai esetében 30%-os) emelésével kell fedezni. A gazdálkodási rendszertől függően a legnagyobb támogatási összeg hektáronként 450 és 600 EUR között mozog.

5.8. A Natura 2000 mezőgazdasági üzem kapacitásépítésére szolgáló KAP-támogatás

Támogatás nélkül számos Natura 2000 mezőgazdasági üzem egyszerűen nem tudna fennmaradni, továbbá a Natura 2000 gazdálkodási rendszerek hosszú távú gazdasági és környezeti életképessége a mezőgazdasági termelő adminisztratív és környezetvédelmi kapacitásának, valamint a mezőgazdasági üzem gazdasági kapacitásának megteremtésén múlik:

- a mezőgazdasági termelőnek először meg kell értenie a Natura 2000 céljait és a saját mezőgazdasági üzeme által e célok elérésében betöltött kulcsfontosságú szerepét ahhoz, hogy kihasználhassa a közpénzből finanszírozott támogatásban rejlő lehetőségeket; másodsor, a mezőgazdasági termelőnek kellő tudással és adminisztratív kapacitással kell rendelkeznie ahhoz, hogy igényelni tudja e támogatásokat és szolgáltatásokat, megértse az előírásokat és vezesse a szükséges nyilvántartást. Különösen fontos, hogy a mezőgazdasági termelők megértsék, hogy a támogatás céljai környezetvédelmi jellegűek, nem a gazdálkodás intenzívebbé válására irányulnak.
- Sok Natura 2000 mezőgazdasági termelő tudná csökkenteni a költségeit és növelni jövedelmét, ha képes lenne munkaerő-megtakarító technológiákat használni, a Natura 2000 mezőgazdasági termékekkel piacra jutni, és a minőségi előírásoknak megfelelni. A mezőgazdasági vállalkozás és a mezőgazdasági munkavállalók

⁵⁹ Idetartozik a Cseh Köztársaság (25% felett), Görögország, Lettország és Szlovákia (15-16% felett), valamint Ausztria és Portugália (10% felett) (Európai Bizottság, 2010a).

⁶⁰ A 2013. december 17-i 1305/2013/EU rendelet 29. cikke.

kapacitásépítése ily módon a környezetvédelmi szolgáltatások veszélyeztetése nélkül képes biztosítani a mezőgazdasági üzem és a család bevételeit.

A kapacitásépítéshez közpénzből nyújtott támogatás a KAP mindkét pilléréből származhat, de lényeges, hogy e támogatást a Natura 2000 mezőgazdasági termelőknek és gazdálkodási rendszereknek a környezetvédelmi célkitűzések teljesítésével kapcsolatos egyedi igényeihez kell igazítani. A kapacitásépítési támogatás a következőket foglalja magában:

- mezőgazdasági üzemek részére történő tanácsadás (1. és 2. pillér)
- tudásátadás és tájékoztatás (2. pillér)
- támogatásba történő beruházás (2. pillér)
- a mezőgazdasági üzemek és a vállalkozások fejlesztése (2. pillér)
- F fiatal mezőgazdasági termelők részére nyújtott jövedelemtámogatás és egyéb támogatások (1. pillér és 2. pillér)
- a környezettudatosság növelése a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági termelők között (2. pillér)

Mezőgazdasági tanácsadási szolgáltatások (1. és 2. pillér)

A mezőgazdasági termelőknek nyújtott tanácsadás, támogatás és képzés elengedhetetlen a Natura 2000 gazdálkodási rendszerek fennmaradásához, valamint a kiemelt élőhelyek és fajok sikeres kezeléséhez.

Az EU-ban még mindig jelentős a tanácsadás és a támogatás iránti kielégítetlen igény a mezőgazdasági termelők körében – 2008-ban a közvetlen kifizetésekben részesülő mezőgazdasági termelőknek mindössze 5%-a részesült személyes tanácsadásban (Európai Bizottság, 2010a). A mezőgazdasági kistermelőket a tanácsadási szolgáltatások nem érik el, a kölcsönös megfeleltetéssel foglalkozó tanácsadók pedig gyakran nem képzettek az élőhelyek és fajok mezőgazdasági földterületeken történő megóvásával kapcsolatban. A kutatás és a kölcsönös megfeleltetés végrehajtása közötti tényleges kapcsolatok kiépítése is szükséges (Angileri, 2011). Egyes mezőgazdasági termelők azt mondják, hogy a kölcsönös megfeleltetési előírások megszegésétől való félelem akadályozza meg őket a természetvédelmi intézkedések végrehajtásában (Goßler, 2009). Ez jól jelzi annak fontosságát, hogy a biodiverzitással kapcsolatos témákról kommunikálni kell a mezőgazdasági termelőkkel, és továbbítani nekik az ezzel kapcsolatos információkat a mezőgazdasági üzemük irányításának összefüggésében, továbbá hogy a mezőgazdasági termelő a saját helyzetével kapcsolatos tanácsadást kapjon, ne csupán általános információkat.

A tagállamok kötelesek egy mezőgazdasági tanácsadó rendszert létrehozni, amely 2015-től kezdődően nyújt tanácsadást a mezőgazdasági termelőknek a következő témákban: kölcsönös megfeleltetés (SMR és GAEC); a környezetbarátabbá válásra irányuló követelmények; az uniós vízügyi és peszticidekkel kapcsolatos jogszabályai szerinti, a mezőgazdasági üzemek szintjén teljesítendő követelmények; valamint a vidékfejlesztési programokban előírt intézkedések, amelyek célja a mezőgazdasági üzem korszerűsítése, a versenyképesség javítása, az ágazati integráció, az innováció, a piaci orientáció, illetve a

vállalkozói készség előmozdítása⁶¹. A tagállamok dönthetnek úgy, hogy a mezőgazdasági tanácsadó rendszeren keresztül sokkal szélesebb körű tanácsadást nyújtanak, különösen a következő témákban: mezőgazdasági üzem átalakítása és diverzifikálása; kockázatkezelési és -megelőző intézkedések; agrár-környezetvédelmi és az éghajlattal kapcsolatos kifizetésekre vonatkozó alapkövetelmények; valamint az éghajlatváltozás mérséklése és az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás, a biodiverzitás és a vízgazdálkodás szempontjából releváns témákkal kapcsolatos tanácsadás⁶².

Korábban a mezőgazdasági nagyüzemek voltak a mezőgazdasági tanácsadó rendszer fő kedvezményezettjei, és egyes tagállamokban a hatóságoknak nehézséget okozott a mezőgazdasági kisüzemek részére nyújtandó tanácsadás.

2015-től a tagállamok – ha így kívánják – a mezőgazdasági termelők bizonyos kategóriái számára elsőbbségi hozzáférést biztosíthatnak a mezőgazdasági tanácsadáshoz, de legalább azokat a mezőgazdasági termelőket elsőbbségben kell részesíteniük, akik a legkevésbé férnek hozzá egyéb tanácsadási szolgáltatáshoz, és biztosítaniuk kell, hogy a mezőgazdasági termelők „a mezőgazdasági üzemük sajátos helyzetének megfelelő tanácsadásban részesüljenek”⁶³.

A mezőgazdasági tanácsadó rendszer alkalmazási köre és a rá vonatkozó követelmények 2015-től kezdődően lehetőséget biztosítanak a tagállamok számára, hogy nagyon egyedi, a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági termelők környezeti és gazdasági igényeire szabott tanácsadási szolgáltatásokat nyújtsanak. Azonban nincs garancia arra, hogy ezt meg is teszik, vagy hogy a Natura 2000-hez tartozó és a jelentős természeti értéket képviselő területen gazdálkodó mezőgazdasági termelők tanácsadási szükségleteit az intenzívebb gazdálkodást folytató termelők szükségletei elé helyezik.

A mezőgazdasági tanácsadó rendszer biztosítása az 1. pillérben szereplő előírás, de a tanácsadási szolgáltatások létrehozásának finanszírozása a 2. pillérben található társfinanszírozott vidékfejlesztési programok keretében megvalósított intézkedésből⁶⁴ származik. Az ezen intézkedés keretében nyújtott kifizetésben a tanácsadási szolgáltatást nyújtó szolgáltatók részesülnek, és a tanácsadók képzésére is lehet pénzügyi támogatást igényelni. A mezőgazdasági tanácsadó rendszer hatékonysága a tanácsadók minőségén és szakértelmén múlik, valamint azon, hogy hogyan tudják bevonni a gazdálkodókat és kommunikálni velük. A tanácsadók a kutatók és a mezőgazdasági termelők közötti összekötőként is jelentős szerepet játszhatnak, mivel azonosítják a mezőgazdasági termelők részéről felmerülő igényeket, összeállítják a gyakorlati tapasztalatokat, és a kutatásból származó tudást a helyi helyzetekre alkalmazzák. Ügyelni kell annak biztosítására, hogy a tanácsadást nyújtó szolgáltatók rendelkezzenek a szükséges műszaki kapacitással és szakértelemmel, különösen a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületek vonatkozásában, tehát ez fontos finanszírozási forrás lehet egyrészt a tanácsadók képzéséhez, másrészt pedig a mezőgazdasági termelők részére nyújtott tanácsadáshoz. A tagállamok gyakran külön szervezeteken vagy magánvállalkozásokon keresztül nyújtanak az agrár-környezetvédelmi programokkal kapcsolatos tanácsadást a mezőgazdasági termelők

⁶¹ A 2013. december 17-i 1306/2013/EU rendelet 12–15. cikke.

⁶² A 2013. december 17-i 1306/2013/EU rendelet I. melléklete.

⁶³ A 2013. december 17-i 1306/2013/EU rendelet 14. cikke.

⁶⁴ A 2013. december 17-i 1305/2013/EU rendelet 15. cikke.

részére, de e szolgáltatások helyi székhelyű szervezetek, például NGO-k és gazdaegyesületek segítségével is nyújthatók, és gyakran kritikus szerepet játszanak a mezőgazdasági kistermelők és a tanácsadó szolgáltatások közötti szakadék áthidalásában, lásd az 5.2. háttérmagyarázatban felsorolt példákat.

5.2. háttérmagyarázat: A Natura 2000 élőhelyeket és fajokat kezelő mezőgazdasági termelők részére nyújtott mezőgazdasági tanácsadási szolgáltatások példái

Ausztria és a **németországi Rajna-vidék-Pfalz** szövetségi állam úttörő integrált természetvédelmi és agronómiai mezőgazdasági tanácsadó szolgáltatást üzemeltetnek, amely jobban működik a fajok és élőhelyek mezőgazdasági üzemek területén történő megőrzésével kapcsolatban, különösen az agrár-környezetvédelmi programoknak és innovatív önkéntes kezdeményezéseknek az adott mezőgazdasági üzemhez igazítása terén.

Románia Nagy-Küküllő (Târnava Mare) térségében a Fundația ADEPT Transilvania NGO olyan mezőgazdasági tanácsadó szolgálatot hozott létre, amely összekapcsolja a biológiai sokféleség megőrzését, a Natura 2000 élőhelyek és fajok megőrzésére irányuló kötelezettségeket és a vidéki jövedelemtámogatást, együttműködésben a helyi közösségekkel, valamint a romániai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Minisztériummal (MARD) és a Környezetvédelmi és Erdőgazdálkodási Minisztériummal (MEF). Célja a biológiai sokféleség megőrzésének a mezőgazdasági kistermelőkkel való együttműködésben, tájszinten történő elérése, hogy ösztönzőket hozzanak létre az általuk létrehozott féltermészetes tájak megőrzésére. A szolgáltatás segít a mezőgazdasági kistermelőknek a közvetlen KAP-támogatásokra való jogosultság megszerzésében, segít a célzott agrár-környezetvédelmi programok kidolgozásában és népszerűsítésében, továbbá értékesítési lehetőségeket nyit meg a mezőgazdasági termelők előtt.

Skóciában (Egyesült Királyság) a Strathspey Wetlands and Waders Initiative nevű kezdeményezés azért indult el, hogy a gázlómadarak, mint például a nagy póling (*Numenius arquata*) és a piros lábú cankó (*Tringa tetanus*) gyorsan fogyatkozó helyi populációinak problémájára megoldást találjanak a Spey folyó féltermészetes árterében, ahol a fészkelő madarak száma 2000 és 2010 között 42 százalékkal csökkent. A cél a természetvédők, mezőgazdászok és gazdálkodók közötti együttműködés előmozdítása, amelynek célja a jó minőségű élőhelykezelési tervek tájszintű kidolgozása, és az agrár-környezetvédelmi kifizetések igénybevételeinek ösztönzése. A földtulajdonosok és a bérlő mezőgazdasági termelők személyre szabott helyszíni tanácsadásban részesülnek a fészkelő madarak élőhelyeivel kapcsolatban, például a következőkről: a takarmányozáshoz szükséges fűmagasság, az olyan legelők aránya, amelyeken megengedett a szittyó (*Juncus*) növekedése, és a szükséges sekély tavacskák száma. A kapacitásépítésnek egyéb formái is vannak, mint például a képzés, kutatás és hálózatépítés. Különböző szereplők, mint például a Scottish Agricultural College (Skót Agráregyetem), a Cairngorm Nemzeti Park Hatósága, független mezőgazdasági szereplők és a Royal Society for the Protection of Birds (Királyi Madárvédelmi Társaság, RSPB), amely egy környezetvédelmi NGO, együttesen nyújtanak technikai tanácsadást. A 2012 februárjában gyűjtött eredmények szerint a kezdeményezésnél 2 250 hektárnyi földterületet regisztráltak, és remélhető, hogy idővel ez a pozitív tendencia és a vizes élőhelyek jobb kezelése visszafordítja a gázlómadarak populációinak csökkenését.

Tudásátadás és tájékoztatás (2. pillér)

A tanácsadáson túl a tagállamok ezt a 2. pillérhez tartozó intézkedést arra is

felhasználhatják, hogy szakképzést és a készségek elsajátítását, szakmai találkozót, személyre szabott tanácsadást, demonstrációs tevékenységeket, valamint a mezőgazdasági üzemekben megvalósítandó, rövid időtartamra szóló csere- és látogatási programokat finanszírozzanak⁶⁵. A forrásokat a szolgáltatást nyújtó munkatársak képzésére és az ezeken az eseményeken részt vevő mezőgazdasági termelők költségeinek fedezésére is fel lehet használni (utazási és szállásköltségek, napidíj, valamint a mezőgazdasági termelő helyettesítésének költségei). A képzést és az információcserét oly módon lehet kiigazítani, hogy az bármilyen részletességű intézkedések bármely kombinációját támogassa, aminek átfogó célja a gazdálkodóknak a Natura 2000 célkitűzések teljesítésére irányuló képességének javítása.

A műhelymunka-jellegű tevékenységek és bemutatók segíthetik a gazdálkodók arra irányuló bevonását, hogy olyan előnyöket nyújtsanak, amelyek az egyes mezőgazdasági üzemek szintjén nehezen érhetők el, ezért tájszintű beavatkozást igényelnek; idetartoznak például az élőhelyhálózatok vagy egy kiterjedt területű kiemelt élőhely kezelése. A mezőgazdasági üzemben tett látogatások és a mezőgazdasági termelők közötti tapasztalatcserék különösen fontos szerepet játszanak abban, hogy a mezőgazdasági termelőket az agrár-környezetvédelmi programokhoz történő csatlakozásra ösztönözzék, erősítsék motiváltságukat, továbbá ösztönözzék a kreativitást és az innovációt a természetvédelmi célú gazdálkodási gyakorlatok terén (lásd többek között pl. az írországi, németországi, csehországi, romániai, ausztriai és hollandiai esettanulmányokat, ahol kialakultak a hatékony tanácsadói rendszerek és a mezőgazdasági termelőkkel folytatott rendszeres kommunikáció).

Ez az intézkedés akkor rendelkezik a legnagyobb potenciállal, ha azt olyan földgazdálkodási intézkedésekkel együttesen alkalmazzák, amelyeknél a tudásátadást és a tájékoztatást egy adott program vagy projekt szükségleteihez igazítják. Idetartozhat a természetvédelmi szervezetek, egyéb nem kormányzati szervezetek és az önkéntes tanácsadást nyújtó mezőgazdasági termelők támogatásához nyújtott vidékfejlesztési finanszírozás. A nagy természeti értékű területekre vonatkozó, környezettudatosságot célzó intézkedések finanszírozása az alapvető szolgáltatások biztosítására és a falvak megújulásának elősegítésére vonatkozó intézkedés keretében is rendelkezésre áll⁶⁶.

Beruházások tárgyi eszközökbe (2. pillér)

Az új jogszabály egyetlen intézkedés⁶⁷ alá csoportosítja a beruházási támogatások széles körét, beleértve a következőket: a mezőgazdasági üzem általános teljesítményének javítása, termékek feldolgozása, értékesítése és/vagy fejlesztése, infrastruktúra-fejlesztés és nem termelő környezetvédelmi beruházások (az utóbbit lásd az alábbi 5.10. részben). A támogatási összeg növelhető a fiatal mezőgazdasági termelők, csoportos beruházások, integrált projektek esetében, egyes hátrányos természeti adottságú területeken, valamint az agrár-környezetvédelmi és az éghajlattal kapcsolatos és a Natura 2000 támogatások esetében.

⁶⁵ A 2013. december 17-i 1305/2013/EU rendelet 14. cikke.

⁶⁶ A 2013. december 17-i 1305/2013/EU rendelet 20. cikke (1) bekezdésének f) pontja.

⁶⁷ A 2013. december 17-i 1305/2013/EU rendelet 17. cikke.

E beruházások közül több is javíthatja a külterjes gazdálkodású Natura 2000 gazdálkodási rendszerek gazdasági életképességét. Például a helyszíni vagy közelben lévő tejfeldolgozó egységek finanszírozásával fennmaradhatnak a kis teüzemek, amelyek a többlettértékkel rendelkező termékekből származó jövedelmet biztosítanak a helyi termelők számára. A mezőgazdasági üzemekben a szerves trágya tárolásának és a hatékonyabb vízfelhasználásnak a javítását célzó beruházások csökkenthetik a költségeket, és közvetett előnyöket nyújthatnak a biodiverzitás és az élőhelyek szempontjából, mivel javítják a vízminőséget vagy a víz elérhetőségét, és csökkentik a nitrogénzennyezést, valamint az üvegházhatást okozó gázok kibocsátását (Boccaccio et al., 2009; Európai Bizottság, 2010c). Ciprus a korábbi vidékfejlesztési programja keretében támogatta az „állattenyésztési célú területfejlesztésbe” történő beruházásokat, beleértve a legelőterületekre vonatkozó tervezést, tájvédelmet és infrastruktúrát (víz, áram). Franciaországban, Olaszországban, Spanyolországban és a Cseh Köztársaságban a beruházási támogatás szorosan kapcsolódik a hegyvidéki területekhez és a hegyvidéki gazdálkodás tevékenységeihez. Az EMVA-forrásokat azonban olyan beruházásokra is fordítják, amelyek környezeti kockázatokat jelentenek (Boccaccio et al., 2009).

Az intézkedés jelentős támogatást nyújthat a meglévő, alacsony intenzitású Natura 2000 gazdálkodási rendszerek fenntartásához, különösen, ha azt testre szabott diverzifikációs és üzletfejlesztési intézkedésekkel kombinálják, például a piacra jutás javításával. Ugyanakkor előfordulhat, hogy a kis- és félig önellátó mezőgazdasági termelők jelentenek prioritást a beruházási támogatások szempontjából, és ezen intézkedés igénybevétele során jelentős kihívásokkal kell megküzdeni, mint például: a nem regisztrált kistermelőket nehéz egyénileg megcélózni; a nagy számú, igen kis méretű mezőgazdasági üzemek elérésével járó költségek, a mezőgazdasági termelők együttműködés hajlandóságának hiánya, valamint sok megélhetési mezőgazdasági termelő esetében a magas kor és az alacsony iskolázottság (Redman, 2010).

Különös gondot kell fordítani annak biztosítására, hogy az ezen intézkedés keretében a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági üzemek számára nyújtott valamennyi beruházási támogatás kerülje a közvetlen vagy közvetett negatív környezeti hatásokat.

A mezőgazdasági üzemek és a vállalkozások fejlesztése (2. pillér)

A mezőgazdasági üzemek és a vállalkozások fejlesztése elengedhetetlen a mezőgazdasági kisüzemek és a részben önellátó mezőgazdasági üzemek számára, és e javasolt intézkedés vállalkozásindítási támogatást biztosít a fiatal mezőgazdasági termelők, mezőgazdasági kisüzemek számára, valamint a tevékenységi kör nem mezőgazdasági tevékenységekkel történő bővítéséhez, ami mind segíthet a mezőgazdasági üzemek családi bevételeinek javításában. Ez az intézkedés⁶⁸ arra is felhasználható, hogy az – 5.7. részben ismertetett – mezőgazdasági kistermelői támogatásban részesülők 2020-ig kiegészítő éves támogatást kapjanak, ha mezőgazdasági üzemük egészét és a kapcsolódó kifizetési jogosultságokat átruházzák egy másik mezőgazdasági termelőre.

Bár a jogszabály kifejezetten nem említi környezetvédelmi prioritásokat, ha ezt a támogatást egy intézkedéscsomag részeként, gondosan célzottan alkalmazzák, segíthet a Natura 2000-

⁶⁸ A 2013. december 17-i 1305/2013/EU rendelet 19. cikke.

hez tartozó mezőgazdasági üzemek és a veszélyeztetett területeken élő közösségek gazdasági életképességének fenntartásában.

Fiatal mezőgazdasági termelők részére nyújtott támogatások (1. pillér és 2. pillér)

A Natura 2000-hez tartozó és egyéb, jelentős természeti értéket képviselő mezőgazdasági földterületek hosszú távú kezelésének egyik problémája az, hogy számos mezőgazdasági termelő hamarosan eléri a nyugdíjkorhatárt, és nincs, aki átvenné tőle az üzemet. Számos mezőgazdasági üzem számára a kapacitásépítés fontos része, hogy a jövőben is munkát biztosítsanak a fiatalok számára – mezőgazdasági termelőként és a kapcsolódó feldolgozó ágazatban egyaránt –, és a fiatal mezőgazdasági termelők a jogszabály értelmében számos intézkedésben részesülhetnek.

Az 1. pillérből nyújtott közvetlen kifizetések új struktúrája alapján a tagállamok kötelesek az alaptámogatási rendszer vagy egységes területalapú támogatási rendszer szerinti támogatás mellett éves kiegészítő támogatást nyújtani a fiatal mezőgazdasági termelőknek, legfeljebb öt évig⁶⁹. Ennek értéke körülbelül az alaptámogatás 25 százalékának felel meg, és azon 40 év alatti fiatal mezőgazdasági termelők számára érhető el, akik először hoznak létre saját mezőgazdasági üzemet (vagy akik az alaptámogatási rendszer keretében kérelmük első benyújtását megelőző öt évben hoztak létre ilyen üzemet). A tagállamoknak arra is lehetőségük van, hogy a vidékfejlesztési programjuk egyes intézkedéseivel a fiatal mezőgazdasági termelőket célozzák meg, beleértve a beruházási támogatást és a vállalkozás indításához nyújtott támogatást, továbbá a fiatal mezőgazdasági termelők könnyebben szerezhetnek további földterületet, ha a tagállamok úgy döntenek, hogy a mezőgazdasági kistermelők részére ösztönző jellegű kifizetést biztosítanak, ha hajlandóak átruházni földjüket és jogosultságaikat (lásd fent).

5.9. KAP- és egyéb támogatások a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági üzemek termékeinek értéknöveléséhez

A Natura 2000 területeken és jelentős természeti értéket képviselő gyepterületeken gazdálkodó mezőgazdasági termelők számára gyakran kihívást jelent termékeik értékesítése, mivel többnyire távoli térségekben élő kistermelőkről van szó, ahol kevés a prémium árakat megfizetni képes vásárló. Másrésztől egyes mezőgazdasági termelők abban a szerencsés helyzetben vannak, hogy az ökoturistáknak és idegenforgalmi szolgáltatásoknak, azaz szállodáknak és éttermeknek közvetlenül tudnak értékesíteni. Egyes régiókban a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági termelők sikeresen működő közvetlen értékesítési kapcsolatokat építettek ki a szupermarketekkel.

A következő támogatások állnak a termékeikhez hozzáadott értéket biztosítani kívánó mezőgazdasági termelők rendelkezésére:

- Termelői csoportok létrehozása (2. pillér)
- A mezőgazdasági termékek minőségrendszerei (2. pillér)
- Címkézés és oltalom alatt álló eredetmegjelölés

⁶⁹ A 2013. december 17-i 1307/2013/EU rendelet 50. cikke.

Termelői csoportok létrehozása (2. pillér)

A mezőgazdasági (vagy erdészeti) ágazatban működő termelői csoportok létrehozásához ezen intézkedés keretében biztosított támogatás segíthet a Natura 2000 területeken működő mezőgazdasági termelőknek, hogy kihasználják a környezetvédelmi szempontból fenntartható termékek forgalmazásával járó méretgazdaságossági előnyöket. Ez a kifejezetten a kkv-knak szóló intézkedés⁷⁰ öt éven át nyújt finanszírozást a következő célokból létrehozott termelői csoportoknak: a termelés piaci követelményekhez való igazítása, közös forgalmazás, termékinformációra vonatkozó szabályok létrehozása, vállalkozói és marketingkészségek fejlesztése.

A mezőgazdasági termékek minőségrendszerei (2. pillér)

A Natura 2000 területekről származó, jó minőségű, természetes alapú termékek helyi és regionális piacainak létrehozása javíthatja a mezőgazdasági üzemek bevételeit, és segíthet a hagyományos külterjes gazdálkodási rendszerek fenntartásában. E rendszerek például olyan, többletértékkel rendelkező termékeket kínálhatnak, mint a környezetbarát marhahús, sajt, bor, gyümölcs és méz, veszélyeztetett helyi állat- és növényfajtákból, valamint vadon termő gyümölcsökből, gombákból és gyógynövényekből készült termékek. A jó minőségű helyi termékek az idegenforgalmat is fellendíthetik, és így további jövedelmet termelhetnek a helyi közösségek számára. Ez az intézkedés⁷¹ az önkéntes mezőgazdasági termék tanúsítási rendszerekben részt vevő mezőgazdasági termelők részére nyújt költségtérítést, a sajátos gazdálkodási vagy termelési módszerek biztosítását is beleértve. A támogatást legfeljebb ötéves időtartamra nyújtják.

Címkézés és oltalom alatt álló eredetmegjelölés

A címkézés a közvetlen értékesítéssel kombinálva sikeresen felhasználható a hagyományos haszonállat-fajtákat használó Natura 2000 területek külterjes mezőgazdasági kezelésének támogatására, ahogyan az az 5.3. háttérmagyarázatban látható példákban is kiderül. A külterjes gazdálkodási és termelési gyakorlatok előnyeinek, valamint a regionális identitás kulturális értékének a fenntartása érdekében a célpiacokat gyakran helyi vagy regionális szinten kell megszervezni. A termelők és fogyasztók közötti bizalom és közvetlen kapcsolat megteremtése kiemelten fontos a címkézési rendszerek sikeressége szempontjából. Számos helyi címkézési rendszer is létezik, beleértve azokat, amelyek kifejezetten a Natura 2000 területekre vonatkoznak.

Az ökológiai tanúsítás szintén javíthatja a külterjes állattenyésztésből származó mezőgazdasági termékek jövedelmezőségét. Az ökológiai címkék közé tartozik az uniós levél-címke és számos nemzeti vagy független, az IFOAM-hoz kapcsolódó akkreditációs rendszer és címke⁷². Jelenleg nem lehet számszerűsíteni a Natura 2000 területeken folytatott ökológiai termelés összegét, de az ökológiai gazdálkodás jelentős szerepet játszik a földközi-tengeri országokban folytatott külterjes juh- és kecskelegeltetés támogatásában, beleértve az olyan regionális sajtok előállítását, mint a feta, a caprino, a casu marzu vagy a

⁷⁰ COM (2011) 627 végleges/3 28. cikk.

⁷¹ COM (2011) 627 végleges/3 17. cikk.

⁷² International Federation of Organic Agriculture Movements (Ökológiai Mezőgazdasági Mozgalmak Nemzetközi Szövetsége) <http://www.ifoam.org/>; <http://www.organic-bio.com/en/labels/>

halloumi. Az ökológiai gazdálkodásra irányuló egyéb KAP-támogatások leírását a fenti 5.7. pont tartalmazza.

Az egész EU-ra kiterjedő, az oltalom alatt álló eredetmegjelölésekre (OEM) vonatkozó címkézési rendszer az adott területről származó mezőgazdasági terméknevek számára nyújt oltalmat (és léteznek egyéb, kevésbé szigorú rendszerek: az oltalom alatt álló földrajzi jelzés (OFJ) és a hagyományos különleges termékek (HKT) címkéje⁷³). Az OEM-címkéhez a terméknek olyan tulajdonságokkal és jellemzőkkel kell rendelkeznie, amelyek alapvetően a termelési régióknak tulajdoníthatók, és a terméket kizárólag az adott régió belül lehet termelni, feldolgozni és elkészíteni. Példák az OEM-re: a *Prosciutto Toscano* (sonka Olaszország Toscana régiójából) és a *Bryndza Podhalańska* (juhtejből készült lengyel sajt).

Az OEM-címkéknek a Natura 2000 élőhelyekről származó termékek forgalmazása során történő sikeres felhasználásának példái láthatók az 5.4. háttérmagyarázatban. Fontos azonban megjegyezni, hogy az OEM-címke egyáltalán nem garantálja, hogy a termék bárhol – különösen a Natura 2000 területeken – kedvezett volna a biológiai sokféleségnek, mivel a címkézési kritériumok általában nem határoznak meg élőhelykezelési intézkedéseket. Valószínűbb, hogy a helyi „Natura 2000” címkézési rendszerek közvetlenebb módon kedveznek a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületek kezelésének.

⁷³ [Az oltalom alatt álló földrajzi jelzés (OFJ) címkéjének előírásai csak az adott régióból származó termék jó hírnevét (nem pedig objektíve megkülönböztető jellemzőit) várják el, amennyiben a termék előállításának, feldolgozásának és elkészítésének bármely lépésére az adott régió belül került sor. Példák az OFJ-re: skót marhahús és skóciai bárány, három angliai megyéből származó stilton sajt, Oscypek (sózott juhtejből készült füstölt sajt) a lengyelországi Tatra-hegységből (vagy onnan származó őslakosok által készített). A hagyományos különleges termék (HKT) címke olyan termékeknél használható, amelyeket hagyományos alapanyagokból gyártottak, vagy amelyek a hagyományos jellegű gyártásra vagy feldolgozásra jellemző tulajdonságokkal rendelkeznek, de nem muszáj, hogy a terméket egy adott területen gyártsák. Ez a rendszer egyes tagállamokban használt rendszerekkel párhuzamosan működik, mint például az Appellation d'origine contrôlée (AOC) Franciaországban, a Denominazione di origine controllata (DOC) Olaszországban, a Denominação de Origem Controlada (DOC) Portugáliában és a Denominación de Origen (DO) rendszere Spanyolországban. Egyes termékek esetében, például Franciaországban a boron és a sajtokon az uniós címke helyett a nemzeti címkét tüntetik fel.]

5.3. háttérmagyarázat: Példák a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületek kezelését támogató sikeres helyi címkézési rendszerekre

(Lásd még Luxemburg, Észtország és Spanyolország esettanulmányait az E. mellékletben.)

Észtország – tengerparti rétekről származó hús. A boreális tengerparti rétek kezelésének visszaállítását célzó projektek eredményeként egyre bővül a helyi ökológiai termelésből származó, kiváló minőségű hús piaca. A szarvasmarhatenyésztők újonnan létrehozott egyesülete tanulmányutakat szervez a tagok és a környező területeken gazdálkodó mezőgazdasági termelők számára. A helyi nyersanyagokat felhasználó hagyományos kézművesség újjáéledésének eredményeként Hiiumaa szigetén kialakult a helyi termékek piacának hagyománya, és növekedésnek indultak a helyi idegenforgalmi vállalkozások.

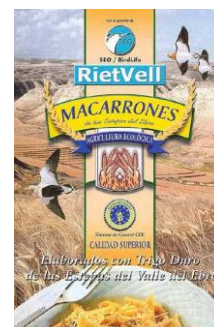
Németország – Rhönschaf. A Rhön Bioszféra Rezervátum a LIFE-ből kapott támogatást a Natura 2000-hez tartozó gyepterületekről származó birkahúsnak mint természetbarát terméknek a Natur- und Lebensraum Rhön e.V. szövetkezet segítségével történő népszerűsítésére. A helyreállított területeken egy átlagos pásztor 2002-re az éves báránytöbbségnek 70%-át közvetlenül és jó áron a helyi éttermek és szállodák részére értékesítette. A hálózathoz tartozó helyi szállodák és éttermek kötelezettséget vállaltak arra, hogy a menüben csak a Rhönből származó birkahúst használják, és tájékoztatják a vendégeket arról, hogy ezen ételek fogyasztása hogyan járul hozzá annak a tájnak a megővéséhez, amely miatt odautaztak.

Németország – Altmühltaler Lamm. A bajorországi Altmühltal régió jellemzője a mészkedvelő gyepeken élő borókacserjés (I. melléklet, 5130. élőhelytípus). A terelt juhállományokból kiváló minőségű bárányhús és gyapjú származik. A regionális szövetkezetben a pásztorok és a földtulajdonosok megállapodtak abban, hogy a juhoknak legalább a felét az Altmühltal rezervátumban legeltetik, csak helyben előállított kiegészítő takarmánnyal etetik, és betartják az állatjólétre, legeltetési sűrűsége, valamint a peszticidek és műtrágyák használatának tilalmára vonatkozó iránymutatásokat. A pásztorok számára garantálják a méltányos árat, a bárányhúst pedig a helyi szállodáknak és henteseknek adják el.

Spanyolország – Riet Vell. A SEO/BirdLife létrehozott egy társaságot, amely a természetvédelemhez kapcsolódó ökológiai termékek előállításával és forgalmazásával foglalkozik (Riet Vell). A társaság sikeresen forgalmazza az Ebro deltájában (Spanyolország) termesztett rizst, valamint Belchite és Monegros sztyeppéiről származó bio-durumbúzát (amelyet főként Natura 2000 területeken termesztenek), az utóbbiból pedig kiváló minőségű makarónit és spagettit állít elő. 2003 óta a Riet Vell mintegy 180 000 kg terméket értékesített (további részletekért lásd a spanyolországi esettanulmányt).

5.4. háttérmagyarázat: Példa az uniós oltalom alatt álló eredetmegjelölés (OEM) címke alatt regisztrált termékekre, amelyek kedveznek a Natura 2000 élőhelyeknek

Németország: A lápréti birkahús („Diepholzer Moorschnucke”) OEM-rendszere segítette a németországi Diepholzban található **félíg természetes láprétek és Ramsar-listás vizes élőhelyek** jövedelmező kezelésének kialakításában, amelyek állapota egyébként leromlott volna. A program egy helyi birkafajtát használ, amelyet hagyományosan lápréteken és vizes élőhelyeken legeltetnek. A gazdálkodás következtében több mint 5000 ha láprét újult meg. Számos veszélyeztetett faj – például a harmatfű és az erdei pacsirta – tért vissza a területre, míg a hagyományos birkafajta védelme fokozza az agrár-biodiverzitást.

Franciaország: Az odúban fészkelő madarak és denevérek fontos élőhelyeit adó hagyományos almáskertekből származó Pays d’auge almabor és calvados OEM.

Spanyolország: Sikeres OEM-rendszer a Spanyolország baszkföldi és navarrai régiójában található külterjes legeltetésű **hegyvidéki élőhelyekről** származó juhtejből készült sajt („idiazabal”) számára. A hagyományos juhajtakkal (*Laxta* és *Carranzana*) folytatott alacsony intenzitású legeltetésen alapuló termelési módszerekkel készült. A termék piaca segít a félíg természetes élőhelyeket formáló vándorlegeltetés és pásztorkodás fenntartásában.

Spanyolország: Az „Arroz de Valencia” OEM-program keretében termesztett hagyományos rizsfajtákat a Valencia régióban található Albufera Nemzeti Park vándormadarak és vízi madarak, valamint kétéltűek, halak és számos más faj számára fontos védett **vizes élőhelyein** termesztik. A termesztési módszerek az élőhelyhez igazodnak, és a változó árvíz-szintekre támaszkodnak, amelyek fenntartják a vizes élőhelyek talajkörülményeit, és a minimálisra szorítják az agro-kémiai anyagok használatát.

Spanyolország: A hagyományosan kezelt **dehesa** területeken a sertések az őszi-téli időszakban makk után kutatnak, tavasszal pedig legelnek, gyakran a legelő juhokkal és szarvasmarhákkal együtt. A dehesa területeken legeltetett sertésből előállított ibériai sonka OEM akkor viselheti a „makkal etetett” (*de bellota*) címkét, ha a sertés a levágást megelőző legalább 60 napig kizárólag makkot fogyasztott, és az ellenőrök ellenőrizhetik, hogy az állománysűrűség a dehesa hordképességén belül van-e (a makktermés tekintetében). A sertéseknek ezért legalább az év egy részében a dehesán kell legelniük, hogy megfeleljenek az OEM előírásainak, ami így módon támogatja ezen élőhely fenntartható használatát.

Források: (Ecologic, 2006b; Oppermann és Spaar, 2003; Verhulst et al., 2007)

5.10. KAP-támogatás a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági élőhelyek és fajok kezeléséhez

E fejezet korábbi részei a KAP-támogatás lehetséges forrásait ismertették, amelyek révén biztosítható az alacsony intenzitású Natura 2000 gazdálkodási rendszerek fennmaradása, valamint az érintett mezőgazdasági üzemek kapacitásának és bevételének növelése. Ez a rész az élőhelyek és fajok kezeléséhez fűződő támogatásokat ismerteti, amelyek erre az alpra építve biztosítják a Natura 2000 területek védelmét, kezdve azokkal a finanszírozási forrásokkal, amelyek a Natura 2000 gazdálkodási tervek elkészítésében segítenek, mivel e tervek (vagy hasonló kezdeményezések) alapozzák meg a kiemelt támogatási intézkedések kialakítását, az agrár-környezetvédelmi és az éghajlattal kapcsolatos kifizetéseket és a nem

terhelő beruházásokat is beleértve. Az e célra nyújtott támogatások a következőket foglalják magukban:

- Vidéki örökség és Natura 2000 intézkedési tervek (2. pillér)
- Agrár-környezetvédelmi és az éghajlattal kapcsolatos kifizetések (2. pillér)
- Agrár-környezetvédelmi és az éghajlattal kapcsolatos kifizetésekhez és a Natura 2000-hez kapcsolódó, nem termelő beruházások (2. pillér)
- Natura 2000 kompenzációs kifizetések (2. pillér)
- Állatjóléti kifizetések (2. pillér)
- Az erdőtűz által az erdőkben okozott károk megelőzése és a mezőgazdasági termelési potenciál helyreállítása (2. pillér)

Vidéki örökség és Natura 2000 intézkedési tervek (2. pillér)

Az „Alapvető szolgáltatások és a falvak megújítása a vidéki térségekben” megnevezésű intézkedés⁷⁴ tartalmazza „a Natura 2000 területekre és jelentős természeti értéket képviselő egyéb területekre vonatkozó védelmi és intézkedési tervek” kidolgozására és naprakésszé tételére irányuló finanszírozás lehetőségét. A források igénybe vehetők még kis méretű infrastruktúrához, valamint „a falvak kulturális és természeti örökségének, a vidéki tájaknak és a nagy természeti értékű területeknek a megőrzésével, helyreállításával és korszerűsítésével – az ezekhez kapcsolódó társadalmi-gazdasági szempontokat, valamint a környezettudatosságot célzó intézkedéseket is beleértve – kapcsolatos” tanulmányokhoz és beruházásokhoz; A legtöbb uniós támogatás nem tudja biztosítani az ilyen jellegű finanszírozást, amelynek célja az intézkedési tervek kidolgozására irányuló részvételi folyamatok erősítése vagy támogatása, továbbá ezt az intézkedést sokkal nagyobb mértékben lehetne hasznosítani a Natura 2000 területekre vonatkozó hatékony intézkedési tervek kialakításának támogatására, olyan részvételi megközelítések alkalmazásával, amelyek biztosítják, hogy az érdekelt felek támogassák az intézkedési célokat (Boccaccio et al., 2009), és segítve olyan konfliktusok veszélyének elkerülését, amelyek számos tagállamban előfordultak (Apostolopoulou és Pantis, 2009; Grodzinska-Jurczak és Cent, 2011; Keulartz, 2009; Rauschmayer et al., 2009).

Számos más tagállam is használta 2007–2013-as vidékfejlesztési programjában az egyenértékű intézkedést. Az intézkedést Németországban széles körben alkalmazzák a Natura 2000-hez fűződő tervek kidolgozásához, élőhelyek fenntartásához/helyreállításához és fajvédelmi programok, víz-keretirányelvvel kapcsolatos projektek és természetvédelmi szaktanácsadási szolgáltatások megvalósításához. Franciaországban ezt az intézkedést használják a Natura 2000 intézkedési tervek, a nem gazdálkodókkal vagy nem erdőgazdálkodó tulajdonosokkal kötött Natura 2000 szerződések és figyelemfelkeltő intézkedések finanszírozására; Franciaországban ezen intézkedés alkalmazásával valósítottak meg a nagy testű ragadozókkal fennálló konfliktusok csökkentését célzó intézkedéseket. Finn környezetvédelmi nem kormányzati szervezetek most már igényelhetnek finanszírozás ezen intézkedés alapján, hogy a magántulajdonban lévő Natura 2000 erdők számára intézkedési terveket dolgozzanak ki, például ökoturizmus-helyszíneként való népszerűsítésükre (Figezky et al., 2010). Walesben ez az intézkedés a következő célok támogatását szolgálta: az Ynys-hir természetvédelmi területen található ártéri mocsaras legelők és sós mocsarak helyreállítása, a terület látogatók általi

⁷⁴ A 2013. december 17-i 1305/2013/EU rendelet 20. cikke.

megközelíthetőségének és létesítményeinek, a terület lakosság körében való ismertségének és céljainak fejlesztése, valamint az egész idegenforgalmi ágazatban kialakítandó tényleges partnerségek kialakítása (Allen et al., 2012b).

Agrár-környezetvédelmi és az éghajlattal kapcsolatos kifizetések (2. pillér)

Az intézkedés hatálya kibővült, ahogyan azt az új elnevezés is jelzi, és (a Leaderen kívül) továbbra is ez az egyetlen olyan intézkedés, amelyet a tagállamoknak kötelező belefoglalniuk a vidékfejlesztési programokba⁷⁵. E kifizetéseknek „a környezethez és az éghajlathoz pozitívan hozzájáruló mezőgazdasági gyakorlat megőrzését, valamint e gyakorlat szükséges módosításainak az előmozdítását kell célozniuk”.

Az agrár-környezetvédelmi intézkedéseknek az éghajlattal kapcsolatos intézkedésekkel való kiegészülése az éghajlatváltozás mérsékléséhez és az ahhoz való alkalmazkodáshoz hozzájáruló agrárgazdálkodási gyakorlatok támogatása iránti elkötelezettséget jelzi, amely még hangsúlyosabbá válhat, ha az EU elfogadja a földhasználathoz, a földhasználat-megváltoztatáshoz és az erdőgazdálkodáshoz kapcsolódó üvegházhatásúgáz-kibocsátások elszámolásának szabályait. Az egyéb változások közé tartozik a mezőgazdasági termelők és egyéb gazdálkodók által benyújtott, nagyvonalúbb tranzakciós költségekkel kiegészülő csoportos kérelmek középpontba állítása, ami segíthet a Natura 2000 területeken az élőhelyek és fajok nagyobb léptékű kezelésének biztosításában, amennyiben a tagállamok ezek használata mellett döntenek. Az együttműködésen alapuló megközelítések és az agrár-környezetvédelmi programokba történő csoportos pályázatok eredményes alkalmazása Hollandiában már megfigyelhető (Franks és McGloin, 2006).

Az intézkedés a mezőgazdasági termelők és egyéb gazdálkodók számára éves támogatást biztosít, amelyért cserébe – többéves kötelezettségvállalások révén – egyértelműen meghatározott gazdálkodási gyakorlat betartásával környezetgazdálkodási szolgáltatást kell nyújtaniuk. E gyakorlatok a környezetvédelmi szabályozás és a kölcsönös megfeleltetés által már biztosított védelmi referenciaszint fölötti és azon túlmutató, sajátos környezetvédelmi hasznot eredményeznek (a referenciaszinttel kapcsolatban lásd az 5.3. részt). A részvétel önkéntes, a támogatás folyósításához pedig a mezőgazdasági termelőknek gazdálkodási szerződést kell aláírniuk az irányító hatósággal, amely általában 5–7 évre szól. A szerződés meghatározza a mezőgazdasági üzem szintjén betartandó gazdálkodási követelményeket, amelyek gyakran igen részletesek, továbbá a tervezést és nyilvántartás vezetését is előírhatja (például a tápanyagfelhasználás és a készletmozgás vonatkozásában)⁷⁶.

Az agrár-környezetvédelmi és az éghajlattal kapcsolatos intézkedéseket nemzeti, regionális vagy helyi szinten lehet kidolgozni, fókuszálni és végrehajtani. Ez a KAP összes támogatási intézkedése közül az egyik legrugalmasabb – a jogszabály által biztosított kereteken belül –, és lehetővé teszi a tagállamok számára, hogy a környezetvédelmi prioritásaikat oly módon kezeljék, hogy az tükrözze a különböző mezőgazdasági üzemekre és európai régiókra jellemző helyi biofizikai, éghajlati, környezeti és agronómiai körülmények sokféleségét. A tagállamok számos különböző agrár-környezetvédelmi programot dolgoztak ki, nem csupán

⁷⁵ A 2013. december 17-i 1305/2013/EU rendelet 28. cikke.

⁷⁶ Az agrár-környezetvédelmi kifizetések kedvezményezettjeinek a tagállamok által meghatározandó, a műtrágyák és növényvédő szerek használatával kapcsolatos követelményeket is be kell tartaniuk (az 1698/2005/EK rendelet 39. cikkének (3) bekezdésében előírtaknak megfelelően).

az eltérő környezetvédelmi prioritásokra és nehézségekre, hanem a társadalmi preferenciákra, intézményi megállapodásokra, valamint anyagi és politikai nyomásra adott válaszul egyaránt (IEEP, 2011).

Több tagállam külön célzott agrár-környezetvédelmi programokat dolgozott ki a Natura 2000 területek vagy a Natura 2000 élőhelyeknek és fajoknak otthont adó mezőgazdasági földterületek gazdálkodási szükségleteire (lásd az 5.5. és az 5.6. háttérmagyarozatot). Spanyolország például agrár-környezetvédelmi program keretében támogatja a hagyományos külterjes szántóföldi-juhtenyésztéses gazdálkodási rendszerét (Caballero és Fernández-Santos, 2009). Egyes államok azonban (mint például Görögország, Franciaország és Spanyolország nagy része) az EMVA költségvetéséből keveset költenek az agrár-környezetvédelemre (Boccaccio et al., 2009). Összességében a tagállamok agrár-környezetvédelmi és az éghajlattal kapcsolatos programjait egyensúlyba kell hozni, hogy választ adjanak egyrészt a biodiverzitással kapcsolatos szükségletekre a teljes gazdálkodási szintén, másrészt a ritkább élőhelyek és közösségi jelentőségű fajok szükségleteire.

A biodiverzitás szempontjából fontos, nagy kiterjedésű területek állnak azon gazdálkodók tulajdonában, amelyeknek nem a gazdálkodás az elsődleges tevékenysége – ilyenek például a természetvédelmi szervek. Az agrár-környezetvédelmi és az éghajlattal kapcsolatos támogatásban nem csupán a mezőgazdasági termelők, hanem egyéb gazdálkodók is részesülhetnek, akár egyénileg vagy csoportosan. A vidékfejlesztési programok kidolgozása során ügyelni kell annak biztosítására, hogy a támogatás azon személyek rendelkezésére álljon, akik a legjobb helyzetben vannak a környezetvédelmi prioritások teljesítéséhez szükséges környezetgazdálkodás elvégzéséhez. A kifizetésekre 5–7 éves időtartam során általában évente kerül sor, ugyanakkor „*az adott területek kereskedelmi célú felhasználásáról való lemondás*” esetében átalány vagy egyszeri kifizetés formájában is nyújthatók. A kifizetések 20 százalékos (termelői csoportok esetében 30 százalékos) tranzakciós költséget tartalmaznak.

A hagyományos és helyi haszonállat-fajták – különösen a szarvasmarha és a juh – fontos szerepet játszanak a féltermészetes legelők kezelésében, és ez a védelmüket és hasznosításukat támogató intézkedés a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületek kezelésének hasznos kiegészítő forrása. A genetikai erőforrások megőrzését szolgáló agrár-környezetvédelmi programokat már a korábbi vidékfejlesztési programokban is használták, például Olaszországban, Portugáliában, Németországban és Ausztriában a nemzeti szarvasmarha-fajták jelentős részének támogatásához (Nitsch, 2006), mint például Magyarországon a szürke és a tarka szarvasmarha, a mangalica sertés és a racka juh, amelyek a pannon szikes sztyeppéken és sós mocsarakon legelnek; Észtország őshonos lófajtája és a tengerparti réteken legelő észt szarvasmarha-fajta; valamint Szlovénia 14 állatfajtára vonatkozó programja, beleértve a Cika szarvasmarhát, a krajnai méhet és az alpesi réteken legelő Jezersko-Solčava juhot. Bulgáriában a karakacsan juhászkutya-fajta finanszírozása fontos támogatást jelent az I. melléklethez tartozó élőhelyeken folytatott külterjes legeltetés számára.

Az agrár-környezetvédelmi és az éghajlattal kapcsolatos programok sikeressége számos tényezőtől függ. Ezek közül a legfontosabb a környezetgazdálkodási tanácsadás és képzés biztosítása a mezőgazdasági termelők számára, valamint a programok kidolgozásához és az

eredmények ellenőrzéséhez szükséges műszaki és intézményi kapacitás biztosítása. A programok sikeresebbek, ha azokat a mezőgazdasági termelők részvételével dolgozzák ki, és a kialakításuk során a mezőgazdasági termelők tudását is felhasználják (lásd például az E. mellékletben a Németországra, Cseh Köztársaságra, Romániára és Észtországra vonatkozó esettanulmányokat).

Az agrár-környezetvédelmi és éghajlattal kapcsolatos szerződések a mezőgazdasági termelő szempontjából szabadon választhatók, és a sikeres igénybevétel olyan kifizetési rátáktól függ, amelyek a mezőgazdasági termelőnél keletkezett valós költségeket tükrözik, továbbá kellő támogatást nyújtanak a gazdasági szempontból nem életképes gazdálkodási rendszerek fenntartásához. Az agrár-környezetvédelmi kifizetések kiszámítása a gazdálkodásirányítási követelményekből fakadó többletköltségek és elmaradt jövedelem alapján történik, de a rendkívül alacsony mezőgazdasági jövedelemmel rendelkező mezőgazdasági üzemek, különösen a jelentős természeti értéket képviselő hegyi állattenyésztő gazdaságok helyzetére e képlet nem nyújt megoldást, mivel ezek már eleve magas szintű környezetgazdálkodást valósítanak meg, de nincs olyan bevételük, amelyről lemondhatnának, és ahol előfordulhat, hogy nincs szükség a gazdálkodási rendszer megváltoztatására és így többletköltségek felvállalására. Az olyan agrár-környezetvédelmi támogatási összegek nélkül, amelyek a gazdálkodási rendszer munkaerőköltségeit és állandó költségeit is figyelembe veszik, a mezőgazdasági termelők számára a gazdasági szempontból reális választás a mezőgazdasági tevékenység beszüntetése lenne. A tagállamok a jelentős természeti értéket képviselő gazdálkodás folytatásával járó összes költség megjelenítése érdekében jobban kihasználhatnák az e képlet mögött húzódó kereskedelmi szabályok rugalmasságát (Barnes et al., 2011; RSPB & Birdlife International, 2011). A támogatás kiszámításának egyik legfontosabb – a tagállamok által gyakran figyelmen kívül hagyott – eleme a mezőgazdasági termelő tranzakciós költségeit (azaz a szerződés megkötésével és igazgatásával járó időt és erőfeszítést) fedező kiegészítő támogatás. Ez a kiszámított támogatást további 20 százalékkal (csoportos szerződések esetében 30 százalékkal) emelheti meg, és a mezőgazdasági termelő szempontjából lényeges különbséget eredményezhet, de jelenleg számos irányító hatóság nem az agrár-környezetvédelmi támogatásokhoz nem adja hozzá a tranzakciós költségeket, pedig ez bizonyítottan befolyásolja a támogatás igénybevételét (Keenleyside et al., 2012).

5.5. háttérmagyarázat: A Natura 2000 élőhelyek számára kialakított agrár-környezetvédelmi programok 2007–2013 között

Románia – Jelentős természeti értéket képviselő rétek kezelése. A program a hagyományos szerves trágya használatára, a műtrágya használatának tilalmára, a lekaszált széna kaszálást követő 2 héten belüli betakarítására irányuló követelményeket, az elárasztott legelőkön való legeltetés korlátozását tartalmazza; a „hagyományos gyakorlatok fenntartására” kiegészítő támogatás is rendelkezésre áll (amelynek feltétele a kizárólag kézi kaszálás) (ENRD, 2010; Güthler és Oppermann, 2005; Riccheri, 2006). A program lehetővé teszi a kaszálórétek hagyományos, tájképi mozaik részeként, eltérő időpontokban végzett kaszálással történő fenntartását, ami ideális a változatos állati és növényi közösségek gyarapodásához.

Szlovákia – féltermészetes legelők és rétek kezelése. A féltermészetes és természetes gyepterületek védelmét szolgáló agrár-környezetvédelmi programok hét, a Nemzeti Gyepterület-nyilvántartásban (diagnosztikai fajok alapján) féltermészetesként nyilvántartott gyepterület-típusra irányuló gazdálkodási gyakorlatot neveznek meg (száraz gyepek, üde-füves gyepek, hegyi kaszálórétek, alacsonyabban fekvő nedves gyepterületek, *Cnidion* mocsárrétek, magasabban fekvő nedves gyepterületek, láprétek és kékperjés láprétek, magashegyi gyepterületek). A gazdálkodási előírások közé tartozik a megadott időpontok közötti kaszálás, kerítés nélküli pásztorkodás, a vízelvezetés tilalma és a talajtakarás használatának mellőzése. A lápréteken és kékperjés lápréteken tilos a legeltetés. Az alföldi mocsárréteken és a hegyi kaszálóréteken a legeltetés az első kaszálás után megengedett. Több mint 102 000 ha féltermészetes gyepterület részesül agrár-környezetvédelmi intézkedések keretében nyújtott finanszírozásban (évente 17 millió EUR).

Spanyolország – a „dehesák” fenntartása. Az Extremadura, Kasztília-La Mancha és Andalúzia régiókban (és Castilla y Leónban az „erdei környezet” cím alatt) végrehajtott agrár-környezetvédelmi programok olyan gazdálkodási követelményeket tartalmaznak, amelyek tiltják vagy korlátozzák a gabona/hüvelyesek/szálastakarmány termesztését (ami a „dehesák” intenzívebb gazdálkodású területein elterjedt gyakorlat), 0,1–1,0 LU/ha állománysűrűséget és egyéb korlátozásokat állapítanak meg, amelyek célja a túllegeltetés elkerülése, a tájképi elemek (pl. kőfalak) fennmaradásának biztosítása, a faállomány-sűrűség fenntartása vagy növelése (*Quercus*, *Olea*), metszésükre és megújításukra, valamint a cserjések kezelésére vonatkozó követelményeket, valamint egyes önkéntes kötelezettségvállalásokat is meghatároznak, mint például a legeltetés mellőzése és az ökológiai növénytermesztés. Az intézkedés a helyi fajták – sertés, szarvasmarha, juh és egyebek – védelme érdekében más agrár-környezetvédelmi programmal is kombinálható, ami hagyományosan támogatja a dehesa-élőhelyeket és az ökológiai állattartást. (Ecologic, 2006a; Rauschmayer et al., 2009; SEO and Birdlife International, 2011)

Svédország – A Natura 2000-hez tartozó legelők kezelése. Svédország a többféle Natura 2000 élőhelytípusra jellemző, sajátos értékekkel rendelkező legelők számára nyújt támogatást, mint például a meszes legelők, hegyi legelők, kaszálórétek és vizes élőhelyek. A fás legelők számára más programokat dolgoztak ki. A programok támogatják az ezen élőhelyek számára megfelelő, alacsony erőforrás-igényű gazdálkodás fenntartását, amelyhez olyan követelmények kapcsolódnak, mint például a legeltetés és a betakarítás kezelése, a peszticidek használatának tilalma és a rotációs szántás korlátozása.

Egyesült Királyság – közös legeltetésű nedves fenyérek. A közbirtokok agrár-környezetvédelmi programba történő bevonása gyakran okoz nehézséget, de Walesben (Egyesült Királyság) egy Natura 2000 területhez tartozó, 800 hektár fenyéren juhot legeltető 16 személy 5 éves agrár-környezetvédelmi szerződést kötött, hogy tavasszal és nyáron növeljék a szarvasmarha-legeltetés mértékét, aminek célja a nedves fenyéren egyre inkább terjedő páfrány kiirtása és a durva növényzet lelegeltetése. Télen a túllegeltetés megelőzése érdekében korlátozzák a juhek számát, és a nem termelő beruházásokra vonatkozó intézkedést az élőhely helyreállítása érdekében a

5.6. háttérmagyarázat: Az agrár-környezetvédelmi intézkedések Natura 2000 fajokra történő testreszabása terén elért sikerek

Franciaország – takarmánynövények a reznek (*Tetrax tetrax*) számára Mivel a Poitou Charentes régióban 2004-ben célzott agrár-környezetvédelmi programot vezettek be, a térségben azt tapasztalták, hogy egyre több reznek tér vissza. A program a madárállomány csökkenésének két fő okának kezelésére irányul: a fészkek megsemmisítése és az éhezés. A lehetőségek közé tartoznak a következők: az egygyári növényekről a takarmánynövényekre és gyepterületekre történő átállítás; a lucernamezők lekaszásának korlátozása; rovarölő szerek és gyomirtó szerek tilalma.

Portugália – kiterjedt gabonatermő pseudo-sztyeppe a túzok (*Otis tarda*) és más pusztai madarak számára. A Castro Verde Zóna Program agrár-környezetvédelmi programja azokat a mezőgazdasági termelőket támogatja, akik a hagyományos rotációs gabonatermesztési gyakorlatokat folytatják, továbbá elősegíti a rovarölő szerek és gyomirtó szerek használatának csökkentését, valamint az alacsony mértékű legeltetést. Ennek eredményeként a túzok (*Otis tarda*) populációja a térségben megkétszereződött. A fehérkarmú vércse (*Falco naumanni*) és a reznek (*Tetrax tetrax*) populációja is javult. Mindez annak ellenére is bekövetkezett, hogy a támogatási összegek nem elegendőek ahhoz, hogy kompenzálják a mezőgazdasági termelőket a gazdálkodási tevékenységek korlátozásáért.

Szlovénia – a réti gyümölcsösök és az azokhoz tartozó madarak védelme. A program támogatja a fák metszését és újraültetését (hektáronként legalább 50, legfeljebb 200 fa); korlátozza a kifejlett fák metszésének időpontját; a fák alatti, fajokban gazdag legelőkön csak korlátozott állománysűrűséggel folytatható legeltetés; valamint korlátozza a növényvédő szerek és a műtrágya használatát. Az I. melléklethez tartozó, a hagyományos gyümölcsösökben élő fajok közé tartozik a kuvik (*Athene noctua*), a banka (*Upupa epops*) és a nyaktekercs (*Jynx torquilla*).

Egyesült Királyság (Anglia) – legelőgazdálkodás a mocsári tarkalepke védelmében (*Euphydryas aurinia*). A mocsári és a meszes talajú gyepterületek csökkenése miatt Európa jelentős részén szinte teljesen kipusztult a mocsári tarkalepke, amelynek populációi egy célzott agrár-környezetvédelmi program végrehajtásának eredményeként stabilizálódtak vagy növekednek. A program olyan gazdálkodási opciókat finanszíroz, amelyek mocsári, meszes talajú gyepterületen található, rövid és hosszú növényzetű egyenetlen mozaikokat hoznak létre, szarvasmarha vagy hagyományos lófajták általi külterjes legeltetés, valamint szelektív kaszálás és a cserjék eltávolításának alkalmazásával.

Források: (Poláková et al., 2011; RSPB & Birdlife International, 2011), Liga para a protecção da natureza (LPN) személyes kommunikáció; Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületek kezelésével kapcsolatos esettanulmányok az E. mellékletben található.

Néhány, a biodiverzitásban gazdag élőhelyek vagy adott fajok fenntartására irányuló agrár-környezetvédelmi program a „teljesítményen alapuló kifizetéseken” alapult, ami a mezőgazdasági termelők számára rugalmasságot biztosított a szükséges gazdálkodási mód kiválasztásához (lásd például Írország esettanulmányát az E. mellékletben). Ez jól működhet olyan élőhelytípusok és fajok esetén, amelyeknél a könnyen ellenőrizhető eredmény az élőhely általános állapotával közvetlenül összefügg, ugyanakkor a mezőgazdasági termelők számára nagyobb kockázattal jár, mivel a környezetvédelmi eredmények rajtuk kívül álló, külső tényezőktől is függhetnek (mint például az időjárás és az állatok vándorlása). A nemzeti hatóságok számára is nehézséget jelent a megfelelés ellenőrzése, ami magasabb

hibaarányt és csökkent kifizetéseket eredményezhet. A sikerhez ezeket a programokat megfelelően ki kell dolgozni, és nem jelenthetnek a mezőgazdasági termelő számára túl magas kockázatot.

Az agrár-környezetgazdálkodáshoz és a Natura 2000-hez kapcsolódó, nem termelő beruházások (2. pillér)

Ez az intézkedés az agrár-környezetvédelmi és éghajlattal kapcsolatos, valamint a Natura 2000 intézkedések fontos kísérője, amely előre meghatározott földgazdálkodáshoz nyújt éves támogatásokat, de nem kínál beruházási támogatást. A nem termelő környezetvédelmi beruházások – amelyeknek gyakran már az öt éves szerződés kezdetekor rendelkezésre kell állniuk – létfontosságúak lehetnek a földgazdálkodási követelmények végrehajtásának megvalósíthatósága szempontjából, különösen a jelentős természeti értéket képviselő gazdálkodásra, valamint a Natura 2000 élőhelyekre és fajokra irányuló programok esetében.

A korábbi EMVA-intézkedés mostanra egy tágabb beruházási intézkedés⁷⁷ részét képezi, hatálya mostanra kibővült, hogy a *„biológiai sokféleséggel összefüggésben a fajok és élőhelyek védettségi állapotához”*, valamint a már jól ismert, *„az agrár-környezetvédelmi, illetve az éghajlatváltozással kapcsolatos (...) célok teljesítéséhez”*, valamint *„valamely Natura 2000 terület vagy egyéb, a programban meghatározásra kerülő, jelentős természeti értéket képviselő rendszerek közjóléti értékének növeléséhez”* kapcsolódó beruházásokat is magába foglalja.

Az intézkedés olyan infrastruktúra finanszírozására is felhasználható, amelyre a Natura 2000-hez tartozó élőhelyek kezeléséhez van szükség, mint például a vizes élőhelyek kotrása, a vízgazdálkodási rendszereknek a vizes élőhelyek hidrológiájának helyreállítását célzó visszaállítása, valamint bekötőutak, kerítések és gépek. Az olyan környezetvédelmi beruházások költségeinek akár 100 százalékát is fedezheti, mint például a sövények, kerítések, falak és egyéb szerkezetek helyreállítása vagy létesítése, amelyek környezeti előnnyel járnak, de termelési céljuk nincs vagy elenyésző mértékű, ezért gazdasági szempontból nem vonzóak a mezőgazdasági termelők számára. Az intézkedést az agrár-környezetvédelmi intézkedés mellett széles körben használják, és a 2007–2013 közötti időszakban sok agrár-környezetvédelmi cselekvés kapott mindkét intézkedéstől támogatást.

Az intézkedés fontos finanszírozást nyújt a Natura 2000-hez tartozó földterületen zajló, élőhely-helyreállítási munkálatokhoz, a beruházások pedig többek között a következőkre vonatkozik: a cserjések kezelése és eltávolítása; a hagyományos mezőgazdasági struktúrák, például teraszok, kőfalak és juhakol helyreállítása; nedves élőhelyek, például tavak, nádasok, mocsarak és árkok helyreállítása; valamint a hagyományos gyümölcsösök, olajfaligetek és fás legelők helyreállítása. Fontos megjegyezni a Natura 2000 területek kezelésével kapcsolatban, hogy a kerítések, a vízellátás és egyéb szükséges állattenyésztési infrastruktúrák a környezetbarát legeltetéses rendszerek számára komoly költséggel járhatnak, különösen e rendszerek újbóli bevezetése esetén. A beruházástámogatás gyalogutak, madármegfigyelő helyek létesítésére, valamint a Natura 2000 területek, egyéb védett természetvédelmi területek és jelentős természeti értéket képviselő földterületek látogatóinak nyújtandó tájékoztatásra is szolgálhat.

⁷⁷ A 2013. december 17-i 1305/2013/EU rendelet 17. cikke.

Natura 2000 kompenzációs kifizetések (2. pillér)

A 2. pillérre vonatkozó rendelet bizonyos módosításokat tartalmaz az intézkedést⁷⁸ illetően, hogy egyszerűsítse azt, és ösztönözze használatát. Azok a gazdálkodók, akik nem mezőgazdasági termelők, indokolt esetben jogosultak lesznek a támogatásra. Támogatásban lehet részesíteni továbbá *„egyéb olyan körülhatárolt természetvédelmi területek(et), amelyek a gazdálkodásra vagy az erdőkre alkalmazandó környezetvédelmi korlátozások vannak érvényben, és amelyek hozzájárulnak az (élőhelyvédelmi) irányelv 10. cikkének a végrehajtásához”*. E területek aránya nem haladhatja meg az adott program területi hatálya alá tartozó Natura 2000 területek 5 százalékát.

Ez az intézkedés eléggé eltér az egyéb vidékfejlesztési intézkedésektől, mivel kompenzációs kifizetést nyújt az élőhelyvédelmi irányelv és madárvédelmi irányelv (valamint a vízkeretirányelv) végrehajtásáról szóló nemzeti jogszabályok által előírt, földgazdálkodással és erdőgazdálkodással kapcsolatos korlátozásokért. A mezőgazdasági termelőknek, erdőgazdálkodóknak vagy egyéb gazdálkodóknak a Natura 2000 területeken nyújtott támogatások a Natura 2000 terület hivatalos kijelölésétől és olyan intézkedési terv vagy azzal egyenértékű jogszabályok meglététől függenek, amelyek meghatározzák azokat a kezelési intézkedéseket, amelyeket a gazdálkodók jogilag kötelesek elvégezni azért, hogy hozzájáruljanak az adott terület kedvező ökológiai állapotának helyreállításához és fenntartásához.

A kifizetések hektáronkénti átalányösszegként jelennek meg, amelyek alapjául a Natura 2000-re vonatkozó jogszabályok által előírt, a GAEC kölcsönös megfeleltetési követelményein és az I. pillér összefüggésében meghatározott minimumtevékenységeken túlmutató korlátozások miatt elmaradt jövedelem és/vagy keletkezett költségek szolgálnak. Ezek közé tartozhatnak például az állománysűrűsége, a legeltetés és a kaszálás időpontjaira vonatkozó korlátozások, vagy a vízelvezetési és erdőtelepítési tevékenységekről való lemondás.

Az intézkedés a kiemelt uniós mezőgazdasági élőhelyek védettségi helyzetének javítására irányuló vidékfejlesztési intézkedéscsomag igen fontos részét képezheti. Egységesített összegekben fizethető ki a támogatásra jogosult mezőgazdasági termelők és erdészek részére, viszonylag alacsony tranzakciós költségeket tartalmaz, továbbá célzottabb agrár-környezetvédelmi és éghajlattal kapcsolatos és nem termelő beruházás-támogatáshoz nyújt alapot, például ahol élőhely-helyreállításra vagy az 1. mellékletben felsorolt fajok szakértő általi kezelésére van szükség. A támogatási jogosultság egyéb természetvédelmi területekre történő kiterjesztése segíthet az élőhelyek közötti összeköttetések javításában és a biológiai sokféleség éghajlatváltozáshoz történő alkalmazkodásában, ugyanakkor azt korlátozhatják az érvényben lévő „környezetvédelmi korlátozások”.

Viszonylagos egyszerűsége ellenére a Natura 2000 intézkedés 2007–2020 közötti alkalmazása számos tagállamban igen korlátozott mértékű volt, és így az egész EU vidékfejlesztési kiadásainak csupán 0,5%-át tette ki. Vidékfejlesztési költségvetésében 2007–2013 között csak kevés tagállam fordított jelentős forrásokat ezen intézkedésre, és 2009-re

⁷⁸ Vidékfejlesztési rendelet, 30. cikk.

csak Németország, a Cseh Köztársaság, Észtország, Litvánia és Lettország érte el céljait⁷⁹. Írország fordított ugyan forrásokat az intézkedésre, de nem érte el a célt. Ez részben annak tudható be, hogy számos Natura 2000 terület még nem rendelkezik meghatározott gazdálkodási követelményekkel, ami azt jelenti, hogy a tagállamok ezen intézkedés keretében még semmilyen támogatást nem tudtak folyósítani (Európai Bizottság, 2010c). Például Lengyelország 2007–2013 közötti vidékfejlesztési programja tartalmazta a közvetlen Natura 2000 kifizetések lehetőségét, végrehajtását azonban elhalasztották addig, amíg elkészültek az intézkedési tervek, és ki lehetett számítani az intézkedéssel kapcsolatos valódi gazdasági költségeket és korlátokat (CEEweb, 2011) (és a Natura 2000 területeknek nyújtott támogatásra az önkéntes agrár-környezetvédelem összefüggésében tettek javaslatot).

A Natura 2000 területek kezelésének finanszírozására számos tagállam az önkéntes agrár-környezetvédelmi intézkedés alkalmazását részesítette előnyben, mivel ezeket a rendszereket már korábban létrehozták, nem függtek a területkezelési terv meglététől, és rugalmasabb finanszírozást tettek lehetővé.

Állatjóléti kifizetések (2. pillér)

Az állatjóléti intézkedés⁸⁰ olyan mezőgazdasági műveletek támogatására használható, amelyek a kötelező követelményeken túlmutató állatjólétet biztosítanak, beleértve a természetes szükségleteiknek jobban megfelelő ivóvizet és takarmányt; a jobb állatelhelyezési feltételeket, mint például férőhelyszükséglet, alom, természetes fény; a szabadba való kijárást stb.

Az intézkedést egyes tagállamok a szabad legeltetésű állattenyésztési rendszerek támogatására használták fel, a Natura 2000-hez tartozó legeltetést is beleértve. Németország például támogatja a nyári legelőkön, többek között alpesi réteken történő szarvasmarha-legeltetést, valamint a szarvasmarhák és sertések legeltetéssel kiegészített, kötetlen tartású (nyitott) istállóban tartását. Az olaszországi Emilia-Romagna régió támogatja a Parmigiano Reggiano sajt készítőket abban, hogy hegyvidéki területen legeltessék a szarvasmarhákat, a spanyolországi Katalónia pedig kiegészítő támogatásban részesíti az ökológiai állattenyésztőket (Zemekis et al., 2007). Az állatjóléti intézkedéssel az alom-alapanyag felhasználása is támogatható, ami piacot biztosíthat az almozó anyagot biztosító Natura 2000 réteken lekaszált növényeknek.

Az erdőtűz által az erdőkben okozott károk megelőzése és a mezőgazdasági termelési potenciál helyreállítása (2. pillér)

Amennyiben a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterület erdő mellett található (vagy a mezőgazdasági földterületet erdőterületként tartják nyilván), két, a legeltetés olyan legelőkön történő támogatására vagy visszaállítására felhasználható intézkedés is van, amelyek az erdők között vagy mellett tűzvédelmi pásztaként szolgálnak.

⁷⁹ Európai Vidékfejlesztési Hálózat (2011) Vidékfejlesztési programok 2007–2013 Elért teljesítménymutatók 2007–2009. 213. intézkedés: Natura 2000 támogatások és a 2000/60/EK irányelvhez (víz-keretirányelv) kapcsolódó támogatások (frissítve: 2011. június). http://enrd.ec.europa.eu/policy-in-action/rural-development-policy-in-figures/rdp-monitoring-indicator-tables/output-indicators/en/output-indicators_en.cfm

⁸⁰ A 2013. december 17-i 1305/2013/EU rendelet 33. cikke.

Az erdőkre vonatkozó intézkedés⁸¹ olyan földgazdálkodási műveleteket támogat, amelyek a védelmi infrastruktúrák, például tűzvédelmi pászták fenntartására szolgálnak. A természeti csapások vagy egyéb katasztrófaesemények után a mezőgazdasági potenciál helyreállítását támogató intézkedés⁸² a tüzesetek utáni élőhely-helyreállítás finanszírozására is felhasználható, mint például a futótűzre hajlamos cserjésekben folytatott legeltetés visszaállítása.

5.11. Együttműködési projekteket és helyi partnerségeket támogató KAP-kifizetések

A helyi partnerségek döntő szerepet játszanak a Natura 2000 természetvédelmi kezelési gyakorlatok helyszíni megvalósításában. Az EMVA számos lehetőséget tartalmaz a mezőgazdasági termelők akciócsoportjainak vagy a mezőgazdasági termelői csoportok és egyéb helyi szervezetek, például helyi önkormányzatok vagy nem kormányzati szervezetek közötti partnerségek finanszírozására, a Leadert, a termelői csoportokat és az együttműködési projekteket is beleértve. Az e célra nyújtott támogatások a következőket foglalják magukban:

- Együttműködés (2. pillér)
- Helyi partnerségek – Leader (2. pillér)

Együttműködés (2. pillér)

A KAP-reform a tagállamok számára kibővített és rugalmasabb intézkedést kínál a rövid ellátási láncokat és helyi piacokat népszerűsítő együttműködési projektek⁸³, valamint a környezetvédelmi projektekkel és környezetvédelmi gyakorlatokkal kapcsolatos kollektív megközelítések elősegítése, a helyi szintről a transznacionális szintig. Ez a támogatás kombinálható más uniós forrásokból származó finanszírozással. A támogatás kiterjed az előzetes tanulmányokra, az intézkedési tervek elkészítésére, valamint a projektek elősegítésére és végrehajtására, továbbá az eredeti hétéves időtartamot kollektív környezetvédelmi projektek esetében meg is lehet hosszabbítani.

Számos környezetvédelmi prioritás igényel szélesebb körű, tájszinten történő támogatást és kezelést, ami jócskán túlmutat az egyes mezőgazdasági üzemek határain. A Natura 2000 területek és más védett területek hatékony kezeléséhez a különféle gazdálkodók közötti közös fellépés szükséges, és ez az intézkedés különösen a gazdasági hanyatlás által veszélyeztetett, környezetvédelmi szempontból fontos területeken lehet értékes, célja pedig a környezetgazdálkodás és a gazdaság megújulásának elősegítése.

A tájszintű agrár-környezetvédelmi programok ismertségét a regionális egyesületek, valamint a nem mezőgazdasági termelői csoportok bevonásával jelentősen lehet növelni, ahogyan azt a holland környezetvédelmi szövetkezetek (Franks és Mc Gloin, 2007) és a német tájgondnoki szövetségek példája is mutatja. Ezek a szövetkezeti társulások egy adott régióban kötik össze a természetvédelmi csoportokat a helyi mezőgazdasági termelőkkel és helyi közösségekkel, és gyakran egymással szembenálló érdekcsoportokat képesek összefogni, hogy közösen gondoskodjanak a Natura 2000 területekről. Az érdekek és a helyi

⁸¹ Vidékfejlesztési rendelet, 24. cikk.

⁸² A 2013. december 17-i 1305/2013/EU rendelet 18. cikke.

⁸³ A 2013. december 17-i 1305/2013/EU rendelet 35. cikke.

erők összevonásával a bajorországi tájgondnoki szövetségek integrált és fenntartható földgazdálkodási gyakorlatokat valósítanak meg az elfogadott növény- és állatvilág védelme, valamint a fenntartható fejlődés támogatása érdekében. A helyi koordinátorok adott tájtípusra dolgoznak ki projekteket, a tudományos intézkedéseket, pénzügyi számításokat, valamint az agrár-környezetvédelmi programok végrehajtását is beleértve. Az állami szinten rendelkezésre álló forrásokra nyújtanak be pályázatokat, és felügyelik a tevékenységek főként helyi gazdálkodók általi megvalósítását, továbbá nyomon követik a projekt eredményeit. A sikeres projektek alapja a mezőgazdasági termelőkkel, helyi közösségekkel, természetvédelmi csoportokkal és kormányzati hatóságokkal való szoros együttműködés. Az 5.7. háttérmagyarázat a Natura 2000 hálózatban megvalósuló együttműködési kezdeményezések példáit mutatja be.

5.7. háttérmagyarázat: Sikeres együttműködési kezdeményezések a Natura 2000 termékek és az agrárturizmus népszerűsítése érdekében, a Leader és az integrált KAP-finanszírozás felhasználásával

Az osztrák „Almo Genussregion” – Almenlandi éttermek és marhahús-marketing

A stájerországi „Almenland Teichalm – Sommeralm” Leader+ régióban több mint 3 600 ha alpesi legelőn állítanak elő kiváló minőségű marhahúst. Az Almo, azaz az ezeken az alpesi legelőkön tenyésztett ökör bejegyzett védjegy, a termék pedig tanúsítással rendelkezik. Az LAG az Almo-régiót „Genussregion” néven reklámozza a turisták körében, továbbá minőségi éttermek és üzletek kínálják a helyi Almo marhahúst. A folyamat során a helyi lakossággal folytatott nyílt kommunikáció, valamint a települések, mezőgazdasági termelők, idegenforgalmi szolgáltatók, egy regionális vágóhíd és a termelő cég közötti szoros együttműködés jelentette a siker kulcsát. A marhahúst egy nemzeti áruházlánc mintegy 250 üzletében is értékesítik.

Az olaszországi Grosseto megye – integrált vidékfejlesztés

A toszkán vidéken található Grosseto megye erőteljesen integrált megközelítést alkalmaz a vidékfejlesztés finanszírozása terén. 2000 és 2007 között Grosseto megyében megkétszereződött az agrár-idegenforgalmi célú látogatások száma. A falusi turizmus a helyi mezőgazdasági termékek, valamint a természeti és történelmi örökség népszerűsítéséhez biztosít csatornát. A mezőgazdasági hozzáadott érték évente mintegy 2%-kal nőtt. Ugyanakkor a regionális védett terület kiterjedése elérte a régió mintegy 10%-át, 3 regionális parkot és 35 természeti rezervátumot is beleértve. A terület növényi biodiverzitásban is gazdag.

Források: (Beaufoy et al, 2011b; European Commission, 2009; Keenleyside et al, 2012; Poláková et al, 2011); és http://www.rudi-europe.net/uploads/media/Case-study_Italy_1.pdf, <http://www.herbmedit.org/flora/20-047.pdf>

Nemzeti szintű együttműködésre láthatunk példát Hollandiában, ahol az agrár-környezetvédelmi pályázók számára kollektív szerződéseket vezettek be. E kollektív szerződések célja a mezőgazdasági termelők közötti kommunikáció javítása és környezettudatosságuk növelése volt, hogy a bevált gyakorlatok megosztása révén erősödjön a környezeti előnyök nyújtására irányuló képességük. Ez a megközelítés továbbá az agrár-környezetvédelmi célok teljesítését szolgáló költséghatékonyabb eszköznek minősül. Ezek a kollektív szerződések a biodiverzitás szempontjából többféle előnnyel is járnak, különösen az olyan helyi fajok számára, mint a hörcsög és a réti madarak, valamint a tájképi elemek szempontjából (Allen et al., 2012b).

Helyi partnerségek – a Leader-megközelítés (2. pillér)

A Leader megközelítésben nagy lehetőség rejlik a helyi akciócsoportoknak a következő területeken történő bevonására: a mezőgazdasági termelők képzésére irányuló innovatív projektek megvalósítása, kedvező földgazdálkodás tájszintű megvalósítása, Natura 2000 intézkedési tervek kidolgozása és végrehajtása, valamint a határokon átnyúló védett élőhelyek megismerését célzó transznacionális projektek finanszírozása (Cooper et al., 2006). A Leader kiegészíti az agrár-környezetvédelmi programokat és egyéb természetvédelmi finanszírozási forrásokat, mivel a helyi területekhez erősen kötődő intézkedésekre fókuszál, partnerségek révén vonja be a helyi szereplőket, valamint finanszírozza a képzést és az innovációt.

A Leadert a tagállamok korábban nem használták a Natura 2000 területek kezelését szolgáló jelentős finanszírozási forrásként, mégis komoly előnyöket nyújthat, mivel elősegíti a helyi szereplők közötti együttműködést, és olyan integrált projektek kidolgozásához járul hozzá, amelyek fenntartható módon ötvözik a természetvédelmet a földhasználattal. Finnország például a Leader-támogatást felajánlotta a Natura 2000-hez tartozó, nem professzionális mezőgazdasági termelő tulajdonában álló rétek és vizes élőhelyek kezelésével foglalkozó NGO-knak (Figezky et al., 2010). Egyes Leader-projektek a Natura 2000 területek értékét az ökoturizmus fejlesztésére vagy minőségi helyi mezőgazdasági termékek, például marhahús előállítására és értékesítésére irányuló programokon keresztül fejlesztették, aminek során támogatták a hagyományos gazdálkodási rendszereket és az azokhoz kapcsolódó féltermészetes élőhelyeket. Eddig azonban nem sok bizonyíték állt rendelkezésre a biodiverzitás helyben történő valódi elérésére vonatkozóan (Beaufoy & Marsden, 2010; Cooper et al., 2006; Redman, 2010), a programokat pedig kritika érte az eljárásokkal és a végrehajtással kapcsolatos átláthatóság hiánya miatt (Európai Számvevőszék, 2010), valamint amiatt, hogy a helyi akciócsoportok nem tartalmazzak kellő környezetvédelmi szakértelmet (Birdlife International, 2009a; Boccaccio et al., 2009).

A Leader megközelítés a köz-és magánszféra helyileg irányított partnerségeit, kapacitásépítést és célzott gazdálkodást foglal magában, ezért rendkívüli potenciállal rendelkezik a biodiverzitási előnyök teljesítése terén. Az intézkedés⁸⁴ lehetővé teszi a Leader helyi akciócsoportok számára, hogy az irányító hatóság által rájuk ruházott feladatokat ellássák, ami megnyitja az – esetleg a tematikus alprogramokkal összefüggő – célzott környezetvédelmi intézkedések helyi végrehajtásának lehetőségét. A jelenlegi programozási

⁸⁴ COM (2011) 627 végleges/3., 42–45. cikk.

időszakban felismerték, hogy a Leader-megközelítéshez elengedhetetlen a kapacitásépítés, így ez az intézkedés ma már a Leader „induló készlet”, kapacitás, képzés és hálózatépítés költségét is fedezi.

A Leader-megközelítés nagyobb fokú helyi autonómiát és rugalmasságot tesz lehetővé a környezetvédelmi és társadalmi-gazdasági problémák kezelésében, mint ami az EMVA-támogatás hagyományos, „felülről lefelé” irányuló végrehajtásával lehetséges. A Leader-forrásokhoz a vidéki érdekelt felek széles köre juthat hozzá, ezért több lehetőséget is kínál. A jövőben a Leader-projektek jobban fókuszálhatnak a Natura 2000 területek céljaira, különösen akkor, ha a Leadert egyéb földgazdálkodási intézkedésekkel kombinálva használják fel a környezetvédelmi prioritások teljesítésére. Az EMVA új tematikus felépítése nagyobb ösztönzést nyújt a Leader-csoportoknak a földgazdálkodási tevékenységek végzéséhez, szemben az elmúlt időszakkal, amikor a Leader-tevékenység időnként a 3. tengely intézkedéseinek teljesítésére korlátozódott. Ezeket az intézkedéseket fel lehet használni a Natura 2000 területeken folytatott gazdálkodás társadalmi-gazdasági életképességének támogatására és fejlesztésére, a kiváló értéket képviselő mezőgazdasági termékek helyi értékesítése, az agrár-ökoturizmus vagy egyéb kezdeményezések révén, mint például az oktatási vagy kulturális szolgáltatások. A Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületeken megvalósuló, odafigyelő turizmus a helyi gazdaság létfontosságú előmozdítója lehet, valamint katalizálhatja a kiváló minőségű Natura 2000 mezőgazdasági termékek helyi piacának fejlesztését, továbbá egyéb társadalmi és kulturális kezdeményezések újjáélesztését. E cél elérésének egyik legfontosabb eszköze a Natura 2000 területekre vonatkozó intézkedési tervek kidolgozási folyamata, amely a felhasználói csoportok – beleértve a szabadidős és idegenforgalmi, valamint a helyi vállalkozásokat – igényeit integrálja a fajok és élőhelyek védelmét szolgáló megfelelő intézkedésekkel.

A 2007–2013 közötti programozási időszakból két lengyelországi példa mutatja, hogy a Leader helyi akciócsoportok hogyan támogathatják az ebben a dokumentumban tárgyalt, átfogó környezetvédelmi prioritásokat. A *Kraina Łęgów Odrzańskich* helyi akciócsoport olyan kis helyi projekteket támogatott, amelyek célja a védett területeken, különösen a Natura 2000 területeken található mocsaras és vizes élőhelyek fenntartása és védelme. A tervezésben és irányításban a helyi polgárok is részt vesznek. A *Wrzosowa Kraina* helyi akciócsoport egy olyan helyi, környezetvédelmi jelentőségű terület fenntartását és védelmét látta el, ahol fenyér nő. Ez a helyi akciócsoport a terület megőrzése érdekében képzéseket, iskolai előadásokat tart, és képzési tevékenységeket folytat. A területre vezető sétautak létesítésével a helyi idegenforgalmat is támogatja. Míg e két helyi kezdeményezés a helyi környezet számára több haszonnal is járt, a lengyelországi helyi akciócsoportok többsége nem a természetvédelemre irányult. E programozási időszak egyik tanulsága Lengyelország számára az, hogy a Leadert a természetvédelem biztosításához szélesebb körben kell felhasználni.

5.12. A Natura 2000-re fordítható egyéb uniós alapok

LIFE program

A LIFE az EU-n belüli környezetfejlesztésre irányuló legfontosabb uniós finanszírozási eszköz, amelynek igazgatását az Európai Bizottság végzi. Bár az alap összege kicsi, katalizáló finanszírozást nyújt olyan bevált gyakorlatok vagy demonstrációs projektek számára,

amelyek várhatóan egyéb forrásokból származó hosszú távú finanszírozásra találnak. A 2014–2020 közötti LIFE program két alprogramból áll: környezetvédelem és éghajlat-politika⁸⁵. A környezetvédelmi program további három kiemelt területre oszlik: környezet és erőforrás-hatékonyság; természet és biológiai sokféleség; valamint környezetvédelmi irányítás és tájékoztatás. A LIFE elsősorban projekt-támogatásokat nyújt az éves pályázati felhívásokra benyújtott projektek finanszírozására, de a környezetvédelem és az éghajlat-politika terén működő non-profit szervezeteknek is nyújthat működési támogatást.

A LIFE program döntő szerepet játszott a Natura 2000 hálózat létrehozásában és kezelésének kezdeményezésében (COWI, 2009). A LIFE a Natura 2000 szempontjából stratégiai jelentőségű, mivel nagyon egyedi, célzott természetvédelmi intézkedéseket finanszíroz, amelyeket nehezebb az egyéb uniós forrásokból támogatni, mint például a monitoring és a felmérések, a gazdálkodási technikák meghatározása és létrehozása, valamint a Natura 2000 területekkel kapcsolatos kockázatok kezelése (Gantioler et al., 2010; Kettunen et al., 2011). A LIFE által nyújtott finanszírozás különösen azon területek számára fontos, amelyeken megszűnt az agrárgazdálkodás, és a Natura 2000 intézkedési tervek kidolgozása nem jutott el addig, hogy lehetővé tegye a más forrásokból történő finanszírozás kérelmezését (Kettunen et al., 2011).

A LIFE fő célja a bevált gyakorlatok példáinak rendelkezésre bocsátása, hogy azok a folyamatban lévő gazdálkodási tevékenységek, amelyek valószínűleg nem minősülnek bevált gyakorlatnak, ne kerüljenek a finanszírozás hatálya alá. Következésképpen a projekt pozitív hatása elvész, ha a projekt végét követően a megfelelő gazdálkodás egyéb forrásokból – különösen az agrár-környezetvédelmi programokból – nem részesül támogatásban (COWI, 2009). A Natura 2000 területeken folytatott gazdálkodásra irányuló agrár-környezetvédelmi programok kidolgozása ezért a LIFE költségvetésében elsőbbséget élvez (Európai Bizottság, 2003). Számos Natura 2000 helyreállítási projekt sikeresen elegyítette a LIFE-ből nyújtott finanszírozást az agrár-környezetvédelmi finanszírozás fejlesztésével, hogy ezáltal biztosítsa a hosszú távú pénzügyi támogatást (WWF & IEEP, 2009).

A LIFE pénzeszközök 60%-os társfinanszírozást írnak elő, de a Natura 2000 elsőbbségi élőhelyekkel és fajokkal kapcsolatos projektek esetében 75% áll rendelkezésre. Ezért más forrásokból kell finanszírozást találni, az új LIFE-rendelet pedig az egyéb politikákkal és pénzeszközökkel kialakítandó szinergiák mozgósítására, valamint az innovatív pénzügyi eszközök használatára helyezi a hangsúlyt. Idetartozhatnak a nagy területi léptéken működő, közös finanszírozású integrált projektekhez történő hozzájárulások. E projektek célja a környezetvédelmi és éghajlat-politika végrehajtása, valamint e politikai célok egyéb politikai területekbe történő jobb integrálása. Egyre fontosabbá válik a LIFE projektek által biztosított további előnyök igazolása: 2017 júniusában az Európai Bizottság elvégzi a LIFE külső, független félidős értékelését, és 2018-tól kezdődően a nemzeti támogatásokat fokozatosan megszüntetik, a projekteket Unió-szerte érdemi alapon fogják kiválasztani.

⁸⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 1293/2013/EU rendelete (2013. december 11.) a környezetvédelmi és éghajlat-politikai program (LIFE) létrehozásáról és a 614/2007/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről.

Európai strukturális alapok: Regionális Fejlesztési Alap, Kohéziós Alap és Európai Szociális Alap

Az Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA), az Európai Szociális Alap (ESZA) és az Európai Kohéziós Alap az EU központi költségvetésének több mint felét teszi ki. A felsorolt alapok átfogó célja az EU-n belüli hátrányos helyzetű régiók, ágazatok és társadalmi csoportok gazdasági és társadalmi fejlődésének a regionális különbségek csökkentése, valamint a regionális gazdaságok strukturális fejlődésének és kiigazításának támogatása révén történő elősegítése (Farmer, 2011). A 2014–2020 közötti időszakban az alapok célja az Európa 2020 Stratégia, a 7. uniós környezetvédelmi cselekvési program és egyéb releváns uniós környezetvédelmi és éghajlat-stratégiák és tervek célkitűzéseinek elérése, a közös rendelkezésekről szóló rendeletben felsorolt 11 tematikus célkitűzésben meghatározottaknak megfelelően (lásd az 5.1. részt).

Ez teszi szükségessé a Natura 2000 finanszírozásba történő beruházások tágabb értelemben vett előnyeinek igazolását, a biodiverzitás megőrzésére irányuló tevékenységeknek a munkahelyteremtéshez, egyéb társadalmi előnyökhöz, az alacsony szén-dioxid-kibocsátású gazdasághoz, az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodáshoz vagy az erőforrás-hatékonysághoz (az ökoszisztéma-szolgáltatásokon és a környezetbarát infrastruktúrán keresztül) fűződő előnyeivel történő összekapcsolása révén. Például az Európai Szociális Alapnak a vállalkozói tevékenység és a vállalkozásalapítás fellendítésére, valamint az intézményi kapacitás javítására és a hatékony közigazgatásra vonatkozó prioritásai a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületek szempontjából is relevánsak. Rengeteg bizonyíték és útmutatás áll rendelkezésre a Natura 2000 ilyen jellegű előnyeinek bizonyítására (további információkért lásd alább).

Az **Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA)** lehetővé teszi, hogy a forrásokat a következő területre fordítsák: a biológiai sokféleség és a talaj megóvása és helyreállítása és az ökoszisztéma-szolgáltatások elősegítése, többek között a Natura 2000 és a zöld infrastruktúrák révén⁸⁶. Az **Európai Szociális Alap (ESZA)** a Natura 2000-hez és a kisvállalkozásokhoz kapcsolódó új munkalehetőségek teremtését célzó kapacitásépítést is támogathatja.

Ezek az alapok azt is lehetővé teszik, hogy olyan transznacionális, határon átnyúló és régiók közötti együttműködések részesüljenek finanszírozásban, amelyek kedvezőek a Natura 2000 területek és fajok szempontjából, például az ökoturisztikai régiókat fejlesztése, valamint a vízgyűjtők, tengerparti övezetek, tengeri erőforrások és vizes élőhelyek védelmére, helyreállítása és kezelése. Az európai strukturális alapok jelentős finanszírozásban részesíthetik a Natura 2000 helyreállítási, természetvédelmi, gazdálkodási és monitoring-intézkedéseket (Európai Bizottság, 2011) (lásd az 5.8. háttérmagyarázatot). A finanszírozást az ökoturizmussal kapcsolatos, tudatosságnövelő és kommunikációs, képzési és oktatási tevékenységekhez is fel lehet használni a Natura 2000 területeken.

⁸⁶ Az Európai Regionális Fejlesztési Alapról és a „Beruházás a növekedésbe és munkahelyteremtésbe” célkitűzésről szóló egyedi rendelkezésekről, valamint az 1080/2006/EK rendelet hatályaon kívül helyezéséről szóló, 2013. december 17-i 1301/2013/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet 5. cikke. Az Európai Unió Hivatalos Lapja L 347., 289–302. o.

Fontos megjegyezni, hogy az uniós szinten megállapított lehetőségek (azaz a különböző rendeletek és cikkeik szerinti lehetőségek) csupán tájékoztató jellegűek. Az egyes strukturális alapok finanszírozási prioritásait a nemzeti vagy regionális szintű operatív programokban határozzák meg, és létfontosságú, hogy a Natura 2000 finanszírozási prioritásokat – a források rendelkezésére állásának biztosítása érdekében – e programokban megfelelően megállapítsák. Az egyes operatív programokban hivatkozni kell az adott tagállam által a Natura 2000-re vonatkozóan elkészített, az intézkedések fontossági sorrendben történő végrehajtásának tervére. Útmutatás is található arról, hogy hogyan biztosítható, hogy a Natura 2000 prioritások megfelelően beépüljenek az operatív programokba (további információkért lásd alább).

2007–2020 között a régiók és tagállamok többsége operatív programjaiban prioritásként jelölte meg a biodiverzitást, és a legtöbben az ERFA keretében valamennyi forrást is elkülönítettek a természetvédelemre és a Natura 2000-re (INTERREG IVC SURF Nature project, 2011). A 2007–2013 közötti pénzügyi időszak elemzése azonban azt mutatja, hogy a biodiverzitásnak a strukturális alapok által nyújtott finanszírozási lehetőségeit nem használták ki teljes egészében (Kettunen et al., 2011). Általánosságban nehezen számszerűsíthető, hogy mennyit költöttek a Natura 2000-re, és milyen hatással volt ez a biodiverzitásra (Kettunen et al., 2011).

Az uniós strukturális és regionális alapoknak a Natura 2000 gazdálkodásra fordítását korlátozza a források kérelmezéséhez szükséges jelentős beruházás, valamint a folyósításig eltelt hosszú várakozási idő. Általánosságban az alapok csak a nagyszabású projektek számára érhetőek el.

5.8. háttérmagyarázat: Az ERFA forrásoknak a Natura 2000-hez tartozó part menti élőhelyekhez történő felhasználása 2007–2013 között

Az ERFA-finanszírozás Natura 2000 területek kezelésével kapcsolatos úttörő felhasználásának egy példája a Weser folyó (3 közösségi jelentőségű természeti területtel és 3 különleges természetvédelmi területtel rendelkező) torkolata, valamint a torkolatvidéken található Bréma és Bremerhaven városok számára kidolgozott Integrált Weser Gazdálkodási Terv végrehajtására irányuló projekt volt. A projekt (2010–2013) integrált gazdálkodási tervet dolgozott ki, amely jelentős mértékű állami támogatást kapott, és számos torkolatvidéki élőhely és faj helyreállításában működött közre. Az ERFA-forrásokat a 2. prioritás, azaz „a városi gazdaság és életminőség fellendítése” keretében osztották ki, a folyópart természetes állapotának visszaállítását és a szabadidős tevékenységek fejlesztését, valamint a vízgyűjtő helyreállítása és kezelése céljából.

A 2009-től 2013-ig tartó, ERFA Interreg-finanszírozású Natureship projekt (Finnország, Svédország, Észtország és Lettország) újszerű megközelítés alkalmazott a Balti-tengeri partvonal mentén található hagyományos vidéki tájak tervezése és kezelése terén. A projekt az integrált, fenntartható parttervezésen alapul, és különös hangsúlyt fektet a Natura 2000 területekre, célja pedig olyan megoldások megtalálása, amelyek kedveznek a természetnek, a vízvédelemnek, a helyi mezőgazdasági termelőknek és vállalkozóknak, valamint a lakosoknak.

A TIDE (ártéri folyófejlesztés, 2010–2013) egy ERFA Interreg IV. B. Északi-tengeri Program projekt volt, amely az Elba (Németország), a Humber (Anglia), a Schelde (Belgium és Hollandia) és a Weser (Németország) folyók torkolatvidékére irányult. A TIDE célja olyan eszközök létrehozása volt, amellyel a tervezés a helyi szakpolitikába integrálható, ugyanakkor biztosítható, hogy a Natura 2000 és a víz-keretirányelv előírásai teljesüljenek, és azonosíthatók az egyes torkolatvidékeken a legfontosabb ökoszisztéma-szolgáltatások és a kapcsolódó előnyök. A projekt egy sor gazdálkodási és helyreállítási intézkedést valósított meg a torkolati élőhelyek vonatkozásában, a part menti mocsaras legelőket is beleértve.

Forrás: Hjerp et al, 2011, <http://www.umwelt.bremen.de/de/detail.php?gsid=bremen179.c.8044.de>, <http://www.tide-project.eu/>, <http://www.ymparisto.fi/natureship>

5.13. Piaci alapú eszközök és innovatív eszközök

Ez a rész azokat az eszközöket tekinti át, amelyek a Natura 2000 szerinti gazdálkodás magánfinanszírozásának mozgósítására, és/vagy a Natura 2000 szerinti gazdálkodás gazdasági életképességének javítására szolgálhatnak. E kezdeményezések az előbbieken ismertetett intézkedések valamelyikének keretében gyakran részesülnek uniós finanszírozásban, ami segít a program beindításában. Számos egyéb potenciális intézkedés is létezik, amelyen keresztül a közpénzből nyújtott finanszírozás és/vagy politikai intézkedések potenciálisan fellendíthetik a biodiverzitás magántőkéből való finanszírozását emelését, gyakran közfinanszírozással kombinálva, például nonprofit szervezetek részéről (pl. nem kormányzati szervezetek, alapítványok), vállalatok jótékonyági adományaiából vagy vidéki közösségektől (Kettunen et al, 2011). A biodiverzitást támogató helyi vállalkozások és szövetkezetek esetében szintén jelentős a mikrofinanszírozási potenciál, például a közvetlen

értékesítési kezdeményezések révén. A Natura 2000 területekre érkező látogatók és turisták által kínált hozzáadott érték szintén eredményesebben is megjeleníthető az integrált helyi fejlesztési és természetvédelmi projektek révén. Fontos szempont, hogy ezeknek az intézkedéseknek általában az alapvető politikai keret által meghatározott alapon, valamint a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületek kezelésével kapcsolatos, az előző részekben ismertetett alapvető finanszírozási intézkedések kell nyugodniuk, és nem alternatívaként kell felmerülniük.

Az ökoszisztéma-szolgáltatások ellentételezése

Az ökoszisztéma-szolgáltatások ellentételezése olyan program, amelynek keretében az ökoszisztéma-szolgáltatások kedvezményezettjei fizetnek e szolgáltatások nyújtóinak a szolgáltatások fenntartásáért (ten Brink, 2011). E kifizetések tehát ösztönzést adhat a biodiverzitás és az élőhelyek védelmére és helyreállítására, az általuk nyújtott ökoszisztéma-szolgáltatások biztosítása (vagy esetleges fokozása) érdekében. A PES-programok által támogatott tipikus ökoszisztéma-szolgáltatások közé tartozik a vízminőség, a folyók vízminősége (a tápanyag-beszívargás és a talajerózió korlátozása) és a szénmegkötés. A PES-programok gazdálkodók vagy mezőgazdasági termelők és közjogi szervezetek (például települési vízművek) vagy magánvállalkozások (például sörfőzdék) között, valamint helyi, regionális szinten, a folyó vízgyűjtő területének szintjén vagy nemzeti szinten is működhetnek. PES-programok alatt különböző finanszírozási és kifizetési mechanizmusokat értünk, mint például az adóösztönzés, az önkéntes piacok és az olyan széles körű, közpénzből finanszírozott intézkedések, mint például az agrár-környezetvédelmi programok, de ebben a részben csak a kedvezményezettek és a szolgáltatók közötti, közvetlen kifizetéseken alapuló PES-rendszereket tárgyaljuk.

A PES-programokat gyakran illeti olyan kritika, hogy valójában azoknak a meglévő előírásoknak és jogszabályoknak való megfelelést ösztönző rejtett támogatások, amelyeket a gazdálkodóknak és a mezőgazdasági termelőknek rendkívüli támogatás nélkül is teljesíteniük kellene, mint például a nitrátkibocsátást korlátozó gazdálkodási intézkedések. Az európai PES-programok sikeressége szempontjából kulcsfontosságú tényezők ezért a következők biztosítását foglalják magukban:

- A program kialakítása a földhasználat és az ökoszisztéma-szolgáltatások alaphelyzetére vonatkozó megbízható információkon alapul, a környezeti veszély túlbecslésének elkerülése érdekében;
- Valamennyi kiemelt érdekelt fél részt vesz a programban;
- A kifizetések olyan mutatók rendszeres és átlátható nyomon követésétől függenek, amelyek megfelelően mérik az ökoszisztéma-szolgáltatás(ok) fejlődését;
- a program nem olyan gazdálkodási gyakorlatokért nyújt kifizetéseket, amelyeket a jogszabályi kötelezettségek teljesítése érdekében kell folytatni;
- a programot a meglévő szabályozások és normák szigorítása esetén kiigazítják;
- a programot nem ássák alá az azzal ellentétes politikák és szabályozások, amelyek az ökoszisztéma-szolgáltatások romlását okozzák.

A sikeres programokhoz átláthatóság, megbízhatóság (pl. a kifizetéseké), a környezetvédelmi értékek elfogadása, bizalom és az összes kiemelt érdekelt fél elkötelezettsége szükséges. A gyakorlatban a PES-programok csak akkor tudják megállítani az ökoszisztéma-szolgáltatások és a biodiverzitás romlását vagy megszűnését, ha olyan, szélesebb körű szakpolitikai eszközök körébe illeszkednek be, amelyek az adott területről származó ökoszisztéma-szolgáltatások összességére irányulnak (ten Brink, 2011).

Az ökoszisztéma-szolgáltatások ellentételezésére irányuló programok – a szélesebb körű közfinanszírozású programok kivételével – még mindig viszonylag ritkák, de egyes programok sikeressége azt jelzi, hogy van bennük a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületek kezelésének támogatásával és javításával kapcsolatos potenciál. A Sustainable Catchment Management Programme (SCaMP)⁸⁷ elnevezésű programot például egy brit vízszolgáltató dolgozta ki az RSPB-vel együttműködve, amelynek keretében az ökoszisztéma-szolgáltatásokért nyújtott ellentételezéssel ösztönzi a hegyvidéki fenyérekén folytatott legeltetést. A vízszolgáltató a tőzeges talajnak az égetésből és túllegeltetésből eredő eróziójának csökkenése révén a vízminőség javulását tapasztalhatja meg (további részletekért lásd az E. mellékletben foglalt esettanulmányt).

Kibocsátás-kompensáció és a szén-dioxidban gazdag élőhelyek védelme

Ma már Európa-szerte működnek önkéntes és szabályozott szén-dioxid-kereskedelmi rendszerek, ami azt jelenti, hogy a tárolt – és ellenőrzött – szén-dioxid gazdasági és forgalmazható értékkel bír (Worrall et al., 2009). Ebből pedig az következik, hogy a földgazdálkodás számára új bevételi források válhatnak elérhetővé. Az uniós tagállamoknak most már a földhasználatból, a földhasználat-változtatásból és az erdőgazdálkodási tevékenységekből (LULUCF) eredő kibocsátással és elnyeléssel is el kell számolniuk nemzeti szén-dioxid-kibocsátási költségvetéseikben, ami ösztönzést jelenthet a szén-dioxidban gazdag élőhelyek védelmének erősítéséhez. Ugyanakkor ezeket az élőhelyeket súlyosan érinti mind a földhasználat változása, mind pedig az éghajlat-változás (Holden et al., 2007; Reed et al., 2009).

A kibocsátás-kompensációból eredő finanszírozás pedig kedvezhet az ép tőzeges talajú lápoknak és fenyéreknek. Egy brit tanulmány modellezte a hegyvidéki tőzegterületeken célzottan végzett gazdálkodási intervenciók szén-dioxid-kibocsátással kapcsolatos előnyeit, és úgy becsülte, hogy a tőzegterületek helyreállításával kapcsolatos jelenlegi költségeket és a kibocsátás-kompensáció értékét figyelembe véve, azon hegyvidéki területek mintegy 51%-án, amelyre a becslés szerint a szén-dioxid-kibocsátással kapcsolatos előnyök vonatkoztak, 30 éven belül megmutatkozik a kibocsátás-kompensációból származó nyereség (Worrall et al., 2009). Ez a százalékos arány azonban nagymértékben függ a szén-dioxid alkalmazott árártól függ.

További információk

- Financing Natura 2000 Guidance Handbook 2007-2013 (Iránymutató kézikönyv a Natura 2000 hálózat finanszírozásához; a 2014–2020 közötti időszakra vonatkozó változat hamarosan elérhető lesz), itt:

⁸⁷ <http://www.unitedutilities.com/scamp.aspx>

http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/financing/index_en.htm#guidehandbook

- További információk: http://ec.europa.eu/environment/funding/intro_en.htm
- SURF Nature (2012): Handbook on Financing biodiversity in the context of the European Fund for Regional Development (EFRD). http://www.surf-nature.eu/fileadmin/SURFNATURE/Publications/FINAL_SURF_Handbook_V4_Sept_2012.pdf
- Az Európai Vidékfejlesztési Hálózat – a vidékfejlesztési programok és intézkedések bevált gyakorlatainak adatbázisa
http://enrd.ec.europa.eu/themes/environment/environmental-services/en/environmental-services_en.cfm
- Kettunen & ten Brink (szerk.) (2013): Social and Economic Benefits of Protected Areas: An Assessment Guide. Routledge.
- Addressing biodiversity and habitat preservation through measures applied under the Common Agricultural Policy CAP and biodiversity (A biodiverzitás és az élőhelyvédelem kezelése a közös agrárpolitika (KAP) és a biodiverzitás címén alkalmazott intézkedések segítségével). Az Európai Bizottság Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Főigazgatóságának részére készült jelentés. Institute for European Environmental Policy (Európai Környezetpolitikai Intézet, IEEP), London, 2011:
http://ec.europa.eu/agriculture/analysis/external/biodiversity-protection/index_en.htm

6. A NATURA 2000-HEZ TARTOZÓ MEZŐGAZDASÁGI FÖLDTERÜLETEK KEZELÉSÉT TÁMOGATÓ INTÉZKEDÉSEK KIALAKÍTÁSA ÉS VÉGREHAJTÁSA

Mit tartalmaz ez a fejezet?

Ez a fejezet útmutatást nyújt az olyan gazdálkodási rendszereknek és közösségeknek nyújtott támogatás tervezési, finanszírozási és kialakítási folyamatához, amelyektől a kiemelt Natura 2000 fajok és élőhelyek védelme függ. A középpontban a KAP 1. és 2. pillérjéből nyújtott kiemelt finanszírozási forrás áll, a folyamat minden egyes szakaszára vonatkozó ajánlásokkal.

6.1. A természetvédelmi célok és finanszírozás stratégiai tervezése és rangsorolása

Ajánlások:

- Biztosítani a Natura 2000-re vonatkozó stratégiai tervezés terén a természetvédelmi és mezőgazdasági hatóságok, valamint az érdekelt felek közötti együttműködést.
- A Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületektől függő, kiemelt élőhelyek és fajok védelmére vonatkozóan egyértelmű stratégiai célkitűzéseket és prioritásokat kell meghatározni.
- Az intézkedések fontossági sorrendben történő végrehajtására irányuló tervet (PAF) kell felhasználni a Natura 2000 finanszírozási prioritásainak az EMVA-ba és egyéb támogatási programokba történő beillesztésének alapjaként.
- Időben cselekedni kell annak biztosítása érdekében, hogy a Natura 2000 célkitűzései és a 2014–2020-as időszakban az EMVA-ra és az egyéb alapokra vonatkozó finanszírozási igényei bekerüljenek az adott tagállamnak az Európai Bizottság általi jóváhagyásra benyújtott partnerségi megállapodásába.

Az integrált stratégiai tervezés biztosítása a Natura 2000 számára

A stratégiai tervezés fontos a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületekre vonatkozó természetvédelmi prioritásoknak és finanszírozási igényeknek a 2014–2020-as programozási időszak kezdete előtt történő megállapításához. Ez azért fontos, mert a finanszírozási források korlátozottak, a biodiverzitás védelmének számos egyéb céllal kell versengenie, és a nemzeti és uniós finanszírozási prioritásokat a programozási folyamat elején határozzák meg. A Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületekre vonatkozó stratégiai tervezésnek együttműködésen alapuló folyamatnak kell lennie, amelyben a

környezetvédelmi és mezőgazdasági hatóságok és kiemelt érdekelt felek egyaránt részt vesznek.

A stratégiai tervezésnek és programozásnak, valamint a finanszírozás biztosításának lényeges lépéseit az alábbiakban ismertetjük.

A Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületek egyértelmű természetvédelmi céljainak megállapítása

A stratégiai tervezés során nemzeti és/vagy regionális szinten egyértelmű természetvédelmi célokat és prioritásokat kell megállapítani, aminek során figyelembe kell venni a kiemelt mezőgazdasági élőhelyek és fajok védettségi helyzetét, az országban vagy régióban betöltött szerepüket és egyéb releváns szempontokat. Fontos támogatni a meglévő, az élőhely minőségét védő gazdálkodási rendszereket, nem csupán azokat a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületeket, amelyeket a mezőgazdasági tevékenység intenzívebbé válásából vagy megszüntetéséből származó nehézségek közvetlen kockázata fenyeget. Ez úgy valósítható meg, ha figyelembe veszik az élőhelyek és fajok védettségi helyzetének a 17. cikk szerinti beszámolókból származó értékelését, valamint például a tevékenység megszüntetésének veszélyével kapcsolatos és egyéb nehézségekre vonatkozó mutatók adatait.

A természetvédelmi célokat regionális vagy nemzeti szinten lehet meghatározni, majd az adott terület, azaz azon Natura 2000 területek szintjére alkalmazni, amelyeken a célzott élőhelyek és fajok megtalálhatók (lásd még a természetvédelmi célok meghatározásáról szóló 3.1. részt). A különböző mezőgazdasági és védettségi helyzetekben eltérő gazdálkodási megközelítésekre van szükség, a meglévő gazdálkodási rendszerek és gyakorlatok fenntartásától egészen az élőhely-helyreállításig és a termelés alóli kivont földterületen a gazdálkodás visszaállításáig.

Nem minden terület igényel területkezelési tervet (és a Natura 2000 területek kezelési terveivel kapcsolatos megközelítés az egyes tagállamokban eltér egymástól), de az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkének (1) bekezdésével összhangban mindig meg kell határozni az összes különleges természetvédelmi területre vonatkozó szükséges természetvédelmi intézkedéseket (lásd a 3.2. szakaszt). Fontos azonosítani a mezőgazdasági élőhelyek és fajok védettségi helyzetét és a természetvédelmi célokat, valamint útmutatást nyújtani a megfelelő gazdálkodási lehetőségekhez. A vidékfejlesztési finanszírozást fel lehet használni a Natura 2000 intézkedési tervek elkészítésére és frissítésére irányuló folyamatok támogatására (lásd az 5.8. szakaszt).

Egy adott faj számára az életképes populáció fenntartásához vagy növeléséhez kellően koherens élőhely fenntartása és fejlesztése érdekében az intézkedéseknek a megfelelő területekre kell irányulniuk, és kellően nagy területen kell alkalmazni azokat (Whittingham, 2007). Ezért előfordulhat, hogy a természetvédelem hosszú távú sikerességének biztosításához nem elegendő csupán azokat a területeket megcélózni, amelyeken a populációk jelenleg is megtalálhatók (RSPB & Birdlife International, 2011).

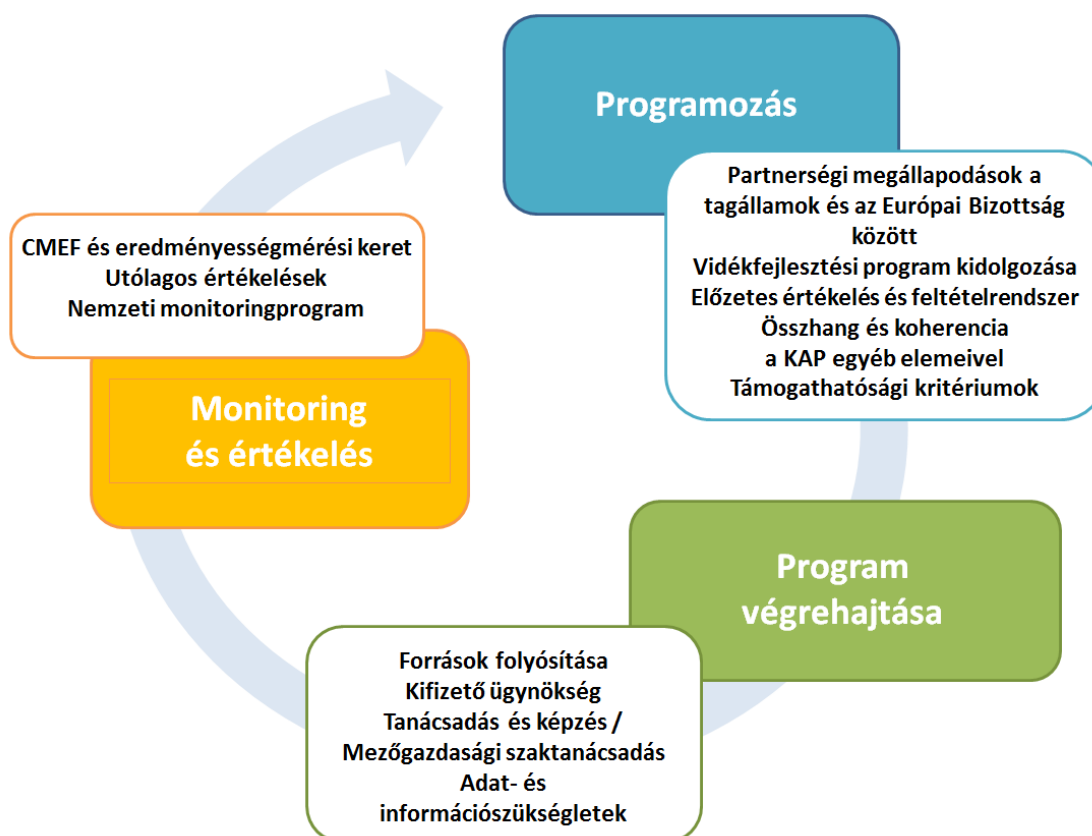
A Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületek természetvédelmi céljainak releváns stratégiai politikákba és programokba történő integrációja, valamint a megfelelő

finanszírozás biztosítása

Kiemelten fontos azonosítani a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterület kezelésének támogatásához szükséges pénzügyi forrásokat, és biztosítani azon gazdálkodási rendszerek hosszú távú gazdasági fennmaradását, amelyektől e területek függenek. A szükséges természetvédelmi intézkedések intézkedési tervekben és egyéb dokumentumokban történő azonosítása még csak a folyamat kezdetét jelenti.

A Natura 2000 finanszírozásával kapcsolatos, az intézkedések fontossági sorrendben történő végrehajtásának terveiben a tagállamok megállapítják a stratégiai prioritásokat, a 2014–2020 közötti programozási időszakban végrehajtandó intézkedéseket, valamint az érintett intézkedések végrehajtásához felhasználható finanszírozási eszközöket (lásd a 3.3. részt). Az uniós társfinanszírozás 2014–2020 közötti biztosításához időben, a releváns operatív programok elkészítését megelőzően kell cselekedni. A 2014–2020 közötti vidékfejlesztési programok programozási ciklusát a 6.1. ábra ismerteti. Egyes országok érdekes megközelítéseket dolgoztak ki a Natura 2000-rel kapcsolatos finanszírozási igényeknek a releváns uniós társfinanszírozású programokba történő integrációjával kapcsolatban, a vidékfejlesztési programot is beleértve (lásd a 6.1. háttérmagyarázatot).

6.2. ábra – Egy tipikus vidékfejlesztési programozási ciklus

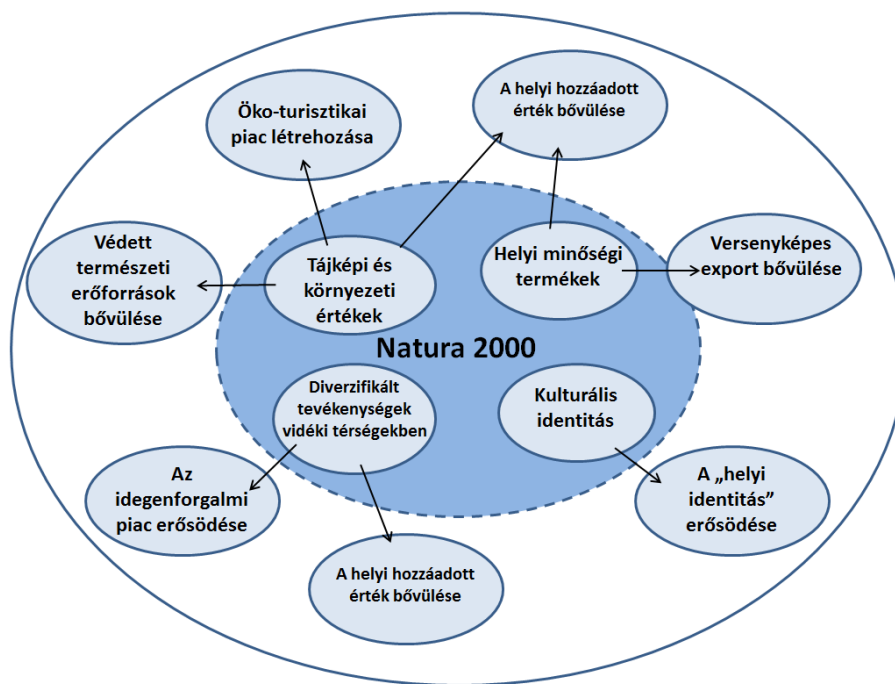
6.1. háttérmagyarázat: A Natura 2000 uniós finanszírozás programokba történő integrációja

A szlovén „Natura 2000 területek gazdálkodási programja, 2007–2013” a Natura 2000 természetvédelmi tervezéssel kapcsolatos, nemzeti szinten integrált megközelítés figyelemre méltó példája. A program részletes természetvédelmi célokat, az e célok eléréséhez szükséges intézkedéseket, valamint nyomonkövetési és kutatási javaslatokat dolgozott ki a Szlovéniában található összes Natura 2000 élőhely, faj és terület vonatkozásában. Ezt az illetékes közszolgálatokkal, minisztériumokkal és egyéb felekkel együttműködve, a jogszabályi keret és a földhasználati nyilvántartás ismeretében, valamint szakértői terepmunka és tudományos ismeretek alapján dolgozták ki. Ugyanakkor az intézkedéseket beépítették a 2007–2013 közötti vidékfejlesztési tervbe és a szlovén regionális fejlesztési programba. A program elemezte a Natura 2000 szerinti gazdálkodás pénzügyi igényeit, továbbá részletezte az uniós és a nemzeti források felhasználását.

Forrás: (Szlovén Köztársaság, Környezetvédelmi és Területrendezési Minisztérium, 2007).

Fontos a Natura 2000 szakpolitikai célkitűzéseket beépíteni a regionális fenntartható fejlesztési stratégiákba. A Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági közösségek szintén részesülhetnek az olyan kezdeményezések előnyeiből, mint például az ökoturizmus, a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületekről származó mezőgazdasági termékek értéknövelése, minőségi címkék, valamint a közvetlen üzletszerzési struktúrák támogatása. Egyes esetekben az ökoszisztéma-szolgáltatások ellentételezését megvalósító, piaci alapú programok is mutatnak a természetvédelmi kezelést támogató potenciált. A Natura 2000 területek biodiverzitásának hosszú távú védelme ugyanakkor a kulturális és társadalmi tőke regenerációját, a gazdálkodó közösségekben rendelkezésre álló környezeti értékek, tudás, ismeretek és innovációs potenciál kiaknázását teheti szükségessé. Idetartozhat a gazdálkodók ökológiai szakértelmének díjak és népszerűsítés révén történő elismerése, valamint a mezőgazdasági termelői szövetkezetek vagy egyesületek ösztönzésének módjai, amelyek elősegítik a Natura 2000 területek kezelését, és további előnyöket is nyújthatnak. A 6.1. ábra a Natura 2000 területek természetvédelmével kapcsolatos, közösségi alapú megközelítés szélesebb körű előnyeit ismerteti.

6.1. ábra – A Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületek természetvédelméből fakadó pozitív szinergiák és előnyök. (A következő alapján: (Mantino, 2011).

6.2. A Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületek és gazdálkodási rendszerek azonosítása, valamint a mezőgazdasági termelők bevonása

Ajánlások:

- A Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterület kiterjedésének és pontos helyének meghatározása, beleértve: azt a mezőgazdasági termelők által használt földterületet, amelyet a mezőgazdasági hatóságok nem jelentettek be és nem vettek nyilvántartásba a mezőgazdasági hasznosítású terület részeként a MePar-ban; a közelmúltban termelés alóli kivont földterületet; valamint a Natura 2000 területen kívül található földterületet, amely a Natura 2000-et fenntartó gazdálkodási rendszernek szerves részét képezi.
- A Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterület aktuális helyzetének, a Natura 2000-hez tartozó gazdálkodási rendszerek gazdasági életképességének, valamint a földgazdálkodásban és földhasználatban bekövetkezett változások fő terheléseinek és mozgatórugóinak az értékelése.
- Be kell vonni a mezőgazdasági termelőket és a helyi közösségeket is, és partnerségi megközelítést kell kidolgozni, amely lehetővé teszi részvételüket a gazdálkodási rendszerekre és a vidéki gazdaságra vonatkozó támogató intézkedések tervezési, végrehajtási és nyomonkövetési folyamatában.

A Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületek kiterjedésének és pontos helyének megállapítása

A tagállamok nagy részében a meglévő mezőgazdasági adatbázisok (mint például az IIER és a MePAR), amelyekben a KAP-támogatásra jogosult földterületeket és mezőgazdasági termelőket tartják nyilván, a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületekről szinte biztosan hiányos nyilvántartást vezetnek. Ezért alapvető fontosságú a helyi szakértőkkel,

magukkal a mezőgazdasági termelőkkel, valamint a környezetvédelmi és mezőgazdasági hatóságokkal folytatott együttműködés, amelynek keretében meghatározzák a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületek tényleges kiterjedését és pontos helyét. Segíthetnek ebben az olyan források, mint például az élőhely- és fajnyilvántartások, valamint a földfelszín-borítottságot bemutató felvételek, de a helyismeret elengedhetetlenül fontos.

A Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületek valószínűleg magukban foglalják a mezőgazdasági termelők által használt, de a mezőgazdasági hatóságok által a mezőgazdasági hasznosítású terület részeként (számos okból) nem nyilvántartott földterületeket; a közelmúltban termelés alól kivont földterületet; valamint a Natura 2000 területen kívül található földterületet, amely a Natura 2000-et fenntartó gazdálkodási rendszernek szerves részét képezi (például azok a sík- és dombvidéki kaszálórétek vagy legelők, amelyek téli takarmányt biztosítanak a nyáron a Natura 2000-hez tartozó élőhelyeken legelő állatok számára).

Fontos továbbá a mezőgazdasági termelők által használt, de mások tulajdonában álló földterületek azonosítása, mint például a közösségi földterület, és az a szántóterület vagy legelő, amelyen az év egy részében földterülettel nem rendelkező gazdák legeltetnek. Egyes tagállamokban előfordulhat, hogy a földhasználati kataszteri nyilvántartás elavult, vagy hogy a mezőgazdasági földterületeket erdőként tartják nyilván. A Natura 2000 hálózathoz kapcsolódó mezőgazdasági földterület kiterjedésének és pontos helyének nyilvántartása az első elengedhetetlen lépés a támogatások biztosítása terén, az adatokat pedig GIS-formátumban kell gyűjteni, amely könnyen frissíthető, és kompatibilis a mezőgazdasági hatóságok által használt MePar-rendszerrel (lásd a 6.2. háttérmagyarázatot). Az alábbiakban a 6.4. rész tárgyalja azt a fontos kérdést, hogy milyen lehetőségeket kell figyelembe venni azon jogosultsági szabályok meghatározásakor, amelyek lehetővé teszik, hogy a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületek is részesülhessenek KAP-támogatásban.

6.2. háttérmagyarázat: A Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági élőhelyeknek a KAP adminisztratív rendszereibe történő beillesztése

Féltermészetes gyepterületek nemzeti nyilvántartása Szlovákiában: Szlovákia nemzeti szinten feltérképezte a féltermészetes gyepterületi élőhelytípusokat, és azt beépítette a mezőgazdasági földparcella-információs rendszerbe. Szlovákia gyepterület-nyilvántartása ezért nem csupán a legfejlettebb rendszerek közé tartozik Európában, hanem ugyanakkor az agrár-környezetvédelmi támogatásokhoz legjobban illeszkedő rendszerek egyike is, bár frissítésre szorul. A feltérképezést az agrár-környezetvédelmi intézkedések nemzeti programjának célzottabbá tételére használják, amellyel az egész országban támogatják a féltermészetes gyepterületeken folytatott külterjes gazdálkodást. A támogatás a minimális biodiverzitási értékkel (jelentős természeti értékkel) bíró területekre irányul, a Natura 2000 területeket is beleértve. A program a nyilvántartás alapján hét kategóriába (száraz gyepek, üde-füves gyepek, hegyi kaszálórétek, alacsonyabban fekvő nedves gyepterületek, Cnidion mocsárrétek, magasabban fekvő nedves gyepterületek, láprétek és kékperjés láprétek, magashegyi gyepterületek) csoportosított élőhelytípusra vonatkozó konkrét mezőgazdasági gyakorlatokat határoz meg.

Forrás: Seffer et al., 2002, Szlovákia esettanulmánya az E. mellékletben található.

A Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületek aktuális helyzetének értékelése és a változások fő kiváltó okainak azonosítása

A megfelelő célok megállapításához, az intézkedések rangsorolásához és olyan programok kidolgozásához, amelyek javítják a kiemelt mezőgazdasági élőhelyek és fajok védettségét, a tagállamoknak nemzeti és/vagy regionális szinten saját maguknak kell elvégezniük a Natura 2000 gazdálkodási rendszereik aktuális helyzetének elemzését. Ennek során figyelembe kell venni a külterjes gazdálkodási rendszerek gazdasági életképességét, valamint azt, hogy e gazdálkodási rendszerekre milyen tényezők és nehézségek hatnak, amelyek most és a jövőben egyaránt változásra készítetik azokat. A nem gazdaságos mezőgazdasági üzemek különösen ki vannak szolgáltatva a körülményeik legapróbb változásainak is, amelyek a földhasználat és a földgazdálkodás terén komoly változásokat eredményezhetnek. Az elemzésnek azokat a területeket kell azonosítania, amelyeknél fennáll a gazdálkodás intenzívebbé válásából vagy a gazdálkodási tevékenység megszűnéséből eredő nehézségek kockázata, de legalább ennyire fontos azon meglévő gazdálkodási rendszerek azonosítása, amelyek az olyan fajok és élőhelyek védelmét szolgálják, mint például a jelentős természeti értéket képviselő mezőgazdasági területek (lásd a 2.4. és a 2.5. részt).

A mezőgazdasági termelők és a helyi közösségek bevonása, valamint a támogatási intézkedések tervezésével, kialakításával és végrehajtásával kapcsolatos partnerségi megközelítés kidolgozása

A Natura 2000 területek integrált kezeléséhez a mezőgazdasági és természetvédelmi/környezetvédelmi hatóságok nemzeti és regionális szintű aktív együttműködése szükséges a stratégiai prioritások meghatározása és a megfelelő intézkedések kidolgozása terén, ugyanakkor ezen intézkedések kialakítása és végrehajtása esetében helyi együttműködésre is szükség van. A megfelelő eszközök és intézkedések kidolgozása során a mezőgazdasági termelőket és a gazdálkodókat is be kell vonni a programok kialakításába és végrehajtásába. Ez alapvető fontosságú annak biztosítása érdekében, hogy a támogatási mechanizmusok helyi szinten megfeleljenek a célnak, és hogy azokat a helyi közösségek teljes mértékben fogadják el és használják. Egyre több bizonyíték arra, hogy a mezőgazdasági termelők bele kívánnak szólni a támogatási intézkedések kialakításába, és hogy ez sikeres eredményekhez vezet (Poláková et al., 2011).

A szakpolitikai és finanszírozási eszközökben gyakran figyelmen kívül hagyják az emberek bevonásának fontosságát, ezért annak elismerése és finanszírozása egyaránt hiányzik. Ennek eredményeként egyes közösségek továbbra is erős bizalmatlanságot mutatnak a Natura 2000-rel kapcsolatban. Ez csak a helyi szintű párbeszéddel és együttműködéssel kapcsolatban tanúsított szisztematikusabb megközelítés biztosításával küzdhető le, valamint a helyi szervezetek vagy partnerségek létrehozásával és használatával, amelyek különböző feleket hoznak össze, hogy gyakorlati szinten vitassák meg valamennyi érdek figyelembevételének mikéntjét (ahogyan azt Franciaországban a *local comités* keresztül rendszeresen végzik). E folyamat támogatásához a vidékfejlesztési finanszírozást is fel lehet használni (lásd az 5.9. részt).

A partnerség elve már beágyazódott a vidékfejlesztési politikába (más releváns uniós alapokhoz hasonlóan), a tagállamok és a régiók pedig kötelesek bevonni az érintett szociális,

gazdasági és egyéb megfelelő szerveket (a környezetvédelmi szervezeteket is beleértve) a vidékfejlesztési programok előkészítésének, végrehajtásának, nyomon követésének és ellenőrzésének valamennyi aspektusába. A 2014–2020 közötti időszakra vonatkozó jogszabályok előírják, hogy a „partnereket” a programozási ciklus valamennyi szakaszába be kell vonni, és a monitoringbizottságban is tagsággal kell rendelkezniük.

A Natura 2000 helyszíni megvalósítására irányuló helyi partnerségek hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a viszonylag korlátozott sikeresség helyett a kedvező védettségi helyzetet és a gazdaságilag életképes gazdálkodást egyaránt ténylegesen elérjék. A mezőgazdasági és természetvédelmi hatóságok, nem kormányzati szervezetek, mezőgazdasági termelők és egyéb érdekelt felek a Natura 2000 területekre irányuló földgazdálkodási programok kidolgozása terén egyre inkább partnerségben működnek, ráadásul a kollektív felelősség és a helyi felelősségvállalás érzése e területek kezelésének egyik legfontosabb sikertényezője (lásd a 6.3. háttérmagyarázatot).

A Natura 2000 területek kijelölése gyakran félelmet és félreértéseket vált ki, de vannak azért jó példák is, amelyeknél a földhasználattal kapcsolatos konfliktusokat helyi szintű partnerségi megközelítéssel sikerült megoldani, és sikeresen valósították meg a különféle intézkedések kombinációját, olyan helyzetet teremtve ezzel, amelyben a Natura 2000 élőhelyeken folytatott gazdálkodás társadalmi és gazdasági szempontból egyaránt életképes.

6.3. háttérmagyarázat: Az intézkedéseknek a helyi körülményekhez történő igazítása, a mezőgazdasági termelők és gazdálkodók részvételével

Gazdálkodás a természetvédelemért a Burrenben (Írország)

Az egyes élőhelyek védelméhez nagymértékben igazodó mezőgazdasági intézkedések kiemelkedő példája a burreni térség Natura 2000 területein figyelhető meg, ahol a szarvasmarhák hagyományos téli legeltetéséről már régóta tudják, hogy képes fenntartani a térségben megtalálható fajok és élőhelyek gazdag sokféleségét. A Burreni Gazdálkodás a Természetvédelemért Program (Burren Farming for Conservation Programme, BFCP) tanácsadást nyújt a mezőgazdasági termelők számára a saját földjük által nyújtott környezeti előnyök maximalizálásához (helyszíni látogatás, a mezőgazdasági üzemre vonatkozó tervek és a bevált gyakorlatokon alapuló iránymutatás nyújtása révén). A mezőgazdasági termelőktől azt várják, hogy saját kezdeményezésre alakítsanak ki optimális, fajokban gazdag gyepterületeket, és tegyenek javaslatot az intézkedésekre és prioritásokra. A támogatott tevékenységeket a BFCP csapatának egy képzett tanácsadója térképezi fel, és elkészíti a költségtervvel (amit a Nemzeti Parkok és Vadvédelmi Szolgálat finanszíroz). A program számára kidolgozott innovatív kompenzációs intézkedéseket kulcsfontosságúnak tartják a kívánt eredmények eléréséhez. A mezőgazdasági üzemi tervek igen egyszerűek és világosak, mindössze egy kétoldalas papírlapból állnak; az egyik oldalon található a mezőgazdasági üzem térképe, amelyen jelölik a fontos élőhelyeket, kulturális funkciókat és a javasolt intézkedéseket, a másik oldalán pedig az intézkedések felsorolása és az azokhoz kapcsolódó költségszámítás olvasható.

Forrás: Az Írországra vonatkozó esettanulmány az E. mellékletben és a javasolt Ír Vidékfejlesztési Program (lásd itt:

<http://www.agriculture.gov.ie/media/migration/press/pressreleases/2014/DraftConsultation%20Do%20cRDP14%20Jan.pdf>)

Legelőgazdálkodás a Krkonoše Nemzeti Parkban (Cseh Köztársaság)

2010 óta a Krkonoše Nemzeti Park füves élőhelyeinek és közösségi jelentőségű természeti

területeinek kezelése a tízéves intézkedési tervben meghatározott természetvédelmi prioritások és mezőgazdasági gyakorlat szerint zajlik. A nemzeti park kidolgozta a mezőgazdasági üzem szintjén megvalósítható „természetbarát gazdálkodás” kísérleti modelljét, amelynek célja az élőhelyek védettségi helyzetének a gazdaságilag életképes és a helyi körülményekhez igazodó gazdálkodás segítségével történő fenntartása és javítása. A cél ezen kívül a különböző fajok és élőhelyek mezőgazdasági üzem szintjén történő védelmét célzó intézkedések harmonizálása, valamint a biodiverzitás nem megfelelő mezőgazdasági gyakorlatok miatti pusztulásának elkerülése (pl. a cserjék eltávolítása egyes lepkefajok számára káros lehet). Ezeket az intézkedéseket a mezőgazdasági üzemi tervben határozzák meg, és a fajokban gazdag gyepterületekre, valamint egyes, nemzeti és európai jelentőségű fajokra irányulnak (pl. *Crex crex*). A mezőgazdasági üzemi terv ismerteti az üzem területén megtalálható természeti értékeket, és részletes gazdálkodási előírásokat határoz meg a mezőgazdasági földterület minden egyes poligonjára vonatkozóan. A létező agrár-környezetvédelmi programok alapján rendelkezésre álló intézkedéseket sorolja fel, valamint olyan konkrét intézkedéseket, mint például a rugalmasabb kései kaszálás, a különféle legeltetési rendek, a részleges (sávban vagy mozaikban történő) kaszálás támogatása és az egy hektárra jutó állatállomány csökkentése. A terv tartalmazhatja még a főszabály alól a természetvédelmi hatóság által engedélyezett kivételeket, valamint olyan előírásokat, amelyek az egyes rovarfajok védelmére (pl. kezelés nélküli parcellák), a réteken (pl. a középponttól kiinduló kaszálás) és a szántóterületeken (pl. a műtrágya csökkentett használata) történő madárvédelemre irányulnak. A hatékony szaktanácsadási rendszer és a mezőgazdasági termelőkkel folytatott rendszeres kommunikáció a környezettudatosság növeléséhez kiemelten fontos.

Forrás: A Cseh Köztársaságra vonatkozó esettanulmány az E. mellékletben található.

6.3. A KAP-támogatásra való jogosultság biztosítása és a referenciaszint megállapítása

Ajánlások:

A környezetvédelmi és a mezőgazdasági hatóságok közötti közös munka és szoros együttműködés révén:

- biztosítani kell, hogy minden lehetőséget figyelembe vegyenek ahhoz, hogy a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületet az új rendelet által meghatározott „mezőgazdasági terület” részeként azonosítsák, a természetesen, legeltetésre vagy növénytermesztésre alkalmas állapotban tartott mezőgazdasági területeket is beleértve; és hogy ezt a földterületet a MePAR/IIER rendszerben is nyilvántartsák
- a KAP-rendeletekben a mezőgazdasági irányító hatóságok számára biztosított rugalmasság segítségével biztosítani kell, hogy a földterületet hasznosító Natura 2000 mezőgazdasági termelők támogathatók legyenek a KAP-nak mind az 1., mind a 2. pillérjéből (amelyeknél a támogathatósági szabályok eltérőek lehetnek)
- a jogszabályi határokon belül az egyéb KAP támogathatósági szabályokat úgy kell meghatározni, hogy megfeleljenek a jelentős természeti értéket képviselő és/vagy a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterület jellemzőinek
- biztosítani kell, hogy egyértelműen, a mezőgazdasági termelők számára is könnyen érthető módon különböztessék meg egymástól a) a mezőgazdasági termelőkre a Natura 2000 végrehajtásával kapcsolatban vonatkozó nemzeti vagy regionális jogszabályokból eredő jogi kötelezettségeket, amelyek a madárvédelmi és az élőhelyvédelmi irányelvhez kapcsolódó kölcsönös megfeleltetés jogszabályban

foglalt gazdálkodási követelményeit alkotják; b) egyéb nemzeti vagy regionális jogszabályokat; és c) adott esetben az 1307/2009/EU rendelet 4. cikke (1) bekezdése c) pontjának ii. és iii. pontja alapján meghatározott követelményeket.

A KAP-támogatásra való jogosultság biztosítása, a KAP-rendeletekben rendelkezésre álló rugalmasság segítségével

Fontos, hogy a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületeket „mezőgazdasági földterületként” sorolják be, nem csupán a KAP-támogatásokra – különösen az 1. pillérből nyújtott jövedelemtámogatásra – való jogosultság miatt, hanem azért is, mert az EMVA-források tagállamok általi használatával elért hatás értékeléséhez meghatározandó mutatókat valószínűleg a mezőgazdasági területen fogják mérni. A nem mezőgazdasági földterületként elismert földterület nem kerül be az EMVA-források hatékonyságának értékelésébe, és így nehezebbé válik a következő programozási időszakban a finanszírozás indoklása.

A KAP és az EMVA-finanszírozást tagállami vagy regionális szinten kezelő mezőgazdasági hatóságok felelnek a földterület és a kedvezményezett KAP-kifizetésekre való jogosultságára vonatkozó szabályok meghatározásáért és alkalmazásáért, valamint a nyilvántartások vezetéséért és a kiadások nyomon követéséért. Elengedhetetlen, hogy szoros és időben történő együttműködés valósuljon meg a Natura 2000 hatóságok és a mezőgazdasági hatóságok között annak biztosítása érdekében, hogy a jogosultsági problémákat kielégítően megoldják, még mielőtt véglegesítik a következő programozási időszakra vonatkozó pályázatokat, és jóváhagyás céljából benyújtják a Bizottsághoz. A KAP-rendeletekben jelentős mértékű a rugalmasság, amelynek köszönhetően a Natura 2000 mezőgazdasági termelők sajátos igényeit is figyelembe tudják venni, de a hatóságok nem kötelesek azt erre a célra felhasználni (és gyakran más mezőgazdasági ágazatok próbálnak nyomást gyakorolni, hogy olyan szabályokat határozzanak meg, amelyek leginkább a nagyobb, intenzívebb gazdálkodási rendszereknek kedveznek).

Külön figyelmet kell fordítani a más mezőgazdasági termelők földjét informálisan vagy csak az év egy részében használó mezőgazdasági termelők helyzetére; a bonyolult földbirtokrendszerű, például közösségi használatú mezőgazdasági földterületekre; valamint azokra a Natura 2000-hez tartozó legeltetett élőhelyekre, amelyek jelentős arányban tartalmaznak a biodiverzitási értékükhöz hozzájáruló fákat és cserjéket, de amelyeket korábban kizártak a támogatásokból, gyakran annak eredményeként, ahogyan a tagállamok a fák jelenlétére vonatkozó szabályokat értelmezték.

6.4. háttérmagyarázat: A Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági kistermelők segítése a KAP-támogatásokhoz való hozzáférésben

Tanácsadási szolgáltatások Erdélyben (Románia)

Románia Nagy-Küküllő (Târnava Mare) térségében a Fundația ADEPT Transilvania NGO olyan mezőgazdasági tanácsadó szolgálatot hozott létre, amely összekapcsolja a biológiai sokféleség megőrzését, a Natura 2000 élőhelyek és fajok megőrzésére irányuló kötelezettségeket és a vidéki jövedelemtámogatást, együttműködésben a helyi közösségekkel, valamint a romániai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Minisztériummal (MARD) és a Környezetvédelmi és

Erdőgazdálkodási Minisztériummal (MEF). Célja a biológiai sokféleség megőrzésének a mezőgazdasági kistermelőkkel való együttműködésben, tájszinten történő elérése, hogy ösztönzőket hozzanak létre az általuk létrehozott féltermészetes tájak megőrzésére. A szolgáltatás segíti a mezőgazdasági kistermelőket abban, hogy a KAP közvetlen kifizetéseire jogosultságot szerezzenek. A térségben a mezőgazdasági üzemek mintegy 60%-a azon minimális méret alatt van (legalább 0,3 hektáros parcellákból álló, összesen 1 hektár), amely Romániában a KAP 1. pilléréből közvetlen kifizetésekre való jogosultság feltétele. A nem kormányzati szervezet azonban olyan megoldást segített elő, amelynek keretében az aktív mezőgazdasági termelők földet bérelhetnek szomszédaiktól, így az általuk kezelt földterület mérete alapján jogosultakká válnak a támogatásra. Ezen kívül azok a települések, amelyek a közbirtokban álló legelők tulajdonosai, és nem jogosultak támogatásra, hosszú távú bérleti megállapodást kötöttek legeltető egyesületekkel, hogy pályázhassanak az agrár-környezetvédelmi szerződésekre. Ennek köszönhetően nagy területeket vontak be a KAP-ból finanszírozott gazdálkodási programokba, és így elhárult a mezőgazdasági tevékenység megszüntetésének kockázata.

Forrás: A Romániára vonatkozó esettanulmány az E. mellékletben található.

A kifizetések referenciaszintjének meghatározása

A KAP jövedelemtámogatás, az agrár-környezetvédelmi és éghajlattal kapcsolatos, valamint az egyéb területalapú kifizetések referenciaszintje a 2014–2020 közötti tervezési időszakban megváltozott, amikor bevezetésre kerültek a környezetbarátabbá válást ösztönző támogatások, valamint a kölcsönös megfeleltetés keretében felülvizsgálták a GAEC-et és a JFGK-t (valamint a megfelelő, nemzeti vagy regionális szintű előírásokat).

A KAP-kifizetésekre való jogosultsághoz hasonlóan a GAEC-előírások és az „állandó gyepterület” meghatározásának módjában is van rugalmasság, a tagállamoknak továbbá figyelembe kell venniük a helyi körülményeket és a bevett helyi gyakorlatokat, ami azt jelenti, hogy lehetőséget kell biztosítani olyan meghatározások elfogadására, amelyek nagyobb mértékben vonják be a jelentős természeti értéket képviselő és a Natura 2000-hez tartozó földterületeket az 1. és a 2. pillér támogatási rendszereibe. Ehhez ismét a mezőgazdasági és a környezetvédelmi hatóságok közötti szoros és időben történő együttműködésre van szükség, hogy meghatározzák az állandó gyepterületre vonatkozó és az új kölcsönös megfeleltetési szabályokat. A különböző programok költségvetési felső határának és az e programok keretében egy hektárra jutó kifizetéseknek a meghatározásakor a tagállamok rendelkezésére álló lehetőségeket is figyelembe kell venni. A Natura 2000-hez tartozó földterület kezelésével kapcsolatban a mezőgazdasági termelőket érintő jogi kötelezettségek meghatározásakor fontos elismerni, hogy e kötelezettségek az agrár-környezetvédelmi és az éghajlathoz kapcsolódó kifizetések kiszámításánál használt alapszintbe is beletartoznak. Bár a mezőgazdasági termelők a jogi előírásokért kompenzációban részesülhetnek, a Natura 2000 támogatások nem képesek ugyanolyan mértékben támogatni a pozitív helyreállítás-kezelést, mint az agrár-környezetvédelmi és éghajlattal kapcsolatos kifizetések, és nem alkalmazkodnak az egyes mezőgazdasági üzemek vagy élőhelyek igényeihez, ráadásul nincs a mezőgazdasági termelő tranzakciós költségeinek fedezésére irányuló rendelkezés. Az élőhelyvédelmi és a madárvédelmi irányelvben meghatározott jogi követelményeket, valamint az említett két vidékfejlesztési program-intézkedést a Natura 2000 támogatás integrált csomagjaként kell

kialakítani, amely hatékonyan kompenzálja a mezőgazdasági termelőknél a természetvédelem és a pozitív gazdálkodás miatt keletkező költségeket.

6.4. A Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági üzemek számára kidolgozott, célirányos és koherens KAP-támogatási csomagok

Ajánlások:

- A Natura 2000 támogatási intézkedések kidolgozásával kapcsolatban inkluzív partnerségi megközelítés elfogadása szükséges, amely teljes mértékben bevonja a kedvezményezett mezőgazdasági termelőket, és hasznosítja a gazdálkodással és az élőhelykezeléssel kapcsolatos szaktudásukat.
- A KAP mindkét pillérjéből nyújtott koherens, integrált támogatási csomagokat kell kidolgozni, amelyek a Natura 2000 gazdálkodási rendszerek és az általuk kezelt kiemelt élőhelyek és fajok sajátos szükségleteihez igazodnak. E csomagoknak a következő támogatási igényeket kell kielégíteniük:
 - a gazdálkodás fenntartása
 - külterjes gazdálkodási rendszerek
 - kapacitásépítés és a mezőgazdasági termékek értéknövelése
 - a Natura 2000 élőhelyek és fajok mezőgazdasági kezelése
- Mérlegelni kell a lehetőségeket annak biztosítására, hogy a mezőgazdasági kistermelők könnyen hozzáférjenek a KAP mindkét pillérjéből nyújtott megfelelő támogatáshoz.
- Fel kell használni a hegyvidéki mezőgazdasági üzemekre és mezőgazdasági kisüzemekre vonatkozó tematikus vidékfejlesztési alprogram-lehetőségeket a magasabb támogatási rátát biztosító, egyedi Natura 2000 opciók kidolgozására.
- Biztosítani kell, hogy a hátrányos természeti adottságú területekre, Natura 2000 területekre és az éghajlatváltozáshoz kapcsolódó agrár-környezetvédelmi intézkedésekre vonatkozó kifizetési ráták tükrözzék a területek kezelésével járó teljes költséget – különösen akkor, ha kevés vagy nincs elmaradó jövedelem –, és adott esetben használják ki azt a lehetőséget, hogy ezekhez a számításokhoz hozzáadják a tranzakciós költségeket.
- A rendelkezésre álló források költséghatékony felhasználásának a támogatás tervezése és célcsoportjának meghatározása során a mezőgazdasági üzem és élőhely igényeihez a megfelelő területi szinten, a lehető legközelebb kell lezajlania.
- Teljes mértékben ki kell használni a csoportos és együttműködésen alapuló megközelítéseket, különösen, ha több mezőgazdasági kisüzem is érintett, és a Leader révén ösztönözni kell az alulról felfelé irányuló teljesítést.

Koherens, integrált támogatási csomagok kidolgozása

Amint a megfelelő szinten azonosították a célokat és természetvédelmi célokat és szükségleteket, e célok eléréséhez ki kell dolgozni és ki kell választani a megfelelő eszközöket és gazdálkodási intézkedéseket. Kiemelt fontosságú a célkitűzések egyértelmű meghatározása az olyan szakpolitikai válaszok kidolgozásához, amelyek foglalkoznak egyfelől a problémákkal, másfelől pedig biztosítják a különböző intézkedések közötti koherenciát, különösen azok jogosultsági kritériumaival és gazdálkodási követelményeivel kapcsolatban.

A Natura 2000 gazdálkodási rendszerek és az azoktól függő kiemelt élőhelyek és fajok a KAP mindkét pilléréből nyújtott, koherens, integrált támogatási csomagokat igényelnek. Számos jövedelemtámogatási kifizetéstípus érhető el az 1. pillérből, az EMVA új felépítésének köszönhetően pedig sokkal könnyebbé válik a 2014–2020 közötti programozási időszakban a vidékfejlesztési támogatásokhoz koherens csomagok kialakítása (szemben a korábbi vidékfejlesztési programokkal, amelyeknél a gazdasági, környezetvédelmi és társadalmi célokhoz nyújtott támogatást csak a Leader felhasználásával lehetett kombinálni).

Jelenleg számos Natura 2000 gazdálkodási rendszer számít a KAP-rendszer mostohagyerekének, mivel nem rendelkezik a fragmentált támogatási forrásokhoz teljes hozzáféréssel, és a kifizetés mértéke is alacsony. A Natura 2000 élőhelyeket biztosító külterjes gazdálkodási rendszereknek gazdasági és szociális szempontból életképesnek kell lenniük, és ez attól függ, hogy a mezőgazdasági üzemek megfelelő és megbízható KAP jövedelemtámogatási alapkifizetéseket és kapacitásépítési támogatást kapnak-e, valamint olyan kifizetésektől, amelyek választ tudnak adni bizonyos élőhelyek és fajok sajátos gazdálkodási szükségleteire. A kialakítás során e mezőgazdasági üzemek szükségleteivel kapcsolatban holisztikus szemlélettel kell élni, hogy a végeredmény négy egymással összefüggő támogatástípusból álló koherens csomag legyen:

- annak biztosítása, hogy a Natura 2000-hez tartozó földterületen folytatódjon a gazdálkodás
- a kiemelt fajokkal és élőhelyekkel összefüggő külterjes gazdálkodási rendszerek támogatása
- kapacitásépítés és a mezőgazdasági termékek értéknövelése, a gazdasági fenntarthatóság javítása
- a Natura 2000 élőhelyek és fajok egyedi természetvédelmi kezelésének támogatása

A koherens támogatások ilyen jellegű hierarchiájának logikai felépítése a következő: először biztosítani kell a gazdálkodási rendszer és gazdasági életképességét, majd ösztönzőket nyújtani az élőhelyek és fajok igen részletes kezeléséhez. Az ezen igények kielégítésére szolgáló potenciális intézkedések körét az alábbi 6.1. táblázat ismerteti, az 5. fejezetben pedig az egyes támogatástípusok leírása található. Az intézkedések választéka meglehetősen széles, és függ a stratégiai célkitűzésektől, a Natura 2000 gazdálkodási rendszerek tulajdonságaitól, az azokat fenyegető veszélyektől, valamint a vidéki gazdaságban elérhető lehetőségekről.

Fontos, hogy a Natura 2000 támogatási intézkedések kidolgozása során befogadó partnerségi megközelítés uralkodjon. A sikeres programoknak a felülről lefelé irányuló stratégiai tervezést kell kombinálniuk a megfelelő gyakorlati gazdálkodási intézkedések alulról felfelé történő kialakításával. Fontos továbbá a természetvédelmi intézkedések kialakításába a helyi tudást is beépíteni, aminek során teljes mértékben be kell vonni a kedvezményezett mezőgazdasági termelőket, és hasznosítani a gazdálkodással és az élőhelykezeléssel kapcsolatos szaktudásukat.

Különösen fontos figyelembe venni a tagállamok rendelkezésére álló lehetőségeket, amelyekkel biztosíthatják, hogy a mezőgazdasági kistermelők képesek legyenek a KAP mindkét pillérjéből támogatáshoz jutni. A támogatási jogosultság kérdését a fentiekben már

tárgyaltuk, de e mezőgazdasági termelők egy része számára az adminisztratív rendszer teljesen ismeretlen lehet. Nagyon fontos, hogy a támogatás megbízható forrásból álljon a rendelkezésükre, olyan formában és helyen, amely számukra könnyen hozzáférhető, például egy helyi irodában nyújtott személyes tanácsadás formájában.

A tagállamok számára javasolt új vidékfejlesztési alprogram-lehetőségek a hegyvidéki mezőgazdasági üzemekre és a kisüzemekre összpontosítanak, integrált támogatási programokkal és magasabb támogatási összegekkel. Lehetőség nyílik ezen alprogramokon belül a Natura 2000 és egyéb jelentős természeti értéket képviselő gazdálkodási rendszerekre vonatkozó egyedi intézkedések kidolgozására, amelyeket az Európai Bizottsággal kötött partnerségi megállapodásban lehet jelezni, majd a vidékfejlesztési programban teljes részletességgel kidolgozni.

6.1. táblázat – KAP támogatási intézkedések a Natura 2000 gazdálkodási rendszerek és gazdálkodás számára (a vastagon szedett intézkedéseket a tagállamoknak kötelező végrehajtaniuk)

Célkitűzés	1. pillér	2. pillér
<i>A gazdálkodás folytatásának biztosítása</i>	<ul style="list-style-type: none"> – Alaptámogatási rendszer, egységes területalapú támogatási rendszer – A környezetbarátabbá válást ösztönző támogatás – Hátrányos természeti adottságú területekre vonatkozó támogatás – Termeléstől függő önkéntes támogatás – vagy az 1. pillérből nyújtott összes közvetlen kifizetés alternatívájaként a mezőgazdasági kistermelői támogatási rendszer 	<ul style="list-style-type: none"> – Hátrányos természeti adottságú területeknek nyújtott kompenzációs kifizetés
<i>Külterjes gazdálkodási rendszerek támogatása</i>	<ul style="list-style-type: none"> – Hátrányos természeti adottságú területeknek nyújtott kifizetés – Termeléshez kötött kifizetés 	<ul style="list-style-type: none"> – Hátrányos természeti adottságú területeknek nyújtott kompenzációs kifizetés – Biogazdálkodás
<i>Kapacitásépítés és hozzáadott érték</i>	<ul style="list-style-type: none"> – Fiatal mezőgazdasági termelők részére nyújtott támogatás 	<ul style="list-style-type: none"> – Tanácsadási szolgáltatások – Tudásátadás és tájékoztatás – Beruházások tárgyi eszközökbe – A mezőgazdasági üzemek és a vállalkozások fejlesztése – Termelői csoportok létrehozása – A mezőgazdasági termékek minőségrendszerei – Alapvető szolgáltatások (Natura 2000/jelentős természeti értéket képviselő területekre vonatkozó intézkedési tervek kidolgozása)
<i>A Natura 2000 élőhelyek és fajok egyedi természetvédelmi kezelése</i>		<ul style="list-style-type: none"> – Agrár-környezetvédelmi és éghajlattal kapcsolatos intézkedések – Nem termelő beruházások – Natura 2000 kifizetések

		<ul style="list-style-type: none">- Állatjóléti kifizetések- Erdőtűz megelőzése és a mezőgazdasági potenciál helyreállítása
--	--	--

Támogatások kiszámítása a hátrányos természeti adottságú területek és agrár-környezetvédelmi és éghajlattal kapcsolatos kifizetések esetében

A támogatási összegek megállapítása kiemelten fontos a vidékfejlesztési programokon belül a környezetvédelmi földgazdálkodási kifizetések sikeres igénybevételéhez, mivel a mezőgazdasági termelők nem pályáznak a programokra, ha a támogatási összeget túl alacsonynak találják. A támogatási rendszernek átláthatónak és elszámoltathatónak kell lennie ahhoz, hogy kivívja a mezőgazdasági termelők, a természetvédelmi szervezetek és a lakosság bizalmát.

A támogatások kiszámítási képletének (elmaradt jövedelem + keletkezett költségek + a kedvezményezett tranzakciós költségei⁸⁸) és a felhasznált adatoknak meg kell felelniük az aktuális rendes gazdálkodási gyakorlatokkal és természetvédelmi munkával a program végrehajtása szerinti térségben járó költségeknek. Ez azt jelenti, hogy az ugyanolyan jellegű intézkedésért járó támogatások az egyes helyszínek között és a körülmények függvényében jelentősen eltérhetnek egymástól. Fontos biztosítani, hogy a hátrányos természeti adottságú területekre, Natura 2000 területekre és az éghajlatváltozáshoz kapcsolódó agrár-környezetvédelmi intézkedésekre vonatkozó támogatási összegek tükrözzék a területek kezelésével járó teljes költséget – különösen akkor, ha kevés vagy nincs elmaradó jövedelem. A tranzakciós költségeket hozzá kell adni ezekhez a számításokhoz, mivel e számítások jelentősen igénybe vehetik a mezőgazdasági termelő idejét az olyan, erősen célzott programok esetében, mint amelyek a Natura 2000 területekre vonatkoznak, valamint olyan mezőgazdasági termelők esetében, akik nem kapnak adminisztratív támogatást. A tagállamoknak be kell tartaniuk a rendeletben megállapított maximális támogatási összegeket, kivéve, ha meg tudják indokolni a magasabb támogatási összegeket, ami egyes Natura 2000 területek esetében előfordulhat, különösen azoknál, amelyeket a mezőgazdasági tevékenység megszűnésének kockázata fenyeget.

Célirányos támogatás és a támogatás léptéke

Fontos, hogy a rendelkezésre álló források költséghatékony felhasználásának a támogatás tervezése és célcsoportjának meghatározása során a mezőgazdasági üzem és élőhely igényeihez a megfelelő területi szinten, a lehető legközelebb történjen.

A horizontális intézkedések bizonyos élőhelytípusok vagy fajok esetében hasznosak lehetnek akkor, ha egy adott régióban vagy országban a teljes megművelt tájra alkalmazható néhány egyszerű követelmény, mint például Szlovákiában a gyepterületek védelmének vagy Észtországban a balti rétek védelmének esetében (lásd a 6.5. háttérmagyarázatot és az E. mellékletben található esettanulmányokat).

6.5. háttérmagyarázat: Adott élőhelyek széles körű védelmére irányuló stratégiai megközelítések

Az észtországi Környezetvédelmi és Mezőgazdasági Minisztérium közötti együttműködés a kiemelt mezőgazdasági élőhelyek érdekében

2001-ben az észt Környezetvédelmi Minisztérium egy nemzeti programot indított a balti tengerparti

⁸⁸ Ez a programtól függően legfeljebb 20 vagy 30 százaléknyi plusz összeget jelent.

rétek helyreállítása és kezelése érdekében. Az első lépés e rétek olyan szintre történő helyreállítása volt, amelynél újra rendszeresen legeltethetővé és kaszálhatóvá válnak. A helyreállítási munkát elsősorban helyi földtulajdonosok és mezőgazdasági termelők végezték, akik a Környezetvédelmi Minisztériummal kötöttek gazdálkodási megállapodást. Ezután a Mezőgazdasági Minisztérium az észak-vidékfejlesztési program (2007–2013) keretében egy célzott agrár-környezetvédelmi programot dolgozott ki a féltermészetes élőhelyek számára. A Környezetvédelmi Minisztériummal megállapodást kötött mezőgazdasági termelők közül később sokan csatlakoztak a vidékfejlesztési program rendszeréhez. Az agrár-környezetvédelmi program sokkal nagyobb területre irányult, és olyan egyéb féltermészetes élőhelytípusokra összpontosított, mint például a nedves rétek, fás rétek, fás legelők, „alvar” élőhelyek, elárasztott rétek és láprétek, borókás-nyárasok, fenyérek és ásványi talajú gyepterületek – amelyek mind jelentős természeti értéket képviselő élőhelyek és az élőhelyvédelmi irányelv szerint védelmet élveznek.

A programot a Mezőgazdasági Minisztérium irányítja, szoros együttműködésben az Állami Természetvédelmi Központtal, amely az egyes agrár-környezetvédelmi pályázatokat véleményezi és jóváhagyja. A két minisztérium közötti szoros együttműködés a siker egyik kulcsa. Észtországban eddig az összes part menti rétnak mintegy fele került be az agrár-környezetvédelmi programba.

Forrás: Az Észtországra vonatkozó esettanulmány az E. mellékletben található.

Számos esetben konkrét helyi megközelítésekre lehet szükség, beleértve az igen egyedi és célzott intézkedéseket, amelyek a leginkább igazodnak az adott faj vagy élőhely adott helyszínre jellemző sajátos kezelési igényeihez. A célzott támogatás valószínűleg igen fontos számos Natura élőhely és faj számára, mivel előfordulhat, hogy szélesebb körű (pl. nemzeti szintű), az adott élőhelyet általánosságban fenntartani kívánó agrár-környezetvédelmi jellegű intézkedésekkel nem mindig lehet ezeket eredményesen megvédeni. Például a szlovákiai féltermészetes gyepterületekre vonatkozó programok azt állapították meg, hogy a horizontális intézkedések nem voltak túl eredményesek, mivel az eltérő fajok és élőhelyek gyakran különböző természetvédelmi szükségletekkel rendelkeznek, amelyek helyi szinten is eltérőek lehetnek. A cél tehát a program eredményességének javítása, olyan egyedi intézkedések kidolgozása révén, amelyek a kiemelt területekre (pl. Natura területekre) irányulnak, ahol adott esetben területi szinten állapodnak meg a gazdálkodási előírásokban (és végzik azok nyomon követését). Ennek eléréséhez a mezőgazdasági termelőkkel folytatott, helyi szinten koordinált párbeszéd nyomán az intézkedéseknek alulról felfelé irányuló kidolgozása szükséges (6.6. háttérmagyarázat).

A célirányos agrár-környezetvédelmi jellegű intézkedésekhez egyértelműen megbízható, naprakész és átfogó ökológiai adatok (pl. nyilvántartások, élőhelytérképek és az egyes fajok atlaszai) szükségesek, ezért felméréseket kell végezni, valamint nyilvántartásokat kell összeállítani és feltérképezni. Az ilyen intézkedések költségesek lehetnek, és a természetvédelmi szervezetek kapacitásbővítésére irányuló jelentős beruházásokat igényelhetnek. De ezek az intézkedések valószínűleg költséghatékonyak akkor, ha csökkentik azt a területet, amelyen az intézkedéseket a kívánt természetvédelmi eredmény eléréséhez alkalmazni kell.

6.6. háttérmagyarázat: Nagy vagy helyi léptékű?

A Natura 2000 területeken a különböző fajokra és élőhelyekre vonatkozó különféle gazdálkodási követelmények közötti egyensúly megtalálása igen bonyolult folyamat is lehet, de a hagyományos agrárgazdálkodás a helyi igényekhez jól igazodó megoldásokat kínálhat olyan területeken, ahol a

fajok és élőhelyek fennmaradnak. Például Szlovákiában az ártéri gyepterületeken az élőhelyvédelmi irányelvben felsorolt lepkefajok közül több is megtalálható, mint például a *Maculinea teleius*, a *M. nausithous* és a *Lycaena dispar*, amelyek szorosan kötődnek a hagyományos használatú mocsárrétekhez. E fajok alkalmazkodtak a hagyományos mozaikos kaszáláshoz, mivel a területet soha nem egyszerre kaszálták le. A mozaikos gazdálkodás a haris (*Crex crex*) számára is nagyon fontos, különösen a rövidebb ideig tartó áradásokkal jellemezhető években. Ezzel szemben az egyéb európai jelentőségű madárfajok, mint például a tövisszúró gébics (*Lanius collurio*) vagy a fekete gólya (*Ciconia nigra*) számára kedvező lehet a nagy léptékű kaszálás, mivel a frissen kaszált gyepterület vonzó élelmiszerforrást jelent.

Forrás: RSPB és a BirdLife International, 2011).

Csoportos és együttműködésen alapuló megközelítések

Az eredményes működéshez számos földgazdálkodási program esetében a források szélesebb körű, tájszinten történő, jelentős mértékű igénybevétele, valamint a különféle gazdálkodók (mezőgazdasági termelők, erdőtulajdonosok, állami földeket kezelő hatóságok) közös fellépése szükséges. Az irányító hatóságoknak ezért a vidékfejlesztési programok kidolgozása során érdekelt felek széles körével kell együttműködniük, a gazdálkodási és erdőgazdálkodási közösségeket is beleértve, és ki kell használniuk a rendelet adta lehetőségeket, hogy elősegítsék és támogassák a kifizetések tájszintű igénybevételét. Időként hatékonyabb lehet, ha az egyes mezőgazdasági termelőkkel történő szerződéskötés helyett ösztönzik és segítik a mezőgazdasági termelőket abban, hogy az agrár-környezetvédelmi megállapodások megkötéséhez szövetkezeti vagy egyesületi formába tömörüljenek.

A vidékfejlesztési programok intézkedéseinek végrehajtásával kapcsolatos csoportos és együttműködésen alapuló megközelítések a Natura esetében különösen hasznosak lehetnek, főként ahol sok mezőgazdasági kisüzem érintett. Romániában például a Fundația ADEPT nevű szervezet a Nagy-Küküllőben (Târnava Mare) található Natura 2000 területen működik együtt a mezőgazdasági kistermelőkkel, hogy bevonja őket a támogatási programokba, és ösztönözze a program kialakításának olyan fejlesztéseit, amelyek biztosítják a mezőgazdasági kistermelők számára a támogatáshoz való hozzáférést (lásd a 6.4. háttérmagyarozatot és az E. mellékletben található romániai esettanulmányt). A segítők vagy egy koordináló szervezet szerepe különösen fontos a csoportos megállapodásoknál, és azt a vidékfejlesztési program keretében is lehet támogatni.

A nem mezőgazdasági termelőkkel álló csoportok bevonása és a helyi érdekeltségű programok végrehajtásában alkalmazott, alulról felfelé irányuló megközelítés a Leaderen keresztül támogatható. A holland környezetvédelmi szövetkezetek (Franks és Mc Gloin, 2007) és a német tájgondnoki szövetségek jó példát adnak erre (lásd a 6.6. háttérmagyarozatot). Ezek a szövetkezeti társulások egy adott régióban kötik össze a természetvédelmi csoportokat a helyi mezőgazdasági termelőkkel és helyi közösségekkel, és gyakran egymással szembenálló érdekcsoportokat képesek összefogni, hogy közösen gondoskodjanak a Natura 2000 területekről. A sikeres projektek alapja a mezőgazdasági termelőkkel, helyi közösségekkel, természetvédelmi csoportokkal és kormányzati hatóságokkal való szoros együttműködés.

6.6. háttérmagyarázat: Együttműködő partnerségek a mezőgazdasági termelőkkel és helyi közösségekkel

A németországi tájgondnoki szövetségek a mezőgazdasági termelőkkel és a helyi közösségekkel együttműködve dolgoznak a Natura 2000 területekre vonatkozó megfelelő mezőgazdasági intézkedések végrehajtásán. Ezek a regionális nem kormányzati szövetségek összekötik a természetvédelmi csoportokat a helyi mezőgazdasági termelőkkel és helyi közösségekkel. 155 tájgondnoki szövetség (szövetségi államonként legalább egy) működik együtt járási szinten 20 000 mezőgazdasági termelővel, több mint 3000 helyi önkormányzattal és 1000 nem kormányzati szervezettel. Ezek a gyakran ellentétes érdekű csoportok együtt dolgoznak azért, hogy integrált és fenntartható földgazdálkodási gyakorlatokat valósítsanak meg több Natura 2000 területen. Például a németországi Bajorországban található Altmühltal Natura 2000 száraz gyepterületi övezet esetében a tájgondnoki szövetségek kiemelt szerepet játszottak a juhtenyésztők támogatásában, akik mintegy 25 000 juh külterjes legeltetését koordinálják, és minősített altmühl-völgyi bárányhúst állítanak elő. A mezőgazdasági termelők közötti koordináció szintén szükséges annak biztosításához, hogy a gazdálkodási intézkedéseket ne egy időben végezzék az összes területen – pl. a kaszálás esetében –, hogy az élőhelyen fennmaradjon az összes fajnak kedvező, elégséges mértékű heterogenitás.

A helyi tájgondnoksági koordinátorok adott tájtípusra dolgoznak ki projekteket, a tudományos intézkedéseket, pénzügyi számításokat, valamint a megfelelő agrár-környezetvédelmi programokat is beleértve. A rendelkezésre álló forrásokra nyújtanak be pályázatokat, és felügyelik a tevékenységek főként helyi gazdálkodók általi megvalósítását, továbbá nyomon követik a projekt eredményeit. A sikeres projektek alapja a mezőgazdasági termelőkkel, helyi közösségekkel, természetvédelmi csoportokkal és kormányzati hatóságokkal való szoros együttműködés. A Natura 2000 területek kezelése három fő finanszírozási elem ötvözésén alapul: 1.) közvetlen kifizetések, 2.) agrár-környezetvédelmi programok, 3) az EMVA természeti örökségre vonatkozó intézkedése keretében finanszírozott földgazdálkodási programok.

Források: www.altmuehltaler-lamm.de és www.lpv.de

6.5. A végrehajtáshoz szükséges pénzügyi, műszaki, tanácsadói és igazgatási erőforrások biztosítása

Ajánlások:

- Biztosítani kell, hogy a hosszú távú támogatáshoz elegendő pénzügyi és egyéb források álljanak rendelkezésre, beleértve a képzett, a Natura 2000 földgazdálkodáshoz szükséges műszaki szaktudással rendelkező tanácsadói és kifizető ügynökségi munkatársakat.
- A tanácsadást és a felvilágosítást a mezőgazdasági termelők által megbízhatónak ítélt forrásnak kell nyújtania.

Annak biztosítása, hogy a hosszú távú támogatáshoz elegendő pénzügyi és egyéb források álljanak rendelkezésre

A vidékfejlesztési programok keretében hosszú távon kell nyújtani a finanszírozást, amennyiben ez egyáltalán lehetséges, mivel a finanszírozási hiányosságok kikezdi a mezőgazdasági termelők és földtulajdonosok közötti bizalmat, és eltántorítják őket a hosszú távú intézkedésekben (mint például az élőhelyek helyreállítása) való részvételtől. Ha nem áll rendelkezésre a hosszú távú finanszírozás, a mezőgazdasági termelők inkább olyan intézkedésekre összpontosítanak, amelyek könnyen visszafordíthatók, ami egyes esetekben azon előnyök tartós megszűnéséhez vezethet, amelyeket valamely program folyamán hoztak létre. Ez pedig csökkenti a közkiadások hosszú távú hasznát.

Elengedhetetlen a finanszírozás biztosítása nem csupán a mezőgazdasági termelőknek nyújtott kifizetések, hanem a teljes intézményi végrehajtási és támogatási költségek fedezése esetében is. E költségek egy részét az EMVA társfinanszírozza, például tanácsadói szolgáltatások, képzés és készségek elsajátítása (a tanácsadók és oktatók képzését is beleértve), a Natura 2000/jelentős természeti értéket képviselő területekre vonatkozó intézkedési tervek kidolgozása, csoportos facilitálás és a Leader. Számos esetben a szolgáltatásokat a kormány által megbízott vállalkozások nyújtják, a nem kormányzati szervezeteket és a mezőgazdasági termelői szervezeteket is beleértve (részletekért lásd az 5. fejezetet).

A forrásoknak a Natura 2000 támogatás végrehajtásához történő allokálása során fontos tudomásul venni, hogy az intézményi tranzakciós költségek arányosan nagyobb terhet jelentenek abban az esetben, ha nagy számú mezőgazdasági kistermelőről van szó, és ha mind a mezőgazdasági termelők, mind pedig a támogatást végrehajtó munkatársak első alkalommal vesznek abban részt. A Natura 2000 területek kezelésére és a hálózathoz tartozó gazdálkodási rendszerekre irányuló speciális képzésre lesz szüksége a végrehajtásban részt vevő munkatársaknak és különösen a kifizető ügynökség megfelelésért felelős munkatársainak, akik eldöntik, hogy a mezőgazdasági termelők megfelelnek-e a kölcsönös megfeleltetés és az agrár-környezetvédelmi szerződéseik követelményeinek, és így folyósítható részükre a támogatás.

A gazdálkodási tevékenységek mezőgazdasági üzemek szintjén kiváltott hatásának nyomon követésére támogatást kell biztosítani.

Integrált tanácsadás és tájékoztatás nyújtása

A tanácsadási és tájékoztatási tevékenységet a mezőgazdasági termelő által megbízhatónak tekintett forrásoknak kell végezniük (egyéb esetben valószínűleg figyelmen kívül hagyja), és e tevékenység során a természetvédelemmel kapcsolatos tanácsadást mindig az arra vonatkozó tanácsadással kell ötvözni, hogy a természetvédelem hogyan építhető be a gazdálkodási rendszerbe (6.7. háttérmagyarázat). A tanácsadók a kutatók és a mezőgazdasági termelők közötti összekötőként is jelentős szerepet játszhatnak, mivel azonosítják a mezőgazdasági termelők részéről felmerülő igényeket, összeállítják a gyakorlati tapasztalatokat, és a kutatásból származó tudást a helyi helyzetekre alkalmazzák. Ügyelni kell annak biztosítására, hogy a tanácsadást nyújtó szolgáltatók rendelkezzenek a szükséges műszaki kapacitással és szakértelemmel, különösen a Natura 2000-hez tartozó mezőgazdasági földterületek vonatkozásában. A tanácsadási szolgáltatásokat helyi székhelyű szervezetek is nyújthatják, például a nem kormányzati szervezetek és termelői szövetségek. A tanácsadási és információs szolgáltatásokra rendelkezésre álló KAP-támogatást az 5.6. rész ismerteti. Fontos, hogy ezt az intézkedést arra is felhasználhatják, hogy szakképzést és a készségek elsajátítását, szakmai találkozókat, személyre szabott tanácsadást, demonstrációs tevékenységeket, valamint a mezőgazdasági üzemekben megvalósítandó, rövid időtartamra szóló csere- és látogatási programokat finanszírozzanak. A mezőgazdasági üzemben tett látogatások és a mezőgazdasági termelők közötti tapasztalatcserék különösen fontos szerepet játszanak abban, hogy a mezőgazdasági termelőket az agrár-környezetvédelmi programokhoz történő csatlakozásra ösztönözzék, erősítsék motiváltságukat, továbbá ösztönözzék a kreativitást és az innovációt a természetvédelmi célú gazdálkodási gyakorlatok terén (lásd többek között pl. az írországi, németországi, csehországi, romániai, ausztriai és hollandiai esettanulmányokat az E. mellékletben, ahol kialakultak a hatékony tanácsadói rendszerek és a mezőgazdasági termelőkkel folytatott rendszeres kommunikáció).

6.7. háttérmagyarázat: Integrált mezőgazdasági és természetvédelmi tanácsadás mezőgazdasági termelők részére

A németországi Rajna-vidék-Pfalz szövetségi tartomány „Partnerbetrieb Naturschutz” elnevezésű programja

A „Partnerbetrieb Naturschutz” kezdeményezés a mezőgazdasági termelőknek a teljes mezőgazdasági üzemre vonatkozóan nyújt integrált mezőgazdasági és természetvédelmi tanácsadást és párbeszéd-alapú tervezést. A tanácsadó csapatok környezetvédelmi és agronómiai tanácsadókból állnak. A mezőgazdasági termelő és a tanácsadó csapat párbeszédet folytat, és elvégzi a teljes mezőgazdasági üzem és az azt körülvevő táj helyzetelemzését. Természetvédelmi tervet dolgoznak ki a mezőgazdasági üzem egészére, beleértve az üzem természetvédelmi potenciáljának és az üzemre jellemző természetvédelmi céloknak az elemzését, térképek és légi felvételek, valamint földterület-kijelölések használatával, amelynek során külön figyelmet fordítanak a Natura 2000 élőhelyekre és fajokra, valamint a víz-keretirányelv szerinti természetvédelmi célokra. A mezőgazdasági termelő és a tanácsadó csapat ezután kidolgozza és elfogadja a mezőgazdasági üzemre vonatkozó természetvédelmi tervet. A csapat folyamatos, személyes tanácsadói szolgáltatást, értékelést és visszajelzést ad. Az eredményeket a mezőgazdasági termelő és a csapat évente közösen méri és értékeli. A mezőgazdasági termelők a saját mezőgazdasági üzemükre vonatkozó válaszokat keresnek olyan kérdésekre, hogy például milyen hatással lesz a külterjes legelőgazdálkodás az üzem

tejtermelésére. Mi az értelme az adott gazdálkodási intézkedésnek? Milyen hatással jár, ha valamit nem teszünk meg? Milyen környezeti erőforrásokat, élőhelyeket vagy fajokat védhetek a mezőgazdasági üzemem területén? A meggyőző válaszok nyújtása a javasolt természetvédelmi intézkedésekbe vetett bizalom megteremtésének kulcsfontosságú eleme.

Forrás: A Németországra vonatkozó esettanulmány az E. mellékletben található.

6.6. Felügyelet, értékelés és felülvizsgálat

Ajánlások:

- Nyomon kell követni az intézkedések igénybevételét és lefedettségét az egyes releváns Natura 2000 élőhelyekkel és fajokkal kapcsolatban, a célok teljesítését ellenőrizni kell, továbbá a célok nem teljesülése esetén felül kell vizsgálni a program kialakításának és végrehajtásának felülvizsgálatát.
- Biztosítani kell, hogy az adatgyűjtő rendszerek a kezdettől fogva be legyenek ágyazva a program végrehajtási folyamataiba.
- Biztosítani kell az eredmények nyomon követéséhez és értékeléséhez szükséges kellő kapacitást.
- Meg kell fogalmazni a kívánt eredményeket vagy „mérőföldköveket”, és meg kell határozni a megfelelő nyomonkövetési eljárásokat és mutatókat, amelyeket a mezőgazdasági termelők könnyen tudnak alkalmazni és megérteni.
- Be kell vonni a mezőgazdasági termelőket az eredmények nyomon követésébe, és közölni kell velük a megfelelő értékelések eredményeit és főbb következtetéseit.

A hatékony nyomon követés és értékelés biztosítása

A hatékony nyomon követés és értékelés kiemelten fontos annak mérlegeléséhez, hogy az intézkedések mennyire voltak eredményesek és hatékonyak a célkitűzések elérésében, valamint annak lehetővé tételéhez, hogy a programokat és gazdálkodási gyakorlatokat idővel kiigazítsák és finomítsák.

A nyomon követést és értékelést különböző szinteken kell elvégezni. Fontos, hogy a rendszeres nyomon követés valamennyi Natura 2000 támogatási programnak szerves része legyen. A nyomon követésnek lehetővé kell tennie az intézkedések igénybevételének és lefedettségének, a végrehajtásuk során felmerülő esetleges nehézségeknek és korlátoknak, valamint az elérni kívánt természetvédelmi célokkal kapcsolatban kiváltott hatásuknak az értékelését. Fontos továbbá, hogy a tudományos monitoring és kutatási eredményeket a gazdálkodási ajánlások javítására fordítsák (lásd a 6.9. háttérmagyarázatot és a 4.3. részt).

Fontos kidolgozni olyan nyomonkövetési programokat, amelyeket mezőgazdasági üzemek szintjén is alkalmazni lehet, és amelyek könnyen ellenőrizhető, megfelelő mutatókat használnak. Igen eredményesnek bizonyult a mezőgazdasági termelőknek a szükséges intézkedések általuk végzett végrehajtása során elért eredmények rendszeres nyomon követésébe történő bevonása, ami lehetőséget biztosít a végrehajtásban történő

részvételük javítására. A szélesebb körű nyilvános kommunikáció szintén fontos szerepet játszik a célfajokról és -élőhelyekről szóló pozitív kép kialakításában, valamint annak elismerésében, hogy ki tesz erőfeszítéseket azok védelméért.

A tagállamoknak a Natura 2000 területekről érkező rendszeres nyomonkövetési jelentések eredményeit be kell építeniük a finanszírozási mechanizmusokba, és ennek megfelelően módosítaniuk kell a meglévő szakpolitikai eszközök célterületét. Ehhez kifejezetten szükséges a Natura 2000 nyomonkövetési eredményeknek azokba az agrárpolitikai intézkedésekbe történő beépítése, amelyek közvetlen hatást gyakorolnak a Natura 2000 kiemelt mezőgazdasági fajaira és élőhelyeire. A kombinált intézkedésekből álló integrált programok eredményes végrehajtásához elengedhetetlen egy olyan közös **adatinformációs rendszer** kidolgozása, amely egy helyen tartalmazza a Natura 2000 területekre vonatkozó mezőgazdasági, botanikai, zoológiai és földhasználói adatokat.

A vidékfejlesztési programok nyomon követését olyan mutatók alapján végzik, amelyeket egy új közös nyomonkövetési és értékelési keretrendszerben állapítanak meg (amelyeket 2014 folyamán fognak végrehajtási jogi aktusokban meghatározni). Ezeket minden tagállamban alkalmazni kell, és tartalmazniuk kell a Natura 2000 területekre, a mezőgazdasági élőhelyek védettségi helyzetére és a jelentős természeti értéket képviselő gazdálkodásra vonatkozó közös kontextusmutatókat. A tagállamok további, a saját nemzeti/regionális helyzetükre nézve releváns mutatókat is bevezethetnek. E formális értékelési követelményeken túl az irányító hatóságok által az adott program első két éve során létrehozott gyorsított belső felülvizsgálati eljárások hatékonyan tudják biztosítani a problémák azonosítását és megoldását, még mielőtt azok befolyásolnák a végrehajtást, a környezeti hatékonyságot vagy a mezőgazdasági termelők magatartását.

Nemzeti vagy regionális szinten a nyomonkövetési és értékelési tevékenységek fő célja visszajelzést adni a programigazgatók és a politikai döntéshozók részére arról, hogy mennyire jól működik a Natura 2000 program, és hogy eléri-e a célkitűzéseit. Ez ténylegesen egy aktív tanulási folyamat része, amely lehetővé teszi az irányító hatóság számára, hogy felülvizsgálja a meglévő programokat és intézkedéseket, és javítsa a jövőbeli programok és intézkedések kialakítását. Amikor a Natura 2000 gazdálkodási programokat első alkalommal vezetik be, kis léptékű kísérleti teszteléssel és értékeléssel javítható a programok hatékonysága, elfogadottsága és teljesítése.

6.8. háttérmagyarázat: *Mezőgazdasági termelők és kutatók együttműködése a fajok védelmének optimalizálása érdekében*

Hörcsögbarát gazdálkodást valósítottak meg Hollandiában a mezőgazdasági termelők és a kutatók eredményes együttműködésének segítségével. A kutatási eredmények és a rugalmas gazdálkodási rendeletek lehetővé tették az alkalmazkodóképes gazdálkodást. A gazdálkodási tanácsadást a projekt során jelentősen átalakították az Alterra, Wageningen és Radboud (Nijmegeni Egyetem) által végzett, hörcsögmegfigyelési kutatás által nyújtott fokozott betekintés következményeként. A gazdálkodás azért lehetett rugalmas, mert a projekt az uniós rendeletek értelmében hivatalosan kísérletnek minősült, amely lehetővé teszi a részt vevő felek számára, hogy megváltoztassák a rendeleteket és a gazdálkodási előírásokat. Az éves szerződésekben például egy 20 méteres túlélési sávban állapodtak meg, ezért a kutatók minden évben találtak olyan mezőgazdasági termelőket,

akiknél volt a hörcsögöknek kedvező optimális helyszín.

A közvetlen és folyamatos tanácsadás, valamint a mezőgazdasági termelőknek nyújtott személyes támogatás szintén jelentősen hozzájárult a projekt sikerességéhez. A projekt során a kutatók tájékoztatták és segítették a mezőgazdasági termelőket a növénytermesztéssel és a hörcsögök tekintetében fontos egyéb szempontokkal kapcsolatban, és olyan kérdéseket is megválaszoltak, mint például hogy „Szabad-e aratni?“, vagy hogy „Találtam egy járatot, mit tegyek?“. A hörcsögügyi koordinátor végzi a nyomon követést, ellenőrzi az új gazdálkodási megállapodásokra irányuló pályázatokat, és ellenőrzi a növénytermesztési intézkedéseknek való megfelelést.

Forrás: A Hollandiára vonatkozó esettanulmány az E. mellékletben.

HIVATKOZÁSOK

Allen, B, Buckwell, A, Baldock, D and Menadue, H (2012) *Maximising environmental benefits through Ecological Focus Areas*. Report commissioned by the Land Use Policy Group, Institute for European Environmental Policy, London, UK.

Angileri, V (2011) *Farm Advisory System in the EU: proposals for improvement*. Results of the FAS workshop, Warsaw 8-9 February 2011. Joint Research Centre of the European Commission, Warsaw.

Apostolopoulou, E and Pantis, J (2009) Conceptual gaps in the national strategy for the implementation of the European Natura 2000 conservation policy in Greece. *Biological Conservation*, No 142, (1) pp221-237.

Baines, D and Andrew, M (2003) Marking of deer fences to reduce frequency of collisions by woodland grouse. *Biological Conservation*, No 110, (2) pp169-176.

Barnes, A P, Schwarz, G, Keenleyside, C, Thomson, S, Waterhouse, T, Poláková, J, Stewart, S and Cracken, D (2011) *Alternative payment approaches for non-economic farming systems delivering environmental public goods*. Final report for Scottish Natural Heritage, Scottish Environment Protection Agency, Countryside Council for Wales and Northern Ireland Environment Agency, Scottish Agricultural College; Institute for European Environmental Policy; Johann Heinrich von Thünen Institut, <http://www.snh.gov.uk/docs/A931062.pdf>.

Batáry, P, Báldi, A and Erdos, S (2007a) Grassland versus non-grassland bird abundance and diversity in managed grasslands: local, landscape and regional scale effects. *Biodiversity and Conservation*, No 16, (4) pp871-881.

Batáry, P, Báldi, A, Szél, G, Podlussány, A, Rozner, I and Erdos, S (2007b) Responses of grassland specialist and generalist beetles to management and landscape complexity. *Diversity and Distributions*, No 13, (2) pp196-202.

Baur, B, Cremene, C, Groza, G, Rakosy, L, Schileyko, A A, Baur, A, Stoll, P and Erhardt, A (2006) Effects of abandonment of subalpine hay meadows on plant and invertebrate diversity in Transylvania, Romania. *Biological Conservation*, No 132, (2) pp261-273.

Beaufoy, G and Marsden, K (2010) *CAP Reform 2013: last chance to stop the decline of Europe's High Nature Value farming?* Joint position paper by EFNCP, BirdLife International, Butterfly Conservation Europe and WWF. European Forum on Nature Conservation and Pastoralism, Derwentside, UK.

Beaufoy, G, Jones, G, Kazakova, Y, McGurn, P, Poux, X and Stefanova, V (2011a) *Permanent Pastures and Meadows under the CAP: the situation in 6 countries*. European Forum for Nature Conservation and Pastoralism (EFNCP) and the Grasslands Trust, Derwentside.

Beaufoy, G, Jones, G, Kazakova, Y, McGurn, P, Poux, X and Stefanova, V (2011b) *Permanent Pastures and Meadows: adapting CAP Pillar 1 to support public goods*. European Forum for Nature Conservation and Pastoralism (EFNCP) and the Grasslands Trust, Derwentside.

Bergmeier, E, Petermann, J and Schröder, E (2012) Geobotanical survey of wood-pasture habitats in Europe: diversity, threats and conservation. *Biodiversity and Conservation*, No 19, (11) pp2995-3014.

Beynon, S A (2012) Potential environmental consequences of administration of anthelmintics to sheep. *Veterinary Parasitology*, No 189, (1) pp113-124.

BfN (2011) Verzeichnis Der in Deutschland Vorkommenden Lebensraumtypen Des Europäischen Schutzgebietssystems NATURA 2000. Bundesamt fuer Naturschutz http://www.bfn.de/0316_typ_lebensraum.html

Birdlife International (2004) *Birds in the European Union: a Status Assessment*. Birdlife International, Wageningen, Netherlands.

Birdlife International (2009) *Through the green smokescreen - How is CAP cross-compliance delivering for biodiversity?* BirdLife International, Brussels.

Boccaccio, L, Brunner, A and Powell, A (2009) *Could Do Better - How is EU Rural Development Policy Delivering for Biodiversity?* Birdlife International, Brussels.

Bota, G, Morales, M B, Mañosa, S and Camprodon, J (eds) (2005) *Ecology and Conservation of Steppe-Land Birds*. Lynx Edicions & Centre Tecnològic Forestal de Catalunya, Barcelona, Spain.

Buckingham, D L, Atkinson, P W, Peel, S and Peach, W (2010) New conservation measures for birds on grasslands and livestock farms, in *BOU Proceedings - Lowland Farmland Birds III*. British Ornithologist's Union, <http://www.bouproc.net/>.

Caballero, R and Fernández-Santos, X (2009) Grazing institutions in Castilla-La-Mancha, dynamic or downward trend in the Spanish cereal-sheep system. *Agricultural Systems*, No 101, (1-2) pp69-79.

Calaciura, B and Spinelli, O (2008) *Management of Natura 2000 Habitats: 5210 Arborescent matorral with Juniperus spp.* Directive 92/43/EEC on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora. Technical Report 2008 10/24, European Commission, Brussels.

Campbell, L H, Avery, M I, Donald, P, Evans, A D, Green, R E and Wilson, J D (1997) *A review of the indirect effects of pesticides on birds*. 227, JNCC Report, Joint Nature Conservation Committee, Peterborough.

Catry, I, Amano, T, Franco, A M A and Sutherland, W J (2012) Influence of spatial and temporal dynamics of agricultural practices on the lesser kestrel. *Journal of Applied Ecology*, No 49, (1) pp99-108.

CEEweb (2011) Natura 2000 Implementation Fact Sheets. CEEweb <http://www.ceeweb.org/workinggroups/natura2000/resources/index.html>

Ceulemans, T, Merckx, R, Hens, M and Honnay, O (2013) Plant species loss from European semi-natural grasslands following nutrient enrichment - is it nitrogen or is it phosphorus? *Global Ecology and Biogeography*, No 22, (1) pp73-82.

Christin, M-S, Gendron, A D, Brousseau, P, Menard, L, Marcogliese, D J, Cyr, D, Ruby, S and Fournier, M (2009) Effects of agricultural pesticides on the immune system of *Rana pipiens* and on its resistance to parasitic infection. *Environmental Toxicology*, No 22, (5) pp1127-1133.

Cizek, O, Zamecnik, J, Tropek, R, Kocarek, P and Konvicka, M (2012) Diversification of mowing regime increases arthropods diversity in species-poor cultural hay meadows. *Journal of Insect Conservation*, No 16, (2) pp215-226.

Clothier, L and Finch, E (2012) *The farm practices survey 2009 uplands and other less favoured areas (LFAs) survey report*. Agricultural Change and Environment Observatory Report No. 16, Department for Environment, Food and Rural Affairs, London.

Cop, J, Vidrih, M and Hacin, J (2009) Influence of cutting regime and fertilizer application on the botanical composition, yield and nutritive value of herbage of wet grasslands in Central Europe. *Grass and Forage Science*, No 64, (4) pp454-465.

COWI (2009) *Ex-post evaluation of projects and activities financed under the LIFE programme*. Final Report Part 1: Methodology and description of the LIFE programme and its policy context. COWI, Kongens Lyngby, Denmark.

Cumulus Consultants (2011) *High Nature Value farmland in Rural Development policy: South Devon Case Study*. Report for European Forum on Nature Conservation and Pastoralism. CC-P-504.2, European Forum on Nature Conservation and Pastoralism, Derwentside, UK.

Dänhardt, J, Green, M, Lindström, Å, Rundlöf, M and Smith, H G (2010) Farmland as stopover habitat for migrating birds - effects of organic farming and landscape structure. *Oikos*, No 119, (7) pp1114-1125.

Delgado, A and Moreira, F (2000) Bird assemblages of an Iberian cereal steppe. *Agriculture Ecosystems and Environment*, No 78, (1) pp65-76.

Dover, J, Spencer, S, Collins, S, Hadjigeorgiou, I and Rescia, A (2011) Grassland butterflies and low intensity farming in Europe. *Journal of Insect Conservation*, No 15, (1) pp129-137.

DVL and NABU (2009) Integration naturschutzfachlich wertvoller Flächen in die Agrarförderung [Integration of high nature value areas into agricultural subsidy system]. Fallstudien zu den Auswirkungen der Agrarreform. DVL-Schriftenreihe Heft 16. Ansbach, Deutschland, Deutscher Verband für Landschaftspflege (DVL) e.V. & Naturschutzverbund Deutschland (NABU-Bundesverband). Landschaft als Lebensraum.

Ecologic (2006a) *Case Study Summary: Idiazabal*. Ecologic, Berlin.

Ecologic (2006b) *Case Study 'Diepholzer Moorschnucke' (Diepholz moor sheep)*. Institut für Internationale und Europäische Umweltpolitik, Berlin.

EEA (2010) *EU 2010 Biodiversity Baseline*. EEA Technical Report No 12/2010, European Environment Agency, Copenhagen.

ENRD (2010) *Semi-subsistence farming in Europe: concepts and key issues*. Background paper prepared for the seminar "Semi-subsistence farming in the EU: Current situation and future prospects" Sibiu, Romania, 21st - 23rd April 2010. European Network for Rural Development, Brussels.

Eriksson, M O G (2008) *Management of Natura 2000 Habitats: 6450 Northern Boreal alluvial meadows*. Directive 92/43/EEC on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora. Technical Report 2008 18/24, European Commission, Brussels.

European Commission (2003) *LIFE and agri-environment supporting Natura 2000. Experience from the LIFE programme*. European Union, Luxembourg.

European Commission (2009) *Peak Performance. New insights into mountain farming in the European Union*. Commission Staff Working Document, SEC (2009) 1724 FINAL, 16.12.2009, European Commission, Brussels.

European Commission (2010a) *Report from the Commission to the European Parliament and the Council on the application of the Farm Advisory System as defined in Article 12 and 13 of Council Regulation (EC) No 73/2009*. COM(2010)665, 15.11.2010a, European Commission, Brussels.

European Commission (2010b) *Commission Staff Working Document Consolidated Profile. Accompanying document to the report from the Commission to the Council and the European Parliament. The 2010 assessment of implementing the EU Biodiversity Action Plan*. SEC, SEC(2010)1163 final, 8.10.2010b, European Commission, Brussels.

European Commission (2011) *Commission working paper on financing Natura 2000. Investing in Natura 2000: Delivering benefits for nature and people*. SEC(2011) 1573 final, 12.12.2011, European Communities,

European Commission (2013a) *Rural Development in the European Union - Statistical and Economic Information - Report 2013..* European Commission DG Agriculture and Rural Development. Available at: http://ec.europa.eu/agriculture/statistics/rural-development/2013/full-text_en.pdf

European Commission (2013b) *Interpretation Manual of European Union Habitats - EUR28. Natura 2000*. European Commission, Brussels.

Farmer, A (ed) (2011) *Manual of European Environmental Policy*. 1st edition ed. Taylor and Francis, London.

Figeczky, G, Leitao, D, Martini, M, Postulka, Z, Ratarova, V, Veistola, T and Dossche, V (2010) *What changes are needed? The implementation of EU's rural development policy*. FERN, Brussels.

Firbank, L G, Petit, S, Smart, S, Blain, A and Fuller, R J (2008) Assessing the impacts of agricultural intensification on biodiversity: a British perspective. *Philosophical Transactions of the Royal Society of London. Series B: Biological Sciences*, No 363, (1492) pp777-787.

Franks, J and Mc Gloin, A (2007) Environmental co-operatives as instruments for delivering across-farm environmental and rural policy objectives: Lessons for the UK. *Journal of Rural Studies*, No 23, (4) pp472-489.

Gantioler, S, Rayment, M, Bassi, S, Kettunen, M, McConville, A J, Landgrebe, R, Gerdes, H and ten Brink, P (2010) *Costs and Socio-Economic Benefits associated with the Natura 2000 Network*. Final Report to the European Commission, DG Environment on Contract ENV.B.2/SER/2008/0038, Institute for European Environmental Policy / GHK / Ecologic, Brussels.

García-González, R (2008) *Management of Natura 2000 Habitats: 6170 Alpine and subalpine calcareous grasslands*. Directive 92/43/EEC on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora. Technical Report 2008 11/24, European Commission, Brussels.

Geiger, F, Bengtsson, J, Berendse, F, Weisser, W W, Emmerson, M, Morales, M B, Ceryngier, P, Liira, J, Tschardtke, T, Winqvist, C, Eggers, S, Bommarco, R, Pärt, T, Bretagnolle, V, Plantegenest, M, Clement, L W, Dennis, C, Palmer, C, Oñate, J J, Guerrero, I, Hawro, V, Aavik, T, Thies, C, Flohre, A, Hänke, S, Fischer, C, Goedhart, P W and Inchausti, P (2010) Persistent negative effects of pesticides on biodiversity and biological control potential on European farmland. *Basic and Applied Ecology*, No 11, (2) pp97-105.

Gibson, D J (2009) *Grasses and Grassland Ecology*. Oxford University Press, Oxford.

Gilbert-Norton, L, Wilson, R, Stevens, J R and Beard, K H (2010) A meta-analytic review of corridor effectiveness. *Conservation Biology*, No 24, (3) pp660-668.

Goßler, P (2009) *Integration von Landwirtschaft und Naturschutz: Das Modellvorhaben "Partnerbetrieb Naturschutz" Rheinland-Pfalz*. Trierer Arbeitsbericht zur Stadt- und Wirtschaftsgeographie 3. Kultur- und Regionalgeographie, Universität Trier, Germany.

Grodzinska-Jurczak, M and Cent, J (2011) Expansion of nature conservation areas: problems with Natura 2000 implementation in Poland? *Environmental Management*, No 47, (1) pp11-27.

Güthler, W and Oppermann, R (2005) *Agrarumweltprogramme und Vertragsnaturschutz weiter entwickeln*. Mit der Landwirtschaft zu mehr Natur: Ergebnisse des F+E-Projektes. Heft 13, Bundesamt für Naturschutz, Bonn - Bad Godesberg.

Hart, K and Baldock, D (2011) *Greening the CAP: Delivering Environmental Outcomes through Pillar One*. Institute for European Environmental Policy, London.

Hart, K, Rayment, M and Lee, H (2010) *Achieving a Transition Away from CAP Direct Payments*. Paper prepared by IEEP for the Land Use Policy Group, Institute for European Environmental Policy and LUPG, London.

Haughton, A J, Bell, J R, Boatman, N D and Wilcox, A (2001) The effect of the herbicide glyphosate on non-target spiders: Part II. Indirect effects on *Lepthyphantes tenuis* in field margins. *Pest Management Science*, No 57, (11) pp1037-1042.

Holden, J, Chapman, P J and Labadz, J C (2004) Artificial drainage of peatlands: hydrological and hydrochemical processes and wetland restoration. *Progress in Physical Geography*, No 28, (1) pp95-123.

Holden, J, Shotbolt, L, Bonn, A, Burt, T P, Chapman, P J, Dougill, A J, Fraser, E D G, Hubacek, K, Irvine, B, Kirby, M J, Reed, M S, Prell, C, Stagl, S, Stringer, L C, Turner, A and Worrall, F (2007) Environmental change in moorland landscapes. *Earth-Science Reviews*, No 82, pp75-100.

Houston, J A (2008) *Management of Natura 2000 Habitats: 2190 Humid dune slacks*. Directive 92/43/EEC on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora. Technical Report 2008 05/24, European Commission, Brussels.

Humbert, J Y, Ghazoul, J and Walter, T (2009) Meadow harvesting techniques and their impacts on field fauna. *Agriculture, Ecosystems & Environment*, No 130, (1-2) pp1-8.

ICNB (2006) *Plano Sectorial da Rede Natura 2000*. Instituto da Conservação da Natureza e da Biodiversidade, Lisbon, Portugal.

IEEP and Veenecology (2005) *Land abandonment, biodiversity and the CAP*. Outcome of an international seminar in Sigulda, Latvia, 7-8 October 2004. Institute for European Environmental Policy, London / Brussels.

IEEP & Alterra (2010) *Reflecting environmental land use needs into EU policy: preserving and enhancing the environmental benefits of "land services": soil sealing, biodiversity corridors, intensification / marginalisation of land use and permanent grassland*. Final report to the European Commission, DG Environment on Contract ENV.B.1/ETU/2008/0030. Institute for European Environmental Policy, London.

INTERREG IVC SURF Nature project (2011) *European Regional Development Funding for biodiversity*. An analysis of selected operational programmes. INTERREG IVC, Vienna, Berlin.

IUCN (2012) IUCN European Red List of Threatened Species. Version 2012.2. <http://www.iucnredlist.org/initiatives/europe>

Keenleyside, C and Tucker, G M (2010) *Farmland Abandonment in the EU: an Assessment of Trends and Prospects*. Report for WWF. Institute for European Environmental Policy, London.

Keenleyside, C, Allen, B, Hart, K, Menadue, H, Stefanova, V, Prazan, J, Herzon, I, Clement, T, Povellato, A, Maciejczak, M and Boatman, N D (2012) *Delivering environmental benefits through entry-level agri-environment schemes in the EU*. Report Prepared for DG Environment, Project ENV.B.1/ETU/2010/0035. Institute for European Environmental Policy, London.

Kettunen, M, Terry, A, Tucker, G M and Jones, A (2007) *Guidance on the maintenance of landscape connectivity features of major importance for wild flora and fauna. Guidance on the implementation of Article 3 of the Birds Directive (79/409/EEC) and Article 10 of the Habitats Directive (92/43/EEC)*. Institute for European Environmental Policy, Brussels / London.

Kettunen, M, Baldock, D, Gantioler, S, Carter, O, Torkler, P, Arroyo Schnell, A, Baumueller, A, Gerritsen, E, Rayment, M, Daly, E and Pieterse, M (2011) *Assessment of the Natura 2000 co-financing arrangements of the EU financing instrument*. A project for the European Commission - final report. 138 pp. + Annexes, Institute for European Environmental Policy, Brussels, Belgium.

Keulartz, J (2009) European nature conservation and restoration policy – problems and perspectives. *Restoration Ecology*, No 17, (4) pp446-450.

King, M (2010) *An investigation into policies affecting Europe's semi-natural grasslands*. A report by the Grasslands Trust. European Forum on Nature Conservation and Pastoralism; European Commission (DG Environment), Derwentside, UK.

Kristensen, L and Primdahl, J (2006) *The Relationship Between Cross Compliance and Agri-environment Schemes*. A Research Paper of the Cross Compliance Network, Institute for European Environmental Policy, London.

Küster, H and Keenleyside, C (2009) The origin and use of agricultural grasslands in Europe, in P Veen, R Jefferson, J de Smidt, & van der Straaten (eds) *Grasslands in Europe of High Nature Value*, pp9-14. KNNV Publishing, Zeist, The Netherlands.

Lemus, J A, Bravo, C, García-Montijano, M, Palacín, C, Ponce, C, Magaña, M and Alonso, J C (2011) Side effects of rodent control on non-target species: Rodenticides increase parasite and pathogen burden in great bustards. *Science of the Total Environment*, No 409, (22) pp4729-4734.

Louette, G, Adriaens, D, Adriaens, P, Anselin, A, Devos, K, Sannen, K, Van Landuyt, W, Paelinckx, D and Hoffmann, M (2011) Bridging the gap between the Natura 2000 regional conservation status and local conservation objectives. *Journal for Nature Conservation*, No 19, (4) pp224-235.

Mantino, F (2011) *Developing a territorial approach for the CAP*. A discussion paper. Institute for European Environmental Policy, London.

Marhoul, P and Olek, M (2010) *Action Plan for the Conservation of the Danube Clouded Yellow Colias myrmidone in the European Union*. Species Action Plan. EUSAP, European Commission, Brussels.

Middleton, B, Grootjans, A P, Jensen, K, Venterink, H O and Margóczy, K (2006) Fen Management and Research Perspectives: An Overview. Bobbink, R, Beltman, B, Verhoeven, JTA, and Whigham, DF. *Wetlands. Functioning, Biodiversity Conservation, and Restoration*. [191], 247-268. New York, Springer-Verlag. ECOLOGICAL STUDIES.

Morris, A J, Wilson, J D, Whittingham, M J and Bradbury, R B (2005) Indirect effects of pesticides on breeding yellowhammer (*Emberiza citrinella*). *Agriculture Ecosystems and Environment*, No 106, (1) pp1-16.

Nitsch, H (2006) *MEACAP WP5 Case study on genetic resources in food and agriculture*. Dissemination level: non-public. 6th Framework Programme SPECIFIC TARGETED RESEARCH PROJECT n°SSPE-CT-2004-503604, http://www.ieep.org.uk/assets/602/WP5_Case_study_GenRes_Sept_06_final_pdf.pdf.

Nitsch, H, Osterburg, B, Roggendorf, W and Laggner, B (2012) Cross compliance and the protection of grassland - Illustrative analyses of land use transition between permanent grassland and arable land in German regions. *Land Use Policy*, No 29, (2) pp440-448.

Oñate, J J, Atance, I, Bardají, I and Llusia, D (2007) Modelling the effects of alternative CAP policies for the Spanish high-nature value cereal-steppe farming systems. *Agricultural Systems*, No 94, (2) pp247-260.

Oppermann, R (2009) *Common Agricultural Policy: Cross-compliance and the Effects on Biodiversity*. Results of a research project and recommendations for the further development of the agricultural policy. R Oppermann (ed), Institut für Agrarökologie und Biodiversität (IFAB), Mannheim, Germany.

Oppermann, R and Spaar, R (2003) Artenreiches Grünland - Lebensraum für Wiesenbrüter, in R Oppermann & H U Gujer (eds) *Artenreiches Grünland Bewerten Und Fördern*, pp128-133. Verlag Eugen Ulmer, Stuttgart.

Oppermann, R, Beaufoy, G and Jones, G (eds) (2012) *High Nature Value Farming in Europe. 35 European Countries - Experiences and Perspectives*. verlag regionalkultur, Ubstadt-Weiher.

Orbicon, Écosphère, ATECMA, Ecosystems LTD (2009) *How species conservation can be supported through rural development programmes: Good practice examples*. Wildlife and sustainable farming and the Birds and Habitats Directives. Orbicon, Ecosphere, ATECMA, & Ecosystems LTD (eds), Wildlife and Sustainable Farming Initiative, Brussels.

Osterburg, B, Isermeyer, F, Lassen, B and Röder, N (2010) Impact of economic and political drivers on grassland use in the EU, in *Grassland Science in Europe*, pp14-28. Grassland in a Changing World: 23rd General Meeting of the European Grassland Federation, 29.8.2010, Kiel, Germany. European Grassland Federation, Göttingen.

Papanikolaou, A D, Fyllas, N M, Mazaris, A D, Dimitrakopoulos, P G, Kallimanis, A S and Pantis, J D (2011) Grazing effects on plant functional group diversity in Mediterranean shrublands. *Biodiversity and Conservation*, No 20, (12) pp2831-2843.

Pardini, A and Nori, M (2011) Agro-silvo-pastoral systems in Italy: integration and diversification. *Pastoralism: Research, Policy and Practice*, No 1, (1) 26.

Pitts, E, O'Grady, S and Wimmer, H (2010) *The implementation of the "Health Check" of the CAP in the Member States, in particular with regard to the new articles 68 and 69 of*

Regulation (EC) n° 73/2009. DG for Internal Policies, Directorate B: Structural and Cohesion Policy. Report for the European Parliament's Committee on Agriculture and Rural Development, European Parliament, Bruxelles.

Poláková, J, Tucker, G M, Hart, K, Dwyer, J and Rayment, M (2011) *Addressing biodiversity and habitat preservation through Measures applied under the Common Agricultural Policy*. Report prepared for DG Agriculture and Rural Development, Contract No. 30-CE-0388497/00-44, Institute for European Environmental Policy, London.

Rauschmayer, F, van den Hove, S and Koetz, T (2009) Participation in EU biodiversity governance: how far beyond rhetoric? *Environment and Planning C: Government and Policy*, No 27, (1) pp42-58.

Reed, M S, Bonn, A, Slee, W, Beharry-Borg, N, Birch, J, Brown, I, Burt, T P, Chapman, D, Chapman, P J, Clay, G D, Cornell, S J, Fraser, E D G, Glass, J H, Holden, J, Hodgson, J A, Hubacek, K, Irvine, B, Jin, N, Kirkby, M J, Kunin, W E, Moore, O, Moseley, D, Prell, C, Price, M F, Quinn, C H, Redpath, S, Reid, C, Stagl, S, Stringer, L C, Termansen, M, Thorp, S, Towers, W and Worrall, F (2009) The future of the uplands. *Land Use Policy*, No 26, (Supplement 1) S204-S216.

Riccheri, M (2006) *Report for Case Study "Arroz de Valencia"*. Universidad de Alicante, Alicante.

Rochon, J J, Duval, M and Goby, J P (2009) Effects on the environment of a flock of sheep when free ranging or under the guidance of a shepherd. *Options Méditerranéennes Series A*, No A85, (<http://ressources.ciheam.org/om/pdf/a85/00800985.pdf>)

RSPB and Birdlife International (2011) *Seeds of Success: How agri-environment can yield results for nature and farming*. BirdLife International, Cambridge, UK.

Sánchez-Barbudo, I, Camarero, P R and Mateo, R (2012) Primary and secondary poisoning by anticoagulant rodenticides of non-target animals in Spain. *Science of the Total Environment*, No 420, pp280-288.

Šefferová, S V, Šeffer, J and Janák, M (2008a) *Management of Natura 2000 Habitats: 7230 Alkaline fens*. Technical Report 2008 20/24, European Commission, Brussels.

Šefferová, S V, Janák, M and Ripka, J (2008b) *Management of Natura 2000 Habitats: 1530 *Pannonic salt steppes and salt marshes*. Directive 92/43/EEC on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora. Technical Report 2008 03/24, European Commission, Brussels.

SEO and Birdlife International (2011) *A New Management Model for SPAs: La Serena and its foothills (2001-2004). Alternative agricultural management compatible with environmental protection*. LIFE00NAT/E/7327, Sociedad Española de Ornitología / BirdLife International, Madrid.

Smith, H, Dänhardt, J, Lindström, Å and Rundlöf, M (2010) Consequences of organic farming and landscape heterogeneity for species richness and abundance of farmland birds. *Oecologia*, No 162, (4) pp1071-1079.

Stoate, C, Báldi, A, Beja, P, Boatman, N D, Herzon, I, van Doorn, A, de Snoo, G R, Rakosy, L and Ramwell, C (2009) Ecological impacts of early 21st century agricultural change in Europe – A review. *Environmental Management*, No 91, (1) pp22-46.

Temple, H J and Cox, N A (2009) *European Red List of Reptiles*. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.

TEEB (2011) *The Economics of Ecosystems and Biodiversity in National and International Policy Making*. ten Brink, P (ed) Earthscan, London and Washington.

Van der Wal, R, Bonn, A, Monteith, D, Reed, M, Blackstock, K, Hanley, N, Thompson, D, Evans, M and Alonso, I (2011) Chapter 5: Mountains, Moorlands and Heaths, in UK NEA (ed) *The UK National Ecosystem Assessment Technical Report*, UNEP-WCMC, Cambridge.

Vassilev, K, Pedashenko, H, Nikolov, S C, Apostolova, I and Dengler, J (2011) Effect of land abandonment on the vegetation of upland semi-natural grasslands in the Western Balkan Mts., Bulgaria. *Plant Biosystems*, No 145, (3) pp654-665.

Verhulst, J, Kleijn, D and Berendse, F (2007) Direct and indirect effects of the most widely implemented Dutch agri-environment schemes on breeding waders. *Journal of Applied Ecology*, No 44, (1) pp70-80.

Vickery, J A, Tallowin, J R, Feber, R E, Asteraki, E J, Atkinson, P W, Fuller, R J and Brown, V K (2001) The management of lowland neutral grasslands in Britain: effects of agricultural practices on birds and their food resources. *Journal of Applied Ecology*, No 38, (3) pp647-664.

Whittingham, M J (2007) Will agri-environment schemes deliver substantial biodiversity gain, and if not why not? *Journal of Applied Ecology*, No 44, (1) pp1-5.

Worrall, F, Evans, M G, Bonn, A, Reed, M S, Chapman, D and Holden, J (2009) Can carbon offsetting pay for upland ecological restoration? *Science of the Total Environment*, No 408, (1) pp26-36.

WWF and IEEP (2009) *Innovative use of EU funds to finance management measures and activities in Natura 2000 sites*. Output of the project Financing Natura 2000: Cost estimate and benefits of Natura 2000. Final report. Output of the EC project Contract No. 070307/2007/484403/MAR/B2, WWF, Brussels, Belgium.

Zechmeister, H G, Schmitzberger, I, Steurer, B, Peterseil, J and Wrbka, T (2003) The influence of land-use practices and economics on plant species richness in meadows. *Biological Conservation*, No 114, (2) pp165-177.

Zemekis, R, Krisciukaitiene, I, Kuliesis, G and Galnaityte, A (2007) *Review of payment calculations in animal welfare measures (215)*. SIXTH FRAMEWORK PROGRAMME SPECIFIC TARGETED RESEARCH PROJECT n° SSPE-CT-2006-044403.

Zimmermann, P, Tasser, E, Leitinger, G and Tappeiner, U (2010) Effects of land-use and land-cover pattern on landscape-scale biodiversity in the European Alps. *Agriculture, Ecosystems and Environment*, No 139, (1-2) pp13-2.

RÖVIDÍTÉSEK LISTÁJA

<u>RÖVIDÍTÉS</u>	<u>TELJES SZÖVEG</u>
ANC	Hátrányos természeti adottságokkal rendelkező terület (korábban: KAT)
BPS	Alaptámogatási rendszer
KAP	Közös agrárpolitika
CLC	CORINE Land Cover
CMEF	Közös monitoring és értékelési keretszabályozás
EMVA	Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap
EMGA	Európai Mezőgazdasági Garanciaalap
EFA	Ökológiai jelentőségű terület
ERFA	Európai Regionális Fejlesztési Alap
ESZA	Európai Szociális Alap
Esb-alapok	Európai strukturális és beruházási alapok
FAS	Mezőgazdasági tanácsadó rendszer
FCS	Kedvező védettségi helyzet
GAEC	Jó mezőgazdasági és környezeti állapot
HNV	Jelentős természeti értéket képviselő gazdálkodás
IACS	Integrált igazgatási és kontrollrendszer
LAG	Helyi akciócsoport (a Leader szerint)
LFA	Kedvezőtlen adottságú terület (jelenleg: ANC)
LIFE	Unió környezetvédelmi pénzügyi eszköz
MePAR	Mezőgazdasági Parcella Azonosító Rendszer
LULUCF	Földhasználat, földhasználat-megváltoztatás és erdőgazdálkodás
NGO	Nem kormányzati szervezet
PAF	Az intézkedések fontossági sorrendben történő végrehajtásának terve
OEM	Oltalom alatt álló eredetmegjelölés
PES	Az ökoszisztéma-szolgáltatások ellentételezése
RDP	Vidékfejlesztési program
SAC	Különleges természetmegőrzési terület
SAPS	Egységes területalapú támogatási rendszer
SCI	Különleges természetmegőrzési terület
SEA	Stratégiai környezeti vizsgálat
Kkv	Kis- és középvállalkozások
SMR	Jogszabályban foglalt gazdálkodási követelmény
SPA	Különleges védett terület
SPS	Egységes támogatási rendszer
UAA	Mezőgazdasági hasznosítású terület

